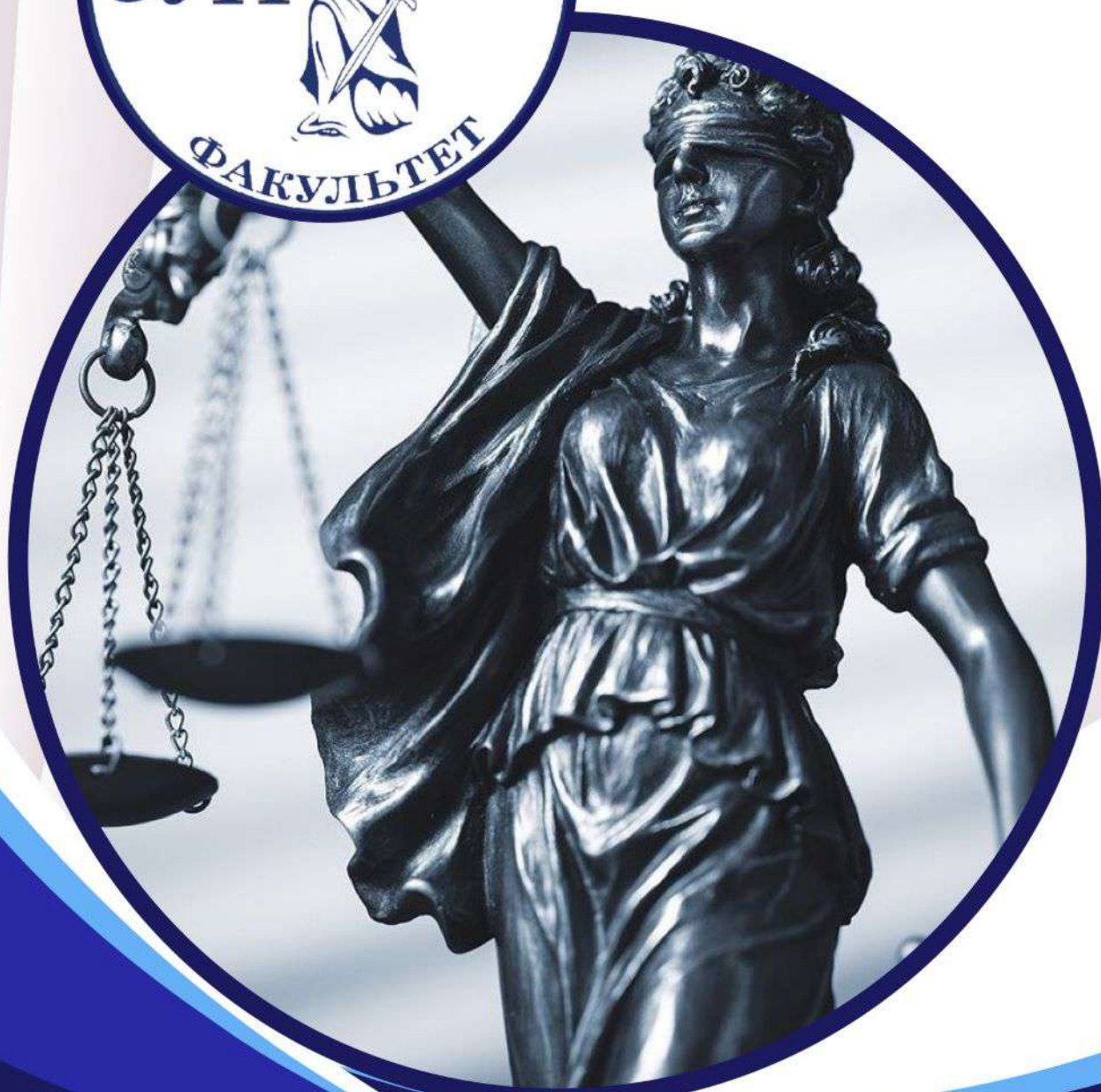

ЮФ ДУІТ

МАТЕРІАЛИ

**XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРАВОВЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК
ПОТУЖНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ»**

18 КВІТНЯ 2024 Р.

КИЇВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ABC MARITIME - NYON, SWITZERLAND
AKADEMIE HUSPOL, KUNOVICE, CZECH REPUBLIC
DEPARTMENT "SCIENCE, INNOVATION AND
COOPERATION" OF THE TRAINING CENTER OF THE
STATE TAX SERVICE UNDER MINISTRY OF ECONOMY
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
FORENSIC SCIENCES CENTRE OF THE MINISTRY OF
JUSTICE OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC,
BAKU C., AZERBAIJAN
KARAGANDY STATE UNIVERSITY, KAZAKHSTAN
INSTITUTE FOR EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL
DEVELOPMENT, HUNGARY, BUDAPEST
ДП «ЦЕНТР СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА
ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ ТА ПРАВА
БЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО
КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО
ПРАВА ТА БІОЕТИКИ НА
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ БЕЗПЕКИ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА,
ПСИХОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ РИНКОВИХ
ВІДНОСИН»
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ

XIV Міжнародної науково-практичної конференції
«Правове відновлення України як потужної
європейської держави через призму міжнародного
досвіду»

18 КВІТНЯ 2024 р.

м. КИЇВ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Брайковська Н.С., ректор Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат технічних наук, професор;

Горбань А.В., перший проректор Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат історичних наук, доцент;

Дудник Ю.П., проректор з науково-педагогічної роботи Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат педагогічних наук, доцент;

Скок П.О., проректор з наукової роботи Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат наук з державного управління, доцент;

Добкіна К.Р., декан юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Клюєва Є.М., завідувач кафедри господарського та транспортного права Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Мусієнко А.В., завідувач кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Беззубов Д.О., в.о. завідувача кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор;

Матвійчук А.В., в.о. завідувача кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук;

Мусієнко В.В., професор кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Савицька С.Л., доцент кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Михайлов В.О., старший викладач кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ;

Стародубова О.А., доцент кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Васильчук С.С., доцент кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Філіпов А.В., доцент кафедри господарського та транспортного права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Мартюк А.С., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Киренко С.Г., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Кобилянський О.Л., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Озель В.І., доцент кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Часова Т.О., доцент кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Савицький Д.О., доцент кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Баськов В.В., доцент кафедри Правосуддя Юридичний факультет ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Горбань Є.А., доктор філософії, старший викладач кафедри господарського та транспортного права Юридичного факультету ДУІТ;

Богатих Д. асистент кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного факультету ДУІТ;

«Правове відновлення України як потужної європейської держави через призму міжнародного досвіду» - Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: ДУІТ, 2024 – 362 с.

У збірнику матеріалів XIV Міжнародної науково-практичної конференції **«Правове відновлення України як потужної європейської держави через призму міжнародного досвіду»** 18 квітня 2024 р., висвітлено сучасні погляди науковців щодо стану та перспектив розвитку цивільного, міжнародного морського, господарського та транспортного права, кримінальної та адміністративної відповідальності, проблеми правового регулювання відповідальності за правопорушення на транспорті, через призму міжнародного досвіду, розглянуто актуальні проблеми всіх галузей права в умовах сьогодення.

*Для науково-педагогічних працівників та аспірантів.
Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції
авторів.*

©Юридичний факультет, ДУІТ, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО І ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА

<i>Поліщук І. В., Сорока Д. В.</i>	15
ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ	
<i>Єсімов С. С.</i>	18
ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ТРАНСПОРТІ	
<i>Армаш Н. О.</i>	21
НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	
<i>Шевченко В. І.</i>	24
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ	
<i>Єлсазаров О. П.</i>	27
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ ТРАНШІПМЕНТУ В ПОРТАХ УКРАЇНИ	
<i>Загрішева Н.</i>	29
ПОТЕНЦІАЛ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ	
<i>Окарський О. П.</i>	33
ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ	

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

<i>Нецька Л. С., Сенченко А. О.</i>	37
ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ	

Гой З. П.	40
ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ	
Похил Є. В.	43
СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
Яхно Д. О., Тищенко М. В.	47
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНІ	
Подольн Ю. О.	51
НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТА КОНТРОЛЮ	
Філіппов А. В.	56
ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE CLASSROOM ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН В ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Батрин О. В.	64
ЄДИНИЙ МЕДИЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР	
Коломієць К. В.	69
НАСТАВНИЦТВО У ПІДПРИЄМНИЦТВІ ЯК ПІДГРУНТЯ ДО СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ КОМПАНІЙ	
Стародубов І.В.	71
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Горбань Є. А.	74
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
Захарчук Р.А.	77
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ	
L. Kozhura	81
PROSPECTIVE DIRECTIONS FOR IMPLEMENTING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CALCULATING ENERGY RESOURCE CONSUMPTION TO REDUCE EXCESSIVE GENERATION IN THE RESTORATION OF UKRAINE'S ENERGY SYSTEM	

Чорна В. Г.	84
АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИРАХУВАННЯ СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ	
Шуба Б. В., Татіщев О., Конопелько А. В.	88
ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ БАНКРУТСТВА В ПРАВОВОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	
Свиридов С.О.	91
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Миханів В. Р., Байк О. І.,	94
ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ	
Шурак В. І., Байк О. І.,	97
ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: ЗМІСТ ТА ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ	
Пунейко Р. Р., Байк О. І.	100
ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
Голуб М.В.	103
ВПЛИВ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА НА ФАКТОРИНГОВІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ	

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Бабич В. А., Ханов А. О.	107
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НОТАРІУСІВ ТА АДВОКАТІВ ПРИ НАДАННІ ПОСЛУГ СВОЇМ КЛІЄНТАМ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	

Савицька С. Л.	110
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕБУВАННЯМ СТОРОНИ У СКЛАДІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	
Амеліна А. С.	114
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ	
Мартюк А. С.	117
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТІ	
Явор О. А.	120
ЕФЕКТИВНІСТЬ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
Бегуш Н. В.	127
ОБ'ЄКТ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	
Кузьменко О. В.	131
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ	
Смуригін Є.О.	135
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ОДНОГО З ІНСТРУМЕНТІВ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Стеценко В.Ю.,	139
СТРАХУВАННЯ ЯК ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН: ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ	
Нестеренко А. О.	143
ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ДІТЕЙ - ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ	
Мусієнко В. В.	146
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ ДОБРОЧЕСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)	

СЕКЦІЯ 4. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кобилянський О. Л. РЕЦЕНЗУВАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ	151
Катеринчук К. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ» В КРИМІНАЛЬНОМУ ТА КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	156
О. Kovalchuk UTILIZING BIG DATA TECHNOLOGIES TO SUPPORT JUDICIAL DECISIONS IN CASES INVOLVING WAR CRIMES	158
Киренко С. Г. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ	161
Бугера О. І., Киренко С. Г. ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА АДЕКВАТНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ВЧИНЕНОГО ОСОБОЮ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ	165
Huseynov Polad Rafiq oghlu A BRIEF OVERVIEW OF REPUBLIC OF AZERBAIJAN'S EFFORTS TO COMBAT CORRUPTION	169
Михайлов В. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.	176
Савицький Д. О. ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАСТАВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	179

Щербак Н.М.	184
ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО	
Мусієнко А. В., Жук А. М.	187
ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНОГЕННОГО ВПЛИВУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.	
Муляр Г. В., Ханов А. О.	189
НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРИЙНЯТІ ЗА ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇН	
Осташова В. О., Костюк А. В.	193
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАЙНОВІ ЗЛОЧИНИ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ ТА САЛІЧНОЮ ПРАВДОЮ	
Фролова О. Г.	197
МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Миткалик С.І.	201
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УСУНЕННЯ РОЗБІЖНОСТЕЙ МІЖ ПОЛОЖЕННЯМИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ”	
Матвійчук А. В.	206
ВЗАЄМОДІЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ	
Бондаренко О. С.	209
РИЗИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ПРИНЦИПУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ	
Шевченко А. О., Самілик Л. О.	212
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТОТАЛЬНОГО ВІДЕОНАГЛЯДУ ЗА СУСПІЛЬСТВОМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОРУШЕННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН	

Подорога Л.	216
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ХVІ СТ.	
Дорогань О.	219
ВИДИ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ГЕТЬМАНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІ - ХVІІІ СТ.	
Дружинін Д. О.	222
УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Ржемовський В. М.	224
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У БАНКОВСЬКІЙ СФЕРІ	
СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР	
Холодков А.В.	232
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ДОПОМІЖНИМИ ЗАСОБАМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ	
Щербатюк О. О.	235
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ (ТЕХНОЛОГІЙ), ЩО НАПРАВЛЕНІ НА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Муляр Г.В., Крахмальов П. С.	239
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО МЕДИЧНОГО ПРАВА З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ НОРМАМИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	
Білецька Л. М., Юлдашев О. О.	244
ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУДОЧИНСТВА ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ВСТУПУ ДО ЄС	
Вознюк Ю.С., Синицький П.Е.	247
ЮРІЙ НЕМИРИЧ ТА ЙОГО «РОЗДУМИ ПРО ВІЙНУ З МОСКОВИТАМИ»	

СЕКЦІЯ 6. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ

<i>Котюк О. І.</i>	256
ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ СУДОЧИНСТВА, ЧИ ОБМЕЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ?	
<i>Іванов В. М.</i>	260
КОНФЛІКТИ У ПРАВІ: НЕПРЕТЕНЗІЙНІ НОТАТКИ	
<i>Озель В. І.</i>	263
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	
<i>Цьомра В. Ю.</i>	267
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ	
<i>Москаленко С. І.</i>	270
ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ	
<i>Свистович Р. С.</i>	275
МАСОВІ ЗАХОДИ В ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ЇХ РОЗВИТОК	
<i>Дубинський О. Ю., Дубова К. О.</i>	278
ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
<i>Ратушина Б. П.</i>	281
ДО ПИТАННЯ ПРО ПОТРЕБУ ПОДАЛЬШОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ	
<i>Коваленко Я. Г., Матвійчук А. В.</i>	285
ЄДИНА ДЕРЖАВНА ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА Е- НОТАРІАТУ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ	

СЕКЦІЯ 7. ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД У ПИТАННЯХ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

<i>Бурдоносова М. А.</i>	289
ЛЮДСЬКА ЧЕСТЬ ТА ГІДНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА НІМЕЧЧИНИ	

Катаргіна Т. І.	292
ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	
Троцький О.О.	295
ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	

СЕКЦІЯ 8. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Беззубов Д. О., Пашинська Д. Ю.,	300
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	
Тімуш І. С., Кутинська А. І.	302
ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ	
Нецька Л. С., Жмур Н. В.	305
ДО ПИТАННЯ КОСМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	
Каменський Д. В.	308
АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖ «БУКВОЮ» ТА «ДУХОМ» ЗАКОНУ	
Константий О. В.	312
ВИРІШЕННЯ СУДАМИ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВИГЛЯДІ КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ	
Aliyev Nazim Kazim oghlu, Madatova Shahzada Gafar gizi, Afandiyev Khalil Valeh oghlu	319
PROPERTY TAX IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND ITS ROLE IN BUDGET REVENUE	
Медвідь Ф. М., Урбанський М. В., Красун А. Р.	326
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	

Клюєва Є. М.	334
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ	
Богатих Д. О.	338
ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЇ КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ	
Угольков Є. О., Беззубов Д. О.,	340
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПОДАТКОВОЇ МЕДІАЦІЇ	
Близнюк І. В.	342
ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	
Голобородько Я. В.	345
ПРАВООХОРОННІ ФУНКЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ	
Бортник Н. П.	350
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСОБЛИВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Дідух А. М.	353
МІСЦЕ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ У ВИРІШЕННІ СПОРІВ ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	
Лукович Н. С.	356
МЕДИЧНА ПОСЛУГА В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	
Заросило В. В.	359
КВАЗІСУДОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ОРГАНИ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ ТА ОРГАНИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ	

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО І ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА

*Поліщук Інна Володимирівна,
старший викладач кафедри
господарського, повітряного та космічного права*

*Сорока Дар'яна Валеріївна,
здобувачка Юридичного факультету
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Співробітництво у сфері транспорту між Україною та ЄС є одним із пріоритетів вітчизняної транспортної політики. Транспорт є рушійною силою економіки та її розвитку з точки зору виробництва, споживання та торгівлі. Разом з тим, на сьогодні, транспортні засоби є найбільшим джерелом викидів парникових газів, на які припадає близько чверті загальних викидів в НПС. У 2020 році Європейський парламент схвалив низку політичних ініціатив під назвою Європейський зелений курс (далі – ЄЗК). Його загальна мета – зробити Європу кліматично нейтральною до 2050 року, в контексті чого визначена екологізація і транспорту. Синхронізуючи свою політику з ЄС, Україна має намір досягти кліматичної нейтральності до 2060 року.

Одним із пріоритетних напрямків ЄЗК для України є екологізація транспорту. Це передбачає, зокрема, скорочення викидів парникових газів у секторі на 90%, збільшення частки сталих видів транспорту, таких як залізничний і внутрішній водний, посилення стандартів викидів забруднюючих речовин для транспортних засобів із двигунами внутрішнього згоряння та розвиток інфраструктури для електромобілів. ЄЗК передбачає зменшення транспортних викидів до 2050 року на 90% і усі види транспорту мають зробити свій внесок для досягнення цієї мети.

Наразі транспортний сектор України викидає більше 10% від загального обсягу викидів парникових газів. За останні

тридцять років склад викидів помітно змінився. Найбільш значною зміною стало збільшення частки викидів від автомобільних транспортних засобів [1]. Також значною проблемою для українського транспортного сектору є вік автопарку. Згідно зі звітом Global Fuel Economy Initiative in Ukraine, середній вік автопарку в Україні становить приблизно 19 років [5]. Такий вік автопарку є показником його низької ефективності з точки зору викидів CO₂ та інших забруднюючих речовин.

Україна немає власних стандартів, що обмежують ці викиди, і, звичайно, їх потрібно запровадити. Державний стандарт на викиди CO₂ для нових автомобілів забезпечив би сталість нового автопарку. Зменшення викидів забруднюючих речовин від транспортних засобів (особливо у містах з інтенсивним автомобільним рухом та припортових містах) матиме позитивний вплив на якість життя людей, що населяють такі території. Використання більш екологічно чистих видів транспорту покращить якість повітря та задовольнить потреби населення у мобільності. Україні потрібно розглянути можливість впровадження політики, яка сприяє модернізації існуючого пасажирського автопарку. Важливо, щоб така політика впроваджувалась у соціально прийнятний спосіб і надавала громадянам доступні альтернативи, такі як потужна система громадського транспорту.

Що стосується електрифікації автопарку, то останні роки в Україні спостерігається зростання обсягів продажів електромобілів, завдяки державним стимулам: у 2016 році було скасовано мито на електротранспорт, а в 2018 році скасували акциз і ПДВ на імпорт електромобілів. Наразі Україна входить у топ-12 європейських країн за загальною кількістю електромобілів та має один з найвищих показників електрифікації автопарку [1].

В Україні прийнято два ключові документи, спрямовані на орієнтацію транспортного сектору на низьковуглецеве майбутнє: «Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року» та «Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року». У той час як «Стратегія низьких викидів» формулює широкі цілі, «Транспортна стратегія» перераховує конкретні

заходи. Однак невирішеним залишається питання реалізації цих заходів в контексті міжсекторальної стратегії з урахуванням умов воєнного стану. Тому Україні слід розглянути можливість інтеграції окремих заходів транспортної політики в комплексну стратегічну структуру, яка охоплює всі сектори економіки [2]. Очевидно, що пріоритет слід надавати розвитку найбільш екологічно чистих та енергоефективних видів транспорту, таких як водний та залізничний. В обох випадках основною проблемою є зношеність інфраструктури, а у випадку залізничного транспорту – і проблема ефективного управління та анбандлінгу.

Україні необхідно досягти високої економічної та екологічної ефективності транспортної системи в процесі інтеграції вітчизняного транспортного сектору до європейського. Бар'єрами на шляху розвитку вітчизняного транспортного сектору є недостатнє фінансування, неготовність до «екологізації» транспортної системи, бюрократизм та корумпованість. Співпраця з ЄС через програми фінансування та європейські некомерційні програми передачі ефективних технологій та досвіду відкриває значні можливості для вирішення цих проблем. Сьогодні наша держава має перейняти європейський досвід у вдосконаленні транспортного сектору, насамперед в частині екологізації транспорту, щоб суттєво скоротити викиди парникових газів і отримати додаткове фінансування в рамках Паризьких кліматичних угод. Вважаємо, що реалізація завдань, визначених угодами між Україною та ЄС у транспортній сфері значно наблизить вітчизняний транспортний комплекс до ефективної інтеграції транспортної системи в європейську.

Література:

1. Мельник З. Відновлення транспортного сектору України – як зробити його “зеленим”? 2022. URL: <https://brdo.com.ua/analytics/vidnovlennya-transportnogo-sektoru-ukrayiny-yak-zrobyty-jogo-zelenym/>
2. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: «Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року». URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/zmina-klimatu/pom->

- yakshennya-zminy-klimatu/strategiya-nyzkovugletsevogo-rozvytku-ukrayiny-do-2050-roku/
3. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>
 4. Розпорядження Кабінету міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р. «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text>
 5. Automotive Fuel Economy in Ukraine: Baseline Analysis & Report. 2018.
URL: https://www.globalfueleconomy.org/media/597483/ukraine_baseline_report_final_en.pdf

Єсімов Сергій Сергійович
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ТРАНСПОРТІ

До підстав юридичної відповідальності за правопорушення на транспорті відносяться: нормативна підстава – включає систему норм, яка регламентує застосування юридичної відповідальності у цій сфері; фактична підстава – включає протиправне діяння певного суб'єкта; процесуальна підстава – передбачає наявність акта відповідного компетентного органу чи посадової особи щодо скоєного правопорушення. Щодо настання юридичної відповідальності на транспорті необхідна наявність всіх зазначених підстав, зокрема важливо їх наявність у послідовності, яка представлена вище.

Правовою підставою настання юридичної відповідальності на транспорті є певна сукупність норм права, яка закріплює склади правопорушень на транспорті, закріплює системи

кримінальних і адміністративних покарань за скоєння даних діянь, безпосередньо процедуру залучення винних осіб до відповідальності, її процесуальну форму, а також закріплення суб'єктів, уповноважених призначати адміністративні покарання за правопорушення [1; 2].

Процесуальна підстава юридичної відповідальності на транспорті полягає у тому, що обов'язкова наявність рішення (індивідуального юридичного акта) уповноваженого органу чи посадової особи про притягнення винної особи до юридичної відповідальності через скоєння правопорушення. Тобто за допомогою рішення виникає констатація притягнення особи до юридичної відповідальності, оскільки до видання акта фактично юридичної відповідальності як такої не буде. Застосування юридичних норм на практиці відбувається лише за допомогою видання індивідуальних юридичних актів. Постанова виноситься за наявності підстав: є факт події правопорушення; особа, яка вчинила правопорушення, має необхідні ознаки загального, або спеціального суб'єкта; встановлено винність особи у скоєнні правопорушення; відсутні обставини, які унеможливають юридичну відповідальність.

До складу кримінального і адміністративного правопорушення на транспорті входить об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона.

Об'єкт правопорушення представляє певні суспільні відносини, на які спрямоване дане діяння. Об'єкт правопорушення поділяється на кілька видів, загальний, родовий та безпосередній об'єкт. Під загальним об'єктом правопорушення на транспорті розуміються суспільні відносини, що виникають у сфері реалізації виконавчо-розпорядчої діяльності, урегульовані нормами кримінального й адміністративного права та інших галузей права (наприклад, екологічного, земельного, трудового, митного тощо). Наявність потерпілого як предмета складу правопорушення не завжди є обов'язковою ознакою правопорушень на транспорті.

Об'єктивна сторона складу правопорушення це сукупність ознак, які відбивають прояв скоєного правопорушення на транспорті в об'єктивній дійсності, передбачає наявність суспільно-небезпечного діяння у вигляді дії чи бездіяльності та

суспільно-небезпечні наслідки і причинний зв'язок між ними.

Суспільно-небезпечне діяння може виражатися у формі дії, та у формі бездіяльності. Варто виділити види дій і бездіяльності, які утворюють об'єктивну сторону правопорушення на транспорті: наявність порушення наявної безумовної заборони, що виражається у вчиненні дій, заборонених нормами правил транспорту за будь-яких обставин. Як приклад можна навести керування транспортним засобом у стані сп'яніння; наявність порушення існуючої умовної заборони, що виявляється у реалізації скоєння дій, які заборонені правилами транспорту за наявності певних обставин, коли є факт наявності таких обставин, наприклад, залишення місця дорожньо-транспортної пригоди; наявність порушення існуючого розпорядження, що виявляється у невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків, встановлених правилами транспорту, наприклад, вжити певні події у разі скоєння дорожньо-транспортної пригоди, мати правовстановлюючі документи на керування транспортним засобом; наявність факту недотримання певних обмежень права, що виражається у вчиненні дій, які виходять за межі наявного права, встановленого правилами транспорту; наявність факту зловживання правом, з урахуванням порушення умов та порядку реалізації такого права.

Як другий елемент об'єктивної боку правопорушення на транспорті виступають суспільно-небезпечні наслідки, які перебувають у заподіянні шкоди суспільним відносинам у сфері безпеки транспорту, які охороняються нормами законодавства, наприклад, заподіяння шкоди здоров'ю людини.

Третім елементом об'єктивної сторони виступає причинний зв'язок між суспільно-небезпечним діянням і наслідками, спрямований на встановлення взаємозв'язку між суспільно-небезпечним діянням і наслідками. Склади правопорушень можуть бути матеріалами, коли потрібна наявність суспільно-небезпечного діяння, наслідків і причинного зв'язку між ними. Є формальні склади правопорушень, де для утворення складу достатньо наявність суспільно-небезпечного діяння.

Для суб'єктивної сторони правопорушення на транспорті може передбачатися факультативна ознака суб'єктивної сторони

– мотив і мета. Мотив – спонукальний стимул до активної діяльності, а мета – ідеальне уявлення про результати скоєного правопорушення.

Суб'єктами юридичної відповідальності за правопорушення на транспорті можуть виступати лише ті особи, які несуть обов'язок щодо виконання правил, що входять до юрисдикції правового регулювання транспорту. До суб'єктів правопорушення відносяться фізичні, юридичні, посадові особи, у тому числі фізичні особи-підприємці, які є безпосередніми учасниками транспорту, або мають розпорядчі повноваження та функції, які призводять до утворення права керування транспортним засобом і дозволяють брати участь в організації управління транспортним комплексом, які відповідальні за технічний стан та експлуатацію транспортного засобу.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

*Армаш Н.О.,
д.ю.н., доцент, заступник директора
ДП «Центр судової експертизи
та експертних досліджень»*

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Транспортна система функціонує у правових рамках. Правовий режим функціонування транспортної системи визначається відповідно до аналізу нормативно-правових актів транспортного законодавства. Транспортне законодавство – це система нормативно-правових актів, прийнятих компетентними органами

державної влади, спрямованих на регулювання господарських відносин, які виникають внаслідок організації транспортної системи, характеризуються галузевою єдністю, забезпечують галузеве функціонування транспортної системи і відповідно до цього становлять галузевий інститут господарського законодавства і визначаються як джерела транспортного права на підставі ознак комплексної підгалузі господарського права.

Теоретичний інтерес становить питання системи транспортного законодавства. Відповідно до загальноприйнятих у науці господарського права критеріїв визначення системи як вертикальної (згідно з юридичною силою нормативних актів) і горизонтальної (за видами господарської діяльності) система транспортного законодавства також може бути представлена як вертикальна і горизонтальна, однак відповідно до галузевої ознаки. В основу вертикальної системи транспортного законодавства покладено принцип ієрархічної побудови нормативних актів (тобто за їх юридичною силою). Основу горизонтальної системи транспортного законодавства становить предметний критерій (визначається з огляду на структурні складові транспортної системи та види транспортної діяльності).

Горизонтальна система транспортного законодавства є результатом системного утворення за галузевою ознакою, відповідно до якої баланс норм залежить від того, чи стосуються нормативно-правові акти загальних питань функціонування транспортної системи, чи спрямовані на регулювання окремих видів транспортної діяльності, що, власне, визначає особливий характер внутрісистемних господарських зв'язків. Згідно з наведеним, на нашу думку, систему транспортного законодавства становлять дві категорії нормативно-правових актів, яким відповідають загальне та спеціальне транспортне законодавство.

Загальне транспортне законодавство – це система нормативно-правових актів, що регулюють загальні питання організації та функціонування транспортної системи. З огляду на різноплановість предмета регулювання загальне транспортне законодавство може бути представлено такими складовими:

загальносистемне транспортне законодавство, яке визначає транспортну систему України, види транспорту та їх завдання, державну транспортну політику та її напрями,

прогнозування і планування тощо;

регуляторне транспортне законодавство, що регламентує ліцензування, сертифікацію, заходи контролю та нагляду у транспортній системі;

інфраструктурне транспортне законодавство, що визначає статус об'єктів транспортної інфраструктури і порядок їх використання для забезпечення галузевого функціонування транспортної системи;

законодавство про транспортну безпеку, яке регулює порядок здійснення заходів безпеки на всіх видах транспорту, що становлять транспортну систему.

Спеціальне транспортне законодавство – система нормативно-правових актів, спрямована на галузеве функціонування транспортної системи шляхом регулювання різних видів транспортної діяльності. Це:– законодавство про перевезення (законодавство про перевезення вантажів, пасажирів, пошти, небезпечних вантажів тощо);– законодавство про транспортне обслуговування (морепортова діяльність, транспортна експедиція, аеропортова діяльність тощо);– законодавство про використання транспортних засобів (буксирування, фрахтування, лоцманське проведення суден тощо);– предметне транспортне законодавство, що регулює інші види транспортної діяльності.

Спеціальне транспортне законодавство засвідчує, наскільки різноплановим може бути функціонування транспортної системи. Це галузеве об'єднання нормативно-правових актів не у площині організації транспортної діяльності, а у площині функціонування транспортної системи, в якій основна роль відведена здійсненню транспортної діяльності. Інша особливість цієї системи засвідчує її необтяженість традиційним і подекуди єдиним видом транспортної діяльності – перевезенням. Ця система забезпечує поліфункціональність транспортної системи з огляду на самостійність окремих видів транспортної діяльності.

Наведені критерії визначення системи транспортного законодавства можна доповнити ще одним – видовим, який відповідно до його смислового значення дає підстави говорити про укрупнення системи транспортного законодавства за рахунок

підсистем. Це так звана «номінація системи транспортного законодавства», яка передбачає визначення підсистем транспортного законодавства згідно з підсистемами (підгалуззями) транспортної системи, забезпечує взаємозалежний, похідний характер таких підсистем, зумовлений застосуванням загального транспортного законодавства.

Такими підсистемами є законодавство про: авіаційну діяльність; господарську діяльність на водному транспорті; автотранспорту діяльність; залізнично-господарську діяльність тощо.

Така самостійність скоріше зумовлена практичною спрямованістю з огляду на застосування нормативних актів транспортного законодавства і визначає предметно-галузеву відособленість нормативно-правових актів підсистем. З огляду на викладене системність транспортного законодавства зумовлює не лише визначення його структури у загальноприйнятому теоретичному розумінні, а й призводить до акумуляції ознак, у результаті якої це законодавство набуває самостійного і водночас галузевого значення. Системність найбільшою мірою розкриває предметний характер і динамічність транспортного законодавства.

*Шевченко В.І.,
викладач кафедри військової підготовки
НУОУ, полковник ЗСУ*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення транспортної безпеки в умовах введення військових дій є частиною забезпечення національної безпеки.

Логістичні системи є частиною військового механізму держави щодо протидії збройній агресії, тому питання є актуальним в умовах загального та військового стану.

Проблема транспортної безпеки знаходить своє відображення в працях українських вчених Д. О. Беззубова та

Ситник О. В.. В своїх працях вони розглядають декілька аспектів такої діяльності.

Наприклад, Д.О. Беззубов вважає, що транспортна безпека – це стан захищеності об'єктів транспортної інфраструктури, що дає змогу забезпечувати національну безпеку і національні інтереси в галузі транспортної діяльності, та її стійкості, здатність запобігати завданню шкоди здоров'ю і життю людей, збитку майну та навколишньому середовищу, мінімізувати загальнонаціональний економічний збиток у процесі транспортної діяльності.[1]

У свій же час О.В. Ситник сприймає поняття транспортної безпеки як засіб державного регулювання, що поєднується з виконанням відповідних цьому обов'язків суб'єктами господарювання.

На нашу думку, транспортна безпека - це стан, коли всі фізичні особи і товари, що переміщуються за необхідності діяльності юридичних осіб, а також всі учасники забезпечення такого переміщення, можуть здійснювати таку діяльність, без ризику для свого життя, здоров'я та економічних втрат.

З позиції внутрішнього аспекту забезпечення це включає в себе запобігання дорожнім аваріям, забезпечення безпеки вагонів громадського транспорту, технічну надійність транспортних засобів, а також забезпечення безпеки вантажів під час їх перевезення.

Транспортна безпека полягає в запобіганні аваріям та інцидентам на транспорті. Така діяльність з огляду на пріоритетність прав і свобод людини здійснюється шляхом створення системи раціональної превентивної безпеки з метою максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ймовірності виникнення транспортних аварій і мінімізації їх наслідків. Під забезпеченням транспортної безпеки варто розуміти соціальний процес діяльності відповідних суб'єктів суспільних відносин із запобігання аваріям та інцидентам на транспорті.

Транспортна безпека спрямована на захист пасажирів, власників, одержувачів та перевізників вантажів, власників та користувачів транспортних засобів, транспортного комплексу та його працівників, економіки і бюджету країни, навколишнього середовища від загроз у транспортному комплексі. На нашу думку, транспортна

безпека включає в себе наступні елементи: 1) безпечні для життя і здоров'я пасажирів умови проїзду; 2) безпека перевезень вантажів, багажу та вантажобагажу; 3) безпеку функціонування та експлуатації об'єктів і транспортних засобів; 4) економічну (в тому числі зовнішньоекономічну) безпеку; 5) екологічну безпеку; 6) інформаційну безпеку; 7) пожежну безпеку; 8) санітарну безпеку; 9) хімічну, бактеріологічну, ядерну, та радіаційну безпеку. Всі вище перераховані види безпеки в транспортній діяльності забезпечуються через мобілізаційну готовність галузей транспортного комплексу.

Отже, аналіз національних інтересів крізь призму транспортної безпеки свідчить, що остання спрямована на захист пасажирів, власників, отримувачів і перевізників вантажів як осіб, що безпосередньо споживають або створюють транспортний продукт; власників транспортних засобів і осіб, що його фрахтують; транспортного комплексу, включаючи інфраструктуру та працівників; економічний стан країни, включаючи бюджети всіх рівнів; екологічний стан навколишнього середовища.

Література:

1. Беззубов Д. О. Адміністративне регулювання діяльності деяких правоохоронних структур у системі національної безпеки / Д. О. Беззубов //Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. – 2010. – № 97. – С. 3–6.
2. Національна безпека України : навч. посіб. / Ситник Г.П., Олуйко В. М., Вавринячук М.П. – К. : Кондор, 2007. – 616 с.

Єлсазаров Олександр Петрович
*Кандидат юридичних наук, доцент,
Декан факультету судноводіння
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ ТРАНСШИПМЕНТУ В ПОРТАХ УКРАЇНИ

Історично морське перевезення вантажів вважається одним з найбільш затребуваних видів транспортування. Такий вид перевезення і досі є найбільш популярним через свою дешевизну, велику вантажопідйомність і мінімальні обмеження. Більша частина перевезень здійснюється морськими шляхами. Одним із найважливіших напрямків міжнародних вантажних перевезень є контейнерні перевезення морським та річковим транспортом.

Відносно невелика вартість перевезення, можливість транспортування вантажу невеликими партіями зробили контейнерні перевезення популярним та затребуваним видом перевезень на ринку транспортних послуг. У свою чергу, становлення та розвиток контейнерних перевезень та супутніх послуг стало стимулом для розширення торгових процесів у всьому світі. Говорячи про спрощення логістичних процесів та мінімізацію транспортних витрат, не можна не згадати про процедуру транshipment, яка широко застосовується у світовій практиці при здійсненні контейнерних перевезень.

Транshipment, з англійської transshipment - перевалка, в лінійному судноплаванні позначає умову коносаменту, згідно з якою перевізник може в будь-який час і з будь-якої причини вивантажити з судна вантаж або будь-яку його частину, складувати його на березі, перевантажити на інше судно, залишаючись

при цьому відповідальним за виконання договору перед власником вантажу.

Транshipment - це режим перевалки контейнерів, у якому контейнер не залишає територію порту: він перевантажується з одного судна на інше і йде в інший порт.

Перевалка відбувається, коли два судна зустрічаються для обміну вантажем, продуктами споживання або персоналом, часто

між суднами в морі та далеко від порту приписки [1].

Трансшипмент поділяється на два види: зовнішній та внутрішній. Зовнішній трансшипмент - перевалка вантажу з судна на судно та відправлення вантажу до порту іншої держави. Внутрішній трансшипмент - перевалка вантажу в порту і прямування його в межах тієї ж держави, але тільки в інший порт.

У деяких портах трансшипмент поділяється на такі два виду як - безшумна (silent) та активна (active) перевалка. Безшумна перевалка: контейнер переміщується на інше судно у вузловому порту без розпаковки. Потім нове судно доставить контейнер до кінцевого пункту призначення. Активна перевалка: контейнер розвантажується, а вантаж завантажується на кілька перевантажувальних суден, що прямують до різних кінцевих пунктів призначення [2].

В українському законодавстві відсутнє поняття «трансшипмент». Разом з тим, у різні періоди часу робилися спроби врегулювання цього питання та реалізації внутрішнього трансшипменту на практиці. Варто сказати кілька слів і про перспективи внутрішнього трансшипменту, тобто транзиту в каботажному вигляді внутрішніми водними шляхами. У Європі це дуже розвинений вид сполучення, до 25% контейнерів там перевозяться внутрішніми водними шляхами. І це зрозуміло: якщо один автомобіль здатний перевезти кілька контейнерів, то баржа або судно типу річка-море бере одразу кілька сотень. Законодавством України поки що внутрішній трансшипмент не передбачено [1].

Але слід підкреслити, що не визначивши поняття трансшипменту ні в окремому законі, ні в Законі України «Про транзит вантажів», законодавці тим самим залишили процес трансшипменту, що застосовується у морських портах України, без чіткого визначення та, відповідно, без належного регулювання. Враховуючи, що перевалка вантажів в режимі трансшипменту все ж застосовується в морських портах в Україні, це вимагає встановлення суті, місця і ролі цього режиму в сфері надання портових послуг [3].

Застосування режиму трансшипменту для України є питанням стратегічного значення для подальшого розвитку морських портів та контейнерних перевезень. Однак, для

подальшого впровадження інституту траншшипменту в українське законодавство слід звернути увагу на вдосконалення правової бази з цього питання [4].

Переваги траншшипмента: скорочення витрат за доставку вантажу, зменшення термінів доставки, зменшення витрат за складування, спрощена процедура оформлення вантажів для перетину кордонів. Застосування режиму траншшипменту передбачає спрощену процедуру оформлення контейнерів у транзитному сполученні. Регулювання траншшипменту здійснює держава на території якої відбувається ця процедура.

Література:

1. Сайт Центр транспортних стратегій. Прес-реліз. URL: <https://cfts.org.ua/opinions/40833> (Дата звернення: 26.03.2024)
2. Прес-реліз. Сайт: Seven seas. URL: <https://www.sevenseasworldwide.com/need-help/how-does-international-shipping-work/what-is-a-transshipment/> (Дата звернення: 25.03.2024)
3. Аягут Н.Г. Проблеми правового регулювання траншшипменту як особливого режиму надання портових послуг. Науковий вісник публічного та приватного права Випуск 3, том 1, 2019. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.3-1.1>
4. Сурилова А.О. Особливості впровадження та розвитку інституту траншшипменту в Україні. LEX PORTUS № 3 (5), 2017.

*Надія Загрішева,
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри права
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»*

ПОТЕНЦІАЛ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ

Розвиток технологій у сфері транспорту сформульовано у наступних актах: «Горизонт-Європа» до 2030 року» [1], «Майбутнє дорожнього транспорту: впровадження автоматизованого, зв'язаного, екологічно-чистого та мобільного

транспорту» [2], «Окреслення політики безпеки дорожнього руху в ЄС 2021-2030 рр. – Наступні кроки на шляху до "бачення нульових викидів"» [3], «Європейське управління повітряним рухом (ATM). Мастер-план. Цифровізація авіаційної інфраструктури Європи» [4], «Європейська авіація до 2040 р. – виклики зростання» [5], «Чистий морський транспорт» [6], «Дослідницький та інноваційний потенціал у транспортній інфраструктурі» тощо [7].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями стратегічної діяльності в Україні» стратегічними пріоритетними напрямами до припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, та до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану, визначено 8 пунктів через яких 3 пов'язано зі сферою транспорту:

- 1) технологічне оновлення та розвиток сфер національної безпеки і оборони;
- 2) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;
- 3) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки.

До Топ-10 найбільш перспективних напрямів наукових досліджень за даними пошукової платформи наукових публікацій Web of Science належать: штучний інтелект, великі дані, 5G-технології, кібер-безпека, мобільні послуги, автономний транспорт, електричний транспорт, пам'ять на нейронній мережі, роботизований транспорт, розумний транспорт, Інтернет речей.

За результатами аналізу пошукової платформи опублікованих патентів Derwent Innovation встановлено, що до Топ-10 найбільш перспективних технологічних напрямів належать: 5G-технології, зв'язаний транспорт, великі дані, пам'ять на нейронній мережі, Інтернет речей, безпілотний

транспорт, електричний транспорт, високошвидкісний транспорт, штучний інтелект, Інтернет-протокол, які всі стосуються цифровізації транспорту. [8, с. 13]

Суб'єктами транспортних правовідносин є конкретні їх учасники (сторони) — юридичні та фізичні особи, які наділені правами й обов'язками у сфері транспортної діяльності, надання послуг, передбачених транспортноправовими нормами. Ними можуть бути громадяни, підприємства, організації, державні органи, недержавні структури тощо. В законодавчих і нормативних актах вони зазначаються узагальненою термінологією як вантажовідправник, перевізник, вантажоодержувач, пасажир.[9, с.43]

Базисом реалізації поставлених у міжнародних та національних нормативно-правових актах цілей є трансфер технологій. Оскільки, передача технології оформлюється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових.

Отже, завданнями держави у розвитку сфери транспорту є:

- створення сприятливих умов трансферу технологій для модернізації, оновлення техніко-технологічного стану рухомого складу та об'єктів транспортної інфраструктури;
- удосконалення законодавства щодо державної підтримки трансферу технологій суб'єктами транспортних відносин.

Література:

1. Orientations. Towards the first Strategic Plan for Horizon Europe. EC-2019
2. The future of road transport. Implications of automated, connected, low-carbon and shared mobility. EC – 2019
3. EU road safety policy framework 2021-2030 – Next steps towards 'Vision Zero'. European Commission- 2019.
4. European ATM. Master plan. Digitalising Europe's Aviation Infrastructure. Executive view. - SESAR Joint Undertaking, 2019
5. 'European aviation in 2040 — challenges of growth', 2018 (<https://www.eurocontrol.int/articles/challenges-growth>) SESAR

- Joint Undertaking (SJU), Drones outlook study, 2016; SJU, Roadmap for the safe integration of drones into all classes of airspace, 2018
6. Clean Transport at Sea. Setting a Course for European Leadership. European Political Strategy Centre (EPSC), the European Commission's. Issue 32.- 28 October 2019.
 7. Global Times, 'China plans to merge two large ship-building corporations', July 2019; Bloomberg, 'China is said to be merging two shipbuilders into a leviathan that dwarfs South Korean shipyards', March 2018
 8. Богомазова В.М. Аналіз перспективних світових наукових та технологічних напрямів досліджень за Ціллю сталого розвитку № 9 щодо транспортної сфери з використанням інструментів платформ «Web of Science» та «Derwent Innovation»: науково-аналітична записка / В.М. Богомазова, Т.К. Кваша. – К.: УкрІНТЕІ, 2020. – 33 с.
 9. Конспект лекцій з дисципліни «Транспортне право» (для студентів 1 курсу денної і заочної форм навчання за напрямом 1004 – «Транспортні технології» спеціальностей 6.100402 – «Транспортні системи», 6.100401 – «Організація і регулювання дорожнього руху», 6.100403 – «Організація перевезень і управління на транспорті», 6.050208 – «Логістика») / укл.: В. І. Петраш. Харків: ХНАМГ, 2008. 159 с.

*Окарський Олексій Петрович,
Здобувач I курсу аспірантури юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій,
м.Київ*

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Темпи зростання міжнародних перевезень морським транспортом, збільшення тоннажності морського флоту спонукає міжнародну спільноту вдосконалювати вимоги і нормативи у сфері безпеки експлуатації суден та охорони навколишнього середовища. Одним із найбільших центрів забезпечення міжурядового співробітництва в сфері морського права є Міжнародна Морська Організація (ІМО). В рамках ІМО розроблено 34 базових конвенцій (угод). Разом із Конвенцією про ІМО загальна кількість таких угод становить тридцять п'ять. Додавши до конвенцій (угод) поправки і додатки, які потребують схвалення, загальна кількість інструментів, розроблених Організацією сягає 60 [1]. Основною метою діяльності ІМО є регламентація технічних питань щодо міжнародного торговельного судноплавства, заохочення і сприяння прийняттю всіма країнами-членами ІМО високих практичних норм у питаннях, що стосуються забезпечення безпеки на морі, ефективності судноплавства, запобігання забрудненню морського середовища із суден і боротьби з ним, розгляд адміністративних питань розробки міжнародного морського права. Питання захисту національних економічних, політичних соціальних інтересів України на міжнародній арені, як морської держави, з кожним роком набувають все більшого значення. Україна є членом ІМО відповідно до постанови Верховної Ради України від 04.02.1994 № 3938 «Про прийняття Конвенції про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції 1982 року». [2]

З метою визначення ступеню реалізації документів ІМО в сфері безпеки мореплавства та захисту морського середовища запроваджено аудит держав членів ІМО (IMSAS), який є

обов'язковою процедурою і проводиться у всіх країнах-членах з 1 січня 2016 року [3]. IMSAS проводиться відповідно до Рамкових принципів і процедур перевірки держав-членів ІМО та Кодексу імплементації інструментів ІМО. Під час IMSAS, зокрема, розглядається та оцінюється рівень прийняття країною-членом законодавства з метою імплементації документів ІМО стороною яких вона є, виконання норм законодавства, а також заходи, що вживаються для забезпечення його виконання, ефективність опублікування (інформування зацікавлених сторін) норм і правил ІМО, порядок делегування функцій держави прапору визнаним організаціям (класифікаційним товариствам яким доручено здійснювати технічний нагляд за судами від імені уряду) та моніторингу їх діяльності, взаємодія з ІМО.

Вперше в Україні IMSAS був проведений в червні 2018 року. За результатами цього аудиту було виявлено ряд системних невідповідностей в реалізації інструментів ІМО. Зокрема, відповідно до звіту аудиторів ІМО [4] виявлено наступні проблемні питання:

- щодо передачі інформації ІМО відповідно до застосовних обов'язкових інструментів ІМО, відсутності заходів для стимулювання культури, яка дає можливості для підвищення ефективності безпеки мореплавства та охорони навколишнього середовища, механізмів нагородження та стимулювання судноплавних компаній та моряків щодо вдосконалення безпеки та запобігання забрудненню;

- відсутня загальна система, механізм чи документованої процедури для моніторингу та перегляду заходів, спрямованих на ефективну імплементацію та виконання обов'язкових документів ІМО;

- Зазначені зауваження свідчать про проблеми в імплементації міжнародних норм в національне законодавство.

Безумовно аудит ІМО не ставить на меті визначити ступінь імплементації норм міжнародного морського права проте дає можливість виявити саме ті порушення при усуненні яких буде досягнуто підвищення безпеки мореплавства.

Окремої уваги заслуговує виявлена прогалина щодо відсутності загальної системи, механізму чи документованої процедури для моніторингу та перегляду заходів, спрямованих на

ефективну імплементацію та виконання обов'язкових документів ІМО. Саме розгляд цього зауваження аудиту ІМО дає можливість виявити проблемні питання, робота над якими, надасть найбільший ефект в подальшій імплементації міжнародного морського права в Україні. Причини, які спонукали аудиторів ІМО, зробити такий висновок можна назвати наступні: система державного управління зазнає постійних трансформацій, особливо структурних та кадрових. Так Центральний орган виконавчої влади з забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України у сферах морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства утворений у 2010 році одночасно з утворенням Міністерства інфраструктури України шляхом реорганізації Міністерства транспорту та зв'язку України. і вже в 2011 шляхом реорганізації Державної служби морського і річкового транспорту України була утворена її правонаступниця — Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті (*Укрморрічінспекція*) я якості центрального органу виконавчої влади України. Проте 10 вересня 2014 р. було прийнято Постанову Кабміну № 442, якою скасовано Державну інспекцію України з безпеки на морському та річковому транспорті, а її правонаступником визначено Державна служба України з безпеки на транспорті.

6 вересня 2017 року створено центральний орган виконавчої влади України, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра інфраструктури - Державна служба морського та річкового транспорту України. Таким чином лише за 7 років 4 рази змінювався центральних орган виконавчої влади відповідальний за імплементацію міжнародного морського права в Україні.

Внутрішньодержавна процедура прийняття (внесення змін) нормативно-правових актів може розтягнутись на невизначиний термін та не може гарантувати прийняття національного акту у відповідності до актуального тексту міжнародного документу. Наприклад, досі не імплементувано повністю положення Кодексу розслідування аварій, положення національного законодавства не були недостатніми та не були оновлені у відповідності до документів ІМО.

Національним нормативно-правовим актом який регулює питання проведення розслідування на морі є Положення про класифікацію, порядок розслідування та обліку аварійних морських подій із суднами, затверджене наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 29 травня 2006 року N 516 (далі - Положення). Відповідно до пункту 6.8 Положення результати розслідування серйозних і дуже серйозних аварій після здійснення їхньої остаточної класифікації доводяться до ІМО Адміністрацією судноплавства за формою, установленною "Кодексом по розслідуванню морських аварій і інцидентів", який був прийнятий 27 листопада 1997 року Резолюцією А.849(20) Асамблеї ІМО. Зазначений Кодекс змінений на підставі Резолюції 2008 року MSC.255(84) Про схвалення Кодексу міжнародних стандартів і рекомендованої практики розслідування аварії або інциденту на морі. В Положення вносились зміни 4 рази проте цими змінами так і не було приведено Порядок до актуальної редакції документів ІМО. Сподіваємось, що система буде вдосконалюватись і повністю відповідатиме міжнародним стандартам.

Література:

1. Договірно-правова база відносин між Україною та Міжнародною морською організацією. URL: <https://uk.mfa.gov.ua> (Дата звернення: 25.03.2024).
2. Постанова верховної ради україни url: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3938-12#Text> (25.03.2024)
3. Схема аудиту держав-членів URL: <https://www.imo.org/en/ourwork/MSAS/Pages/Default.aspx> (Дата звернення: 26.03.2024)
4. GISIS: Аудити держав-членів URL: <https://gisis.imo.org/Public/MSA/reportsoverview.aspx> (Дата звернення: 27.03.2024)

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

*Нецька Любов Степанівна,
кандидат юридичних наук, доцент*

*Сенченко Андрій Олександрович,
здобувач Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Будь-який судовий процес базується на певних правових принципах, які знайшли своє закріплення у вигляді правових норм. Принципи господарського судочинства – основні засади, загальні керівні положення, що визначають характер діяльності суду щодо здійснення судочинства в господарських відносинах [1, с. 15]. Значення принципів господарського судочинства полягає у тому, що вони є орієнтиром у тлумаченні процесуального законодавства; дають змогу господарському суду забезпечити правильне з'ясування господарського процесуального законодавства та застосування його згідно з дійсним смислом не тільки при розгляді справи у місцевому господарському суді, а також при перегляді справи в апеляційному, касаційному провадженні та за нововиявленими або виключними обставинами [2, с. 174].

Принцип змагальності є ключовим у досягненні завдань господарського судочинства, а саме справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів та розгляду інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.

Відповідно до статті 129 Конституції України до основних засад судочинства віднесено змагальність сторін та свободу в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [3]. Як закріплено у статті 13

Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності сторін; кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень [4]. Принцип змагальності впливає на процес надання і дослідження доказів, необхідних для розгляду справи, визначає дії сторін та інших учасників процесу, їх послідовність та правові наслідки, роль судді у цьому процесі.

Досліджуваний принцип є основою концепції справедливого судового розгляду у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція). Пункт 30 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів містить положення, згідно з яким дотримання принципів змагальності та рівності сторін є необхідними передумовами сприйняття судового рішення як належного сторонами, а також громадськістю [5].

Про змагальність можна говорити в різних аспектах. По-перше, змагальністю є з'ясування у суді взаємовідносин сторін за допомогою обміну доказами, які надані у процесуальній формі. Деякі вчені при тлумаченні принципу змагальності звертають увагу на активність учасників процесу у зборі та наданні суду доказів, що підтверджують або спростовують фактичні обставини [6, с. 126–133]. По-друге, змагальність також включає дискусію сторін у господарському процесі. Зокрема, стаття 218 ГПК України передбачає судові дебати, де з промовами (заключним словом) виступають учасники справи.

Варто визнати, що законодавець з метою реалізації принципу змагальності надав учасникам справи ряд процесуальних засобів, серед яких: можливість доказування за допомогою електронних доказів; закріплення вимоги щодо достовірності і вірогідності доказів; встановлення порядку подання доказів; встановлення заборони суду збирати докази з власної ініціативи, крім їх витребування у випадку, коли суд має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів тощо.

Норма статті 79 ГПК України передбачає, що наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог

або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування. Застосування вимог щодо вірогідності доказів підкреслює необхідність співставлення судом доказів, які надає позивач та відповідач [7].

У рішенні ЄСПЛ у справі «Трофимчук проти України», в аспекті змагальності, наголошується на тому, що оцінка доказів є компетенцією національних судів і Суд не підмінятиме власною точкою зору оцінку фактів, яку їм було надано в межах національного провадження, гарантуючи право на справедливий судовий розгляд [8]. Аналогічна позиція також міститься у рішенні по справі «Олюджіч проти Хорватії» де визначено, що стаття 6 Конвенції не встановлює жодних правил щодо допустимості доказів або способів їх оцінки, що є предметом регулювання, в першу чергу, національного законодавства та оцінки національними судами [9]; [10].

На підставі викладеного висновується наступне: по-перше, застосування принципу змагальності в українському господарському судочинстві є запорукою законного та справедливого рішення суду, що повністю відповідає міжнародним стандартам у сфері судочинства та позиції ЄСПЛ; по-друге, дія принципу змагальності ґрунтується на активній реалізації учасниками процесу своїх функцій, на підставі забезпечення судом виконання ними своїх процесуальних обов'язків та здійснення наданих їм прав; по-третє, суд спрямовує і доповнює діяльність сторін, але за жодних обставин не підміняє їх.

Література:

1. Щербина В., Резнікова В.В. Основні засади (принципи) господарського судочинства України. Право України. 2018. № 7. С. 13–33.
2. Ніколенко Л.М. Реалізація основних принципів господарського судочинства при перегляді судових актів. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 174–180.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 ВР. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

5. Висновок Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо якості судових рішень». 2008. № 11. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf.
6. Лунін С. Поняття принципу змагальності у судовому процесі. Право України. 2010. № 3. С. 126–133.
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 19.01.2022 у справі № 910/13106/20. Судова влада України. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102828627>.
8. Рішення Європейського суду з прав людини «Трофимчук проти України» від 28.11.2010 № 4241/03. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_846#Text.
9. Рішення Європейського суду з прав людини. Справа «Олюджіч проти Хорватії» від 5.02.2009 № 22330/05. Вісник Верховного Суду України. 2011. № 1. С. 23–31.
10. Матвіїв Є. Застосування принципу змагальності в українському судочинстві. 03.07.2020. Сайт адвоката Єлизавети Матвіїв. URL: <https://advocate.matviiv.com/article/75/>.

*Гой Злата Павлівна,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ*

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ: ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ

Цифровізація - насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [1]. Цей процес змінив усі сфери життя сучасного суспільства. Не оминув він і господарські відносини та їх регулювання. Бізнеси почали переходити в

інтернет, з'явилися електронні договори, можливість оформити ФОП онлайн. Це значно полегшило життя, але при цьому створило нові виклики.

Важливість цифрової трансформації суспільного, в тому числі – економічного життя та необхідність посиленої уваги до цієї сфери з боку держави зумовили появу і уповноважених в цій сфері органів, серед яких важливу роль відіграло Державне агентство з питань електронного урядування України, більшість функцій якого покладено на утворене у вересні 2019 р. Міністерство цифрової трансформації України (далі – Мінцифри) з досить широкими повноваженнями з огляду на складність виконуваних функцій, пов'язаних з цифровізацією різних сфер суспільного життя [2, с. 11].

Вбачається, що Господарський кодекс України як стрижневий для регулювання сфери господарювання законодавчий акт, повинен визначати особливості правового регулювання господарських відносин у цифровому форматі. Однак у Розділі VI ГК України, присвяченому особливостям правового регулювання в окремих галузях господарювання, нині відсутня відповідна глава, яка б визначала ці особливості на цифровому ринку та / або з приводу цифрових об'єктів, що є результатами господарської діяльності тощо [3, с. 24]. Законодавство повинно активно реагувати на загрози цифровізації, щоб уникнути розвитку злочинності в інтернеті та порушенню прав споживачів.

О. Вінник наголошує насамперед, на прогалинах в законодавстві щодо особливостей правового становища та відповідальності віртуальних підприємств, які зазвичай уникають необхідної для функціонування у сфері економіки легалізації (попри її наявності в усіх або частини учасників таких підприємств), а також фактичних користувачів таких ресурсів/сайтів (інтернет-магазини тощо) за недотримання вимог законодавства щодо розкриття інформації, передбаченої законами «Про електронну комерцію» та «Про захист прав споживачів». [4, с. 58].

Відсутність в Україні, як і в більшості країн світу, кодифікованого акту, який би в комплексі регулював відносини ЦЕ, значною мірою компенсується (проте не досить ефективно)

великою кількістю актів законодавства, в масиві якого можна умовно виділити кілька блоків, кожен з яких регулює: певний вид відносин у сфері ЦЕ (хоча деякі акти, зокрема Закон України «Про телекомунікації», вартий до включення у два перші блоки, оскільки регулює інформаційні відносини та надання телекомунікаційних послуг як вид господарської діяльності у сфері ЦЕ).

Перший блок включає акти, спрямовані на регулювання сучасних інформаційних відносин, інформатизації основних сфер суспільного життя

(включно з економічним), функціонування інформаційного суспільства.

Другий блок законодавства стосується різних аспектів функціонування ЦЕ як складової інформаційного суспільства і включає, насамперед, вищезгаданий Закон України «Про телекомунікації», який серед іншого визначає основні засади надання телекомунікаційних послуг, що, своєю чергою, забезпечує можливість надання електронних довірчих послуг, електронну комерцію, електронні платежі тощо. В третьому блоці – акти законодавства, які безпосередньо ЦЕ не присвячені, проте окремі їх норми регулюють певний вид відносин ЦЕ та інформаційного суспільства [2, с.236-237].

Держава повинна вдосконалювати регулювання господарських відносин в умовах цифровізації шляхом:

1. Забезпечити рівень безпеки споживачів.
2. Запровадити механізми державного контролю за дотриманням законодавства у цифровому просторі.
3. Закріпити принципи використання надбань цифровізації.
4. Визначити правове становище віртуальних підприємств.
5. Забезпечити захист інтелектуальної власності в цифровому просторі.

Отже, цифровізація - неминучий процес, який має свої плюси та мінуси та необхідність у регулюванні. Створення ефективного законодавства, яке захистить права споживачів та полегшить діяльність господарських відносин в період цифровізації, покращить розвиток цього процесу.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та

суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p/page> (дата звернення: 18.03.2024).

2. Вінник О.М., Шаповалова О.В. Господарське право в умовах цифровізації економіки :навчальний посібник / за заг. ред. О.М. Вінник. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2020. С. 314.

3. Мілаш В.С. Цифровізація господарських відносин: теоретико-правові засади. Матеріали круглого столу «Цифровізація сучасних бізнес-процесів як вектор нової економічної політики. Інтернет-видання, 2019. С. 23–24.

4. Юдін В.Ю. Трансформація суб'єктів господарювання в умовах цифровізації економіки. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-2.10> . С.53-60.

Похил Єлизавета Вікторівна

*Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Соціальне підприємництво — це дієвий спосіб впливати на суспільство, адже соціальні підприємці розвивають економіку та сплачують податки. Сьогодні соціальне підприємництво стало популярною формою бізнесу, яка змінює суспільство і дає можливість конкретним громадам і людям взяти справу у свої руки та зробити вклад у нашу перемогу [1].

Актуальність проблеми полягає в тому, що Україна стикається з викликами, які є надзвичайно складними та важливими для її майбутнього. Війна стала не лише випробуванням для національної безпеки та територіальної цілісності, але й викликом для економічного розвитку та соціальної стабільності. У цих умовах соціальне підприємництво,

як інноваційна форма підприємницької діяльності, набуває особливого значення.

Соціальному підприємництву притаманні ті ж критерії, що й і традиційному підприємництву, зокрема фінансова самостійність, ініціативність, масштабність. Поряд з тим йому притаманні і специфічні риси: пріоритетність соціальної мети, реінвестування прибутку у соціальний розвиток, відкритість і прозорість діяльності [2].

Даний напрямок дозволяє не лише створити критично важливі робочі місця, але й здійснювати глобальний вплив на життя суспільства через свої соціальні ініціативи [1].

Але розвивати бізнес під час війни — ще той виклик. А розбудовувати екосистему для соціального підприємництва — й поготів.

Тому раджу розглянути актуальні проблеми на сьогодні:

1. Інвалідність

На жаль, з 24 лютого 2022 року понад 300 тисяч осіб отримали інвалідність. Станом на сьогоднішній рік в Україні проживає 3 мільйони людей з інвалідністю. З часом число вразливого населення зростатиме і всі ці люди потребуватимуть роботи, соціалізації та реінтеграції [1].

2. Безробіття

З початку війни близько половини (53%) українців втратили роботу через війну, 22% працюють у звичному режимі, 21% – віддалено або частково, лише 2% – знайшли собі нову роботу. Кількість безробітних склала 286 879 осіб, а кількість вакансій – всього 33 528 одиниць. Відповідно, кількість претендентів на 1 вакансію становить 9 осіб. Такі високі показники свідчать, що більше половини українців втратили джерело постійного доходу, який би покривав базові потреби людини, давав відчуття безпеки та знижував тривогу перед невизначеним майбутнім. Так, відповідно до даних опитування, економічне становище внаслідок війни значно погіршилося у 52% [2].

3. Законодавча невизначеність

В українському законодавстві не існує організаційно-правової форми «соціальне підприємство». Попри стрімке зростання інтересу до цієї діяльності, бізнес, який націлений на

розв'язання соціальних питань, у правовому полі досі не врегульований, що має свої мінуси, як-от відсутність пільг від держави та зависоке фінансове навантаження. Відтак, ризиків ведення соціального бізнесу набагато більше [3].

4. Суспільна недовіра

У війну різноманітні організації, включаючи соціальні, можуть взяти на себе велику відповідальність у наданні допомоги. Однак через відсутність прозорості, корупція або недостатня координація можуть призвести до загальної недовіри до всіх організацій.

Люди можуть не довіряти здатності соціального підприємництва діяти ефективно в кризовому стані.

5. Інфляція та зростання цін

Війна призводить до збільшення вартості ресурсів, таких як енергія, сировина, транспорт, що робить виробництво товарів та послуг соціальних підприємств більш витратним.

Умови роботи стають складнішими через загрозу безпеки, нестабільність, фінансові ресурси більш сконцентровані на військові цілі, що ускладнює фінансування.

Отже, в умовах воєнного стану негативний вплив всіх цих факторів збільшується, що ще більше ускладнює функціонування та розвиток соціальних підприємств в Україні.

Пропоную вашій увазі основні перспективи розвитку, які допоможуть соціальному підприємству в Україні під час війни розвиватися та відігравати важливу роль у підтримці громад та вирішенні соціальних проблем:

1. Необхідно ввести у нормативне поле України єдине визначення поняття та розуміння змісту діяльності соціального підприємництва.

Це допоможе диференціювати соціальну підприємницьку діяльність, вести точний облік її внеску в економічний розвиток нашої країни [3].

2. Впровадити державну підтримку для соціального підприємництва, у першу чергу, через зменшення податкового навантаження. На мою думку, це може позитивно відібитися на економічній сталості та динаміці розвитку соціального підприємництва.

3. Мотивувати більшу кількість молоді розпочинати

соціальні стартапи та покращити спроможність молодих соціальних підприємців для стимулювання інновацій та створення нових робочих місць за допомогою навчання на місці, онлайн-курсів навчання з найважливіших та актуальних тем, тим самим підвищити розвиток соціального підприємництва [2].

4. Підтримувати соціальне підприємництво у західних районах України шляхом надання юридичних та фінансових консультацій, маркетингу та масштабування бізнесу, психологічної та методичної підтримки, просування, наставництва, допомоги у встановленні зв'язку соціальних підприємств з їх потенційними клієнтами та інвесторами [3].

5. Підключити міжнародну співпрацю завдяки чому можна отримувати підтримку та інвестиції від міжнародних організацій та іноземних інвесторів, що сприяє їх розвитку та розширенню можливостей.

6. Застосувати нові соціальні інновації для вирішення нагальних проблем, що виникають у зв'язку з війною. Це може включати нові способи надання медичної допомоги, психологічної підтримки, реабілітації постраждалих тощо.

Завдяки діяльності соціального бізнесу можна зменшити частину витрат з державного бюджету на вирішення проблем соціально незахищених людей, кількість яких збільшиться у післявоєнний період, їх працевлаштування та громадської адаптації і саме тому ця діяльність є вигідною для економічного розвитку кожної країни [2].

Підсумовуючи, можна сказати, що в умовах складного економічного становища та воєнного стану в Україні соціальне підприємництво здатне згладити ряд гострих питань в суспільстві, а також прискорити їх вирішення, адже соціальне підприємництво є важливим механізмом підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни. Використовуючи інноваційні ресурси, соціальні підприємництва створюють конкурентне середовище. Загальна тенденція розвитку соціально-економічного поля діяльності в Україні має високий потенціал зародження та подальшого процвітання. Це, в свою чергу, є серйозним кроком на шляху до вирішення соціально-економічних проблем сучасної України.

Література:

1. Василь Назарук, «Чи може соціальне підприємництво дати відповіді на виклики для бізнесу і суспільства, пов'язані з війною?»Дата звернення: 9 січня 2024Доступно:<https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/9/708567/index.amp>
2. Наталія Богацька, «вплив ринку праці на конкурентоспроможність соціального підприємства | Економіка та суспільство»Опубліковано: 2022-09-27Доступно: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-1>
3. Лілія А. Щаслива, «соціальне підприємництво та волонтерство у вирішенні суспільних проблем»

Яхно Денис Олександрович,
*аспірант кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права Академії праці, соціальних відносин і
туризму, м. Київ, Україна*

Тищенко Микола Валерійович,
*аспірант відділу міжнародного приватного права
НДІ приватного права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України, м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНІ

Останніми роками сфера електронної комерції в Україні зазнала значних змін, які торкнулися не лише традиційних секторів роздрібною торгівлі, але й фармацевтичного ринку. Зокрема, зростає попит на онлайн-послуги, в тому числі на покупку лікарських засобів через Інтернет, поставив перед законодавцями завдання адаптувати нормативну базу до нових умов господарювання. У цій науковій публікації пропонуємо розглянути окремі аспекти правового регулювання електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами в Україні та виклики, які стоять перед державою у цій сфері.

З моменту введення в дію Закону України «Про лікарські

засоби» (далі – Закон) [1] та низки підзаконних актів, регулювання продажу медичних препаратів зазнало ряд змін, проте лише останніми роками увага була прикута до електронної комерції в фармацевтиці. Актуальним нормативним актом, що регулює електронну роздрібну торгівлю лікарськими засобами, є постанова Кабінету Міністрів України, яка визначає умови та порядок здійснення такої діяльності [2].

Як відомо, основними вимогами до продажу лікарських засобів онлайн відповідно до чинного законодавства є:

1) *ліцензування*. Для здійснення роздрібною торгівлі лікарськими засобами через Інтернет аптекам необхідно отримати ліцензію, яка підтверджує право на таку діяльність;

2) *інформування споживачів*. Вебсайти, які займаються продажем медикаментів, повинні містити повну та достовірну інформацію про лікарські засоби, умови їх зберігання та використання. Така інформація відповідно до ст. 19 Закону має міститися у Ліцензійному реєстрі з виробництва лікарських засобів (в умовах аптеки), оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами органу ліцензування. Крім того, ліцензіат має бути внесений до Переліку суб'єктів господарювання, що мають право на здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами, який ведеться та розміщується на офіційному веб-сайті органу ліцензування. Водночас на веб-сайті суб'єкта господарювання, що має право на здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами, повинна міститися інформація визначена у ст. 19 Закону;

3) *наявність власної служби доставки*, обладнання та устаткування, що забезпечують дотримання визначених виробником умов зберігання лікарських засобів або залучення на договірних засадах інших суб'єктів господарювання – операторів поштового зв'язку, а також здійснення доставки виключно з аптечних закладів, внесених до Переліку суб'єктів господарювання, що мають право на здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами;

4) *заборона на продаж певних категорій лікарських засобів*. Зокрема, це стосується препаратів, що відпускаються за рецептами, та лікарських засобів з обмеженим доступом.

Незважаючи на встановлені у чинному законодавстві

правила, ринок електронної роздрібної торгівлі лікарськими засобами в Україні стикається з низкою викликів. Однією з основних проблем є контроль (нагляд) за виконанням встановлених норм та вимог, особливо що стосується заборони продажу рецептурних препаратів. Це вимагає від державних органів не лише посилення наглядових функцій, але й розробки ефективних механізмів виявлення та припинення порушень. Адже державний контроль (нагляд) якості лікарських засобів є одним із напрямів державного контролю (нагляд) у сфері охорони здоров'я [3, с. 37]. При цьому предметом контролю (нагляду) під час здійснення цього виду господарювання становить наявність у аптечної мережі ліцензії на електронну роздрібну торгівлю лікарськими засобами, надання споживачам передбаченого законодавством обсягу інформації про лікарські засоби, дотримання умов зберігання лікарського засобу під час доставки [3, с. 36].

Іншим значним викликом є забезпечення захисту персональних даних клієнтів, оскільки процес покупки лікарських засобів онлайн передбачає обробку чутливої інформації. Тому важливим аспектом стає впровадження надійних систем шифрування та інших технологічних рішень, які забезпечують конфіденційність і захист даних споживачів. З цього приводу вважаємо за доцільне підтримати науковців, які для забезпечення, гарантії та реалізації права пацієнта на конфіденційність у сфері охорони здоров'я запропонували збільшити перелік суб'єктів, на яких має бути поширена вимога дотримання конфіденційності, доповнивши такими категоріями, як фармацевтичні працівники, які мають доступ до конфіденційно чутливої інформації про пацієнта [4, с. 151].

Водночас електронна роздрібна торгівля лікарськими засобами в Україні має значний потенціал для розвитку. Вона може стати важливим інструментом у підвищенні доступності медикаментів, особливо в умовах пандемії COVID-19, коли зменшення фізичних контактів є ключовим елементом запобігання поширенню вірусу. Крім того, онлайн-торгівля може сприяти конкуренції та зниженню цін на лікарські засоби, роблячи їх більш доступними для широкого кола споживачів. Так, на думку Є. В. Дуліби, упровадження в Україні електронної торгівлі лікарськими засобами або е-аптек – це важливий крок для забезпечення доступності лікарських засобів для кожного громадянина [5, с. 171].

Перспективи розвитку окресленої проблематики полягають у подальшій цифровізації фармацевтичної галузі, впровадженні електронних рецептів та розширенні переліку лікарських засобів,

доступних для електронної торгівлі. Це вимагає не лише вдосконалення законодавчої бази, але й розвитку інфраструктури, посилення співпраці між державою, бізнесом і громадськістю, а також підвищення кваліфікації фахівців. Так, ми підтримуємо думку вчених, що працівники Державної служби з лікарських засобів та контролю за наркотиками повинні мати як фармацевтичні, так і юридичні знання, що стосуються регулювання обігу лікарських засобів та захисту прав споживачів [3, с. 36]. Крім того, потреба у спеціальних фармацевтичних та юридичних знаннях для працівників Держлікслужби вимагає їх обізнаність у законодавстві про захист прав споживачів [3, с. 41].

В умовах швидкого розвитку цифрових технологій та зростаючих очікувань споживачів, ефективне правове регулювання електронної роздрібно торгівлі лікарськими засобами стане ключовим фактором забезпечення якісної та безпечної фармацевтичної допомоги в Україні. Розвиток нормативно-правової бази повинен враховувати не лише потреби сьогодення, а й передбачати можливі сценарії майбутнього розвитку цифрової економіки та електронної комерції.

Забезпечення високого рівня захисту прав споживачів, ефективний контроль якості лікарських засобів, які реалізуються через Інтернет, та впровадження інноваційних рішень для вдосконалення логістики і доставки медикаментів – це лише деякі з аспектів, на які має зосередитися увага у майбутньому.

Також важливим аспектом є розвиток електронних сервісів, зокрема електронних рецептів, що може спростити процес отримання рецептурних лікарських засобів та зробити його більш прозорим і безпечним.

Успішна реалізація зазначених ініціатив вимагає активної співпраці між усіма зацікавленими сторонами: державними органами, представниками фармацевтичного бізнесу, ІТ-спеціалістами та громадськістю. Лише за такої умови можна створити ефективну, сучасну та безпечну систему електронної роздрібно торгівлі лікарськими засобами, яка відповідатиме всім вимогам часу та забезпечуватиме високий рівень захисту здоров'я населення.

Література:

1. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр)
2. Про затвердження Ліцензійних умов провадження

господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) : постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 929. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016#Text>

3. Теремецький В. І., Сімакова Н. М. Правові засади державного нагляду за здійсненням електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами. Приватне право і підприємництво. 2023. Вип. 23. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2023.23.4>

4. Балінська О. М., Теремецький В. І., Жаровська І. М., Щирба М. Ю., Новицька Н. Б. Право пацієнта на конфіденціальність в сфері здравоохранення. Georgian Medical News. 2021. № 12 (321). С. 147–153. URL: <https://repository.ndipp.gov.ua/bitstream/handle/=1&isAllowed=y>

5. Дуліба Є. В. Адміністративно-правове регулювання електронної торгівлі лікарськими засобами в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 2. С. 168–172. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/39>

*Подольн Юлія Олександрівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та
транспортного права Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій*

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТА КОНТРОЛЮ

Важливим правовим аспектом розвитку законодавства є зміцнення вимог до прозорості та відкритості у процесах проведення публічних закупівель. Це може включати розширення обов'язкових вимог до публікації інформації про закупівлі, включаючи відомості про умови та критерії відбору

учасників, умов укладання договорів тощо. Реформування системи державних закупівель у сфері публічних закупівель підтвердило, що Україна працює над стабілізацією нормативно-правової бази у цій сфері шляхом гармонізації національного законодавства з нормами ЄС та приведенням процедур закупівель у відповідність до міжнародних стандартів. Однак, впровадження системи публічних закупівель відповідно до принципів та підходів, що застосовуються європейськими країнами, наразі перебуває на стадії імплементації, тому існують певні прогалини в нормативно-правовій базі, які перешкоджають досягненню поставлених цілей.

Дослідження нормативно-правового забезпечення, реформування, функціонування системи публічних/державних закупівель у своїх працях розглядали такі вітчизняні вчені, як О. Овсянюк-Бердадін [2], Ю. Фіалко [5], К. Г. Севастьянова [4]. У зв'язку з прискоренням темпів європейської інтеграції України, відповідно до постійних динамічних змін законодавства у сфері публічної сфери, актуальність дослідження зумовлена тим, що процес інтеграції України до Європейського Союзу можна охарактеризувати як складний, довготривалий процес з тривалим розвитком та подальшим стрімким зростанням [6]. Загалом реформування системи державних закупівель можна поділити на декілька основних етапів, початковою датою яких є 14.06.1994 р., а саме підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Угоди про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами та Україною, яка набула чинності 01.03.1998 р. через тривалий процес ратифікації. Так, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, підписана в Брюсселі 27.06.2014, стала основним правовим документом, який визначив вектори розвитку політичних сфер, правового, економічного та соціального життя держави, у т.ч. системи державних закупівель в Україні. В рамках виконання Угоди про асоціацію Урядом України протягом 2011-2019 років було прийнято низку запланованих нормативно-правових актів з імплементації законодавства ЄС у сфері публічних закупівель. Серед них доцільно виділити «Стратегію реформування системи державних

закупівель» («Дорожню карту»), яка була схвалена розпорядженням КМУ від 24.02.2016 та передбачала заходи, відповідальних виконавців та строки, необхідні для імплементації положень директив ЄС у національне законодавство у сфері публічних закупівель [1].

Першим значним кроком на шляху гармонізації національного законодавства відповідно до норм Європейського Союзу стало прийняття Верховною Радою 25 грудня 2015 року Закону України № 922-VIII «Про публічні закупівлі», який практично реалізував умови першого етапу реформи публічних закупівель, визначені у Стратегії. Розглянемо основні напрями, які були реалізовані під час імплементації Закону № 922-VIII [1; 3]:

1) Україна першою серед країн-членів ЄС запровадила обов'язковість проведення аукціонів для закупівлі товарів, робіт/послуг, шляхом запровадження єдиного веб-порталу Уповноваженого органу: електронної системи закупівель Prozorro за адресою в мережі Інтернет: www.prozorro.gov.ua;

2) запроваджено електронну систему оскарження з відкритим процесом оскарження;

3) безоплатне оприлюднення замовниками інформації про закупівлі через автоматизовані електронні майданчики на веб-порталі Уповноваженого органу;

4) скорочення строків та видів тендерних процедур: відкриті торги (основна процедура закупівлі), конкурентний діалог та переговорна процедура закупівлі;

5) можливість використання електронної системи закупівель для закупівель, які не підпадають під дію Закону № 922-VIII, але перевищують 3000 грн;

6) обов'язкове звітування про укладення договорів у разі непроведення електронних аукціонів при закупівлі товарів/послуг вартістю від 50 тис. грн до 200 тис. грн, робіт - від 50 тис. грн до 1,5 млн грн;

7) запровадження національного класифікатора України ДК 021:2015 для товарів, послуг та робіт, який відповідає єдиному словнику закупівель (CPV), затвердженому Регламентом ЄС 2195/2002 Європейського Парламенту та Ради та змінами відповідно до Регламенту Комісії ЄС 213/2008;

8) зобов'язання використовувати електронний цифровий підпис, який гарантує повний захист підписаного документа всім учасникам електронних закупівель;

9) відбулися зміни в організаційній діяльності замовника: зокрема, закупівлю може здійснювати тендерний комітет або уповноважена особа (особи);

10) можливість створення централізованих закупівельних організацій, основним завданням яких є ефективно законне використання бюджетних коштів.

Також вперше з'являється поняття «публічні кошти», що автоматично трансформує сферу «державних закупівель» у сферу «публічних закупівель» [7]. Крім того, запровадження електронної системи забезпечило прозорість та відкритість на всіх етапах проведення процедур закупівель, створило чесне та конкурентне середовище серед учасників, дозволило максимально ефективно використовувати публічні кошти підприємств, мінімізувало корупційні ризики та зловживання у сфері публічних закупівель [1]. Після ухвалення Закону № 922-VIII для успішної реалізації Стратегії та поставлених нею цілей інституційними органами системи публічних закупівель було розроблено низку підзаконних нормативно-правових актів [3].

Слід також зазначити, що всі терміни оприлюднення інформації, що стосується організації, а також поетапний процес проведення публічних закупівель чітко визначені в Законі № 922-VIII, за порушення яких встановлено адміністративну відповідальність для всіх учасників відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України тощо. Не менш важливим стало затвердження наказу Міністерства соціальної політики України від 18.02.2019 на виконання Стратегії у сфері професіоналізації у сфері публічних закупівель №234 «Про затвердження Професійного стандарту «Фахівець з публічних закупівель» [1]. Цей наказ визначає чіткі кваліфікаційні вимоги до фахівців у сфері публічних закупівель, створює умови для спрощеного переходу від роботи тендерних комітетів до уповноважених осіб тощо. Загалом це прискорить розвиток системи професійного навчання фахівців у сфері публічних закупівель. Остаточна реалізація реформи системи публічних закупівель відповідно до правил

Європейського Союзу, передбачена імплементацією прийнятого 19.09.2019 р. Верховною Радою України Закону України № 114-IX «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель», який набрав чинності 19.04.2020. Оскільки Закон № 114-IX ще не імплементований, він залишається перспективою для подальшого вивчення та дослідження.

Розглянуто низку нормативно-правових актів, які є основою процесу публічних закупівель в контексті європейської інтеграції України, і можна відзначити його довгий і складний шлях, що характеризується швидкими змінами в розвитку протягом останніх років. Урядом розроблено та затверджено низку нормативно-правових актів, основним завданням яких є прискорення інтеграційних процесів України, але для їх якнайшвидшої адаптації вони потребують дослідження та вдосконалення відповідно до вимог Європейського Союзу.

Література:

1. Законодавство України. Офіційний веб портал Верховної ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Овсянюк-Бердадіна О. Ф. Організаційно-економічний механізм державних закупівель послуг: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Тернопіль, 2009. 253 с.
3. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII (922-19). Офіційний сайт Верховної ради України. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
4. Севястянова Г. С. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення публічних закупівель в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 2, Ч. 2. С. 91–96.
5. Фіалко Ю. Організація державних закупівель: зарубіжний досвід та практика України . Університетські наукові записки. 2014. № 1 (49). С. 261–269.
6. Jääskeläinen, J., & Tukiainen, J. (2019, April 11). Anatomy of public procurement. VATT Institute for Economic Research,

- Working Papers 118. Helsinki, Finland. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3372135>
7. Mironov, M., & Zhuravskaya, E. (2016). Corruption in procurement and the political cycle in tunneling: Evidence from financial transactions data. *American Economic Journal: Economic Policy*, 8(2), 287-321. doi: <https://doi.org/10.1257/pol.20140188>
 8. Mironov, M., & Zhuravskaya, E. (2016). Corruption in procurement and the political cycle in tunneling: Evidence from financial transactions data. *American Economic Journal: Economic Policy*, 8(2), 287-321. doi: <https://doi.org/10.1257/pol.20140188>
 9. Sinteа, L. (2016). Risks in public procurement. *Law, Society & Organisations*, 1(1), 47-51. Retrieved from http://seaopenresearch.eu/Journals/articles/LSO_1_6.pdf

Філіппов Артем Валерійович
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ*

ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE CLASSROOM ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН В ДИСТАНЦІЙНІЙ ФОРМІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Світова пандемія Covid 19, а згодом повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. зумовили абсолютно нові, безпрецедентні виклики для навчального процесу. 15.03.2022 р. Закон України «Про освіту» було доповнено ст. 57-1, частина 1 якої гарантує на час особливого періоду організацію освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників [8]. Згідно ч.

4 ст. 9: «Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [8]. Дистанційне навчання має бути організоване у відповідності до норм чинного законодавства [6-8] та внутрішніх норм ЗВО. Так, згідно п. 3.1. Положення про дистанційне навчання, навчальний процес у ЗВО за дистанційною формою навчання здійснюється у таких формах: самостійна робота; навчальні заняття; практична підготовка, а п. 3.2. визначає основні види навчальних занять за дистанційною формою навчання, зокрема лекції, семінари, практичні заняття, консультації тощо [6].

В умовах війни асинхронний режим навчання підвищує безпеку учасників освітнього процесу – але для нього потрібні безпечний та ефективний канал зв'язку, чіткий план роботи та план «Б» на випадок змін, а також доступ студентів до навчальних матеріалів у гнучкому форматі та різні форми оцінювання [2, С. 77]. Застосування середовищного підходу в умовах дистанційного навчання передбачає необхідність залучення хмарних сервісів та систем управління навчанням. Глобальні системи вищої освіти зустрілися з новими викликами у нерівних умовах, зокрема щодо використання ІКТ, державної та інституційної підтримки, фінансових інвестицій, цифрової компетентності науково-педагогічних працівників, обізнаності студентів в освітніх технологіях [2, С. 78]. Відсутність єдиного корпоративного веб-середовища дистанційного навчання (певної корпоративної цифрової навчальної платформи на кшталт ATutor, Blackboard Learning System, Brightspace, ILIAS, Moodle, NEO LMS тощо) створює додаткове навантаження в першу чергу на викладача, та спонукає його шукати альтернативу. Найбільш популярним вибором стає платформа Google Classroom (Google-клас), яка дозволяє викладачу та студентам навіть без спеціальної підготовки (до того ж безкоштовно), за допомогою комп'ютера, планшету або навіть смартфона, без необхідності встановлювати спеціальне програмне забезпечення (що особливо важливо в умовах війни, постійних повітряних тривоги, проблем з

електропостачанням та інтернет-покриттям, коли значна кількість студентів є внутрішньо переміщеними особами), застосовувати ключові елементи системи управління навчанням. Експерти із хмарних технологій вважають, що одним із найкращих зразків надання хмарних сервісів для освітніх цілей є послуги корпорацій Google і Microsoft [5, С. 46].

Google пропонує низку корисних інтегрованих між собою сервісів, що можуть використовуватися як окремо, так і комплексно: Classrom – підтримка навчання; Gmail – безкоштовна служба електронної пошти; Drive – файловий хостинг з використанням хмарних технологій; Calendar – планування часу; Vault – архівація та управління даними користувача; Docs – набір інструментів для роботи з офісними файлами; робота з таблицями; Forms – створення та проведення онлайн форм і опитування; Slides – створення презентацій; Sites – платформа для хостингу та конструктор для створення сайтів; Hangouts – інтерактивне спілкування та підтримка відеоконференцій [3, С. 40]. Навчальні сервіси Google мають такі переваги як оперативність організації навчального процесу, доступність (безкоштовність, відсутність необхідності встановлювати спеціальне програмне забезпечення), легкість використання (інтуїтивно зрозумілий інтерфейс користувача не потребує спеціальної підготовки), мобільність (доступ з будь-якої локації, де є інтернет-покриття, безкоштовне зберігання на Google диску до 15 Гб даних), гнучкість (можливість використання як в синхронному, так і в асинхронному режимі навчання, що особливо важливо під час війни). Відмічають можливість створення необмеженої кількості класів для груп слухачів, запрошення до кожного з них до 1000 студентів та до 20 викладачів; можливість долучитися до 1000 курсів; інтеграція з Google диском, Google календарем та рядом інших онлайн-сервісів, список яких постійно поповнюється; створення записів навчальних занять засобами Google Meet [9, С. 206]. Основні можливості використання Google Classroom: переглядати, коментувати та редагувати роботи студентів в режимі реального часу; публікувати оголошення, задавати студентам запитання і переміщувати важливі теми на початок стрічки; вказувати, хто може публікувати записи і коментарі в стрічці курсу, блокувати

звернення окремих студентів (за потреби); оперативно ділитися посиланнями, відео та зображеннями з сайтів в Classroom; пропозиція батькам підписуватися на електронне розсилання з відомостями про роботи, які повинні бути складені, і невиконані завдання (в розсилання також включаються оголошення і питання, що публікуються викладачем в стрічці курсу); студенти можуть приєднуватися до курсів самі за допомогою коду; робота з кількома курсами; використання оголошення, завдання і питання з інших курсів, відправлення записів відразу до кількох курсів та перенесення курсів в архів; спільне навчання; зручні шаблони; швидке створення індивідуальних завдань для кожного студента; додаткові матеріали; додавання до завдань відео з YouTube, форми Google, файлів з Диска; налаштування завдань (додавання термінів складання звітів, зміна шкали оцінок і відстеження перевірених завдань; попередня підготовка; створення чернетки записів і завдань або налаштування дати і часу їх автоматичної публікації в стрічці курсу; швидкі опитування з використанням Google Forms); налаштування теми курсу; зміна кольорового оформлення і теми за замовчуванням; централізоване зберігання ресурсів; створення сторінки курсів для навчальних планів, правил та інших документів; відстеження завдань для студентів (в системі Classroom створюється для кожного курсу Google Calendar і оновлюються в ньому завдання і терміни їх використання; студенти можуть переглядати завдання в стрічці, на сторінці робіт і в календарі курсу); відстеження інформації для викладачів (перевірка робіт студентів, в тому числі завдання, питання, оцінки і попередні коментарі, перегляд роботи одного або всіх курсів і сортування їх за різними параметрами); зручне виставлення оцінок (сортування відомостей про студентів за іменами та прізвищами, відстеження термінів складання робіт, виставлення попередніх оцінок і додавання коментарів; перенесення оцінок; експорт підсумкових оцінок в Google Таблиці або CSV-файл, який можна завантажити в інші додатки); індивідуальні завдання (викладачі можуть публікувати завдання і оголошення для окремих студентів курсу); доступність і безпека (Google Classroom не розміщує рекламу, а матеріали і акаунти студентів не використовуються в маркетингових цілях); єдиний вхід (викладачі та студенти

можуть входити в Google Classroom за допомогою своїх аккаунтів Google); професійний розвиток (у Центрі навчання Google є курси для викладачів стосовно роботи з Classroom); безкоштовна цілодобова підтримка від працівників Google; захист особистих даних [3, С. 42; 4, С. 46;].

Основним елементом Google Classroom є Курси. Google Classroom надає зручний інтерфейс для створення й керування навчальними курсами, має необхідний функціонал для комунікації, постановки завдань і організації тестування [4, С. 45]. Комунікація між викладачем та студентами може здійснюватися як через загальні повідомлення у стрічці, так і через інформацію до окремих розміщених завдань чи матеріалів, а також інтегрованої в Google Classroom електронної пошти. Крім цього, зворотній зв'язок також забезпечується можливістю обмінюватись інформацією щодо завдань в коментарях. Завдяки інтеграції з Google-Диском Google Classroom дозволяє у вкладці Завдання розміщувати навчальні матеріали: підручники, посібники, навчально-методичні комплекси, методичні рекомендації, силабуси та програми навчальних дисциплін, нормативно-правові акти тощо, а також посилання на них. До кожного завдання можна передбачити коротку інструкцію щодо виконання, призначити термін виконання, встановити максимальну кількість балів. Google Classroom дозволяє налаштувати систему оцінювання, обрати один з двох варіантів оцінювання: «на основі загальної кількості балів» чи «на основі категорії оцінок». Перший варіант більш простий, гнучкий та варіативний, але часто не відповідає навчальним програмам дисциплін. Другий варіант є менш гнучким та варіативним, більш складним для розуміння студентами та потребує додаткових роз'яснень, однак саме він найповніше відповідає навчальним програмам багатьох ЗВО. Є можливість зовсім відмовитись від використання системи оцінювання, обравши опцію "Загальної оцінки немає". Але у цьому випадку оцінки не обчислюватимуться і студенти не зможуть перевірити свою загальну оцінку – викладачу доведеться повідомляти кожного студента про його оцінку особисто, виставляти бали за тести вручну, що вимагатиме додаткового часу від викладача та може викликати в студентів сумніви в об'єктивності та

транспарентності оцінювання. Однак незалежно від обраної адміністратором курсу системи оцінювання, відповідно вимог вищої освіти, її основні положення та критерії слід довести до відома студентів перед початком навчання. Це позитивно мотивуватиме студентів, створить більш комфортні психологічні умови навчання завдяки більшій відкритості, передбачуваності та можливості верифікації результатів оцінювання.

Сервіс Google Classroom зручний для виконання та перевірки письмових завдань та робіт: кейсів (у вигляді ситуаційних завдань, максимально наближених до реальної юридичної практики), курсових робіт, тез (доповідей) тощо. Застосовується доволі простий алгоритм навчальної роботи: студент у вкладці «завдання» отримує письмове завдання, виконує його та здає на перевірку у визначені строки. Викладач перевіряє роботу та, за необхідності, повертає студенту зі своїми зауваженнями за допомогою інтегрованої в Google Classroom електронної пошти, студент усуває вказані недоліки та здає роботу повторно, викладач перевіряє виправлену роботу та виставляє оцінку. Google Classroom також дозволяє залишати коментарі безпосередньо під завданнями, що робить навчальний процес більш інтерактивним та дозволяє викладачу та студентам зручніше обмінюватись інформацією. Важливою вимогою до виконання письмових робіт студентами залишається дотримання академічної доброчесності: щоб не провокувати «списування» студентами один в одного письмових завдань, доцільно робити їх індивідуальними.

Метод тестування, на нашу думку, для дистанційного навчання є одним з основних, а на основі Google Форми – ще й найбільш зручним, оперативним, що за співвідношенням витраченого часу та отриманих результатів показує найбільшу ефективність – тому користується популярністю як у викладачів, так і в студентів (що може бути пов'язане з технічними проблемами в студентів під час війни, відсутністю доступу до інших ніж смартфон, технічних засобів). Google Форми підходять як для створення навчальних і контрольних тестів, так і для анкет (причому опитування студентів може бути також анонімним). Google Форми дозволяють: обрати вид тесту – відкритий, чи

закритий, з варіантами відповіді, який можна налаштувати на одну правильну відповідь чи декілька, додати відгук до правильної та неправильної відповіді, визначити кількість балів за правильну відповідь окремо для кожного питання, налаштувати зовнішній вигляд сторінки тестування та окремих тестів (шляхом обрання шрифту, налаштування теми, додавання зображень, відео тощо). Якщо тест контрольний, він налаштовується на разове виконання, але існує можливість дозволити повторне виконання тесту (наприклад, при виникненні технічних проблем в студента з інтернетом чи електропостачанням при виконанні тесту). Виставлення оцінок можна обрати після надсилання форми (якщо вибрана одна з двох систем оцінювання), або, якщо обрана опція "Загальної оцінки немає", оцінки треба буде виставити після перевірки вручну (цей варіант вимагає додаткових витрат часу викладача та обов'язкового зазначення студентом своєї електронної пошти в Гугл-формі тесту). У випадку індивідуальних тестів доцільно дозволити Гугл-формі надсилати студенту копії його відповідей, показувати правильні, неправильні відповіді, загальну кількість набраних за тест балів та бали за кожне запитання. Якщо ж тест не індивідуальний, а загальний – ці опції доцільно вимкнути та додатково обрати опцію перемішати запитання – це трохи зменшить вірогідність успішного «списування» тестів студентами один в одного.

Наразі сервіс Google Classroom створює реальну конкуренцію визнаним в університетському середовищі системам управління навчанням [10, С. 174]. Недоліки Google Classroom: відсутність засобів забезпечення варіативності навчальних курсів та зменшення навантаження на викладача, зокрема можливості планування послідовності надання завдань за умови виконання попередніх, автоматичне надання завдань, автоматизацію перевірки завдань (за мінімальної участі викладача), організацію повторення матеріалу, динамічну зміну індивідуальної освітньої траєкторії при зміні обставин та потреб слухача, але наявні вітчизняні розробки покликані виправити ці упущення [1, С. 290]. На наш погляд, основні труднощі використання Google Classroom в освітньому процесі коріняться в недостатній обізнаності щодо їх можливостей та технік

використання.

Література:

1. Богачков Ю. М., Букач А. В., Ухань П. С. Комплексне застосування Google Classroom для створення варіативних дистанційних курсів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. 76(2). С. 290-303.
2. Вдовичин Т.Я., Когут У.П., Сікора О.В. Цифрові інструменти google для організації освітнього процесу педагогічного університету в кризових ситуаціях. Інформаційні технології і засоби навчання. 2022. № 6. URL: https://znayshov.com/News/Details/zhurnal_informatsiini_tekhnologii_i_zasoby_navchannia_6_2022 (дата звернення 08.06.2023)
3. Войтович І. С., Трофименко Ю. С. Особливості використання Google Classroom для організації дистанційного навчання студентів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2018. № 20. С. 39-43.
4. Лійчук Л.В. Можливості використання сервісу Google Classroom у процесі дистанційного навчання. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 30 квітня, 2020). Тернопіль, 2020. С. 45-46.
5. Остапчук Н., Крайчук О. Використання можливостей хмарних сервісів у процесі навчання студентів у закладах вищої освіти. Нова педагогічна думка. 2019. № 1 (97). С. 45-48.
6. Положення про дистанційне навчання. Затверджене наказом Міністерства освіти і науки України 25.04.2013 р. № 466 (Редакція від 16.10.2020) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення 08.06.2023)
7. Про вищу освіту. Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII (Редакція від 28.05.2023) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 08.06.2023)
8. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII (Редакція від 28.05.2023) / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 08.06.2023)

9. Сологуб О.С., Гуменюк В.В. Підготовка андрагогів до організації освітнього процесу засобами технологій дистанційного навчання. Інформаційні технології і засоби навчання. 2022. № 6. URL: https://znayshov.com/News/Details/zhurnal_informatsiini_tekhno_lohii_i_zasoby_navchannia_6_2022 (дата звернення 08.06.2023)
10. Спірін О. М., Олексюк В. П., Касьян С. П., Антошук С. В. Розгортання та адміністрування хмарної платформи google workspace for education у закладі вищої освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2022. № 6. URL: https://znayshov.com/News/Details/zhurnal_informatsiini_tekhno_lohii_i_zasoby_navchannia_6_2022 (дата звернення 08.06.2023)

***Батрин Олеся Василівна,**
кандидат юридичних наук,
суддя Печерського районного суду м. Києва,
Україна*

ЄДИНИЙ МЕДИЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Інформаційне забезпечення сфери охорони здоров'я створює можливість вирішення організаційних та управлінських завдань у цій сфері, а також формує базу для ефективного надання медичної допомоги населенню та здійснення медичної практики. В сфері охорони здоров'я у світі широко використовуються інформаційні технології, які підтримують електронний збір, зберігання, обробку та обмін інформацією для зміцнення здоров'я, профілактики захворювань, надання медичної допомоги, лікування хронічних захворювань тощо.

Однією з важливих переваг використання інформаційних технологій є можливість комп'ютерного аналізу великих масивів даних. Спроможність медичної інформаційної системи забезпечити проведення аналізу даних під час наукових

досліджень – один з основних критеріїв її досконалості. Такі розвинені країни, як США, Європа, Японія, Канада, Австралія та інші вже багато років мають комплексні (на рівні всієї країни) програми інформатизації своїх систем охорони здоров'я. Основна ідея таких програм – інтеграція в остаточному підсумку усіх їх складових [1, с. 365].

Утім проблема створення єдиного медичного простору (забезпечення рівного доступу до медичних послуг та медикаментів) є актуальною не лише для країн, що розвиваються, а й для розвинених європейських країн [2, с. 461].

Єдиний інформаційний простір являє собою сукупність баз та банків даних, технологій їх ведення та використання, інформаційно-телекомунікаційних систем та мереж, які функціонують на основі єдиних принципів і за загальними правилами, що забезпечує інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також задоволення їх інформаційних потреб [3, с. 171].

Формування ефективного і дієвого єдиного медичного простору потребує, серед іншого, комплексного підходу до вдосконалення законодавства, оскільки відомо, що попри значну кількість ухвалених нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я все ще існують термінологічні неточності, внутрішні суперечності, неоднозначність розуміння медичного законодавства, що потребує тлумачення з узгодженням змісту та правильного застосування [4, с. 3].

Необхідність формування повноцінного єдиного медичного інформаційного простору наразі обумовлена системою децентралізованого управління галуззю та застосуванням економічно-стимулюючих методів; застосуванням ринкових механізмів підвищення конкурентоздатності медичних послуг та ціноутворенням на них (на підставі аналізу та статистики даних); можливим переходом до страхової медицини; включенням відомчих медичних закладів у єдиний медичний простір; застосуванням нових інформаційних технологій (телемедицина, електронні рецепти тощо).

Використання інформаційних технологій в охороні здоров'я направлено на вирішення таких завдань: створення електронної черги, електронний запис до фахівців; моніторинг і

управління якістю медичної допомоги; скорочення термінів обстеження і лікування пацієнтів; створення єдиної інформаційної мережі, в межах клініки; автоматизація різних медичних документів; створення і ведення електронної бази даних всіх пацієнтів з повною історією звернення [5, с. 24].

Водночас Л. О. Васечко загострює увагу на проблемному питанні щодо фрагментованого характеру інформації про стан здоров'я пацієнтів, збереження первинної медичної інформації у різних надавачів медичних послуг, що призводить до недоступності інформації для медичного персоналу, високої ймовірності її втрати, низької можливості для моніторингу та контролю якості надання медичних послуг із боку уповноважених на це органів [6, с.593]. Особливо наразі медична інформація може втрачатись чи бути недоступною у зв'язку з вимушеним переміщенням населення України як в межах країни, так і за кордон.

Широка охопленість покриття інформаційного медичного простору залежить від його сприйняття та готовності до застосування та взаємодії суб'єктів сфери охорони здоров'я. Готовність застосовувати інформаційні медичні технології залежить від різних факторів. Наприклад, одні дослідники вказують, що медичні працівники з довшим стажем роботи та старшим віком, швидше за все, будуть чинити опір і не бажають приймати нові технології [7]. В іншому випадку обґрунтовується позиція, що відсутність здатності та впевненості, необхідних для ефективного використання технологій, не залежить від віку. Швидше було помічено, що медичні працівники, які демонструють тенденцію бути організованими, обережними та ретельними, більш охоче приймають медичні інформаційні послуги, незважаючи на свій вік та досвід роботи [8]. Дійсно, інколи медичні працівники нарікають з приводу додаткової організаційної роботи (внесення електронної інформації, необхідність дублювання в паперовій та електронній формі тощо), однак такі дії є інвестуванням у спрощення процесів пошуку та використання інформації надалі при надання медичної допомоги та виконанні інших обов'язків.

Створення та функціонування єдиного медичного інформаційного простору може сприяти різним напрямам

розвитку сфери охорони здоров'я:

1) єдина нормативно-правова база – створення єдиної системи нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я, що приймаються різними органами державної влади;

2) інформаційна взаємодія закладів, установ і організацій сфери охорони здоров'я;

3) управління якістю надання медичних послуг;

4) інформаційний супровід адміністративно-господарської діяльності закладів охорони здоров'я;

5) єдина база наукової медичної та статистичної інформації.

Слід наголосити, що така система має бути єдиною та уніфікованою, здатною об'єднати всі медичні ресурси держави завдяки спільному управлінню і фінансуванню, а також забезпечити доступне, якісне і ефективне надання усіх видів медичної допомоги громадянам України, розвиток медичної науки, ефективне правозастосування в медичній галузі, узгоджену та скоординовану діяльність суб'єктів сфери охорони здоров'я.

Таким чином, комплексне застосування інформаційних систем сприяє організації управління медичними закладами, підвищенню якості лікування і рівня медичних послуг, ефективності використання медичних ресурсів, а охопленість єдиним медичним інформаційним простором загалом може змінити якість і сталість охорони здоров'я в Україні.

Література:

1. Чабан О., Бойко О. Огляд світової практики щодо впровадження медичних інформаційних систем та проблеми створення єдиного медико-інформаційного простору. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Комп'ютерні науки та інформаційні технології. 2013. № 771. С. 365–370.

2. Чеховська І. В., Теремецький В. І. Система гарантій захисту прав людини у приватних відносинах, що виникають у зв'язку із наданням медичних послуг (підрозділ 3.7, С. 459–504). Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі: монографія / за заг. ред. І. В. Чеховської. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 566 с. URL: <https://repository.ndipp.gov.ua/handle/765432198/625>

3. Белікова І. В. Єдиний медичний інформаційний простір як основа

якісного управління галуззю. Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії. 2012. № 3 (39). С. 170–173.

4. Teremetskiy V., Batryn O., Zhuravlov D., Predmestnikov O., Knysh S., Knysh Z., Shirshikova R. Unity of Case-Law as an Indicator for the Development of Single Medical Space. Brazilian Journal of Law. V. 19, No. 1 (2023): RBD. Jan.-April./2023. P. 1–12. <https://doi.org/10.18256/2238-0604.2023.v19i1.4925>. URL: <https://seer.atitus.edu.br/index.php/revistadedireito/article/view/4925/3219>

5. Плоха О.Б., Сергієнко В.К. Застосування інформаційних технологій в системі охорони здоров'я. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології та системи»: тези доповідей, 9-10 квітня 2020 р. Х.: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2020. 60 с.

6. Єдиний медичний простір України: правовий вимір : монографія / Г. К. Авдєєва та ін. ; за заг. ред. С. Г. Стеценка. Харків: Право, 2022. 672 с.

7. Majchrzak A., & Cotton J. A longitudinal study of adjustment to technological change: From mass to computer-automated batch production. Journal of Occupational Psychology, 1988; 61(1), 43-66.

8. Bramo SS, Desta A, Syedda M. Acceptance of information communication technology-based health information services: Exploring the culture in primary-level health care of South Ethiopia, using Utaut Model, Ethnographic Study. Digital Health. 2022; 8. doi:10.1177/20552076221131144

Коломієць Карина Вікторівна

Доктор філософії права,

старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

*Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ*

НАСТАВНИЦТВО У ПІДПРИЄМНИЦТВІ ЯК ПІДГРУНТЯ ДО СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ КОМПАНІЙ

За два роки повномасштабного вторгнення на територію нашої держави український бізнес мав необхідність знову і знову адаптуватись до непрогнозованих реалій та боротись за виживання. Попри нові виклики – ми мали змогу провести роботу

над помилками минулого, котрі стали нарижним каменем у нашому бізнес середовищі сьогодні.

У жовтні 2023 року Європейська Бізнес Асоціація провела чергове дослідженні ринку праці з аналізом змін, що відбулись за рік та прогнозів, котрих варто очікувати у 2024 році (у дослідженні взяв участь 131 фахівець зі сфери управління персоналом). Більша половина опитаних компаній зазначили, що відчувають брак кадрів – а одними з причин (окрім тих, що прямо пов’язані з війною – наприклад мобілізація) виокремили: відтік кваліфікованих кадрів за кордон, бажання працювати віддалено, дефіцит талантів, вигорання і втому співробітників [1]. Проте, не всі з зазначених причин є наслідком зовнішніх обставин, на котрі компанії не мають змоги вплинути. Так, наприклад, труднощі щодо залучення перспективних кадрів дуже часто компанії відчувають не на самому етапі пошуку та підбору, не на етапі співбесід, а саме на етапі адаптації нових співробітників до роботи на запропонованому робочому місці (наприклад під час випробовуваного терміну, або протягом перших місяців роботи після офіційного працевлаштування) що може свідчити про наявність певних внутрішніх проблем в управлінні компанією та в комунікації з працівниками загалом.

За останнє десятиріччя, у зв’язку з колосальними змінами, що відбулись у світі, з появою безлічі можливостей для людства не лише у збільшенні чисельності професій, їх різноманітності та різноплановості, доступності навчання для покращення та удосконалення професійних навичок – а й у можливості роботи в дистанційному форматі з будь-якої точки світу, підприємництво України отримало не лише нові горизонти – а й невідомі раніше виклики. Очевидним стало те, що застарілі механізми пошуку перспективних та кваліфікованих кадрів – вже не діють : адже кількісний та якісний розвиток підприємництва не лише зберіг можливість засновникам бізнесу обирати з-поміж стрімко розвиваючогося приросту спеціалістів, а й надав безкраї можливості спеціалістам обирати найоптимальніші для них варіанти роботи як в Україні так і за її межами, часом, при тому, не виходячи за поріг власної квартири. Та якщо процес співбесіди це лише – теорія, то процес інтеграції нового співробітника у сталі цінності, правила та розпорядок компанії - вже практика, що в процесі реалізації може не привести до очікуваного результату щодо довгострокової співпраці, в тому числі і за провини самого власника або керівника підприємства.

Не дивлячись на достатньо ґрунтовні дослідження науковців з різних сфер (М. Армстронга, Г. Деслера, В. Загорського, Г. Захарчин, Х. Вайнріха, О. Краснопольської, Ж. Івченко, С. Маслова, М. Лукашевича, П. Стрельбичького, А. Чикуркової та інших), що допомагають сформулювати методологічну основу для впровадження програм щодо адаптації працівників на робочому місці, з кожним днем невіршених питань на практиці у цьому напрямку не стає менше.

Звичайно, формування в компанії своєї структури та механізму наставництва – це шлях не одного дня. Проте, інвестуючи час в систему адаптації співробітників – підприємство інвестує в створення злагодженої системи взаємодопомоги всередині компанії, налагодження безперервності передачі набутих навичок від більш досвідчених працівників до початківців, що здатне зменшити ризики відтоку кадрів та збільшити лояльність і зацікавленість працівників у довгостроковій співпраці в майбутньому.

За своєю суттю, наставник виступає в якості своєрідного буфера і керівника в тому як компанія чи бізнес працюють, що і як потрібно робити на новому робочому місці, ознайомлює з елементами корпоративної культури, роблячи тим самим легшою адаптацію до нових умов для підопічного [2].

Отже, наставництво може стати універсальним елементом дисципліни для співробітників, котрий зможе забезпечити компанії стабільний розвиток у напрямку передання накопиченого досвіду вже перевіреними кваліфікованими кадрами для спеціалістів початківців, при тому зекономити час керівника, делегувавши операційні процеси адаптації та мінімізації, при цьому, психологічного навантаження для нових працівників.

Література:

1. Дослідження ринку праці України. Європейська Бізнес Асоціація, Тетяна Пашкіна (18.10.2023 року), URL: <https://eba.com.ua/doslidzhennya-rynku-pratsi-ukrayiny-2/>
2. Павлов В. І. Коучинг та наставництво у підприємницькій діяльності України / В. І. Павлов, О. Ю. Кушнірук // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2012. – № 727: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 276–280. – Бібліографія

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Експертна діяльність це вид діяльності, що включає в себе організаційне, матеріальне і інформаційне забезпечення, а також проведення професійних досліджень і оцінок отриманих результатів. суб'єктами експертної діяльності є юридичні та фізичні особи. замовниками експертизи виступають органи державної влади і управління, органи суб'єктів, організації різних форм власності, окремі громадяни.

Об'єктами експертної діяльності можуть бути різного рівня пропозиції (проекти, технології і т. д.), за якими необхідно провести професійне дослідження і отримати науково обґрунтовані висновки.

Предметом експертної діяльності є інформація, що міститься у поданих на експертне дослідження матеріалах, отриманих в ході експертизи, висновки експертів і т. д. В даний час практично неможливо вирішувати економічні, юридичні, екологічні, технічні та інші питання без активної експертної діяльності (експертизи), спеціально уповноважених експертних органів (державних, незалежних, громадських).

В загальному семантичному трактуванні «експертиза» це розгляд, дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати прав- вильну оцінку відповідному явищу [1].

У більш вузькому форматі вчені розглядають категорію судово-експертної діяльності, як всебічний, повний, об'єктивний та комплексний процес дослідження об'єктів, у результаті чого формуються та надаються науково обґрунтовані висновки про ті чи інші їхні властивості, можливість існування певних фактів та явищ, а також інші питання, що можуть бути вирішені з використанням спеціальних знань експертів у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Потреба у призначенні експертиз залежить від багатьох факторів: предмета

злочинного посягання, способу вчинення правопорушення, загальної картини на місці події, об'єктів дослідження та інших обставин, що впливають на необхідність використання спеціальних знань експерта в тій чи іншій сфері науки, мистецтва чи ремесла [2].

О. Олійник, В. Галуцько, та М. Єщук доводять, що судово-експертна діяльність полягає в проведенні законної, незалежної, об'єктивної та повної судової експертизи на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини юридичної справи, а також у діяльності публічної адміністрації стосовно: забезпечення умов праці судового експерта за місцезнаходженням об'єктів дослідження; створення судово-експертних спеціалізованих установ; забезпечення науково-методичної та організаційно-управлінської діяльності судово-експертних установ; забезпечення організаційно-правових засад діяльності Координаційної Ради з проблем судової експертизи; ведення Державного реєстру атестованих судових експертів; організаційно-правових засад діяльності експертно-кваліфікаційної комісії; організаційно-правових засад здійснення навчання фахівців для спеціалізованих установ, які проводять судові експертизи; організаційно-правових засад атестації судових експертів тощо [3].

Н. Ткаченко, більш спеціально підкреслює, що експертне забезпечення кримінального провадження є багато аспектною категорією. По-перше, воно є складовою експертного забезпечення правосуддя і тісно пов'язане з поняттям судово-експертної діяльності. По-друге, експертне забезпечення кримінального провадження є цілісною системою, яка включає в себе окремі структурні елементи, котрі перебувають у тісному взаємозв'язку між собою й об'єднані спільною метою. Тому під експертним забезпеченням кримінального провадження пропонуємо розуміти діяльність із створення умов для виконання суб'єктами судово-експертної діяльності своїх професійних обов'язків, у тому числі з проведення судових експертиз під час досудового розслідування та судового провадження, процесуальних дій у зв'язку із вчиненням кримінально-караного діяння, з метою реалізації завдання кримінального провадження [4].

Таким чином, сутність експертної діяльності полягає в наступному:

– має за мету створення належних умов т для всебічного, повного, об'єктивного, комплексного дослідження об'єктів,

- процесів або явищ, для потреб судочинства та інших сфер право діяльності, результатом експертної діяльності отримання нової інформації та формування висновків;
- сутність експертної діяльності є процес пізнання певних об'єктів через їх дослідження, як складової процесу пізнання;
 - здійснюється в різних сферах суспільного життя та для певних суб'єктів використання: судочинства, науки і освіти, економіки, фінансів, медицини, літератури та мистецтва, історичної та військової справи;
 - є суспільно корисною законодавчо регульованим видом суспільної діяльності та галуззю права;
 - здійснюється високопрофесійними фахівцями у своїй галузі (сфері) науки, які пройшли певну формально легалізацію і отримали відповідні допуски; має юридичні наслідки для учасників правових відносин – має бути обов'язково врахований арбітрами, або взята до уваги – факультативне додаткове значення.

Література:

1. Діяльність. Експертна діяльність. Судова експертиза. 2016. URL: <http://medlit.pp.ua/diyalnist-ekspertna-diyalnist-sudovo-ekspertna-diyalnist-i-yiyi-vidi-sudova-ekspertiza.html>
2. Пілюков Ю. Судово-експертна діяльність у сучасному кримінальному процесі. Актуальні проблеми правознавства. № 4 (24). 2020. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41981/1/%D0%9F%D1%96%D0%BB%D1%8E%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf>
3. Олійник О., Галуцько В., Єщук О. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності: монографія. Херсон: Грінв Д. С., 2015. 224 с.
4. Ткаченко Н. Сутність експертного забезпечення кримінального провадження. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск 16. 2016. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/view/79/77>
5. Коротчаєв В. Адміністративно-правове регулювання експертно-криміналістичного досліджень зброї: автореф. дис. канд. наук.

12.00.07. Дніпро, 2018. 18 с.

6. Пиріг І. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ: монографія. Дніпропетровськ : Дніпропр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2011. 312 с
7. Оцінка збитків завданих війною. Експертна група «Юстиці ГЕУ» 2023. URL: <https://ekspert-ocenka.com/dokumenty-ta-informatsiia/>
8. Про судову експертизу. Закон України від 25 лютого 1994 р. №4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

Горбань Євген Анатолійович

Доктор філософії в галузі право, старший викладач

Кафедри господарського та транспортного права

Державного університету інфраструктури та технологій,

м. Київ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Основи волонтерства у незалежній Україні почали з'являтися ще в 1992 році. Це були представництва корпусу миру США, і тоді вони працювали за двома програмами: економічного розвитку і впровадження та навчання англійської мови. Але справжнє піднесення волонтерського руху в Україні почалося нещодавно. Про волонтерський рух в Україні сьогодні із захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним [1].

З початком повномасштабної війни в Україні волонтерський рух запрацював ще з більшою потужністю. Зараз в Реєстрі волонтерів майже 5000 осіб, але зрозуміло, що реальна цифра в рази більша. Зважаючи на зростання ролі волонтерської діяльності у період дії воєнного стану ми не можемо не приділити увагу саме правовому регулюванню такої діяльності. В Україні волонтери - це основа громадянського суспільства, герої та приклад для наслідування.

Волонтерство як різновид громадської діяльності - це обов'язково неприбуткова діяльність лише на добровільних засадах, що приносить користь (допомагає) або окремій соціальній групі, або суспільству загалом. Також волонтерство послуговується засобом підтримки й піклування соціально вразливих категорій населення і спрямоване на вирішення різноманітних соціальних проблем [2].

У законодавстві України ст. 1 ЗУ «Про волонтерську діяльність» волонтерська діяльність визначає як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. (Закон)

Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості. Безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю. Фактично волонтерська діяльність - це діяльність, що направлена на надання безкорисної допомоги тим, хто її потребує. І хоча волонтерство не передбачає одержання матеріальної вигоди, воно приносить інші переваги тим, хто ним займається, - розвиток власних здібностей, отримання нових знань і вмій, моральне задоволення та можливість відчувати себе корисним для конкретно взятої людини, яка потребує допомоги, або суспільства загалом [3].

Найголовніші визначення Волонтерської діяльності та поняття:

Волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги (Ст. 1 ЗУ «Про волонтерську діяльність»). Волонтерська допомога - роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами.

Детально розібравшись, що таке волонтерська, благодійна чи гуманітарна допомога, ми можемо дізнатися, що:

Гуманітарна допомога - це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій, або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги, або добровільних

пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном. (Ст. 1 ЗУ «Про гуманітарну допомогу»).

Благодійна діяльність - це добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара. (Ст. 1 ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації»).

В Україні волонтерський рух виник як відповідь на поклик суспільства про допомогу, особливо це яскраво продемонстровано на прикладі затяжної кризи та військових зіткнень в Україні з ворожим сусідом, і зараз набув масового поширення. Без участі волонтерів важко уявити громадські організації та благодійність взагалі, без них унеможлиблюється якісний суспільний контроль за діями влади та бізнесу.

Слід зауважити, що більшість волонтерських груп виникає стихійно та бере участь в одноразових акціях, виїздах, допомогах тощо. Станом на 2024 рік Україна вважається найпотужнішим феноменом волонтерства у цивілізованому світі, жодна країна в світі не досягла таких об'ємів та не прийняла участі як український волонтерський рух. Потрібно працювати надалі та допомагати в розвитку цієї важливої теми та врегульовувати законодавством, щоб зробити все прозорим та простішим для людей, які є творцями таких добрих та світлих справ і вчинків.

Література:

1. Яремчук С.С., Семенюк-Прибатень А.В., Адамовський В.І. Правові інструменти розвитку волонтерства в Україні: на виклики воєнного часу. Академічні візії. Випуск 17/2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7730899>
2. Головка О.В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект. Право і безпека. 2023. № 2 (89). DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.01>

3. Путівник з волонтерства в Україні: законодавство, менеджмент, найкращі практики. URL: <https://myvolontery.com.ua/toolkit> (Дата звернення: 25.03.2024)

*Захарчук Р.А.,
аспірант кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

У 2014 році в Україні відбулися значущі події, які породили нові соціальні виклики та спонукали значну кількість людей до прояву своєї соціальної активності. Волонтерський рух став суттєвою силою, з'явилися нові напрямки волонтерства, і змінилося ставлення громадян до волонтерства та волонтерської діяльності зокрема. Було внесено ряд змін до законодавчих актів, якими урегульовано відносини в сфері волонтерської діяльності: розширено напрямки волонтерської діяльності в частині допомоги ЗСУ та іншим військовим формуванням і правоохоронним органам, надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам; було визначено чіткі завдання Кабінету Міністрів України та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності; визначено правовий статус організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, їхні права та обов'язки [1]; передбачено сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи [2]; надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану в Україні та у встановлений законом строк після його припинення чи скасування [3];

визначено, що волонтерська допомога за зазначеними напрямками може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж [4] тощо.

Таким чином, з початку анексії АРК Крим, частини Луганської та Донецької областей ще з 2014 року роль та соціальне значення волонтерської діяльності та волонтера зросло дуже помітно. Особливого масштабного розмаху подальший розвиток було здійснено з початком російсько-української війни 24 лютого 2022 року, коли волонтери стали бійцями волонтерського фронту, а їхня допомога і по сьогоднішній день залишається неоціненною. Варто констатувати, що на сьогодні волонтерський рух грає ключову роль у вирішенні критичних проблем українського суспільства, а напрямки залучення волонтерів та їхньої допомоги, враховуючи сучасні виклики, розширюються.

В. О. Болотова, Н. О. Ляшенко, Т. М. Байдак запропонували такі напрямки роботи волонтерів: 1) задоволення фізичних потреб (приготування їжі; пошив та роздача одягу; робота на свіжому повітрі, пов'язана з проведенням різноманітних спортивних заходів; робота у притулку, центрі денного перебування, літньому таборі тощо); 2) задоволення потреби у безпеці (розповсюдження екологічно чистих продуктів харчування; робота спільно з правозахисними організаціями; робота для підвищення професіоналізму, що дозволить закріпити позиції на основному місці роботи; отримання знань, умінь, навичок, які допоможуть працевлаштуватися тощо); 3) задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах; адміністративна робота; менеджерська робота тощо); 4) задоволення потреби у почутті гордості та престижу (представлення інтересів організації; керівництво групою; отримання престижної посади тощо); 5) самореалізація (розробка власного соціального проекту; творча робота з ненормованим графіком; викладацька/тренерська робота тощо) [5]. На нашу думку, виокремлені напрямки є досить спірними, адже, не всі вони базуються на принципах волонтерства. Так, наприклад, як можна назвати напрямками волонтерської діяльності виокремлені під пунктами 4 та 5 з огляду на те, що волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості.

Джин Морріс Трамбауер у своїй праці «Практичні

рекомендації з перетворення волонтерів у міністрів», опитавши більше двох тисяч волонтерів різних країн світу, виділив найбільш часто згадувані ними мотиви, які спонукають до участі у волонтерських програмах, а саме: знайомство з новими людьми; боротьба із самотністю; схвалення оточуючих людей; відчуття потрібності суспільству; заради розваги; причетність до вирішення важливих соціальних проблем; вираження творчої натури; набуття знань і практичних навичок; розширення власного світогляду; можливість для особистісного зростання; встановлення нових зв'язків та поява нових контактів, які в подальшому допоможуть у працевлаштуванні; можливість кар'єрного зростання; отримання рекомендацій для кар'єрного зростання чи навчання; організація змістовного дозвілля; розвиток умінь і навичок, які не використовуються на оплачуваній роботі; вираження релігійних переконань та прихильностей; вираження співчуття та солідарності з людьми, які потребують допомоги [1; 6, с.50]. Визначені мотиви, на нашу думку, можуть стосуватися не лише волонтерської діяльності, а й благодійної.

В. О. Болотова, Н. О. Ляшенко, Т. М. Байдак відзначають, що складання повного переліку напрямків волонтерської допомоги є вкрай важким завданням, оскільки вони визначаються появою чи загостренням найрізноманітніших проблем. Однак умовно можна об'єднати найбільш розповсюджені з них: благоустрій міста, прибирання сміття та забруднень водою; допомога громадянам, що мають проблеми зі здоров'ям, таким як особи похилого віку, інваліди, поранені; допомога громадянам, які не мають житла, соціально дезадаптовані: безпритульні діти, бездомні, мігранти, колишні ув'язнені, сироти; захист прав і свобод людини і громадянина, боротьба за права соціально незахищених груп громадян; допомога тваринам, добровільна допомога зоопаркам і заповідникам; пропаганда здорового способу життя, проведення бесід, спрямованих на профілактику наркоманії, куріння, алкоголізму, СНІД, підліткової злочинності; надання допомоги органам правопорядку, рятувальникам, медикам та іншим службам; допомога в організації концертів, фестивалів, розважальних заходів, конференцій, спортивних змагань; донорство" [6].

Таким чином, активізація волонтерського руху обумовлена: недостатньою підтримкою вимушених переселенців з боку держави; недоліками в забезпеченні армії необхідними для її функціонування ресурсами та проблемами в організації їх виробництва, постачання та розподілу; прагненням допомогти пораненим, які опинилися далеко від дому та їх родин. Волонтери стали дієвою силою, здатною оперативно реалізовувати допомогу, що вплинуло на подальшу інституціоналізацію цього руху.

Основними напрямками роботи волонтерського руху в Україні стали: 1) допомога українській армії (збір харчів, теплих речей та

амуніції, ліків); 2) допомога пораненим, військовим госпіталям та лікарням, у яких лікуються поранені військовослужбовці; 3) допомога сім'ям тимчасових переселенців із Криму та території АТО (юридична, психологічна та гуманітарна допомога, пошук житла та роботи, адаптація в новому місті та соціумі); 4) допомога сім'ям учасників АТО (психологічна, юридична, гуманітарна); 5) технічна допомога: відновлення старих, ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин. Основними засобами і способами допомоги є: 1) збір коштів, волонтери збирають гроші у спеціальні скриньки у громадських місцях під час проведення благодійних ярмарків, концертів чи інших громадсько-культурних заходів, під час літургій у храмах; 2) збір речей; 3) довозення зібраної допомоги до військових підрозділів за місцем їх дислокації, госпіталів, родин військовослужбовців; 4) відвідування поранених у лікарнях.

В цілому, можемо зазначити, що на розвиток волонтерства, на нашу думку, впливають такі чинники як: 1) рівень економічного розвитку, наприклад, рівень безробіття, доступність ресурсів та ступінь соціальної захищеності тощо; 2) стабільність військово-політичної ситуації, наприклад, політичні зміни, конфлікти або кризи; 3) рівень соціальних цінностей населення, включаючи культурні традиції, цінності та норми спілкування; 4) технологічний розвиток, тобто використання інтернету та соціальних медіа може сприяти поширенню і координації волонтерських ініціатив, зробити їх більш доступними та ефективними; 5) особистісні мотиви та інтереси людей грають важливу роль у розвитку волонтерства. Волонтери можуть бути мотивовані своїм бажанням допомогти іншим, отримати нові навички, розширити свої соціальні контакти або зробити світ кращим.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності: Закон України 5 березня 2015 року № 246-VIII. Відомості Верховної Ради, 2015, № 22. Ст.146.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 7 вересня 2016 року № 1492-VIII. Відомості Верховної Ради, 2016, № 43. Ст.736. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19#n465>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану: Закон України від 29 липня 2022 року № 2494-IX. Офіційний вісник України, 2022 р. № 68. Ст. 4078. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20#n23>

4. Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності: Закон України від 15 серпня 2022 року № 2519-ІХ. Офіційний вісник України, 2022. № 72. Ст. 4337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#n2>
5. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. Грані. 2017. Т. 20. № 7. С. 72-79.
6. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. Грані. 2018. №21(9). С.47-57. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/90ed6bbf-31b7-45b4-a730-687a40767055/content>

Lyudmyla Kozhura

*Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Director of the Research Institute "Law Institute of Vadym
Hetman Kyiv National Economic University"*

PROSPECTIVE DIRECTIONS FOR IMPLEMENTING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CALCULATING ENERGY RESOURCE CONSUMPTION TO REDUCE EXCESSIVE GENERATION IN THE RESTORATION OF UKRAINE'S ENERGY SYSTEM

Artificial intelligence is a powerful technology that can help address some of the most pressing issues in the energy sector, such as reducing greenhouse gas emissions, improving efficiency, and increasing reliability. In this article, we will explore how artificial intelligence is used in the energy sector and the value it creates for both consumers and producers.

1. Smart Grid Management: One of the primary applications of artificial intelligence in the energy sector is smart grid management. A smart grid is a network for generating, transmitting, distributing, and consuming electricity that can monitor and optimize the flow of electricity in real-time using data from sensors, smart meters, weather

forecasts, and other sources. Artificial intelligence can help optimize the operation of the smart grid by analyzing data from sensors, meters, weather forecasts, and demand patterns and accordingly adjusting the supply and demand for electricity. For example, artificial intelligence can assist in balancing the integration of renewable energy sources, such as solar and wind, which are variable and intermittent, by predicting their output and coordinating with other sources like batteries and gas turbines. Artificial intelligence can also help detect and prevent faults, outages, and cyber-attacks on the grid by monitoring the system's condition and performance and taking corrective actions when necessary.

2. Predictive Maintenance: Another application of artificial intelligence in the energy sector is predictive maintenance. This involves using artificial intelligence to monitor the condition and performance of energy assets, such as power plants, turbines, pipelines, and transformers, and identifying and diagnosing potential failures before they occur. This can help reduce downtime, extend equipment lifespan, and save costs.

3. Energy Efficiency: The third application of artificial intelligence in the energy sector is energy efficiency. Artificial intelligence can help enhance the energy efficiency of buildings, vehicles, household appliances, and industrial processes by analyzing data and providing insights and recommendations for reducing energy consumption and losses. Artificial intelligence can optimize heating, ventilation, and air conditioning (HVAC) systems in buildings by analyzing data from sensors, thermostats, movement patterns, and weather forecasts, and accordingly adjusting temperature and air exchange. Additionally, artificial intelligence can optimize fuel efficiency in vehicles by analyzing data from sensors, GPS, road conditions, and driver behavior, and adjusting speed, acceleration, braking, and routing accordingly.

Firstly, to apply artificial intelligence for energy conservation, efficient technologies are needed, rather than overly diverse technologies. Secondly, artificial intelligence should have a lasting energy-saving effect in various application scenarios, rather than just seeking one case to achieve the highest energy-saving effect. Again, the impact of artificial intelligence on stable control and subsequent changes in control characteristics must be fully understood before

applying this method.

For example, Microsoft has developed an artificial intelligence solution called Azure IoT Central, which can connect and manage millions of Internet of Things devices and provide insights and actions to improve energy efficiency.

Another example is the Nest thermostat. Developed by Nest Labs and later acquired by Google, the Nest thermostat is a learning thermostat that optimizes heating and cooling using energy only when needed.

4. Energy Trading: Another application of artificial intelligence in the energy sector, which may not yet be widely popular, is energy trading. Artificial intelligence can help facilitate the trading of energy commodities such as electricity, gas, oil, and carbon credits by analyzing data from markets, prices, supply and demand trends, regulations, and weather forecasts, and providing insights and forecasts on optimal trading strategies. For example, artificial intelligence can optimize bidding and scheduling of generators and electricity consumers in wholesale markets by predicting market prices and demand curves and maximizing profits or minimizing costs. Artificial intelligence can also optimize trading of carbon credits in emissions markets by predicting carbon prices and emission levels and maximizing profits or minimizing penalties.

5. Industrial Energy Efficiency: Industrial energy efficiency involves the application of algorithms and artificial intelligence technologies to analyze and optimize the use of energy resources in industrial processes. This includes using monitoring and forecasting systems for energy consumption, as well as automated control of energy systems and equipment. The goal of such measures is to efficiently utilize energy resources, reduce excess energy generation, and lower energy costs in industrial production. Artificial intelligence allows for the analysis of large volumes of data, identification of energy consumption patterns, and development of optimal strategies to reduce costs and increase productivity.

6. Artificial lighting system using artificial intelligence for calculating energy consumption with the aim of reducing excessive generation is an innovative approach to optimizing electricity usage. This system utilizes artificial intelligence algorithms to adapt lighting in premises to different conditions and user needs for efficient energy usage. It can automatically adjust lighting brightness, turn on or off

fixtures based on occupancy in the room, and optimize electricity consumption according to weather conditions and lighting characteristics. This significantly reduces electricity costs and improves the energy efficiency of the lighting system.

***Чорна Вікторія Григорівна**
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та міжнародного права
ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»*

АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИРАХУВАННЯ СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ

Україна, яка є членом Спеціального комітету із штучного інтелекту при Раді Європи, у жовтні 2019 року приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту (Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449).

В умовах відновлення України після років економічних труднощів та збройного конфлікту, актуальність впровадження штучного інтелекту для вирахування споживання енергоресурсів стає надзвичайно важливою. Перш за все, це дозволить оптимізувати виробництво електроенергії шляхом точного прогнозування потреб споживачів. Штучний інтелект може аналізувати величезні обсяги даних про споживання енергії в реальному часі, ураховуючи такі фактори, як: погода, соціально-економічні умови та інші змінні, що впливають на попит. Це дозволить уникнути надмірної генерації електроенергії, що в свою чергу зменшить витрати на паливо та ресурси, підвищить ефективність енергетичної системи та знизить викиди CO₂ в атмосферу, сприяючи тим самим більш сталому та екологічно

чистому розвитку.

Крім того, впровадження штучного інтелекту в управління енергоресурсами може стати каталізатором для інновацій у секторі енергетики. Штучний інтелект може допомогти впроваджувати нові технології енергозбереження та виробництва енергії з відновлюваних джерел, що є важливим кроком у забезпеченні енергетичної безпеки та незалежності України. Впровадження штучного інтелекту також може стати стимулом для розвитку місцевих технологічних компаній та створення нових робочих місць у високотехнологічному секторі, що сприятиме економічному відновленню країни та підвищить її конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Втім, виникає досить багато питань ефективності та точності виконання поставлених перед штучним інтелектом завдань.

Таким чином, актуальність впровадження штучного інтелекту при вирахуванні споживання енергоресурсів для скорочення надмірної генерації, на нашу думку, полягає в декількох ключових аспектах: 1) ефективне використання ресурсів (завдяки аналізу даних та прогнозуванню партнерів споживання енергії за допомогою штучного інтелекту, можна оптимізувати роботу енергосистеми, забезпечивши ефективне використання енергоресурсів та уникнення надмірної генерації електроенергії); 2) зменшення втрат (штучний інтелект може допомогти виявити та усунути проблемні сегменти в енергетичних системах, що призводить до зменшення втрат енергії під час транспортування та розподілу); 3) прогнозування споживання (штучний інтелект дозволяє прогнозувати піки споживання енергії та реагувати на них, що дозволяє забезпечити стабільність енергопостачання та уникнення перевантажень енергетичних систем); 4) економія ресурсів і зменшення викидів (ефективне управління споживанням енергії за допомогою штучного інтелекту може призвести до зменшення споживання палива та зменшення викидів парникових газів, сприяючи більш сталому та екологічно чистому розвитку).

Отже, впровадження штучного інтелекту у сферу енергетики має великий потенціал для оптимізації ресурсів, забезпечення ефективності та стійкості енергетичних систем, а також сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля.

У загальному випадку штучний інтелект – це галузь науки, яка займається розробкою програм та алгоритмів, які дозволяють комп'ютерам виконувати завдання, що раніше вимагали людського інтелекту [1].

В Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні визначено, що штучний інтелект - організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2].

Однією з ключових перешкод для широкого застосування штучного інтелекту в Україні є нестача фінансових ресурсів. Розробка та впровадження програмного забезпечення, що базується на штучному інтелекті, потребує значних інвестицій. Однак, навіть при обмежених фінансових можливостях, можна використовувати наявні відкриті ресурси для розробки відповідного програмного забезпечення. Іншою важливою причиною є дефіцит кваліфікованих спеціалістів у сфері штучного інтелекту. В Україні недостатньо фахівців, які мають необхідний досвід у розробленні програмного забезпечення на базі штучного інтелекту. Тому, для забезпечення ефективного використання цієї технології, потрібно здійснювати навчання та перепідготовку фахівців. Україна активно працює над розвитком інноваційного сектора та впровадженням цифрових технологій у різні сфери діяльності. Метою цих ініціатив є створення конкурентоспроможної, інноваційної економіки, яка сприятиме підвищенню якості життя громадян і забезпечить сталий розвиток країни. Однак, одним із важливих етичних аспектів, пов'язаних з штучним інтелектом, є питання прозорості та відповідальності за алгоритми, що використовуються у системах прийняття рішень.

В умовах сьогодення енергетичні мережі відіграють важливу роль, оскільки забезпечують електроенергією і теплом мільйони людей і підприємств у всьому світі. Енергетичні мережі також служать для забезпечення роботи критичних інфраструктурних систем, таких як транспорт, медицина, комунікації та інформаційні технології. Однак зростання населення та стрімкий розвиток світової економіки призводить до збільшення попиту на енергію, що може призвести до недостатньої потужності енергетичної мережі. Крім того, сучасна енергетична система стикається з рядом інших викликів, що вимагають нових інноваційних підходів та рішень, зокрема: зменшення викидів парникових газів, підвищення ефективності та безпеки енергосистем, розвиток відновлюваних джерел енергії тощо. Зменшення викидів парникових газів та боротьба зі зміною клімату є критично важливими завданнями для людства і мають безпосередній вплив на майбутнє нашої планети та життя на ній. Багато країн приймають національні законодавчі акти та програми зменшення викидів парникових газів. Наприклад, Європейський союз зобов'язався до 2030 року зменшити викиди газів на 40 % від рівня 1990 року, а до 2050 року – до нуля. Крім того, промислові компанії по всьому світу також вживають заходів для зменшення викидів парникових газів, зокрема, переходять на використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія, що зменшує їх залежність від копалин та скорочує викиди парникових газів.

Штучний інтелект (далі – ШІ) дасть змогу підтримувати баланс між виробництвом та споживанням електроенергії, забезпечуючи ефективне управління електромережами та знижуючи неефективні витрати. Це зменшить залежність від традиційних джерел енергії та знизить викиди парникових газів.

ШІ через алгоритми глибокого навчання може використовуватись для оптимізації енергетичних мереж, які забезпечують постачання електроенергії, і дозволить підвищити ефективність її використання та знизити викиди парникових газів. Крім того, їх застосування може допомогти виявляти складні шаблони та залежності в процесах виробництва, що сприятиме виявленню додаткових можливостей для підвищення енергоефективності. За допомогою алгоритмів глибокого навчання розробляють системи моніторингу, які в режимі реального часу аналізують дані про роботу енергетичної мережі та прогнозують можливі аварії й відмови обладнання. Вони також можуть забезпечувати більш ефективне керування енергетичними мережами та підвищувати їх стійкість до різних впливів. Енергоефективні алгоритми керування великими енергетичними системами забезпечують енергетичну безпеку та передбачають можливі кібератаки на енергетичну інфраструктуру.

Отже, штучний інтелект - це галузь комп'ютерних наук, що займається створенням програм та систем, які можуть виконувати завдання, що зазвичай потребують інтелектуальних здібностей людини. Ці системи можуть виявляти розумові функції, такі як розпізнавання образів, розуміння мови, прийняття рішень, самонавчання та планування. Штучний інтелект використовує методи і техніки з областей комп'ютерної науки, математики, лінгвістики, філософії та інших галузей для розробки і реалізації інтелектуальних систем.

Штучний інтелект в енергетичній сфері - це застосування методів і технологій штучного інтелекту для оптимізації виробництва, передачі, розподілу та споживання енергії. Це включає в себе розробку алгоритмів та систем, які можуть автоматично аналізувати великі обсяги даних, передбачати попит на енергію, оптимізувати енергетичні процеси, підтримувати стабільність енергетичних мереж та зменшувати втрати енергії. Застосування штучного інтелекту в енергетиці може сприяти підвищенню ефективності виробництва енергії, зменшенню впливу на довкілля та підвищенню надійності енергетичних систем.

Література:

1. Штучний інтелект (ШІ) – що це таке, як працює і навіщо потрібен. URL: <https://termin.in.ua/shtuchnyy-intelekt/>
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

*Шуба Борис Володимирович,
проф. каф. господарського права МАУП,
докт.юрид.наук, доцент*

*Татищев Олександр,
аспірант каф. господарського права МАУП*

*Конопелько Андрій Володимирович,
аспірант каф. господарського права МАУП*

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ БАНКРУТСТВА В ПРАВОВОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

З набранням у 2013 чинності нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» актуалізувалася потреба у вдосконаленні:

1) правового регулювання банкрутства державних підприємств в Україні. Йдеться про важливість подальшого вдосконалення законодавства про банкрутство в напрямі підвищення впливу держави на відновлення платоспроможності фінансово нестійких державних підприємств;

2) судової прецедентної практики. Зокрема, з'явилася необхідність аналізу причин неоднакового застосування норм права в аналогічних спорах у справі про банкрутство та упорядкування, уніфікації судових рішень при розгляді спорів між учасниками провадження у справі про банкрутство. Потрібно: а) забезпечити зростання динаміки застосування судами України, в тому числі, і господарськими, прогресивних положень Рішень Європейського Суду з прав людини у майнових спорах фізичних та юридичних осіб проти держав; б) подолати невинуватене затягування судового провадження у справах про банкрутство, що іноді затягується на роки та десятиріччя, та зменшення витрат на його проведення. Так, відповідно до даних, зібраних за методологією рейтингу DoingBusiness, серед усіх компонентів рейтингу в Україні найгірший стан справ з врегулюванням процедури неплатоспроможності, середня тривалість процедури банкрутства підприємства, описаного

методологією рейтингу, складає 2,9 років (для порівняння, у розвинених країнах - членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – 1,7 роки), а її вартість – 42% від вартості майна боржника (9% для країн-членів ОЕСР). Вітчизняна процедура банкрутства забезпечує повернення кредиторів – 8,3%. За цим показником Україна ділить з Камбоджею 161-162 місце серед 165 країн, у яких існує судова процедура банкрутства [1].

Доцільно відмінити, як невинуватену, декриміналізацію Законом України від 15 листопада 2011 року 4025-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності" складів таких злочинів, як приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства та фіктивне банкрутство; соціальна та економічна обумовленість криміналізації зазначених діянь [2].

Слід наголосити (у плані перспектив розвитку нашого дослідження) на необхідності подальших досліджень проблем процедури банкрутства саме державних підприємств. Справа в тому, що науковці, як правило, не виділяють процедуру банкрутства державних підприємств в якості окремого об'єкта наукових досліджень. У багатьох роботах процедури банкрутства державних підприємств фактично прирівнюються до банкрутства комунальних та приватних підприємств та вказуючи у своїх дослідженнях лише на окремі особливості різних форм власності суб'єктів господарювання, що перебувають у процедурі банкрутства. Разом з тим, відповідно до статистичних даних Державної служби статистики України розподіл підприємств за обсягом виробленої продукції у довоєнний період (йдеться про період до широкомасштабної війни росії проти України) мав наступне співвідношення: великі – 43,7% (2014 – 44,7%), середні – 39,7% (2014 – 38,2%), малі – 16,6% (2014 – 17,1%) [3]. Таким чином, незважаючи на те, що кількісний склад великих підприємств на території України складає 0,1%, попри дещо скривлене розуміння ролі цих підприємств на фоні поширення лібертаріанських концепцій та багато в чому популістських та політичних закликів деяких політиків та суспільних діячів орієнтувати економіку України на діяльність малих та середніх підприємств, великі підприємства створюють майже половину ВВП України. При цьому, незважаючи на роздержавлення цілісних майнових комплексів державних підприємств протягом останніх років, державні підприємства продовжують відігравати значну роль в економіці держави. Так, за даним Міністерства економічного розвитку і торгівлі

України (знову ж таки, оперуючи числами довоєнного періоду) питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки складає 6,7%, питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктів господарювання державного сектору економіки 14,7%, питома вага середньої вартості необоротних та оборотних активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки 26,0%, питома вага державного сектору економіки 15,8% [4].

Вказані підприємства, як правило, належать до великих або середніх підприємств реального сектору економіки, мають значну інфраструктуру та виробничі потужності, сформований цілісний майновий комплекс підприємства. У процедурі банкрутства такі підприємства характеризуються тим, що мають, як правило, багатомільйонну кредиторську заборгованість, об'єкти соціальної інфраструктури, які слід передавати у власність територіальних громад, комунікації, значний обсяг невпорядкованої кадрової документації, необхідної для передання до місцевих архівів, особливо небезпечні хімічні речовини та інші дуже складні проблеми, вирішення яких орган управління та кредитори зазвичай покладають на арбітражного керуючого, відсторонюючись від фінансування цих витрат. Крім того, значну роль у процедурах банкрутства державних підприємств продовжує відігравати орган управління (профільне Міністерство або державний комітет), позиція та інтереси якого щодо ходу процедури банкрутства може кардинально відрізнитися від позиції та інтересів боржника, арбітражного керуючого або кредиторів, та без відсутності позитивної згоди якого стає неможливим затвердити мирову угоду, план санації або перелік ліквідаційної маси для продажу. Державні підприємства, щодо яких здійснюються судові процедури розпорядження майном, санації або ліквідації, знаходячись у процедурі банкрутства, в багатьох випадках продовжують здійснювати господарську діяльність та залишаються задіяними у такій надважливій сьогодні сфері економіки як оборонна промисловість. Теж саме стосується і житлово – комунальних послуг, що мають не аби яке значення щодо формування протестних настроїв в країні. За таких обставин, у процедурі банкрутства державних підприємств здійснюється управління не лише активами підприємства та його господарською діяльністю, а й його кредиторською заборгованістю. Для подолання протиріч між учасниками процедури банкрутства державних підприємств та їх виведення зі стану неплатоспроможності слід вдосконалювати діюче законодавство у сфері банкрутства державних підприємств, розвивати системні теоретичні дослідження особливостей таких процедур.

Література :

1. Малюська Д. Довго, дорого, неефективно: процедура банкрутства у сучасних реаліях України [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://brdo.com.ua/analytics/dovgo-dorogo-neeftyvno-protsedura-bankrutstva-u-suchasnyh-realiyah-ukrayiny/>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 р. №4025-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – №98 – Ст. 3570.
3. Романська О. Аналіз статистичних показників розвитку підприємництва в Україні у 2015 році [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-rokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>.
4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Частка державного сектору у складі економіки за I півріччя 2017 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikiIs>.

Свиридов С.О.

*аспірант кафедри конституційного
та адміністративного права
юридичного факультету
Державного університету
інфраструктури та технологій*

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ІНВЕСТИЦІЙ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Для ефективного розвитку цивільної авіації та економіки країни в цілому, а також для забезпечення відтворювального процесу необхідні постійний притік фінансових ресурсів, збільшення кількості вітчизняних та іноземних інвестицій, їх диверсифікація в авіаційній галузі. Можливість виконання всіх зазначених вимог залежить від розвитку правових засад інноваційно-інвестиційної діяльності та правильної інноваційно-

інвестиційної політики держави.

Особливо актуальним у даний час є поглиблене теоретичне дослідження ринкових форм і механізмів інноваційно-інвестиційної діяльності на всіх рівнях. Важливою проблемою виступає теоретичне обґрунтування критеріїв ефективності інвестиційних витрат, взаємозв'язку і взаємозумовленості капітальних вкладень і структурних зрушень, а також визначення пріоритетів у структурі інвестицій в авіаційній галузі та економіці країни. Не меншого значення набуває також дослідження джерел і засобів формування інвестиційних ресурсів у сучасних умовах становлення ринкової економіки в Україні.

Сьогодні держава вже зробила перші кроки щодо визначення цілеспрямованої політики розвитку авіаційної галузі шляхом залучення додаткових інвестицій. Свідченням цього слугує прийняття таких державних програм, як Концепція розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на середньостроковий період та до 2020 року, Програма розвитку державної системи використання повітряного простору України на 2010-2014 роки, Стратегія розвитку вітчизняної авіаційної промисловості на період до 2020 року (далі – Стратегія). В зазначених програмах прямо чи опосередковано йдеться про необхідність залучення, а також захисту вітчизняних та іноземних інвестицій. Так, зокрема, в положеннях Стратегії закріплено норми, якими передбачено скорочення використання бюджетних коштів на розвиток авіаційної галузі за рахунок інвестицій стратегічних інвесторів, розроблення та впровадження системи державного страхування інвестиційно-інноваційних ризиків під час створення нових типів авіаційної техніки, залучення іноземних інвестицій, що дозволить вивести авіаційну промисловість з кризового становища, подолати відставання України у цій галузі від провідних іноземних держав та створити потужний промисловий комплекс.

Не зважаючи на розвиток України як правової держави, перешкодами на шляху залучення інвестицій є недостатня нормативно-правова база, а також невідповідність законодавства України в сфері авіації міжнародним та європейським вимогам. Подолати існуючі недоліки можливо шляхом побудови системи державного регулювання та національної нормативної бази; вдосконалення механізмів державного регулювання в авіаційній галузі; адаптації національного

законодавства цивільної авіації відповідно до міжнародних вимог, особливо до спільних авіаційних вимог Європейського Союзу; внесення змін у діюче законодавство щодо не оподаткування доходу від інноваційно-інвестиційної діяльності для залучення інвесторів у галузь повітряних перевезень .

Вкладення інвестицій здійснюється з метою отримання прибутку чи досягнення іншого соціального ефекту й тісно пов'язане з підприємницькою діяльністю, яка здійснюється на власний ризик і під власну відповідальність підприємця, з метою отримання ним прибутку. Тобто, інвестиційна діяльність пов'язана з певним ризиком для інвестора, а отже і обсяг інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх (іноземних) значною мірою залежить від ефективності правових гарантій для інвестора, передбачених законодавством України та міжнародними договорами України, положення яких трансформовані у національне законодавство.

Згідно ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності та джерел інвестування, включаючи й іноземні інвестиції. Усім інвесторам забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкоджати управлінню інвестиціями, їхньому використанню та ліквідації.

Правові гарантії захисту інвестиції, в тому числі іноземних, поділяються на: 1) гарантії від зміни законодавства; 2) гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів і посадових осіб; 3) гарантії відшкодування збитків інвесторам; 4) гарантії у разі припинення інноваційно-інвестиційної діяльності; 5) гарантії використання доходів, прибутків та інших сум, отриманих в результаті інвестування; 6) гарантії судового захисту прав та законних інтересів інвесторів у разі їх порушення будь-якою особою. Також законодавством визначена можливість страхування інвестицій.

Як висновок, необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку нашої держави національний інвестиційний клімат є недостатньо сприятливим для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в авіаційну галузь. Проте суттєвим є спрямованість державної політики на створення загального ефективного правового механізму руху капіталів в незабезпечені сектори економіки та захист (гарантування) інвестицій від впливу різноманітних ризиків.

*Миханів В. Р.,
Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної
освіти Національного університету «Львівська політехніка»,*

*Науковий керівник:
д.ю.н., професор Байк О. І.,
професор кафедри цивільного права та процесу, Навчально-
науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ

Анотація: Проаналізовано сучасний стан Господарського кодексу України та можливість його трансформації відповідно до викликів сьогодення.

Постановка проблеми. Ініціативи щодо скасування Господарського кодексу України починаються майже від початку його прийняття, і зазвичай, пропонуються вченими у сфері цивільного права. У 2015 році Міністерство юстиції України висловилося за скасування Господарського кодексу України (далі – ГК України). Цю ідею підтримали цивілісти. Вони наголошували на тому, що ГК України містить положення, що дублюють або суперечать іншим законодавчим актам, а також є застарілим та не відповідають реальності у питанні комерційних відносин. Учені у сфері господарського права, а також судді господарських судів, своєю чергою, виступили категорично проти цієї ідеї, вказуючи на недостатність конкретних претензій до цього Кодексу.

Основні матеріали дослідження. Сьогодні Господарський кодекс України – це основний правовий акт, що регулює господарську діяльність в Україні. Він містить загальні принципи та норми, що стосуються господарських відносин, організації бізнесу, правового регулювання у сфері економіки та інших аспектів господарської діяльності. ГК України має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами [1].

При розробці та прийнятті Господарського кодексу враховувалася необхідність взаємодії в системі правового регулювання господарської діяльності публічно-правових і приватноправових засад, забезпечення поєднання державного регулювання економіки та ринкової саморегуляції, встановлення більш стабільних і прозорих «правил гри» в економіці [2, с. 11]. Однак наприкінці 2019 року групою депутатів із Комітету з питань економічного розвитку був запропонований законопроект під назвою «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства», яким пропонувалось визнати ГК України таким, що втратив чинність. Проект Закону був виключений з порядку денного від 6 лютого 2024 року [3]. 5 січня 2021 року Перший заступник Голови Верховної Ради України запросив фахівців до обговорення проекту Концепції оновлення Цивільного кодексу України. Реагуючи на це звернення, група експертів, дійшла висновку, що Концепція як за формою, так і за змістом не відповідає потребам суспільства, включаючи проблему ризиків цифровізації, та несе значний ризик дестабілізації економічних правовідносин у державі. Наголошуючи, що альтернативою Концепції виступають положення законопроекту № 4164 «Про внесення змін до Господарського кодексу України (щодо узгодження з положеннями Цивільного кодексу України та деяких інших законодавчих актів)», якими пропонується максимально гармонізувати положення ГК України та ЦК України [4, с. 73–76]. У цьому ж році з'явився проект Закону «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», який теж містить норму, що скасовує увесь Кодекс, а також передбачає перехідний період тривалістю 7 років задля припинення «підприємств» та їх перетворення у господарські товариства [5]. На засіданні 12 січня 2023 року Парламент прийняв за основу вищезазначений законопроект № 6013. 4 січня 2024 року у Верховній Раді України знову згадали про скасування ГК України, наголосивши, що «це велика реформа» і документ ще готується до другого читання.

Дискусії щодо скасування ГК в Україні є предметом постійних розмов вже багато років, і визначаються протилежними поглядами та інтересами різних груп суспільства та законодавчих органів. Зокрема, серед «за» щодо його скасування: 1) застарілість і неефективність: ГК України став «застарілим» і не відповідає сучасним вимогам господарювання. З цієї точки зору, скасування Кодексу може бути кроком до створення сучаснішого та ефективнішого законодавства; 2) спрощення законодавства: скасування ГК України може сприяти спрощенню законодавства та зменшенню бюрократичних процедур, що полегшить здійснення підприємницької діяльності та підвищить її

привабливість для інвесторів. «Проти» щодо скасування ГК України полягають у: 1) необхідності стабільності: скасування ГК України може порушити стабільність у господарському середовищі, оскільки він визначає основні правила та норми для діяльності підприємств та інших учасників ринку, що особливо важливим є в умовах війни; 2) ризикові виникнення правового вакууму: скасування ГК України без належної підготовки та заміни його новими правилами може призвести до правового вакууму, коли не буде чітких правил для господарської діяльності, що може призвести до правової невизначеності та конфліктів. Варто наголосити, що процес аналізу та обговорення усіх «за» та «проти» повинен охопити увесь спектр дискусійних питань, а також врахувати позицію усіх сторін, перш за все юристів-господарників.

Глибоке та системне переосмислення редакції ГК України і справді потрібне та є необхідним кроком для створення сучасного та ефективного законодавчого середовища, яке сприятиме розвитку бізнесу, інвестицій та економічного зростання країни. Це вимагатиме комплексного підходу та уваги до різних аспектів законодавства, які впливають на господарську діяльність.

Верховний Суд підтримує будь-які заходи, які спрямовані на вдосконалення ГК України, Господарського процесуального кодексу України та готовий до них долучитися [5].

Висновки. Отже, створення прогнозованого та стабільного законодавчого фундаменту, що сприятиме розвитку економіки, стимулюванню бізнесу та забезпеченню захисту прав усіх учасників господарської діяльності повинно бути головною ціллю будь-яких законодавчих змін у сфері регулювання господарських правовідносин. Варто також зазначити, що вдосконалення ГК України та інших законодавчих актів є важливим кроком для забезпечення ефективного функціонування економіки України та її інтеграції з Європейським Союзом.

Література:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. В. К. Мамутова. Київ : НАПрН України, 2016. С. 11.

3. Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства : проєкт Закону України № 2635 від 19.12.2019 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI00989I>.

4. Науково-експертний висновок до Концепції оновлення Цивільного кодексу України: брошура / за заг. ред. члена-кореспондента НАН України В. А. Устименка. Київ : НАН України, 2021. С. 73–76.

5. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період : проєкт Закону України № 6013 від 06.09.2021 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JI05918I?an=9>.

УДК 346.1

Шурак В. І.,

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»,

Науковий керівник:

д.ю.н., професор Байк О. І.,

професор кафедри цивільного права та процесу, Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: ЗМІСТ ТА ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ

Анотація: Проаналізовано поняття та види господарських зобов'язань, розглянуто підстави їх припинення.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де економічна діяльність набуває все більшого значення, розуміння суті та механізмів припинення господарських зобов'язань стає важливою складовою для ефективного функціонування підприємств та підприємницької діяльності загалом. Здатність адекватно реагувати на зміни в умовах договорів та виявлення підстав для припинення господарських зобов'язань є ключовою у забезпеченні стабільності бізнесу та збереженні його репутації.

Основні матеріали дослідження. Господарськими зобов'язаннями вважаються зобов'язання, що виникають між суб'єктом господарювання та іншими учасниками відносин у галузі господарювання відповідно до положень Господарського Кодексу. Згідно з цими положеннями один суб'єкт (боржник) зобов'язаний виконати певну дію господарського або управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій. Зі своєї сторони, інший суб'єкт (кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [2].

Основними типами господарських зобов'язань є майново-господарські та організаційно-господарські зобов'язання. Згідно з цими видами, сторони можуть за взаємною згодою уточнювати або розширювати зміст господарського зобов'язання під час його виконання, якщо законодавством не передбачено інше [4, с. 137–149].

Господарські зобов'язання можуть виникати з різних джерел, включаючи законодавство та нормативно-правові акти, акти управління господарською діяльністю, господарські договори, угоди, що не суперечать закону, випадки заподіяння шкоди, придбання або збереження майна за рахунок інших осіб, створення об'єктів інтелектуальної власності та інші дії суб'єктів, пов'язані з господарською діяльністю.

Майново-господарські зобов'язання – це цивільно-правові обов'язки, які виникають між учасниками економічних відносин під час здійснення господарської діяльності. За такими зобов'язаннями одна сторона зобов'язана виконати певну дію на користь іншої сторони або утриматися від певних дій, тоді як кредитор має право вимагати виконання свого обов'язку від зобов'язаної сторони. Організаційно-господарські зобов'язання – це господарські зобов'язання, які виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом, що має організаційно-господарські повноваження [3, с. 70–81]. Варто зазначити, що якщо у тому чи іншому випадку, господарське зобов'язання може бути припинено, і першою підставою припинення господарських зобов'язань є безпосередньо виконанням або зарахуванням, яке

відбувається відповідно до законодавства та умов угоди між сторонами.

Також ще однією підставою припинення господарського зобов'язання може бути припинення за згодою сторін, включаючи угоду про заміну одного зобов'язання іншим між тими самими сторонами. Це означає, що сторони можуть укласти угоду про заміну одного виду зобов'язання іншим, якщо це не суперечить обов'язковим нормам законодавства, на підставі якого виникло попереднє зобов'язання. Також господарське зобов'язання може бути припинено у разі поєднання кредитора та боржника в одній особі [2].

Господарське зобов'язання може також припинитися у разі неможливості його виконання, коли виникають обставини, за які жодна зі сторін не несе відповідальності, якщо інше не передбачено законом. Якщо зобов'язання стає неможливим для виконання повністю або частково, зобов'язана сторона повинна негайно повідомити про це кредитора. А кредитор у свою чергу повинен прийняти необхідні заходи для зменшення негативних наслідків цієї ситуації. Проте таке повідомлення не звільняє боржника від відповідальності за невиконання зобов'язання згідно з вимогами закону [1, с. 48–61].

Ще однією підставою припинення господарського зобов'язання є ліквідація суб'єкта господарювання, якщо правонаступництво за цим зобов'язанням не передбачено. У випадку, коли суб'єкт господарювання стає банкрутом і не має достатнього майна для задоволення вимог кредиторів, він може бути оголошений банкрутом за рішенням суду. Ліквідація суб'єкта господарювання у разі банкрутства є підставою для припинення зобов'язань, пов'язаних з цим суб'єктом.

Висновки. Отже, зміст та підстави припинення господарських зобов'язань є важливою складовою сучасного господарського права, що регулює взаємовідносини між суб'єктами господарювання. Основна мета такого припинення полягає в забезпеченні ефективного функціонування господарського сектору, захисті прав та інтересів сторін у господарських відносинах, а також у забезпеченні правової стабільності.

У процесі дослідження змісту та підстав припинення господарських зобов'язань з'ясовано, що вони відіграють важливу роль у регулюванні господарських відносин та сприяють створенню стабільного та прозорого бізнес-середовища. Проте для досягнення максимального ефекту необхідно враховувати

специфіку господарських зобов'язань у конкретних галузях та найсучасніші тенденції у правовому регулюванні. Такий підхід сприятиме забезпеченню високого рівня правової захищеності всіх учасників господарських відносин та подальшому розвитку господарства в цілому.

Література:

1. Беяневич О. А. Господарське договірне право України. Київ, 2006. 357 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.03.2024)
3. Деревянко Б. В. Господарське право. Особлива частина. Одеса, 2021. 314 с.
4. Мілаш В. С. Господарське право: навч. посібник. Харків, 2019. 336 с.

Пунейко Р. Р.,

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»,

Науковий керівник:

д.ю.н., професор Байк О. І.

, професор кафедри цивільного права та процесу, Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація: Проаналізовано поняття «господарської діяльності» та її здійснення в умовах воєнного стану, розглянуто правовий статус суб'єктів господарювання та їх ознаки.

Постановка проблеми. Господарська діяльність ніколи не втрачає своєї актуальності, оскільки вона є основою

функціонування суспільства та забезпечує виробництво товарів і послуг, задовольняє потреби споживачів, сприяє економічному зростанню, впливає на зростання соціальних та економічних показників держави. Особливо в сучасному світі, де глобалізація та технології змінюються з кожним днем, господарська діяльність зіштовхується з новими викликами та можливостями. Це охоплює розвиток новітніх технологій, зміну споживчого попиту, вплив на навколишнє природне середовище та корпоративну соціальну відповідальність.

Основні матеріали дослідження. Господарська діяльність – це сукупність певних дій і процесів, спрямованих на виробництво, обіг та обмін матеріальних і нематеріальних благ з метою задоволення потреб людей і отримання прибутку. Вона включає в себе такі аспекти, як планування, виробництво, управління ресурсами, збут тощо. Господарська діяльність може здійснюватися як в межах підприємства, так і на рівні держави, господарських об'єднань чи інших організаційних форм. У Господарському кодексі України (далі – ГК України) під «господарською діяльністю» розуміється «діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність» [1].

Суб'єкти господарської діяльності – це фізичні та юридичні особи, які здійснюють економічну діяльність з метою виробництва, обігу та обміну товарів і послуг. Основними ознаками суб'єкта господарювання є те, що він: – здійснює господарську діяльність; – реалізує господарську компетенцію (правосуб'єктність); – має відокремлене майно, за яке несе відповідальність [2]. Зокрема, у ст. 55 ГК України зазначено, що «суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством» [1].

Існують такі суб'єкти господарювання: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Ці суб'єкти господарювання мають право відкривати

свої філії, представництва, інші відокремлені підрозділи без створення юридичної особи; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [1].

Варто зазначити, що правовий статус суб'єктів господарювання визначено на основі Конституції України, ГК України, ЦК України та інших нормативно-правових актів.

Суб'єкти господарювання в Україні можуть мати різний правовий статус залежно від типу та сфери господарських відносин. Підприємці можуть самостійно здійснювати свою підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи. Підприємства, організації, установи, які мають статус юридичної особи та володіють майном можуть здійснювати права та обов'язки від свого імені. Господарські об'єднання фізичних або юридичних осіб, які об'єднуються для спільної господарської діяльності, структурні підрозділи юридичних осіб, а також міжнародні організації, які утворені за законами інших країн здійснюють свою діяльність на території України відповідно до законодавства [1].

Статтею 417 ГК України передбачено, що «у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану» [1].

В умовах воєнного стану основним завданням країни є збереження економічної стабільності та оборона держави. Законодавче регулювання господарської діяльності спрямоване на те, щоб суб'єкти могли здійснювати свою діяльність та розвиватись навіть в таких складних умовах. Щоб стимулювати розвиток національної економіки та підприємництва, необхідно реформувати державну податкову політику з метою спрощення всіх процедур економічного значення. Зокрема, Законом України «Про внесення зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», було введено тимчасовий механізм оподаткування суб'єктів господарювання, зокрема: підвищено ліміт доходу для використання умов спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку до 10 млрд грн; знято обмеження щодо видів діяльності (крім діяльності з піддакцизними товарами, грального бізнесу, обміну валют та видобутку та реалізації корисних копалин); встановлено нульову ставку акцизу на

пальне тощо [3].

Висновки. Отже, господарська діяльність залишається актуальною та важливою складовою сучасного життя, яка постійно еволюціонує та адаптується до змін у соціально-економічному середовищі. У період воєнного стану держава намагається створити всі необхідні умови для подальшого ведення своєї господарської діяльності. Сьогодні в Україні деякі підприємства працюють повноцінно, а окремі – не в повному обсязі. Звісно ж суб'єкти господарювання зазнали чималих збитків від початку повномасштабного вторгнення, проте господарська діяльністю продовжує функціонувати, розвиватись та підвищувати економічний стан України.

Література:

1. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 08 березня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 14.03.2024).
2. Шинделяр Д. М. Особливості правового статусу суб'єктів господарювання. Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності: матеріали I Міжнародної наукової конференції (м. Одеса, 22 грудня 2023 року). С. 151–153. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/934/952> (дата звернення: 16.03.2024).
3. Чупрін О. О. Особливості господарювання в умовах воєнного часу: законодавство та правозастосовча діяльність. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 12. С. 167–169. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/41.pdf (дата звернення: 18.03.2024).

Голуб Микола Валерійович,

*аспірант Київського міжнародного університету
м. Київ*

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА НА ФАКТОРИНГОВІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ

Україна, як країна, що стрімко розвивається та переходить до нового етапу, навіть у складних перехідних періодах постійно стикається з викликами щодо вдосконалення свого

господарського середовища та стимулювання ефективного функціонування бізнесу. Одним із ключових аспектів цього процесу є розвиток господарського права, яке визначає правові умови та рамки для господарської діяльності в Україні включаючи регулювання взаємовідносин між підприємствами, державними органами та іншими суб'єктами економіки, а також забезпечує захист прав та інтересів учасників господарського обороту. У цьому контексті, послуги факторингу є ефективним інструментом фінансування для підприємств, а також факторинг виявляється на точці злиття бізнесу і правових аспектів, де виникають питання щодо передачі та захисту прав на фінансові активи в процесі комерційних угод, зокрема, у контексті визначення правових відносин між учасниками факторингових угод, захисту прав сторін у цих угодах, вирішення спірних питань щодо виконання умов угоди та встановлення відповідальності в разі їх порушення. Не тільки економічний, але й правовий фундамент стає визначальним для створення сприятливих умов для розвитку цього виду фінансових операцій. Тож, вивчення впливу розвитку господарського права на факторингові операції в Україні є актуальним та важливим завданням.

Ми розглянемо сучасний стан господарського права в контексті факторингу, проаналізуємо ключові аспекти взаємодії між цими двома сферами та розглянемо перспективи подальшого розвитку, спрямованого на створення більш сприятливих умов для функціонування факторингового ринку в Україні. На меті держава повинна мати створення ефективної правової та регуляторної бази, яка сприятиме розвитку ринку факторингу в Україні. Це включає в себе вдосконалення законодавства, спрощення процедур та створення прозорих та привабливих умов для банків та компаній, що бажають займатися послугами факторингу. В цьому напрямку також повинно бути активне напрацювання щодо підтримки та стимулювання розвитку фінансових інструментів, спрямованих на підтримку малого та середнього бізнесу, що є одним із ключових сегментів, який може скористатися перевагами факторингу. Наша мета - дослідити більш сприятливі умови для функціонування факторингового ринку в Україні, насамперед при модернізації господарського права, що в подальшому буде сприятиме

розвитку бізнесу та забезпечить захист прав учасників цього процесу.

Щодо сучасного стану господарського права, яке суттєво впливає на розвиток факторингу, визначаючи правові умови та рамки для функціонування цього фінансового інструменту в Україні. Господарське право України регулює взаємовідносини між учасниками факторингових операцій, встановлює права та обов'язки сторін, а також забезпечує захист їхніх інтересів у випадку спорів чи непорозумінь. Розвиток господарського права в напрямку спрощення, прозорості та створення сприятливих умов для факторингових операцій може значно підвищити ефективність та конкурентоспроможність факторингового ринку в країні. Щодо цих ініціатив, що включають в себе, зокрема: спрощення процедур визнання та передачі фінансових вимог, удосконалення механізмів захисту прав учасників факторингових операцій, а також розробку спеціалізованого законодавства, яке враховуватиме специфіку цього фінансового інструменту.

При цьому важливо забезпечити баланс між захистом прав учасників операцій та стимулюванням розвитку факторингового ринку як засобу підтримки підприємництва та стимулювання економічного зростання.

Зокрема, аналізуючи вплив розвитку господарського права на факторингові операції в Україні, можна визначити кілька ключових висновків: по-перше, на сьогоднішній день господарське право України перебуває на стадії активного розвитку та модернізації, насамперед це створює як нові можливості, так і виклики для ринку факторингових послуг. Зокрема, введення нових законодавчих актів, гармонізація з європейськими стандартами та вдосконалення правового регулювання бізнесу - все це має прямий вплив на факторингову сферу. З одного боку, це може забезпечити більшу стабільність та прозорість для учасників ринку факторингу, з іншого, нові правові норми можуть викликати необхідність адаптації для факторингових компаній та зміни стратегій управління ризиками. Все це відображається на умовах угод, обов'язках сторін та механізмах регулювання факторингових операцій [1]. Таким чином, розвиток господарського права може сприяти створенню більш вигідного клімату для факторингу в Україні. Посилення правової стабільності та захисту прав учасників ринку може спонукати до збільшення обсягів факторингових операцій та залучення нових учасників, що є ключовим фактором у створенні довгострокової стійкості та конкурентоспроможності факторингового сектору.

Зокрема, необхідно уважно розглядати потенційні негативні наслідки розвитку господарського права на факторингові операції. Наприклад, деякі зміни можуть призвести до збільшення регулятивного тиску або складнощів у виконанні умов угод, що може ускладнити, або унеможливити процес факторингу.

Аналізуючи вищевказане резюмуємо, що ми бачимо широкий спектр можливостей та викликів. Наприклад, розвиток господарського права може сприяти створенню більш привабливих умов для залучення іноземного капіталу та розвитку міжнародного факторингу, зокрема шляхом встановлення міжнародних стандартів у сфері фінансової діяльності та сприянням інтеграції України у світові фінансові ринки. Однак це також може вимагати вдосконалення механізмів контролю та регулювання для забезпечення стабільності та надійності фінансових операцій. Зрештою, перспективи розвитку факторингу в Україні в значній мірі залежать від того, як господарське право відповість на виклики сучасного бізнес-середовища. Чи зуміє воно створити такі умови, що б сприяли росту та розвитку факторингового ринку, забезпечуючи при цьому стабільність та надійність фінансових операцій? Це питання залишається відкритим і потребує подальшого вивчення та аналізу впливу нововведень у господарському праві на ринок факторингу. Отже, шлях до успіху полягає в пошуку оптимального балансу між регулюванням та стимулюванням підприємницької ініціативи, а також у вдосконаленні правових механізмів для забезпечення стабільності та захисту прав учасників факторингових операцій.

Література:

Бригінець О.О. Цивільно-правова відповідальність за порушення умов договору. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 3. С. 19-21.

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

***Бабич Володимир Анатолійович,**
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат
викладач циклової комісії юридичних дисциплін
Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона
Макаренка*

***Ханов Андрій Олександрович**
адвокат, викладач циклової комісії юридичних дисциплін
Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона
Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НОТАРІУСІВ ТА АДВОКАТІВ ПРИ НАДАННІ ПОСЛУГ СВОЇМ КЛІЄНТАМ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

За сталих умов життя суспільства оформлення спадщини здійснювалось здебільшого лише за участі нотаріуса, який діяв відповідно до вимог Закону України «Про нотаріат», зокрема видаючи свідоцтво про право на спадщину (п. 3, ч. 1, ст. 34 Закону України «Про нотаріат») [1].

Та вимог відповідних положень підзаконних нормативно-правових актів зокрема - наказу міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» [2].

З введенням на території України з 22 лютого 2022 року воєнного стану процес щодо оформлення успадкованого майна для багатьох громадян став набагато складнішим та непередбачуваним [3].

Подолання вказаних перешкод можливе лише за допомогою професійного правника - адвоката, що буде здійснювати надання правничої допомоги у порядку на підставах передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зокрема користуючись відповідними

повноваженнями які надає цей закон щодо отримання потрібної для громадянина інформації, наприклад поданням адвокатських запитів (п. 1, ч. 1, ст. 20 Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [4].

Аналізуючи практику правозастосування, до основних проблем з якими стикаються громадяни при оформленні спадщини ми можемо віднести зокрема такі:

- необізнаність самих громадян у питаннях спадкування майна;

- неможливість отримати ті чи інші підтвердуючі документи через ліквідацію або фізичну відсутність органів влади (місцевого самоврядування) на які було покладено обов'язок здійснення дій по видачі цих документів;

- неможливість підтвердити у позасудовому порядку факт спільного проживання з спадкодавцем;

- неможливість отримати свідоцтво про смерть спадкодавця;

- перебування за кордоном особи, присутність чи підтвердження згоди якої необхідне для отримання спадщини;

- неможливість підтвердити інші юридично значущі факти.

Враховуючи що у більшості випадків коли громадянин який стикнувся із подібними труднощами звертається до нотаріуса останній не може надати повну та вичерпну відповідь зазначивши перелік необхідних дій, здійснення яких дасть можливість реалізувати громадянину своє право на спадщину, такий громадянин змушений буде звернутись за правничою допомогою до адвоката.

Доповнюючи вище вказане прикрим фактом є те що стан розгляду справ у судах загальної юрисдикції за період з 22.02.2022 року по 22.02.2024 року є на нашу думку досить незадовільним, більшість справ були розглянуті з тими чи іншими порушеннями процесуальних строків. Звичайно це зумовлено в більшості своїй об'єктивними факторами однак це є додатковим чинником ускладнення можливості отримати спадщину. Що в свою чергу створює перед громадянами - спадкоємцями додаткові труднощі та перепони. Так як в більшості випадків вони ще до моменту вступу у спадщину вже починають нести певні витрати задля збереження майна що

успадковується.

Виходячи з наведеного ми робимо висновок що відсутність правничої допомоги, на даний момент, фактично позбавляє громадян можливості отримати спадщину. Тому одним із ключових напрямків взаємодії між нотаріусами та адвокатами, на нашу думку, являється більш тісна співпраця з метою узгодження їх діяльності для надання громадянам більш ефективних послуг по оформленню спадщини адже на нотаріуса в більшості випадків покладається функція нотаріального засвідчення тих чи інших фактів, а от доведення (закріплення) цих фактів у судовому чи позасудовому порядку є вже завданням адвокатів та адвокатури в цілому.

Враховуючи вище викладене найбільш доцільним є організація тимчасових (на період дії воєнного стану та що найменше один рік після його закінчення) спільних колегіальних органів із складу представників нотаріату та адвокатури які б мали можливість оперативно формувати та подавати для законодавчого затвердження пропозицій метою яких яких буде полегшення та оптимізація спільних зусиль нотаріусів та адвокатів задля реалізації права громадян на отримання спадщини.

Література:

1. Про нотаріат. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
2. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
3. Про введення воєнного стану в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 25.02.2024).

*Савицька Світлана Леонідівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕБУВАННЯМ СТОРОНИ У СКЛАДІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Цивільний процесуальний кодекс України завжди містив норми, які регулювали питання зупинення провадження у справі. В ст. 251 Цивільного процесуального кодексу України (надалі ЦПК України) визначено обставини, при яких суд зобов'язаний зупинити провадження. Стаття 252 ЦПК України визначає підстави, за наявності яких суд може зупинити провадження у справі за заявою учасника справи, або ж в власної ініціативи.

До запровадження в Україні воєнного стану із застосуванням вказаних норм не виникало жодних ускладнень.

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан строком на 30 діб та оголошено проведення загальної мобілізації. В подальшому Указами Президента України строк дії воєнного стану продовжувався. На сьогодні строк дії воєнного стану в Україні продовжено до 13 травня 2024 року.

Війна в Україні та оголошення мобілізації призвели до суттєвих змін у здійсненні судочинства при вирішенні цивільних справ, в яких одним із учасників справи є військовослужбовець, який перебуває у складі Збройних Сил України. Судова практика останніх двох років вказала на недоречність деяких імперативних приписів процесуальних норм, які фактично призводять до блокування розгляду і вирішення цивільних справ, зокрема, справ, які стосуються особистих немайнових прав учасників

справи, в тому числі прав та інтересів дітей.

Відповідно до п. 2. ч. 1 ст. 251 ЦПК України визначено, що суд зобов'язаний зупинити провадження в справі у разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції. Аналогічні норми викладені в п. 5 ч. 1 ст. 236 КАС України, п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України.

Вказана норма є імперативною для суду, адже в ній визначено обов'язок суду зупинити провадження, якщо сторона або третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, перебуває (1) у складі Збройних Сил України або (2) у складі інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан, або (3) або залучені до проведення антитерористичної операції.

При розгляді і вирішенні цивільних справ, зокрема й тих, які стосуються особистих немайнових прав особи (справи про розірвання шлюбу), прав та інтересів дітей (стягнення аліментів, збільшення розміру аліментів, тощо), якщо учасником такої справи є військовослужбовець, що перебуває у складі Збройних Сил України, суд зобов'язаний зупинити провадження у таких справах, що фактично блокує вирішення спірних питань.

При цьому слід зазначити, що така конструкція норми в сьогоденних реаліях, що зобов'язує суд зупиняти провадження в справах, де стороною є військовослужбовець, що перебуває у складі Збройних Сил України, дає можливість для процесуальних зловживань. На сьогодні відомо про випадки, коли військовослужбовець в своїх власних інтересах приймає участь в судових провадженнях. При цьому, якщо справа розглядається, наприклад, щодо збільшення розміру аліментів на дитину, розірвання шлюбу, то військовослужбовець, звертається до суду із заявою про зупинення провадження у справі. Фактично особа, яка перебуває у складі Збройних Сил України, користуючись імперативними приписами процесуального законодавства, може обирати, в якій справі вона буде брати участь, а яку вона бажає зупинити. Це призводить до порушення прав іншого учасника провадження на справедливий суд протягом розумного строку.

Відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

З метою уникнення можливості зловживати процесуальними правами та безпідставно вибірково зупиняти судові справи, Верховний Суд, за рахунок судового активізму сформував власні критерії для зупинення провадження у справах у зв'язку з перебуванням сторони у складі Збройних Сил України для підтримання балансу інтересів кожної сторони цивільної справи, особливо, які стосуються дітей.

Судді Верховного Суду наголошували, що якщо говорити про пошук балансу між необхідністю зупинення провадження у справах військовослужбовців з метою гарантування їхнього права на доступ до правосуддя та захистом інтересів дитини шляхом розгляду справи в розумні строки, можливо, варто змінювати норми, які зобов'язують суд зупиняти провадження з цієї підстави. Зокрема, доцільно подумати про надання суду дискреції не зупиняти провадження у справах, які стосуються першочергових інтересів дитини, в яких відсутній військовослужбовець достовірно обізнаний про наявність цього судового провадження, веде справу через свого представника і не заперечує проти розгляду справи по суті.

Верховний Суд сформулював позицію, за якою для зупинення судом провадження у справі з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК України в матеріалах цивільної справи мають бути докази перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмету спору у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, а також того, що такі підрозділи переведені на воєнний стан, зокрема беруть участь у виконанні бойових завдань. Вказана правова позиція знайшла своє відображення в судових рішеннях Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 29 серпня 2022 року в справі № 461/5209/19 та від 21 грудня 2022 року у справі № 456/2541/19, тощо.

З огляду на те, що воєнний стан запроваджено на всій

території України, за наявності інформації, що учасник справи мобілізований, дійсно бере участь у виконанні бойових завдань, позбавлений можливості приймати участь в судочинстві через представника або через підсистему Електронний суд, і це підтверджено належними доказами, суди всіх інстанцій зупиняють провадження у справах.

Поряд з цим, для усунення невизначеності у застосування процесуальних норм, які є зобов'язальними для суду, виходячи із сучасних реалій, в яких перебуває Україна, враховуючи запровадження на всій території України воєнного стану та продовження мобілізації, доцільним є внесення змін до процесуального законодавства шляхом виключення п. 2 з ч. 1 ст. 251 ЦПК України та внесення доповнень ч. 1 ст. 252 ЦПК України, положеннями відповідно до яких слід надати суду право зупиняти провадження у справі, коли є достатні докази вважати, що сторона або третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, перебуває у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції. Беручи до уваги цифровізацію судочинства, а також можливість брати участь в судових засіданнях через відеоконференцз'язок або через представників, з метою дотримання балансу інтересів усіх учасників судових проваджень, забезпечуючи конституційні права учасників цивільного провадження, запропоновані зміни лише сприятимуть розумному та справедливому вирішенню справ.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Ухвала Верховного Суду від 29 серпня 2022 року в справі № 461/5209/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105935668>
3. Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2022 року у справі № 456/2541/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108026002>

*Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Захист цивільних прав – це правомірна реакція учасників цивільних відносин, суспільства та держави на порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного права або компенсації завданої уповноваженій особі шкоди[1, с.20].

Реалізація цих положень здійснюється за допомогою цивільного процесу – як регламентованої законом діяльності судів щодо вирішення цивільних справ[2, с. 75].

Вивченням даної теми займалися такі вчені, як: Л. А. Ванеєва, С. І. Вільнянський, М. А. Гурвич, С. В. Васильєв, В. К. Гусаров, А. П. Заєць, І. В. Зуб та інші.

Частина 1 ст. 15 Цивільного кодексу України (далі- ЦК України) закріплює за кожною особою право на захист свого цивільного права[3]. Підставою для захисту є порушення, невизнання або оспорювання цивільного права. Під захистом слід розуміти дії уповноваженої особи, а також діяльність юрисдикційних органів та осіб, які у передбаченому законом порядку зобов'язані вжити заходів до поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного цивільного права.

Право на захист - це передбачені законом виді і міра поведінки уповноваженої особи, цивільні права якої зазнали посягання, що полягають у можливості застосування самостійних дій, спрямованих на поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, а також звернення до юрисдикційних органів з вимогою про захист.

Цивільні права можуть захищатися за допомогою юрисдикційних та поза юрисдикційних форм. Захист цивільних прав та інтересів здійснюють: суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, міжнародні судові установи та

міжнародні організації, органи державної влади, Президент України, органи влади Автономної Республіки Крим або органи місцевого самоврядування, нотаріуси, органи прокуратури, громадські організації споживачів. При цьому цей перелік не є вичерпним [4, с. 20-21].

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

У статті 16 ЦК України зазначається, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках. Суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень частин другої - п'ятої статті 13 ЦК України [3].

Стаття 16 ЦК України визначає перелік основних способів захисту цивільних прав та інтересів, зокрема: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи

бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках [3].

Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом (ст. 18 ЦК України)[3].

Отже, на сьогоднішній день, цивільне судочинство потребує врахування досвіду європейської системи правосуддя із забезпеченням доступності судового захисту як складової права на судовий захист. Крім того, на наш погляд, підвищення ефективності організації діяльності судової влади є найголовнішою умовою існування держави та запорукою ефективної реалізації громадянами нашої держави таких прав, як звернення до суду та судовий захист.

Література:

1. Харитонов Є. О. Цивільне право України: підручник / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. В. Старцев. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 816 с.
2. Горіславська І., Баран І. Захист цивільних прав та інтересів: європейський досвід. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. - № 3. С. 74-77.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/card2#Card> (дата звернення 30.03.2024 р.).
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг.ред. Є. О. Харитонова, О. І. ХаритонОВОЇ, Н. Ю. Голубевої. 3-тє вид., переробл. та доп. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ. 2010. 752 с.

Мартюк Аліна Сергіївна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТІ

Мета: У зв'язку з тим, що наше суспільство визначилося з власними цінностями і геополітичними орієнтирами, спрямованими на розвиток демократичної моделі суспільства європейського зразка, питання забезпечення гендерної рівності є важливою складовою в досягненні цієї мети.

Постановка проблеми: На сьогоднішній день однією з актуальних проблем нашого суспільства є гендерна нерівність у реалізації чоловіками та жінками своїх прав та можливостей на ринку праці. І хоча наше законодавство містить положення, спрямовані на захист прав жінок, що перебувають у трудових відносинах, все ще існує низка недоліків та дискримінаційних моментів.

Дискримінація за ознакою статі у соціально-трудових відносинах може проявлятися через нерівний доступ до професійного навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки, у тому числі отримання досвіду практичної роботи, необґрунтовану чи безпідставну нерівність в оплаті праці, неоднакові умови праці та організації робочого часу.

Очевидна нерівність позицій жінок та позицій чоловіків на ринку праці призвела до фемінізації бідності. Жінки складають більшість серед соціально-незахищених категорій громадян. Скрутне матеріальне становище нерідко штовхає жінок на заробітчанство за кордоном, яке вони здійснюють в основному нелегально, залишаючи малолітніх дітей на своїх родичів, що призводить до дитячої бездоглядності і навіть до безпритульності.

Статтями 24 та 43 Конституції України встановлено, що не може бути привілеїв чи обмежень, зокрема, за ознаками статі, а рівність прав жінки і чоловіка забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у праці та винагороді за неї, створенням державою умов для повного здійснення громадянами

права на працю та гарантуванням нею рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності [1].

Принцип рівності трудових прав жінок і чоловіків також закріплено в Кодексі законів про працю України. Наприклад, статтями 21 та 22 встановлено, що наша держава забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від статі. Не допускається будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг під час укладення, зміни, припинення трудового договору залежно від статі [2].

Трудовим законодавством передбачено, що роботодавець зобов'язаний забезпечувати жінкам і чоловікам рівні права та можливості у працевлаштуванні, кар'єрному та професійному зростанні, підвищенні кваліфікації та перепідготовці. Також роботодавець має забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками, здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці, вживати всі заходи щодо створення безпечних для життя та здоров'я умов праці, та створювати всі умови для унеможливлення випадків сексуальних домагань під час заняття жінкою її трудовою діяльністю.

Згідно норм та положень законодавства про працю роботодавцям забороняється в рекламних оголошеннях про наявність вакансій пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, (за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі), висувати різні вимоги, надаючи перевагу одній зі статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, про плани щодо народження дітей тощо.

Правова позиція Конституційного Суду України, який в рішенні від 12 квітня 2012 р. у справі № 1-10/2012 тлумачить зміст статті 24 Основного Закону й робить правильний висновок про те, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод [3]. Отже, на виконання положень Конвенції та Конституції України в частині досягнення рівноправ'я жінок та чоловіків держава повинна забезпечувати жінкам і чоловікам рівні можливості, що і буде означати гендерну рівність.

Жодна країна світу не надає жінкам однакових із

чоловіками можливостей у сфері праці, про це йдеться в новому звіті Світового банку, пише The Guardian.

Попри те що 95 країн ухвалили закони про рівну оплату праці, лише 35 з них справді вжили заходів для подолання гендерної нерівності. У всьому світі жінки заробляють лише 77 центів з кожного долара, заробленого чоловіком.

В арабському суспільстві жінки частіше піддаються дискримінації через культурні та релігійні переконання, які відображаються на законодавчому рівні. Наприклад, у Саудівській Аравії жінки отримали право голосувати на виборах лише у 2015 році, а в Ірані дівчата можуть виходити заміж з 13 років [4].

У Сирії жінки раніше, ніж у інших країнах Близького Сходу отримали право голосувати на виборах – у 1949 році, одна досі їх свобода залишається доволі обмеженою. Вони не можуть самостійно обирати місце проживання, не можуть виходити з помешкання без дозволу чоловіка, не можуть самостійно виїжджати за кордон та влаштовуватись на роботу.

В Алжирі більш лояльні до прав жінок – у Конституції наявна норма, яка забезпечує гендерну рівність, у законодавстві є норми, які стосуються сімейного насилля. Водночас жінки не можуть самостійно звертатися за отриманням паспорта, на відміну від Марокко, наприклад, де у жінок є найбільше прав.

У Єгипті жінки не можуть самостійно отримувати паспорт, але можуть влаштовуватись на роботу без дозволу чоловіка. Мінімальний вік, коли дівчина може виходити заміж без згоди батьків, – 16 років.

Найбільш обмежена свобода у жінок серед країн Близького Сходу та Північної Африки. Там у законодавстві немає норм про гендерну рівність, жінки не можуть самостійно обирати житло, виходити з дому без дозволу чоловіка, влаштовуватись на роботу, отримувати паспорт та виїжджати за кордон. Виходити заміж дівчата можуть з 13 років без дозволу батьків.

В Омані жінки не можуть без дозволу виходити з дому та отримувати паспорт, але можуть виїхати за кордон та самостійно працевлаштовуватись на роботу.

Висновок: Причин виникнення порушень щодо гендерної рівності у трудових відносинах існує дуже багато, але головними з них є поширення стереотипів про роль жінки та виховання дітей з прищеплюванням їм патріархальних установок. Отже для того, щоб унеможливити подальші випадки порушення права на

гендерну рівність у трудових правовідносинах, суспільству слід боротися з наявними стереотипами не лише на державному рівні, прийняттям відповідних законодавчих актів, а й проведенням роз'яснювальної роботи щодо їх правильного тлумачення та застосування серед роботодавців та працівників незалежно від статі.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1979 р. № 322-VIII.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-10/2012 від 12 квітня 2012 року у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу).
4. <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/06/infografika/suspilstvo/yakux-krayinax-blyzko-ho-sxodu-ta-pivnichnoyi-afryky-zhinky-mayut-bilshe-prav>.

Ольга Анатоліївна Явор

доктор юридичних наук, професор

кафедри цивільно-правової політики, права

інтелектуальної власності та інновацій

Національного юридичного університету імені Ярослава

Мудрого,

м. Харків

ЕФЕКТИВНІСТЬ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Політичний напрям державної політики України щодо молоді має доволі значний «профілактичний» потенціал. Наприклад, прийняття загальнодержавної програми «Чужих дітей не буває» знову підкреслює питання щодо прав дітей, зокрема, права на належне утримання дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Відповідно до підпункту 22 пункту 1 статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування

в Україні", у всіх областях України були затверджені програми «Чужих дітей не буває» на 2006 - 2010 роки з метою соціально-правового захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та застосування ефективних форм їх соціальної підтримки. Мета Програми полягає у подоланні дитячої бездоглядності та безпритульності, запобіганні сирітству (в тому числі соціальному), забезпеченні дотримання передбачених Конвенцією ООН, чинним законодавством України прав дитини.

Неоднозначна судова практики з питань вирішення судових спорів свідчить про те, що політика держави має неузгодженість, суперечність окремих норм цивільного права, сімейного права і навіть адміністративного права (в галузі виконавчого провадження).

Однією з передумов поступової інтеграції України до Європейського союзу є вирішення проблем адаптації до соціальних європейських стандартів. В Україні назріла необхідність зміни пріоритетів молодіжної політики.

У межах Європейського Союзу існують регіональні відмінності в імплементації зазначеного підходу, зокрема, у наданні соціальних послуг [5, с.83]. Так, в межах ЄС існують чотири моделі надання соціальних послуг: Скандинавська модель; модель сімейного догляду у Середземноморських країнах (Греція, Кіпр); модель Беверіджа у Великобританії та Ірландії; Північноєвропейська субсидіарна модель (Німеччина, Австрія, Нідерланди) [2]. Деякі дослідники виділяють ще п'яту модель – Транзитарну (Перехідну), яка характерна для країн Східної Європи, які нещодавно приєдналися до ЄС (наприклад, Польща або Литва)[3].

Відносно молодіжної політики ЄС запустив програми: «Молодь у русі», «Нова програма розвитку навичок для Європи», «Перспективи для молодих біженців» тощо .

Програма «Молодь у русі» передбачає створення додаткових можливостей для переміщення студентів в різні країни ЄС у пошуках роботи або місця в університеті, додаткові можливості співпраці з європейськими державними центрами зайнятості, створення малого бізнесу, створення європейського механізму надання студентських кредитів. Важливо зазначити,

що молоді європейські фахівці мають можливість отримувати допомогу з безробіття в іншій країні ЄС. Програма «Молодь у русі» має на меті зробити освіту і навчання такими, що відповідають потребам сучасної молоді, а також заохочувати країни ЄС вживати заходи, що спрощують перехід від навчання до роботи [4].

«Нова програма розвитку навичок для Європи» – ініціатива ЄС створена для вирішення проблем професійних навичок по всій Європі, зосередивши увагу на підвищенні якості та актуальності формування навичок, підвищення наочності та сумісності навичок та кваліфікації ,та вдосконалення навичок з інтелекту та інформації для кращого вибору кар'єри [5].

Однією з проблем, яка змінила орієнтири соціальної політики ЄС, це велика кількість біженців та мігрантів. Наприклад, 2016 році уряд Німеччини оголосив про намір створення додаткових 100,000 нових низькооплачуваних робочих місць для осіб, які шукають притулок у країні. Проте у грудні 2016 року безробіття серед біженців сягнуло близько п'ятдесяти відсотків. Основною перешкодою для отримання роботи стала відсутність знання німецької мови. Сьогодні чисельність населення з українським громадянством у Німеччині зросла з 138 тис. осіб у січні 2022 року до 1,15 млн осіб у жовтні 2023 року. Частка українців у загальній чисельності населення Німеччини за цей період зросла з 0,2% до 1,4% [6]. Але працевлаштувалися у Німеччині станом на червень 2023 року лише 19% переселенців з України у віці 25-59 років.

Для вирішення цієї проблеми була створена дворічна програма під назвою «Перспективи для молодих біженців», яка фінансово підтримує місцеві професійно-технічні освітні центри. Центри надають біженцям можливість протягом шести місяців отримати навички виробничої професії, а також відвідувати заняття з мови та соціальної інтеграції. Також відбуваються і зміни у системі вищої освіти, наприклад, створюються освітні програми для біженців при університетах, які отримали певний науковий ступінь у своїй країні та хочуть розпочати навчання у Німеччині [7]. Кожна з країн має свою специфіку реалізації молодіжної політики.

Слід погодитися з думкою науковців А. Михненко та Н.

Щур, що «сьогодні для того щоб Україна на світовій арені займала гідне місце, а якість життя громадян відповідала європейським стандартам, потрібно, щоб на зміну неефективній та нерентабельній соціальній політиці, прийшла політика, сконцентрована на потребах не тільки конкретної соціальної групи, але й кожної людини» [8, с.225].

Одним із пріоритетних завдань Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки» (2016 р.)[9] було визначено впровадження засад здорового способу життя серед молоді шляхом здійснення заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я. Урядом було запроваджено ряд програм, наприклад, Стратегія забезпечення сталої відповіді на епідемії туберкульозу, в тому числі хіміорезистентного, та ВІЛ-інфекції/СНІДу на період до 2020 року і план заходів щодо її реалізації (2017)[10] .

Указом Президента була затверджена нова Національна молодіжна стратегія до 2030 року (2021)[11] з метою забезпечення створення додаткових можливостей для становлення, розвитку та підвищення рівня конкурентоспроможності молоді, реалізації її конституційних прав і свобод, утвердження у молодіжному середовищі здорового способу життя, сприяння ініціативі та активності молодих громадян в усіх сферах життєдіяльності суспільства й держави [11]. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX від 27 квітня 2021 року регулює особливості реалізації прав молоді у сферах культури, туризму, оздоровлення та відпочинку, фізичної культури і спорту (стаття 18)[12].

В умовах політичної та економічної кризи в Україні ми погоджуємося з позицією Мацюк Т.І., що “першочерговим завданням держави у сфері підтримки підприємницьких ініціатив молоді є створення сприятливого бізнес клімату, сприяння започаткуванню власної справи.

Для розвитку молодіжної політики є підхід - розширення співпраці молоді з громадськими і благодійними організаціями, запровадження ефективних механізмів партнерства та взаємодії. Такий підхід

цілком виправдав себе в країнах Європейського Союзу. Методичне сприяння з боку держави молодіжним організаціям, залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування молодіжних програм, створення нових механізмів стимулювання будівництва доступного житла для молоді, впровадження дієвої системи гарантування першого робочого місця та підтримка підприємницьких ініціатив молоді здатні не тільки зняти соціальну напругу в молодіжному середовищі, а й надати нову енергію розвитку суспільства” [13].

Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики», молодіжний простір – «приміщення, будівля або її частина, земельна ділянка, що використовується для здійснення молодіжної роботи. Також в цьому законодавчому акті визначається, що молодіжний центр – установа, підприємство, організація, що здійснює молодіжну роботу» [12]. В умовах децентралізації у молодіжній сфері зростає роль молодіжних центрів і молодіжних просторів, що стають ядром молодіжної інфраструктури змінилася. З початку повномасштабного вторгнення рф на територію України, молодіжні центри та молодіжні простори переорієнтували напрями своєї роботи та адаптували послуги, що ними надаються, на допомогу цивільному населенню, зокрема молоді [14]: забезпечення населення гуманітарною допомогою (збір та видача продуктових та гігієнічних наборів); допомога з координацією внутрішньо переміщених осіб; організація та допомога у діяльності шелтерів; надання психологічної та юридичної підтримки населенню; координація волонтерів та популяризація волонтерства серед молоді; надання послуг щодо роботи з дітьми тощо [14, с.53].

Створення Українського молодіжного фонду є послідовним продовженням реалізації “Національної молодіжної стратегії 2030”[11], що визначає пріоритети державної молодіжної політики. Водночас, повномасштабне вторгнення російських військ та впровадження воєнного стану вплинуло на пріоритизацію розподілу державних ресурсів та, відповідно, виокремлює ключові сфери підтримки молоді під час війни [15].

Отже , ефективність молодіжної політики в Україні в

умовах євроінтеграції значною мірою залежить від єдності та координації дій виконавчої влади, місцевого самоврядування і молодіжного представництва в галузі захисту прав і свобод молоді.

Література:

1. Сай Д. В. Сучасні тенденції розвитку соціального забезпечення та соціальної роботи в Європейському Союзі. С.83-87
2. Munday B. European social services: A map of characteristics and trends // Council of Europe: University of Kent. – 2003. – P. 21
3. Lawrence S., Lyons K. Social Work and Social Services in Europe – a changing landscape // Cuadernos de Trabajo Social. – 2013. – Vol. 26-2. – P. 371–383.
4. Ініціатива ЄС «Молодь у русі» <https://pon.org.ua/novyny/2827-iniciativa-yes-molod-u-rusi.html>
5. European Commission, 2010, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, Youth on the Move An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union, COM(2010) 477 final, Brussels, p.3-4
6. Чиста міграція українців до Німеччини зменшилася у 8 разів. <https://skilky-skilky.info/chysta-mihratsiia-ukraintsiv-do-nimechchynu-zmenshylasia-u-8-raziv/>
7. Kasinof L. Refugees Paid One Euro an Hour by German Employment Program. Coda Story. 16 Feb 2017. [Електронний ре-сурс]. – Режим доступу : <https://codastory.com/migration-crisis/integration-issues/german-employment-program-for-refugees-pays-one-euro-an-hour-sometimes-less>
8. Михненко А., Щур Н. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2011. Вип. 2. С. 219-227.
9. Постанова кабінету міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148 Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2016-2020 роки та внесення

- змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF#Text>
10. Розпорядження кабінету міністрів України від 22 березня 2017 р. № 248-р. Про схвалення Стратегії забезпечення сталої відповіді на епідемії туберкульозу, в тому числі хіміорезистентного, та ВІЛ-інфекції/СНІДу на період до 2020 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2017-%D1%80#Text>
 11. Указ Президента України “Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року” від 12 березня 2021 року № 94/2021
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
 12. Закон України “Про основні засади молодіжної політики” від 27.04.2021 р. № 1414-IX. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 28, ст.233)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
 13. Мацюк Т. І. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку. Ефективна економіка № 10, 2013
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2392>
 14. В. С. Котковський, Т. В. Черниш, М. О. Богатирьова. організація роботи молодіжних центрів та просторів в умовах дії правового режиму воєнного стану. Актуальні проблеми держави і права. 2022. С. 51-57
 15. Стратегія Українського молодіжного фонду . Період дії стратегії: 2023-2027 рік. <https://mms.gov.ua/molodizhna-politika/infrastruktura/ukrainskyi-molodizhnyi-fond>

*Бегуш Наталія Вікторівна,
старший викладач кафедри цивільного
та кримінального права, юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій,
атестований судовий експерт у сфері інтелектуальної
власності, м. Київ*

ОБ'ЄКТ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ДЕКОРАТИВНО- УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена аналізу поняття «об'єкта експертизи у сфері інтелектуальної власності» на прикладі творів декоративно-ужиткового мистецтва. Основна увага приділена характеристиці деяких видів творів, що допомагає з'ясувати, щодо яких об'єктів може бути використана експертиза в цій сфері для встановлення специфічних особливостей об'єкта авторських прав.

Декоративно-ужиткове мистецтво має глибоке коріння в тисячолітній історії розвитку різноманітних мистецтв і ремесел. Із плином часу ця галузь художньої творчості лише розширюється, охоплюючи при цьому нові матеріали, техніки та концепції, що безпосередньо впливає на розвиток сфери інтелектуальної власності в цілому, і зокрема авторського права, що є одним із ключових інститутів у системі цивільного права.

Інтелектуальна власність є головною рушійною силою в розвитку технологій та інновацій нашої держави. За останні роки масштаби порушення прав інтелектуальної власності зростають, об'єкти авторського права не є винятком. На сьогодні важливою проблемою для України залишається й посилення захисту об'єктів права інтелектуальної власності, адже попит на творчість величезний. Органи, які вирішують питання щодо факту порушення прав на об'єкти авторського права, не володіють спеціальними знаннями у сфері інтелектуальної власності, й у такому випадку виникає необхідність у залученні

судового експерта зі спеціальними знаннями в певній галузі. Судова експертиза є основною процесуальною формою використання спеціальних знань у судочинстві, з її допомогою отримують нову інформацію, що має доказове значення для справи та не може бути отримана іншими процесуальними засобами.

Питання про властивості, ознаки, закономірності створення й використання об'єктів авторського права вирішуються в рамках експертної спеціальності 13.1.1. «Дослідження, пов'язані з літературними та художніми творами та інші». Найбільша складність у вирішенні завдань, які ставляться перед експертом у цьому напрямку експертизи, зумовлена невичерпним переліком об'єктів авторського права, специфічними властивостями та особливостями створення та використання таких об'єктів дослідження.

Законом України «Про авторське право та суміжні права» [1] визначено, що «об'єктами авторського права є твори у сфері літератури, мистецтва, науки, зокрема: ... твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, художня ковка, ювелірні вироби тощо;...». Ні національне, ні міжнародне законодавство не передбачає виключного переліку об'єктів, яким надається охорона авторським правом.

З огляду на вищенаведене, постає необхідність у з'ясуванні змісту терміна «твір ужиткового (декоративно-ужиткового) мистецтва» та аналізу видів таких творів, які можуть виступати об'єктами експертного дослідження. У спеціальному Законі [1] цей термін визначається як «твір художнього промислу, втілений або перенесений на предмет користування з ужитковою метою, створений ручним або промисловим способом, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, художнього скла, художні ковані вироби, ювелірні вироби тощо».

Розглянемо нижче визначення деяких видів декоративно-ужиткового мистецтва, що можуть виступати об'єктами експертного дослідження у сфері інтелектуальної власності.

Відповідно до джерела [2] поняття «художнє ткацтво» має наступне значення: «виготовлення, виробництво декоративних

тканин і художньо оформлених тканих виробів». Відтак, твір декоративного ткацтва можна визначити як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора, що відображає творчі рішення у виробі, що виготовлений із використанням ткацької техніки та призначений для використання в побуті або для декоративного прикрашання приміщень. Такий твір може бути представлений у формі текстильних виробів, таких, як: килими, покривала, штори або інших текстильних виробів тощо.

У Великому тлумачному словнику сучасної мови термін «різьблення» визначається як: «2. мистецтво вирізування малюнка, візерунка на якому-небудь твердому матеріалі; Художнє різьблення – вид декоративно-ужиткового мистецтва; оздоблення виробів з дерева, кості, каменю та ін. різьбленими орнаментальними або сюжетними зображеннями» [3].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що твором декоративно-ужиткового різьблення є результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора, що відображає творчі рішення у виробі, створеному шляхом різьблення, який може бути предметом побуту або прикрасою для інтер'єру та має естетичну цінність.

Словник декоративно-ужиткового мистецтва тлумачить категорію «ювелірне мистецтво» як: «вид декоративно-ужиткового мистецтва: виготовлення художніх прикрас, коштовних предметів культу, побутового начиння, зброї та інших виробів з коштовних металів (золото, срібло), часто в поєднанні з коштовними та напівкоштовними каменями, перлами, перламутром, бурштином, кісткою, склом і т.д.» [4, с. 361].

Отже, твір ювелірного мистецтва можна визначити як результат оригінальної творчої праці автора, що виражений в об'єктивній формі й поєднує матеріали, форми, декоративні елементи з використанням різноманітних металів. Такі твори можуть створюватися як вручну, так і виготовлені за допомогою сучасних технологій та обробки матеріалів.

Різнманітні унікальні вироби ручної роботи, ексклюзивні дизайнерські вироби – кожен об'єкт декоративно-ужиткового мистецтва має свою унікальність та відіграє важливу роль у нашому повсякденному житті. Так, автори перебувають у постійному пошуку нових форм вираження в

мистецтві. Особливість полягає в тому, щоб на ці об'єкти поширювалася охорона авторського права, тобто твір повинен мати об'єктивну форму вираження та ознаки оригінальності. Через невичерпний потік нових об'єктів авторського права, виявлення ознак оригінальності таких творів та їх частин, встановлення факту використання об'єкта при порушенні авторських прав і виникає потреба в проведенні судової експертизи та залученні до справи осіб, які володіють спеціальними знаннями в певній галузі.

Слід звернути увагу, що деякі твори можуть розглядатися як об'єкти авторського права, а деякі також можуть отримувати правову охорону як промислові зразки. Для вирішення певних експертних задач можуть застосовуватися спеціальні знання за напрямком експертизи 13.4 «Дослідження, пов'язані з промисловими зразками». При необхідності встановлення певних фактів та обставин справи щодо цих об'єктів виникає потреба в застосуванні експертних спеціальностей 13.1.1 та 13.4, за результатами такого дослідження складається висновок комплексної експертизи.

Отже, виходячи з вищенаведеного, об'єктами судової експертизи у сфері інтелектуальної власності можуть виступати різноманітні твори в галузі декоративно-ужиткового мистецтва. Для вирішення експертних задач, об'єктом дослідження яких виступають такі твори, перш за все, необхідно аналізувати специфічний характер цих творів, досліджувати кожен галузь мистецтва окремо та виділяти властиві риси, компоненти конкретного твору, що досліджується (одяг, килими, кераміка, скло, художні вироби з дерева тощо), оскільки ці твори багатогранні. Таким чином, об'єктами судової експертизи у сфері інтелектуальної власності можуть виступати різноманітні твори, тому що перелік їх є невичерпним.

Література:

1. Про авторське право і суміжні права: закон України від закон України від 01 груд. 2022 р. № 2811-ІХ// Голос України: офіційне видання від 31.12.2022. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 26.03.2024).

2. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/newsum/%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE>(дата звернення 26.03.2024).
3. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D1%80%D1%96%D0%B7%D1%8C%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення 27.03.2024).
4. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник. Т.2. / Запаско Я. П. (керівник авторського колективу), Голод І. В., Білик В. І., Кравченко Я. О., Лупій С. П., Любченко В. Ф., Мельник І. А., Чарновський О. О., Шмагало Р. Т. — Львів, Афіша. 2000. - 400 с., - 279 іл.

Кузьменко Оксана Володимирівна
*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
завідувач кафедри публічного та міжнародного права
ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ

Адвокат Анастасія Клян підкреслює, що правове визначення та регулювання застосування штучного інтелекту в українському законодавстві відсутні і відповідальність за неправомірне використання штучного інтелекту на даний час нормативно не закріплена [1]. Базовим нормативним документом щодо використання штучного інтелекту в Україні є Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена Розпорядженням Кабінету міністрів України у 2020 р. [2]. Однією із проблем, що потребують розв'язання, згідно цієї Концепції, є відсутність або недосконалість правового регулювання штучного інтелекту. На думку К.С. Токаревої українські правові акти не регламентують діяльності штучного інтелекту, тому планується

співпраця з міжнародними організаціями щодо розроблення стандартів та Етичного кодексу використання штучного інтелекту в Україні [3, с. 149, 151].

Валентин Гвоздій [4]. Глоба Костянтин та Вахліс Інна вважають, що зміни у законодавство України для створення правових інструментів регулювання діяльності об'єктів штучного інтелекту є нагальними, крім цього необхідно передбачити юридичну відповідальність за шкоду, спричинену використанням штучного інтелекту [5]. Законодавство, що регулює використання штучного інтелекту, у інших країнах світу також не прийняте. Європейська Комісія запропонувала регламент щодо регулювання використання штучного інтелекту Artificial Intelligence Act, який активно обговорюється законодавцями ЄС, і 6 грудня 2022 року Рада ЄС ухвалила спільну позицію щодо цього регламенту. Але законом він стане лише після узгодження спільної версії тексту закону Радою ЄС та Європарламентом. У Канаді розробляється Закон про штучний інтелект і дані – Artificial Intelligence and Data Act (AIDA). Також на стадії розроблення подібні законодавчі акти є у США, Бразилії та інших країнах [6].

Пунктом 54 пріоритетних дій Уряду на 2020 рік вперше було визначено необхідність розроблення та подання Кабінетові Міністрів України проекту акта Кабінету Міністрів України щодо схвалення Концепції закону розвитку штучного інтелекту, що передбачало вироблення узгодженої державної політики щодо врегулювання сфери штучного інтелекту та усунення відставання України у відповідній сфері [7].

2 грудня 2020 року Урядом було схвалено розпорядження Кабінету Міністрів України від № 1556-р. «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні», що і стало в подальшому правовою основою впровадження штучного інтелекту в окремих сферах в Україні. Реалізація даної концепції передбачена до 2030 року. Концепцією визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень. Впровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної,

науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. Відсутність концептуальних засад державної політики в галузі штучного інтелекту не дозволяє створювати та розвивати конкурентоспроможне середовище в зазначених сферах діяльності [2].

Пріоритетними напрямками реалізації Концепції є:

зайняття Україною значного сегмента світового ринку технологій штучного інтелекту та провідних позицій у міжнародних рейтингах (AI Readiness Index by Oxford Insights, AI Index by Stanford University тощо);

створення умов для участі у діяльності міжнародних організацій та реалізації ініціатив щодо формування стратегій розвитку, регулювання та стандартизації штучного інтелекту;

впровадження технологій штучного інтелекту у сфері освіти, економіки, публічного управління, кібербезпеки, оборони та інших сферах для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності України на міжнародному ринку;

забезпечення доступу до інформації (баз даних, електронних реєстрів тощо), її використання під час розроблення технологій штучного інтелекту для виробництва товарів та надання послуг;

сприяння поширенню результатів досліджень у галузі штучного інтелекту та підвищенню їх якості;

підвищення рівня професійної підготовки спеціалістів для забезпечення сфери технологій штучного інтелекту кваліфікованими кадрами;

захист інформаційного простору від несанкціонованого втручання, забезпечення безпечного функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем;

підвищення рівня безпеки суспільства шляхом застосування технологій штучного інтелекту під час розроблення заходів ресоціалізації засуджених осіб та ризику скоєння повторного правопорушення;

приведення законодавства у галузі використання технологій штучного інтелекту у відповідність із міжнародними нормативно-правовими актами [2].

Для досягнення мети Концепції у сфері економіки слід забезпечити виконання таких завдань:

стимулювання розвитку підприємництва у галузі штучного інтелекту шляхом забезпечення доступу інноваційних підприємств до інвестицій, партнерства з венчурними фондами, організації бізнес-заходів за участю українських ІТ-підприємців за кордоном, поліпшення бізнес-клімату, забезпечення передбачуваної податкової політики, створення закритих інформаційних середовищ для ізольованого тестування технологій штучного інтелекту, розвиток обчислювальної інфраструктури для розроблення технологій штучного інтелекту в рамках пріоритетних напрямів тощо;

мотивація суб'єктів господарювання до запровадження технологій штучного інтелекту для підвищення власної ефективності шляхом забезпечення доступності їх до освітніх програм/інформаційних порталів про технології штучного інтелекту;

розроблення Дорожньої карти щодо перекваліфікації людей, робота яких може бути автоматизована в найближчі п'ять - десять років;

запровадження державного замовлення на системи штучного інтелекту, ІТ-спеціалістів та дослідників даних;

стимулювання партнерства держави та бізнесу у сфері інноваційних проєктів, а також удосконалення законодавства у відповідній сфері [2].

Література:

1. Клян Анастасія. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. GOLAW. 03.02.2022. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/>
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
3. Токарева К.С., Савліва Н.О. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. Юридичний вісник. 2021. № 3(60). С. 148–153. URL: <https://www.google.com.ua/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://>

//jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/15967/23255&ved=2ah
UKEwigrav1n7j-
AhXthv0NHHTTeDv84ChAWegQIBBAC&usg=AOvVaw28DCqkdl
vGIOj_-Ug9thXv

4. Гришанова Надія. Правове регулювання штучного інтелекту: у
НААУ створено Робочу групу. ЛІГА:ЗАКОН. 09.03.2023. URL:
[https://jurliga.ligazakon.net/news/218005_pravove-regulyvannya-
shtuchnogo-ntelektu-u-naau-stvoreno-robochu-grupu](https://jurliga.ligazakon.net/news/218005_pravove-regulyvannya-shtuchnogo-ntelektu-u-naau-stvoreno-robochu-grupu)

5. Глоба Костянтин, Вахліс Інна. Закон України «Про штучний
інтелект»: він є? Юридична газета online. 13.03.2023. URL:
[https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-
telekomunikaciyi/-zakon--ukrayini-pro-shtuchnij-intelekt-vin-e.html](https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/-zakon--ukrayini-pro-shtuchnij-intelekt-vin-e.html)

6. Котков Ігор. AI Act: що ЄС думає про штучний інтелект. Legal
IT Group. 31.01.2023. URL: [https:// legalitgroup.com/ai-act-shho-
yes-dumaye-pro-shtuchnij-intelekt/](https://legalitgroup.com/ai-act-shho-yes-dumaye-pro-shtuchnij-intelekt/)

7. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2020 рік:
затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 вересня
2020 р. № 1133-р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-
2020-%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2020-%D1%80#Text)

Смуригін Є.О.

*Аспірант Юридичного факультету ІУТІП
Державного університету інфраструктури та технологій
(Україна, м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ОДНОГО З ІНСТРУМЕНТІВ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної агресії та постійної руйнації
інфраструктури через атаки країни агресора виникає потреба
визначенні шляхів подальшої відбудови. Оскільки обсяг потреб
навіть складно визначити, а кількість проектів відновлення та
потреб постійно зростають все очевиднішим стає потреба
пошуку нових шляхів реалізації проектів відновлення окрім

отримання безповоротної допомоги та кредитування. В цьому контексті державно-приватне партнерство може стати найбільш привабливим механізмом залучення інвестицій для відновлення інфраструктури.

Залучення механізму державно-приватного партнерства в ході відновлення зруйнованої інфраструктури створює умови для підвищення конкурентоспроможності державного сектора економіки шляхом більш ефективного використання державного та комунального майна, залучення інвестицій в економіку України, модернізацію інфраструктури, підвищення якості сервісів.

Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» таке партнерство є співробітництвом між державою Україна, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому законодавством, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства.

Згідно чинного законодавства форми здійснення державно-приватного партнерства поділяються за видами договорів. До таких видів договори відносяться такі: концесійний договір; договір управління майном (виключно за умови передбачення у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, інвестиційних зобов'язань приватного партнера); договір про спільну діяльність; інші договори.

Договір, укладений у рамках державно-приватного партнерства, може містити елементи різних договорів (змішаний договір), умови яких визначаються відповідно до цивільного законодавства України.

Важливо відзначити, що незалежно від форми державно-приватного партнерства об'єктами таких відносин не можуть бути об'єкти, щодо яких прийнято рішення про приватизацію. А об'єкти державно-приватного партнерства не можуть бути

приватизовані протягом усього строку здійснення державно-приватного партнерства. При цьому договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства, може бути передбачено виникнення спільної часткової власності державного та приватного партнера на створювані (новозбудовані) об'єкти державно-приватного партнерства.

Відповідно до Третьої оцінки збитків та потреб (RDNA3) загальна сума прямих збитків, завданих будівлям та інфраструктурі в різних секторах, оцінюється приблизно в 152 мільярди доларів США. Найбільше постраждали житловий сектор (майже 56 мільярдів доларів США або 37% від загальної суми збитків), транспорт (майже 34 млрд. доларів США або 22%), торгівля та промисловість (майже 16 млрд. доларів США, або 10%), енергетика (майже 11 млрд. дол. США або 7%) і сільське господарство (10 млрд. дол. або 7%). У галузевому розрізі найбільше постраждали Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Херсонська та Київська області зазнали найбільшої шкоди.[1]

Державно-приватне партнерство це співробітництво між державним та приватним партнерами, а об'єктами державно-приватного партнерства є:

- існуючі, зокрема відтворювані (шляхом реконструкції, реставрації, капітального ремонту та технічного переоснащення) об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать Автономній Республіці Крим, або майно господарських товариств, 100 відсотків акцій (часток) якого належить державі, територіальній громаді чи Автономній Республіці Крим;
- створювані або новозбудовані об'єкти відповідно до договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства.

Основні умови договорів державно-приватного партнерства, що обумовлюють їх ефективність при залученні приватного бізнесу:

- створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення) об'єкта державно-приватного

- партнерства та/або управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) таким об'єктом;
- фіксація у договірних відносинах "державного інтересу";
 - довготривалість відносин (від 5 до 50 років);
 - передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;
 - внесення приватним партнером інвестицій в об'єкт державно-приватного партнерства. [2]

Переваги механізму державно-приватного партнерства:

- підвищення ефективності управління об'єктами державної та комунальної власності;
- покращення якості публічних послуг для населення та бізнесу;
- створення умов для використання новітніх технологій та запровадження інновацій;
- зниження навантаження на державний бюджет та оптимізація бюджетних видатків на надання публічних послуг та утримання бюджетних установ. [2]

Вигідність залучення інвестицій у відновлення через механізм державно-приватного партнерства обумовлено особливостями укладення відповідних договорів, зазначеними вище. За такими угодами держава отримує інвестиції або приватне управління для свого об'єкта, а бізнес покриває свої витрати за рахунок доходів від експлуатації цього об'єкта. Тож загалом державно-приватне партнерство є альтернативою приватизації та закупівлям робіт чи послуг, коли цих механізмів недостатньо. Натомість воно має використовувати сильні сторони обох секторів, щоб реалізувати інфраструктурні проєкти чи надавати послуги ефективніше, ніж якби держава чи бізнес робили це окремо.

Загалом для залучення інвестицій Україні важливо провести судову реформу, розробити механізми захисту інтересів інвесторів, забезпечити прогнозованість національного законодавства та продовжити боротьбу з корупцією. [3] Окрім зазначених змін до існуючого законодавства та інституційних змін для успішного залучення відповідного механізму доцільно запровадити механізм моніторингу державно-приватного партнерства, механізм оскарження дій державного та приватного

партнерів, а також забезпечити довготривале та зрозуміле планування основних галузей економіки шляхом підготовки довгострокових стратегій.

Література:

1. UKRAINE Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023. (<https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/UA%20RDNA3%20report%20EN.pdf>)
2. Сутність, ознаки та переваги механізму державно-приватного партнерства. Департамент інвестицій Міністерства економіки України. (<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?Lang=uk-UA&id=196d3373-eb07-4834-a61e-b3608f28eb22&title=sutnistderzhavnoprivatnogopartnerstva>).
3. Державно-приватне партнерство як інструмент відбудови України. Transparency international Ukraine. (<https://ti-ukraine.org/research/derzhavno-pryvatne-partnerstvo-yak-instrument-vidbudovy-ukrayiny/>)

Стеценко В.Ю.,

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

СТРАХУВАННЯ ЯК ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН: ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ

Анотація: повідомлення присвячене поняттю та функціям страхування як правового феномену. Акцентовану увагу на визначенні даного поняття, характеристики його функцій та значенні страхування у забезпеченні прав та свобод людини.

Постановка проблеми. Наразі недостатньо опрацьованим і юридичній науці є питання страхування як правового феномену, який гарантує особі захист майнових інтересів у разі настанні страхових випадків. Саме теоретико-правова наука має

забезпечити галузеві юридичні науки методологічним інструментарієм, який у подальшому може використовуватися для удосконалення чинного законодавства.

Основні матеріали дослідження. Будь-яка демократична держава, в тому числі і Україна, намагаючись забезпечити права, свободи та законні інтереси своїх громадян, застосовує різноманітні способи та організаційно-правові механізми. Одним із них є страхування.

Говорячи про визначення страхування як правового феномену, зазначимо, що згідно з Законом України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX «Про страхування» під страхуванням розуміють правовідносини щодо захисту страхових інтересів фізичних та юридичних осіб (страховий захист) при страхуванні ризиків, пов'язаних з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням, з володінням, користуванням і розпорядженням майном, з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі, у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування, за рахунок коштів фондів, що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових премій (платежів, внесків), доходів від розміщення коштів таких фондів та інших доходів страховика, отриманих згідно із законодавством;

Характеризуючи дане визначення, можна виділити такі ознаки:

- 1) це правовідносини щодо захисту страхових інтересів фізичних та юридичних осіб;
- 2) це вид цивільно-правових відносин;
- 3) об'єктом страхування виступає майновий інтерес;
- 4) захист майнових інтересів здійснюється за рахунок коштів фондів, що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових премій (платежів, внесків), доходів від розміщення коштів таких фондів та інших доходів страховика, отриманих згідно із законодавством;

Відомо, що переважна більшість негативних подій має випадковий характер, тому жодна з тих осіб, в житті яких можуть статися ці події, не може з достовірністю не тільки стверджувати – чи настане для неї ця подія чи ні, але і заздалегідь визначити розмір

тих коштів, які можуть їй знадобитися для компенсації негативних наслідків. На відміну від цього збиток, який спричиняють деякі з негативних подій суспільству в цілому або достатньо великій групі людей, може заздалегідь передбачатися. Таке передбачення ґрунтується на вивченні як частоти виникнення певних подій для великого числа учасників, так і середньої величини збитку.

Саме можливість достовірної оцінки загального числа подій і середнього розміру збитку для великої кількості учасників, а також ризик настання шкідливої події для людини дозволяє застосовувати специфічний механізм для компенсації можливого збитку – страхування. При цьому однією з найпривабливіших сторін механізму страхування є малий розмір страхових внесків стосовно можливої страхової виплати. Тут виявляється принцип солідарності (солідарна взаємодопомога людей).

Досліджуючи загальну сутність страхування як правового феномену, важливо з'ясувати його функції, оскільки їх розуміння дасть змогу проаналізувати і соціальне призначення страхування, його роль як об'єкта правового регулювання. На наш погляд, визначаючи функції страхування, необхідно, перш за все, чітко розуміти значення даного поняття, відмежовуючи його від інших категорій. У функціях виражаються найважливіші риси, сутність та призначення явища, його роль і місце в суспільстві. Звідси, до функцій страхування можна віднести:

1. Накопичувальну (формування спеціалізованих страхових фондів грошових коштів, тобто акумуляція коштів до єдиного резерву, з якого в подальшому і здійснюються всі необхідні виплати).

2. Відновлювальну, яка виявляється у тому, що у випадку настання страхового випадку відбувається повне або часткове відшкодування завданих збитків (повна або часткова оплата медичних послуг).

3. Превентивну (профілактичну), сутність якої полягає в тому, що з метою збереження та накопичення страхових фондів, здійснюється фінансування заходів з недопущення або зменшення наслідків настання страхових випадків (фінансування лікувально-профілактичних заходів).

4. Контрольну, яка виявляється у тому, що страхові фонди мають суто цільову спрямованість – страхові внески

акумулюються у страховому фонді на строго визначені цілі, використовуються в строго визначених випадках і строго визначеним колом осіб.

Відповідно до вимог чинного законодавства України, виокремлюються дві форми страхування: обов'язкове, яке здійснюється на основі закону, і добровільне, яке здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком.

До особливостей обов'язкового страхування необхідно віднести такі:

- є зв'язок обов'язкового страхування з державою;
- здійснюється через пряму вказівку закону;
- коло страхувальників та об'єкти страхування вказуються у відповідному нормативному акті;
- умови обов'язкового страхування, об'єм страхової відповідальності, страхове забезпечення визначаються законом;
- має примусовий характер;
- обов'язкове страхування передбачає особливий захист інтересів особи, яка повинна бути застрахована.

Добровільне страхування здійснюється, виходячи із своєї назви, реалізується за умови добровільного непримусового бажання особи, на основі вільного волевиявлення сторін, його загальні умови та порядок визначаються правилами страхування. Характерними рисами добровільного страхування є:

- добровільність участі у програмі страхування;
- диспозитивний характер змісту та особливостей страхування;
- мінімальна участь держави у такого роду страхуванні, яка фактично зводиться до розробки нормативно-правових основ страхування, визначенні загальних «правил гри» та контролі за наданням послуг у сфері страхування.

У рамках добровільного страхування договір виступає як вільне рішення сторін, тоді як для обов'язкового страхування необхідність укладення договору передбачається відповідним імперативним приписом закону, здійснюється як би примушування до його укладення. Крім того, для певних видів обов'язкового страхування може взагалі не передбачатися процедура укладення договору, тобто допускається бездоговірне страхування.

Висновки. Таким чином, варто констатувати, що страхування як правовий феномен відіграє важливу роль у забезпеченні прав, свобод та законних інтересів особи. Гарантії, які при цьому виникають, носять визначальний характер у довірі фізичної особи до страховика, до держави загалом.

*Нестеренко А. О.
доктор філософії з галузі Право,
в. о. доцента кафедри права
Львівського національного університету
природокористування*

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ДІТЕЙ - ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

Повномасштабне вторгнення країни агресора на територію України завдало непоправних наслідків в усі сфери діяльності нашого суспільства.

Значна кількість наших громадян опинилися за кордоном у статусі вимушених переселенців. Так, за даними Агенції ООН у справах біженців на початок 2024 року за кордоном перебуває понад шість мільйонів українців, які покинули свої домівки внаслідок війни – 35,3 відсотків з яких є діти.

Безумовно, такий стан речей потребував негайного реагування з боку державної влади за різними напрямками не лише в середині держави, а й поза її межами, враховуючи потреби і особливості різних категорій населення, особливо дітей.

У багатьох країнах, які надали прихисток нашим громадянам під час повномасштабного вторгнення (наприклад, у Нідерландах, Франції, деяких регіонах Німеччині), діти повинні ходити до місцевих шкіл, гімназій, ліцеїв – інакше батькам загрожують штрафи, депортація тощо.

Тому питання освіти дітей за кордоном потребували негайного законодавчого та організаційного переформатування адже необхідно було забезпечити ключові освітні пріоритети нашої держави і синхронізувати їх з освітніми стандартами

держав, в яких навчаються наші діти, зокрема це : забезпечення сталості та безперервності освіти; створення безпечних умов для навчання; психологічна підтримка учасників освітнього процесу; а якісне трансформатування на всіх рівнях освіти.

Першим кроком до покращення ситуації в освітній сфері стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», згідно з яким Закону України «Про освіту» було доповнено новою статтею 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [1].

Ще однією важливою ініціативою було створення Державного ліцею «Міжнародна українська школа» [2], що дозволило здобувати освіту за екстернатною формою навчання.

В статті 9 Закону України «Про освіту» загальна середня освіта може бути організована за такими формами: інституційна (очна: денна, вечірня); заочна (дистанційна); індивідуальна (екстернатна, сімейна, вона ж – домашня, педагогічний патронаж) [3].

У відповідності до національного законодавства Міністерство освіти України розробило рекомендації, в яких запропоновано наступні варіанти здобуття освіти під час дії воєнного стану дітьми, які перебувають за кордоном у статусі вимушених переселенців. Зокрема:

- навчатись тільки в закладі освіти країни перебування учня за очною формою;

- поєднувати навчання в закладі освіти країни перебування за очною формою та в закладі загальної середньої освіти України, зокрема в Державному ліцеї «Міжнародна українська школа», за однією із форм навчання, передбачених законодавством (дистанційною, сімейною (домашньою), екстернатною);

- навчатись у закладах/класах, які організовано в країнах перебування за ініціативою громадських організацій українців за сприяння органів управління освітою цих країн та місцевої влади, і які надають освітні послуги у співпраці з Державним ліцеєм «Міжнародна українська школа» відповідно до укладеного договору;

- якщо це не суперечить законодавству країни перебування, навчатись тільки в закладі освіти України, зокрема в Державному ліцеї «Міжнародна українська школа» [4].

Міністерством освіти і науки України було створено міжнародну коаліцію, головною метою діяльності якої стало залучення широкого кола партнерів України до захисту української освіти та науки в умовах російської агресії та її відновлення в повоєнний час. Майданчиком для діалогу з міжнародними партнерами стала Секторальна робоча група «Освіта і наука».

В свою чергу Кабінетом Міністрів України вжито низку заходів, які дозволили оптимізувати навчальний процес для українських дітей, які зараз перебувають за кордоном, зокрема це визнання офіційних документів про здобуття освіти та закінчення навчання (незалежно від місця перебування). Адже цей аспект суттєво впливатиме на повернення українців додому.

Важливого значення набула комунікація дипломатичних представництв України з громадськими організаціями та діаспорами, які також допомагали і допомагають вирішувати проблеми з адаптацією наших дітей та забезпечення їх прав в освітніх закладах тієї чи іншої країни.

Станом на сьогодні немає жодних законодавчих або якихось інших обмежень стосовно визнання результатів навчання дитини в будь-якій країні світу. Проте має бути офіційна розшифровка опанованої дитиною освітньої програми (разом із годинами, навчальними предметами та оцінкою знань по кожному з предметів тощо).

Отже проаналізувавши стан освітніх процесів дітей - вимушених переселенців, що перебувають за кордоном, за період широкомасштабного вторгнення, зазначимо, що за цей період на державному рівні було створено умови для здобуття якісної освіти цією категорією дітей.

Відбувається постійний моніторинг міжнародного освітнього середовища та подолання недоліків і прогалин, які були неминучими в екстремальних умовах війни.

Зроблено низку заходів, які дозволяють вибудувати нові якісні форми роботи з дітьми, що в перспективі, спонукатиме їх до повернення та реалізації свого потенціалу в Україні.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>
2. Статут Державного ліцею «Міжнародна українська школа». URL: <https://uis.org.ua/>.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
4. Міністерство освіти України. Офіційний сайт. ОСВІТА УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ЗА КОРДОНОМ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/osvita-ukrayinskih-ditej-za-kordonom>

Мусієнко Володимир Володимирович

кандидат юридичних наук,

доцент, професор кафедри цивільного та

кримінального права ЮФ

Державний університет інфраструктури та технологій

Академік Транспортної академії України

м. Київ

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ ДОБРОЧЕСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ. (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Дана праця присвячена дослідженню теоретичних аспектів правової природи загальних засад цивільного права, їх місце в суспільних відносинах. Крім того присутня така інституція суспільного життя, як мораль.

Виходячи із положень філософських та правових вчень право та мораль завжди знаходились на одному щабелі суспільного життя. І якщо принципи є загальними засадами цивілістичної науки, то моральні засади їх доповнюють.

Тому, окреслюючи взаємозв'язок цивільного права з

мораллю, слід зазначити, що він ґрунтується на положеннях природного права.

Як відомо, будь-яке явище в суспільстві не знаходиться в спокої, а перебуває у постійному русі, тобто відбувається перманентний розвиток.

Обумовлюючи цінність взаємозв'язку цивільного права та моралі в суспільстві, слід зазначити, що на цій основі відбувається вибір способів врегулювання цивільних правовідносин, які ґрунтуються на загальних засадах. А оскільки право та мораль знаходяться в постійному русі, тобто удосконалюються, то наслідком даного процесу є поява нових категорій в інституціях, зокрема появи принципу добросовісності.

Не зайвим слід нагадати, що згідно зі ст. 3 Цивільного кодексу України, до загальних засад цивільного законодавства відносяться:

1. неприпустимість свавільного втручання в середу особистого життя людини;
2. неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом;
3. свободи договору;
4. свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;
5. судовий захист цивільного права та інтересу;
6. справедливість, добросовісність та розумність; [1]

Окреслення загальних засад цивілістика надає можливість наочного відслідковування взаємозв'язку більшості з них з принципом добросовісності, так як вони спрямовані на ствердження ідей цивільного права як права приватного, і кореспондуються з загальногуманістичним підходом закріпленими у Європейській Конвенції про захист прав людини. [2]

Досліджуючи правову природу принципу добросовісності, його слід розглядати в контексті з принципами добросовісності, розумності, й справедливості, які були новелою прийнятого у 2003 році Цивільного кодексу України, і практика застосування їх у цивільному обігу, зокрема в західних правових системах надала можливість судам з'ясувати у повному обсязі фактичні обставини справи і встановити об'єктивну істину. Категорії

добросовісності, розумності й справедливості є важливими загальноприйнятими принципами в цивільному законодавстві Німеччини, Франції, Італії, Нідерландів. Для того щоб визначити, чого вимагають «справедливість» і розумність слід звертатись до тлумачення загальноновизначених принципів права, сучасних правових поглядів, враховуючи реальні, соціальні і приватні інтереси. [3] При цьому слід враховувати, що Україна орієнтована на європейський вектор розвитку, формуючи при цьому концепцію приватного права.

Обумовлюючи конвергенцію принципу доброчесності щодо вищезазначених принципів слід окреслити правову природу принципу доброчесності. У латинській мові українське слово доброчесність (лат. *integritas* – розсудливість, цілісність, завершеність).

В англійській мові зберігся корінь цього слова (*integer* – цілий). Англійське слово «*integrity*» – означає стан цілісності, об'єднання, а також якість чесної людини, яка має сильні моральні принципи.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови пояснюється як власність за визначенням «доброчесний», висока моральна чистота, чесність. А «доброчесний» є той хто живе чесно, дотримується всіх правил моралі.

Сучасний словник з етики поняття доброчесності визначає як позитивну моральну якість, яка зумовлена свідомістю й волею людини, та є стійкою характеристикою її способу життя та вчинків. Під доброчесністю розуміється також готовність і здатність особистості свідомо, неухильно орієнтуватися у своїх діях та поведінці на принципах добра і справедливості.

Водночас поняття доброчесності належить і до ключових категорій етичних та філософських вчень. Дані категорії дозволили сформуванню у суспільстві чіткі та сталі принципи справедливості, особистої відповідальності за прийняті рішення та здійснені вчинки.

На сучасному етапі розвитку суспільства та правовідносин поняття доброчесності набуло більш важливого та ширшого значення застосування практично в усіх сферах суспільного життя, а в деяких навіть преволуючим. Зокрема, в

сфері державної служби, юстиції, в фінансовій сфері, в законодавчому процесі, в освіті, в юриспруденції. У вищезазначених сферах застосовуються різні терміни та похідні щодо поняття доброчесності. В даному аспекті мова йде про «критерій доброчесності», «академічна доброчесність», «перевірка доброчесності», «декларація доброчесності», «розбудова доброчесності» та інше.

З огляду на розвиток цивілістичної науки, входження в цивільний обіг та змісту категорії «доброчесність», враховуючи європейський вектор розвитку цивілістики, та формування концепції приватного права, зазначена категорія набула статусу принципу з окресленням його правової природи, і як наслідок відбулася конвергенція з принципами приватного права.

Розглядаючи зміст принципу доброчесності в контексті зі змістом принципів цивілістичної науки, враховуючи при цьому морально – етичні аспекти в суспільних правовідносинах слід прийти до висновку щодо змістової схожості категорій в даній інституції, і навіть в назвах їх елементів.

Наведені вище принципи цивільного права безпосередньо конвергують з принципом доброчесності, і проявляється дана інституція практично в усіх сферах цивілістичної науки.

Зокрема виходячи із засад розумності, справедливості, добросовісності та доброчесності сторони при веденні переговорів щодо укладення договору, повинні враховувати розумні інтереси один одного. Тобто, договірні зобов'язання мають інтерпретуватися відповіддю до принципів розумності, справедливості, добросовісності та доброчесності, при цьому повинна враховуватись психічна та етична сторони намірів суб'єктів.

В ч. 3 ст. 509 Цивільного кодексу України розглядаються вищезазначені принципи, як одна із основних засад виконання зобов'язань. [4] Відповідно до ст. 388, 389, 390 ЦК України, принцип доброчесності застосовується щодо регулювання відносин власності.

В свою чергу ст. 203 ЦК України регламентує застосування моральних засад суспільства в якості критерію правомірності дій, що вказує на застосування принципу

доброчесності. [5]

Література:

1. Науково – практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2т. – 3 – є вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця.- К.:Юринком Інтер, 2008.- Т1-с.13.
2. Науково – практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2т. – 3 – є вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця.- К.:Юринком Інтер, 2008.- Т1-с.14.
3. Науково – практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2т. – 3 – є вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця.- К.:Юринком Інтер, 2008.- Т1-с.16.
4. Науково – практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2т. – 3 – є вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця.- К.:Юринком Інтер, 2008.- Т2-с.7.

СЕКЦІЯ 4. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

*Кобилянський Олег Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій*

РЕЦЕНЗУВАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Рецензування Висновку експерта – дослідження спеціалістом у цій самій галузі раніше проведеного експертного висновку з метою перевірки його методичної складової, компетентності експерта та відповідності нормам права, що регулює цю діяльність. Рецензія допомагає суду в оцінці Висновку експерта і, в свою чергу, сама є об'єктом судової оцінки.

Як показує практика, в більшості випадків, на рецензію надходять Висновки, які зроблені з помилками: гносеологічні помилки, помилки процесуального характеру, діяльнісні (операційні) помилки. Для рецензента важливо виявити всі помилки, що містяться у Висновку, і оцінити їх з точки зору інформативності для формування висновку. Звідси важливого значення набуває їх диференціація на суттєві та несуттєві. До суттєвих належать ті недоліки, які могли вплинути (або вплинули) на зроблений експертом Висновок, до несуттєвих – усі інші. Незалежно від характеру або виду будь-яка помилка може бути визнана суттєвою або несуттєвою. Будь-якого виду помилку не можна априорі віднести до тих чи інших. Тому рецензент, аналізуючи наведені вище аспекти Висновку, виявляє недоліки й оцінює їхню значущість для вирішення експертного завдання. Рецензування експертного висновку проводять щодо встановлення достовірності, правильності, обґрунтованості та повноти Висновків і за такими основними критеріями:

- відповідність змісту експертного висновку чинному законодавству;
- дотримання встановленої процедури призначення та

проведення експертизи (включно з правомочністю експертної організації або установи, кваліфікацією експерта);

– обґрунтованість, коректність та ефективність застосування відповідних методик проведення дослідження;

– повнота та всебічність проведеного дослідження;

– повнота й обґрунтованість зроблених експертом умовиводів та ін.

Єдиним способом оскарження Висновку є рецензування. При проведенні рецензування від спеціаліста вимагається констатація фактів на основі вже наявних у нього професійних знань. Оскільки процесуальне законодавство не містить обмежень за видами письмових доказів і всі процесуальні кодекси України передбачають можливість участі спеціаліста в процесі – такий вид Висновку спеціаліста, як рецензія, дуже важливий для винесення рішення.

Для рецензування експертизи, як правило, достатньо копії Висновку експерта, а також постанови (ухвали) про призначення експертизи.

У результаті дослідження Висновку можуть бути виявлені порушення встановленого законодавством порядку призначення, проведення експертизи, що насамперед ставить під сумнів допустимість такого джерела доказів. Рецензії на експертні висновки стимулюють суд до уважнішого вивчення цього виду джерел доказів, оцінки його з погляду наявності доказових властивостей, у разі необхідності – проведення допиту експерта, призначення повторної (додаткової) експертизи. Тому використання рецензування у вигляді Висновку спеціаліста, у багатьох випадках є дуже корисним, а іноді просто необхідним.

На практиці нерідко буває, що доводи сторони у справі або її представника щодо результату судової експертизи не сприймаються судом, оскільки озвучуються особою, яка не має спеціальних знань.

Тому стороні, яка не згодна з результатом судової експертизи, рекомендується подбати про явку до найближчого після отримання судової експертизи засідання кваліфікованого спеціаліста для можливості отримання судом роз'яснень і консультацій. Про виклик і допит спеціаліста необхідно заявити клопотання на початку судового засідання.

Залучений до участі у справі спеціаліст може бути рецензентом Висновку експерта і надати суду роз'яснення по суті проаналізованого ним експертного висновку.

Стороні, яка не згодна з результатом судової експертизи і забезпечила явку спеціаліста, потрібно домагатися повноти відображення запитань спеціаліста та його відповідей у протоколі судового засідання.

Для виклику експерта з метою отримання відповідей на запитання необхідно підготувати обґрунтоване і вмотивоване клопотання. Не варто під час заявлення клопотання робити акцент на сумнів у висновках експерта: у суду, найімовірніше, немає підстав не довіряти його думці.

У клопотанні про виклик експерта (або письмових поясненнях, що додаються) бажано окреслити конкретні деталі Висновку, особливо якщо в них буде виявлено суперечності, незакінченість думки, нелогічність, технічні помилки, неточності та інші деталі, що потребують пояснень. Такі деталі мають бути суттєвими, а їхнє роз'яснення повинно потребувати спеціальних знань у даній галузі.

До судового засідання необхідно ретельно підготувати чіткі запитання. Під час підготовки запитань рекомендується залучити спеціалістів, компетентних у предметі проведеного дослідження, а також у проведенні судових експертиз. Залежно від обставин справи та особливостей проведеного дослідження експерту можуть бути поставлені запитання, наприклад:

- що належать до професійної компетенції експерта;
- що стосуються вихідних даних (матеріалів справи), використаних для дослідження;
- що стосуються предмета (галузі) дослідження;
- що стосуються обґрунтованості або підстав висновків тощо.

Як показує практика, грамотна постановка запитань може як похитнути, так і, навпаки, посилити умовиводи, дані експертом у Висновку. Тому необхідно також підготуватися до можливих запитань протилежної сторони у справі.

По суті, процесуальним законодавством передбачено кілька варіантів «рецензування Висновку експерта»:

- проведення повторної експертизи, яка може бути

призначена судом у зв'язку з сумнівами, що виникли у правильності або обґрунтованості раніше наданого Висновку, наявністю суперечностей у Висновках та матеріалах справи;

– проведення додаткової експертизи, яка може бути призначена судом у разі недостатньої ясності або неповноти Висновку експерта.

Необхідність проведення повторної судової експертизи може бути доведена у виняткових випадках (наприклад, при виявленні істотних порушень встановленого процесуальним законодавством порядку призначення або проведення експертизи).

Тому можуть бути використані обидва підходи:

– клопотання про проведення повторної експертизи (при цьому необхідно детально викласти підстави недовіри раніше даному Висновку);

– окремо (на випадок відхилення першого клопотання) клопотання про призначення додаткової експертизи (з додаткових питань, з метою встановлення додаткових обставин). Грамотне опрацювання запитань може дозволити отримати результат додаткової судової експертизи, що спростовує доводи протилежної сторони у справі або обставини, встановлені в процесі раніше наданого Висновку.

Успішність оскарження Висновку експерта багато в чому залежить від активної участі, оперативності та своєчасності дій, компетенції та досвіду консультантів учасника процесу.

Усі клопотання, заяви, пояснення мають бути письмово оформлені та мотивовані, особливо якщо учасник процесу просить суд долучити докази по суті оскаржуваного Висновку експерта (Висновок спеціаліста) до матеріалів справи.

Спеціалісту при проведенні рецензування мають бути надані всі необхідні матеріали справи. Йому має бути надіслано копію Висновку експерта з усіма додатками. Сторони часто направляють спеціалісту і копії всіх матеріалів, які були в розпорядженні експерта при проведенні ним досліджень. Таку практику варто визнати правильною, оскільки ці матеріали допомагають спеціалістові краще розібратися у Висновку експерта. Тому за можливості необхідно завжди направляти їх спеціалісту. При цьому потрібно зазначити, що якість

копіювання оцінюваного Висновку експерта також має бути високою.

На основі узагальнення судово-експертної практики рецензування Висновків пропонується така структура рецензії: вступна частина, дослідницька частина та висновки.

1. Вступна частина містить відомості про:

– найменування документа «Висновок спеціаліста (рецензія)»;

– дату початку та закінчення проведення Висновку спеціаліста (рецензії);

– місце проведення Висновку спеціаліста (рецензії);

– відомості про документ, що рецензується (номер, дата, підстава проведення експертного дослідження, дані про експерта);

– підстава проведення Висновку спеціаліста (рецензії) (номер договору, найменування особи, з якою укладено цей договір);

Відомості про рецензентів:

– обізнаність спеціаліста про заборону розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;

– відомості про спеціалістів (ПШБ, освіту, спеціальність, стаж роботи за фахом, стаж експертної роботи за даною спеціальністю, відомості про науковий ступінь і вчене звання, про займану посаду);

– опис об'єктів, що надійшли на дослідження. У цьому розділі детально описується, який документ підлягає рецензуванню, зокрема найменування документа, кількість аркушів, що собою являє документ, з яких частин складається;

– поставлені на вирішення спеціаліста питання;

2. Дослідницька (мотивувальна) частина:

– хід і зміст дослідження із зазначенням застосованих методів;

А) виявлення та аналіз процесуальних помилок;

Б) виявлення та аналіз помилок спеціального характеру;

– оцінка проведеного експертом дослідження та

результатів дослідження;

- перелік нормативних і методичних джерел, на основі яких проводилося рецензування експертного дослідження;
- складання та аналіз додатків до рецензії.

3. Оформлення Висновку спеціаліста (рецензії) і формування висновків:

Умовиводи Висновку спеціаліста (рецензії) повинні містити стислі, чіткі, однозначні відповіді на всі поставлені перед експертом запитання і встановлені ним у порядку ініціативи значущі у справі обставини.

- підпис спеціаліста з розшифровкою;
- відтиск печатки організації.

***Катеринчук Катерина Володимирівна,**
докторка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри права та правоохоронної діяльності
факультету національної безпеки, права та міжнародних
відносин Державного університету «Житомирська політехніка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ» В КРИМІНАЛЬНОМУ ТА КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У Конституції України закріплено особисті права людини у Розділі «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Інша стаття визначає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції (ст. 64). Однак «термін «обмеження» є занадто великим за обсягом, тому для його використання в юриспруденції потрібно конкретизувати (деталізувати) його для правильного розуміння та використання» [1]. Так, наприклад термін

«обмеження» зустрічається в ряді статей Кримінального кодексу України: службові обмеження для військовослужбовців (п. 6) та обмеження волі (п. 9), а також обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності (п. 2 ч. 1 ст. 91-1), обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього (п. 2 ч. 1 ст. 105), таким чином в юриспруденції це поняття не може існувати поодинок.

Нині продовжується робота над Проектом Кримінального кодексу України (далі – Проект) [2]. Новелою Проекту є розділ 1.2. Принципи Кримінального кодексу та його застосування, в положеннях якого зазначається термінологія «обмеження прав та свобод людини і громадянина». Теорією кримінального права та авторами Проекту поміж інших принципів виокремлено принцип гуманізму (ст. 1.2.6 Проекту) – гуманне обмеження прав і свобод особи, яка вчинила протиправне діяння. Інші положення Проекту, які вміщують термінологію «обмеження прав» закріплюють поняття та мету кримінально-правового засобу (ст. 3.1.1), перелік обмеження прав, що здійснюється судом (ст. 3.6.3), а також закріплюють відповідальність за обмеження права на отримання загальної середньої освіти (4.8.7).

Ця ж термінологія в теорії конституційного права використовується в різних аспектах – «обмеження прав та свобод людини і громадянина», «правові обмеження» [3, С. 163], «правомірне обмеження прав і свобод людини і громадянина» [4], «обмеження реалізації прав і свобод людини і громадянина» [5].

Отже, щодо положень Проекту, то вміщення теоретичних питань (принципів Кримінального кодексу), на нашу думку, перевантажує його зміст, крім того, в ст. 1.2.6 Проекту авторами конкретизоване, що обмеження має бути «гуманним» до особи, яка вчинила протиправне діяння. Потребує деталізації зміст терміну «гуманне», оскільки в Конституції України йде мова про «обмеження прав та свобод людини» без уточнення на «гуманність» таких обмежень.

Література:

1. Катеринчук К. В., Базов В. П. Обмеження прав та свобод людини і громадянина. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 3. С. 55-61.

2. Проект Кримінального кодексу України станом на 25.02.2024 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.
3. Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. 2016. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/5037/vnulpurn201683759.pdf>.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про вибори Президента України», «Про Державний реєстр виборців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України). 19.10.2009 р. № 26-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v026p710-09>.
5. Савенкова І. Є. Правомірне обмеження прав і свобод людини в міжнародному праві. 2015. С. 229-233.

Kovalchuk Olha,
Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory of Law and
Constitutionalism
West Ukrainian National University, Ternopil

UTILIZING BIG DATA TECHNOLOGIES TO SUPPORT JUDICIAL DECISIONS IN CASES INVOLVING WAR CRIMES

The extensive conflict between Russia and Ukraine has underscored the inadequacy of existing international laws in effectively addressing war crimes [1, 2]. This situation has intensified the pressing demand for the creation of efficient mechanisms to

gather, document, and secure substantial evidence necessary for the successful prosecution of individuals accountable for such atrocities. Big data technologies present fresh avenues in this regard, enabling the gathering, processing, and scrutiny of immense and varied data sets to construct a robust evidential foundation [3, 4].

In legal proceedings, big data technologies can assume a pivotal function. Through the examination of satellite images, social media content, digital archives, publicly available data, and other information pools, these technologies facilitate the identification of potential war crimes, the correlation of occurrences with specific individuals, the authentication of facts, and the establishment of persuasive evidence. Additionally, big data technologies can offer direct assistance to judicial deliberations by furnishing judges with comprehensive data drawn from diverse origins, visual representations of evidence, and the capacity to trace sequences of events. This fosters transparency and fairness within the judicial system, mitigating the likelihood of inaccuracies or prejudices.

The legal accountability for war crimes presents a multifaceted issue regulated by both international humanitarian law and domestic legal frameworks. The International Criminal Court (ICC) stands as a global tribunal established to try individuals accused of genocide, crimes against humanity, war crimes, and acts of aggression. Numerous nations, among them Ukraine, are signatories to the Rome Statute and possess the authority to refer cases to the ICC or collaborate with its investigations [5]. Virtually all nations have integrated provisions about war crimes into their domestic penal codes, enabling the prosecution of such offenses within their national courts. The process of investigating and prosecuting war crimes frequently encounters numerous hurdles, including the collection and preservation of evidence, safeguarding witnesses, and navigating the intricacies of international cooperation and extradition protocols.

In Ukraine and other nations, there exist specific legal frameworks and mechanisms aimed at combating war crimes and ensuring accountability for perpetrators. Ukraine, for instance, has ratified several international treaties and conventions about war crimes, including the Geneva Conventions and the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC). Furthermore, Ukraine's Criminal Code incorporates provisions expressly addressing war

crimes (Articles 438–445) [6]. Ukrainian judicial authorities possess jurisdiction over war crimes committed within Ukrainian territory, as well as offenses committed abroad by Ukrainian nationals. The Criminal Code of Ukraine stipulates stringent penalties for war crimes, ranging from lengthy imprisonment to life sentences, contingent upon the gravity of the offense [6]. Since the onset of the Russian invasion in 2022, Ukraine has initiated numerous inquiries into alleged war crimes attributed to Russian military forces. These investigations aim to amass evidence and hold accountable those found culpable, both within Ukrainian courts and potentially before the ICC.

In times of armed conflict, war crimes often evade detection or lack comprehensive documentation due to the complexities inherent in gathering and analyzing vast and varied data sets. Yet, the advent of big data technologies presents fresh avenues for effectively probing and documenting such offenses. The potential applications of big data, including satellite imagery, social media data, digital records, and publicly available information, offer boundless opportunities for detecting, scrutinizing, and safeguarding evidence of war crimes. These technologies can play a pivotal role in corroborating incidents, identifying potential perpetrators, establishing connections and interactions among various actors, and organizing and preserving substantial volumes of evidential material. Nevertheless, the utilization of big data is not without its challenges, including concerns surrounding privacy, the reliability of sources, and ethical considerations.

Presently, there exist documented instances of successful utilization of big data technologies in investigating war crimes across diverse conflict scenarios. These technologies have the potential to serve as contemporary and efficient instruments for holding individuals accountable for war crimes, thereby ensuring the restoration of justice and preventing impunity. Nonetheless, the integration of big data in this domain also presents specific challenges and ethical considerations, including apprehensions regarding privacy, the dependability of data sources, the imperative to circumvent bias and discrimination in analytical processes, and the ethical implications associated with employing data in war crimes investigations. Despite these complexities, the adoption of big data technologies offers a promising pathway for enhancing the effectiveness of investigations, documentation, and prosecution of war crimes, thereby augmenting the judicial decision-making framework.

References

1. Teremetskyi V. et al. Organization of Courts Operation in Ukraine in the Period of Martial Law: Comparative and Legal Research.

- RevistaGestão eSecretariado (GeSec), SãoPaulo, SP. 2023. Vol. 14. No. 10. P. 18976–18991.
2. Berezka, K. M., Kovalchuk, O. Ya. Associative Rules for modeling international security decisions in the context of the Ukrainian-Russian war. Preliminary evaluations. Folia Oeconomica. 2023. Vol. 23. Issue 2. P. 67–85.
 3. Kovalchuk O., Berezka K. Big Data Analytics During State of War: Safety vs Legal Aspect. Russian-Ukrainian war: law, security, world: VI International Scientific and Practical Conf. 2022. P. 282–285.
 4. Kovalchuk O. Smart Technologies in Criminal Justice: International Scientific Conf. “Information Technologies and Computer Modelling”. 2020. P. 122–123.
 5. Rome Statute of the International Criminal Court.
 6. Criminal Code of Ukraine.

*Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ’ЯЗАНОЇ З НАДАнням ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Ефективна боротьба з кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг вимагає наявності належної кримінально-правової бази, яка б дозволяла адекватно оцінювати відповідні діяння з точки зору врахування їх специфічних рис. Нажаль, доводиться констатувати, що у цій сфері є ряд проблем.

Так, диспозиція ч. 1 ст. 364 КК України передбачає відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої

неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Аналізуючи чинну редакції диспозиції статті, слід звернути увагу на істотне звуження меж кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем порівняно з її попередньою редакцією, оскільки замість корисливих мотивів чи інших особистих інтересів або інтересів третіх осіб (як це було раніше), обов'язковою ознакою суб'єктивної мети цього кримінального правопорушення законодавець визнає лише мету одержання будь-якої неправомірної вигоди для службової особи чи іншої фізичної чи юридичної особи, що не дозволяє застосовувати ст. 364 КК України до випадків, коли службова особа зловживає владою або службовим становищем, не переслідуючи при цьому таку мету. Також слід зазначити, що зараз зміст істотної шкоди чи тяжких наслідків як обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу цього та ряду інших кримінальних правопорушень в пунктах 3 і 4 примітки до ст. 364 КК України зведено лише до матеріальної шкоди, хоча, зокрема, згідно з диспозицією ч. 1 статті, істотну шкоду може бути завдано не лише майновим, а й будь-яким охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Закономірно постає питання: а як оцінювати ситуацію коли, наприклад, директор підприємства, використовуючи своє службове становище, просуває по кар'єрних сходинах родичів, друзів, коханок і т.п. або з мотивів особистої неприязні чи помсти всіяко перешкоджає службовому просуванню інших працівників? За чинної редакції ст. 364 КК України його не можна притягти до кримінальної відповідальності, оскільки у нього відсутня мета одержання неправомірної вигоди (незалежно від наслідків таких дій). Також чинна редакція ст. 364 КК України не дозволяє належно оцінювати випадки, коли певна службова особа використовує свої можливості, отримуючи у вигляді своєї «подяки» за це сексуальний контакт. Наприклад, якась жінка звертається до службової особи з певним проханням, обіцяючи за допомогу у його вирішенні дії сексуального характеру зі свого боку. Кваліфікувати це за ознаками неправомірної вигоди не

можна, оскільки надання сексуальних послуг в нашій країні законодавством не регламентоване, відповідно вони не можуть підпадати під поняття «неправомірна вигода», адже згідно з Приміткою до ст. 364-1 КК України: у статтях 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 та 370 цього Кодексу, під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав. Таким чином, виникає парадоксальна ситуація: особа, використовуючи своє службове становище, задовольняє свої сексуальні потреби (що навряд чи можна назвати «діями в інтересах служби»), залишаючись недосяжною для закону. Для такої особи головне, щоб з її боку не було при цьому дій, що підпадають під ознаки примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України), і тоді претензій з боку чинного КК до неї взагалі не може бути. Таку ситуацію не можна назвати нормальною. Слід також зазначити, що звуження змісту поняття «школа» (згідно з вищезгаданою Приміткою до ст. 364 КК України) виключно грошовим виміром ускладнює оцінку випадків, коли, наприклад, внаслідок несумлінного ставлення слідчого до своїх обов'язків, поведінка особи була ним неправильно кваліфікована і вона зазнала певних репресивних заходів: чи можна саме (або виключно) у грошах виміряти, наприклад, переживання людини в момент її затримання, стрес, які пережили її близькі родичі і т.п.? Справа в тім, що ст. 367 КК України, передбачаючи відповідальність за службову недбалість, також (згідно з Приміткою до ст. 364) обмежується саме грошовим виміром заподіяної шкоди, а, отже, говорити у таких випадках про всебічну кримінально-правову оцінку вчиненого діяння не доводиться. Можливим виходом з такої ситуації є внесення змін зокрема до ст. 364 КК України з врахування положень її попередньої редакції, яка більше враховує специфіку відповідних посягань, і виключення мети одержання неправомірної вигоди як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення, а також розширення змісту терміну «школа» у Примітці до ст. 364 КК України (положення якої стосуються і ряду інших статей КК) вказівкою не лише на її матеріальний вимір, а й на інші аспекти (як і було у попередній редакції статті). Вказані моменти стосуються і таких статей КК України як ст. 364-1 («Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми») та ст. 365-2 («Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні

послуги): в їх диспозиції потрібно внести зміни, виключивши мету одержання неправомірної вигоди як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони складів відповідних кримінальних правопорушень.

Окремої уваги заслуговує ст. 365 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Чинна редакція статті призводить до ситуації, коли службові особи, які не належать до працівників правоохоронних органів, перевищують свої повноваження (наприклад: вчиняють дії, які є компетенцією службової особи більш високого рівня; вчиняють одноосібно дії, які повинні бути вчинені колегіально; вчиняють дії, які ніхто не має права виконувати або дозволяти), уникаючи при цьому кримінальної відповідальності незалежно від розміру заподіяної такими діями шкоди. Така ситуація (як і у випадку зі ст. 364 КК України) є наслідком внесення до ст. 365 змін, які (на відміну від попередньої редакції статті, де суб'єктами могли бути різні службові особи) фактично призвели до неможливості ефективно протидіяти випадкам перевищення влади або службових повноважень за єдиним виключенням: якщо такі дії вчиняють саме працівники правоохоронних органів. виправити це можна лише внесенням нових змін до ст. 365 КК України, передбачивши у якості суб'єктів відповідних дій не лише працівників правоохоронних органів, а й інших службових осіб (передбачивши при цьому у ч. 2 статті вчинення таких дій працівником правоохоронного органу у якості кваліфікуючої ознаки кримінального правопорушення).

Таким чином, з метою вдосконалення чинного кримінального законодавства та правозастосовної практики боротьби з кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, необхідно:

1. Диспозицію ч. 1 ст. 364 КК України викласти у наступній редакції: «Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, в особистих інтересах або в інтересах іншої фізичної чи юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним інтересам або інтересам юридичних осіб». Вказівку на мету одержання неправомірної вигоди також слід вилучити з диспозицій ст.ст. 364-1, 365-2 замінивши її

- відповідно словами «в особистих інтересах або в інтересах інших осіб» (ч. 1 ст. 364-1), «в особистих інтересах» (ч. 1 ст. 365-2).
2. У п. 3 і 4 Примітки до ст. 364 КК України зазначити (як було у попередній редакції статті), що матеріальні збитки є лише різновидом істотної шкоди чи тяжких наслідків передбачених там діянь.
 3. Статтю 365 КК України назвати «Перевищення влади або службових повноважень», передбачивши у ч. 1 статті в якості суб'єкта кримінального правопорушення службову особу, а серед кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 статті, вказати на вчинення таких дій службовою особою правоохоронного органу.

Бугера Олена Іванівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного
права
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна

Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА АДЕКВАТНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ВЧИНЕНОГО ОСОБОЮ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ

Врахування віку особи при кримінально-правовій оцінці вчиненого нею суспільно небезпечного діяння має важливе значення, оскільки, по-перше, вік кримінальної відповідальності є обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення (а, отже, безпосередньо впливає на наявність

або відсутність у поведінці особи складу кримінального правопорушення як підстави кримінальної відповідальності), а, по-друге, вікові особливості особи багато у чому визначають особливості сприйняття нею своєї поведінки у різних життєвих випадках. У цьому ракурсі неприпустимою є ситуація, коли законодавча регламентація віку кримінальної відповідальності не враховує як тяжкості вчиненого особою діяння, так і фактичної здатності відповідної особи адекватно оцінювати власну поведінку.

Загальним віком кримінальної відповідальності в Україні, як відомо, є шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК України), а за деякі кримінальні правопорушення кримінальна відповідальність настає з чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК України). При встановленні віку кримінальної відповідальності законодавець має виходити як з тяжкості вчинених діянь, їх поширеності серед певного кола осіб, так і з їхніми можливостями адекватно оцінювати свою суспільно небезпечну поведінку, що, власне, і дозволяє порушувати у разі необхідності питання про притягнення їх до кримінальної відповідальності. Проте, аналіз ч. 2 ст. 22 КК України дозволяє визначити наявність певних проблем, які не дозволяють належним чином оцінювати цілий ряд суспільно небезпечних діянь, вчинених особами у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років. Так, передбачаючи для таких осіб кримінальну відповідальність, зокрема, за умисне вбивство (статті 115-117), законодавець не передбачає для них відповідальність за погрозу вбивством (стаття 129), що навряд чи є послідовним, оскільки, по-перше, серед представників цієї вікової категорії погроза вбивством нерідко передує самому вбивству і, по-друге, рівень розумового розвитку таких підлітків достатній для усвідомлення неприпустимості не лише посягання на життя іншої людини, а й погрози позбавити її життя. Виходячи з того, що кримінальне законодавство повинно не лише карати особу за вчинене, а й утримувати її від суспільно небезпечної поведінки, вважаємо, що встановлення кримінальної відповідальності з чотирнадцяти років за погрозу вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, сприятиме посиленню боротьби з такими діями серед осіб вказаної вікової категорії.

Також слід зазначити, що чинне кримінальне законодавство не враховує належним чином небезпеку і поширеність серед підлітків такого суспільно небезпечного явища як доведення до самогубства, адже прикладів того як такі особи цькують або іншим чином знущаються над своїми однолітками чи меншими за віком дітьми, внаслідок чого ті кінчають життя самогубством (або намагаються вчинити самогубство) чимало, а, отже, не можна залишати (за наявності відповідних випадків) поза сферою дії ст. 120 КК України велику групу осіб у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, відповідна поведінка яких має викликати з боку держави адекватну реакцію.

Слід звернути увагу і на відсутність законодавчої можливості притягати до кримінальної відповідальності осіб у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років за катування (ст. 127 КК України), адже рівень суспільної небезпеки цього діяння дуже високий і його вчинення свідчить про підвищену небезпеку для суспільства відповідних осіб. Також потрібно враховувати і поширеність дій, що мають ознаки катування, у підлітковому середовищі, і відсутність кримінальної відповідальності за це є серйозною перешкодою для успішної боротьби з такого роду діяннями. Таким чином, ч. 2 ст. 22 КК України потрібно доповнити і вказівкою на катування (ст. 127).

Навряд чи сприяє ефективній боротьбі зі злочинністю відсутність кримінальної відповідальності для осіб у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років за таке кримінальне правопорушення за незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146), оскільки, по-перше, у такому віці підліток прекрасно розуміє всю небезпеку дій, пов'язаних з позбавленням волі іншої людини (до речі, не випадково за такий різновид незаконного позбавлення волі як захоплення заручників (ст. 147 і 349) відповідальність настає саме з чотирнадцяти років), а, по-друге, як вже зазначалося, при встановленні віку кримінальної відповідальності потрібно виходити (у тому числі) і з превентивної функції кримінального права. Встановлення кримінальної відповідальності з чотирнадцятирічного віку за незаконне позбавлення волі або викрадення людини дозволить не тільки адекватно оцінювати випадки таких діянь з боку відповідних осіб, а й має утримувати підлітків від подібної

поведінки.

Особливого значення в сучасних умовах набуває боротьба з тероризмом, що також вимагає належної законодавчої бази. У цьому ракурсі видається незрозумілою позиція законодавця, який, передбачивши кримінальну відповідальність з чотирнадцяти років за сам терористичний акт (ст. 258), залишив поза увагою дії, пов'язані з ним, а саме: втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1) та сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму (ст. 258-4). Виходить, якщо, наприклад, особа вже досягла 14-річного віку і здійснила терористичний акт, то вона буде відповідати за свій вчинок згідно з вимогами закону, а якщо вона втягнула у вчинення терористичного акту свого однолітка, що є, по суті, підбурюванням до вчинення терористичного акту, то їй кримінальна відповідальність не загрожує. Складається парадоксальна ситуація: виконавець кримінального правопорушення підлягає кримінальній відповідальності, а підбурювач – ні. Виведення у свій час законодавцем підбурювання до вчинення терористичного акту зі сфери дії ст. 258 КК України шляхом надання йому ознак самостійного складу (ст. 258-1) створило ряд проблем, однією з яких є неможливість притягати до кримінальної відповідальності фактичних підбурювачів до вчинення терористичного акту у випадках, якщо вони не досягли 16-річного віку. Така ситуація потребує виправлення і у ч. 2 ст. 22 КК України поряд зі ст. 258 потрібно вказати на ст. 258-1, а також і на ст. 258-4 КК України.

Очевидною є небезпека для суспільства незаконних дій з наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами. Тим більше здивування викликає позиція законодавця, який, наприклад, за крадіжку, грабїж, розбій чи вимагання відповідних предметів (ст. 308) передбачив кримінальну відповідальність з 14 років, а, наприклад, за їх виготовлення чи збут – ні. Така прогалина в законодавстві створює величезні можливості для залучення до наркобізнесу осіб у віці від 14 до 16 років, що є неприпустимим. Виходом з цього є доповнення ч. 2 ст. 22 КК України вказівками на статті 307, 309 (які передбачають відповідальність за такого роду діяння), а також – з метою посилення протидії різним формам

незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – і на статті 314 («Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»), 315 («Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»), 316 («Незаконне публічне вживання наркотичних засобів»).

Вказані заходи, на нашу думку, дозволять значно посилити ефективність кримінально-правової оцінки посягань, вчинених особами, які досягли чотирнадцятирічного віку і сприятиме їх утриманню від кримінально-протиправної поведінки.

Huseynov Polad Rafiq oghlu

PhD, Head of the Conflict of interest and corruption cases unit at Kapital Bank

A BRIEF OVERVIEW OF REPUBLIC OF AZERBAIJAN'S EFFORTS TO COMBAT CORRUPTION

Regarding the grave and perilous effects of corruption, many astute statements have been made, such as "Corruption is the deterioration of power," "Honesty is inseparable from freedom, and corruption is inseparable from despotism," etc. The fact that corruption causes misfortune to people and is detrimental for states, societies, and mankind as a whole in the present era is not in need of more proof. But unfortunately, very few countries of the world have been able to save themselves from this scourge at a minimal level, almost all the countries of the world, to a greater or lesser degree, have been "infected" with this disease.

"Corruption" is defined in the explanatory dictionaries mostly as the bribing and selling of public officials and other political figures. According to its etymology, the word "corruption" (Latin: corruptio) means to buy. Stated differently, corruption is the act of providing public and political personalities, authorities with cash or other tangible rewards. Corruption is the abuse of state power for personal gain. To corrupt (lat. *sorrumpere*) means to take over someone with money or other material wealth or favor.

Corruption has a long history, just as the state and the law. According to several accounts, corruption persisted in ancient Egypt even under the Ramses dynasty. [4, p. 67-68].

The praetors, magistrates, tax collectors and other officials of the ancient Roman Empire robbed the population of the provinces by abusing their positions, plundering them and turning them into beggars. The extent of the bribery and extortion practices of Gaius Julius Caesar (102-44 BC), Pompey the Great (106-48 BC), Sulla (138- 78) was acknowledged by ancient Roman rulers and generals, the poet and philosopher Titus Lucretius (1st century BC), and others. Books devoted to the state administration of Judea, Mesopotamia, India, and China—other ancient centres of civilization—all provide information regarding the existence of this negative manifestation.

It should also be noted that although the states and societies could not eradicate this scourge with the help of laws and other means, they have always tried to curb it. In the early days, only court judges were prosecuted for bribery, and the punishment for this crime was very severe. Herodotus wrote that the Iranian king Kambis (600-559 BC) executed a judge who had been robbed of money and ordered to flay his skin and put it on the face of the judge's chair in order to serve as a lesson to others.

Research generally demonstrates that corruption has been a part of society since the creation of the administrative machinery. According to S. Montesquieu, history has shown that those in positions of authority have a propensity to misuse their influence, pushing themselves to the limit and beyond the time allotted to them [5, p. 289]. However, the spread of corruption has not been at the same level in different periods and in individual countries. During periods of great social upheaval, the prevalence and public danger of this phenomenon increases more rapidly, and in some cases is accompanied by a complete breakdown of the rule of law and an increase in the population's dependence on civil servants [2, p. 369].

There is no denying that corruption is a worldwide phenomenon, and the global community has long placed a high priority on combating this kind of socially hazardous behaviour. The presence of corruption as a social problem in any state without recognizing borders has necessitated the discussion of this problem at the level of

international organizations and the need for international cooperation in the field of combating this negative manifestation.

On December 17, 1979, the UN General Assembly adopted the Code "On the conduct of officials to ensure the rule of law". In the relevant document prepared by the UN Secretariat, corruption was interpreted as a set of criminal acts divided into the following three classification groups:

1. theft, looting or misappropriation of state property by officials;
2. abuse of official powers for personal gain;
3. the existence of a conflict between public debt and personal greed.

In the UN Convention against Transnational Organized Crime (December 12-15, 2000), corruption is defined as "any act or omission committed by an official in the performance of his official duties, personally or through an intermediary, by that official and or promising any illegal property to another natural or legal person; being offered or presented, as well as being demanded or accepted by that official under threat".

As you know, Transparency International (Transparency International) is a well-known non-governmental organization for the study and fight against corruption, both globally and in individual countries. In the document compiled by "Transparency International" on "Nationwide Behavioral Ethics Systems", corruption is defined as "abuse of state power for personal gain". It also states: "Corruption is the behavior of public servants in which those servants get rich contrary to the norms of law and morality, or by abusing the power given to them, they create conditions for the enrichment of their relatives. As one of the main types of corruption, administrative corruption is more evident" [6, p. 1].

The worldwide society and powerful international organisations are always focused on the fight against corruption. To address this issue, a number of esteemed international conferences, seminars, and symposia have been organised. The document called "Practical measures to combat corruption" was prepared by the Secretariat of the VIII Congress of the UN on "Crime Prevention and Treatment of Offenders" (1990). In Resolution No. 7 entitled "Corruption in the field of public administration" adopted at the VIII Congress of the UN,

the following recommendations were made to the states in the direction of adopting administrative and disciplinary measures aimed at preventing the practice of corruption and abuse of power, and preparing the mechanisms for their operation:

a) developing a strategy to combat corruption as a special priority direction of economic and social development plans;

b) raising public awareness of the right to use public services and programs and providing effective channels for filing complaints;

v) creation of the necessary internal management procedure in state organizations;

q) adoption of accountability, effective disciplinary measures and measures of legal protection in relation to civil servants within the framework of public administrations;

d) improvement of banking and financial rules and mechanisms to prevent transfers of funds obtained as a result of corruption [5, p. 423].

In the areas of corruption prevention and combat, there are numerous multilateral international documents. On December 9, 2003, UN Convention on against Corruption was adopted. The purpose of this convention was to define a system of measures to effectively prevent corruption, which is considered a transnational crime, and to achieve coordination of the cooperation of the participating states in this direction. Here, the types of legal violations manifested by corruption and the sanctions and measures applied to prevent them are defined.

In November 1996, in accordance with the recommendations of the 19th conference of justice ministers of European countries (Valetta, 1994), the Committee of Ministers of the Council of Europe adopted the "Action Program on Combating Corruption". In February 1997, the Committee of Ministers approved the results of studying the possibility of developing a convention on civil-legal remedies for the compensation of damage caused by acts of corruption. In the 101st session of the Committee of Ministers dated November 1997, Resolution No. 24 "On twenty guiding principles in the fight against corruption", Resolution No. 7 confirming the adoption of a partial comprehensive agreement "On the establishment of a group of states on the fight against corruption" on May 1, 1999 was adopted. The

"Convention on Criminal Liability for Corruption" was adopted by the Council of Europe on January 27, 1999.

Legal literature has not provided a clear definition of corruption. The following categories apply to definitions of corruption found in international documents and literature:

- corruption is a criminal act expressed in the use of the rights and powers entrusted to them by authorized persons in the field of political system or state administration for the purpose of personal enrichment;

- corruption is a form of illegal behavior that distorts the appointment of state bodies for the purpose of personal enrichment of officials;

- corruption - illegal use of the position or status of an authorized person to obtain any privilege for himself or someone else, violation of duty and rights of other persons;

- corruption is the abuse of office for the purpose of personal enrichment (Transparency International).

According to us, the idea presented by the group "Transparency International" is both straightforward and precise.

It is undeniable that international cooperation is necessary in the battle against corruption. The Republic of Azerbaijan gives growing ties with foreign organisations that specialise in this area and pertinent law enforcement organisations from other nations particular attention. Within the framework of the "Eastern Partnership" and TAIEX (Technical Assistance and Information Exchange) tool of the European Neighborhood Policy of the European Union, Azerbaijan is a member of the European Partners Against Corruption (EPAC) and the The European Contact-point Network against Corruption (EACN), the Council of Europe's Group of States against Corruption (GRECO), the International Association of Prosecutors (IAP), the International Anti-Corruption Academy (IACA), the Organization for Democracy and Economic Development (GUAM) and other organizations.

Following Azerbaijan's independence, several laws and norms were enacted with the intention of combating corruption. Among them the decrees of the President of the Republic of Azerbaijan "On measures to strengthen the fight against crime and strengthening legal regulations" dated August 9, 1994, "On regularization of state control over production, services, financial and credit activities and

prohibition of unreasonable inspections" dated June 17, 1996. dated January 27, 1998, "On some measures in the field of combating economic crime in the Republic of Azerbaijan" dated January 7, 1999 "On improving the state control system and eliminating artificial obstacles in the field of entrepreneurship development" dated January 7, 1999 "On corruption in the Republic of Azerbaijan on strengthening the fight against corruption" dated June 8, 2000, "On prevention of interventions that hinder the development of entrepreneurship" dated September 28, 2002, "On approval of the Regulations of the Anti-corruption Office under the General Prosecutor's Office of the Republic of Azerbaijan" on October 28, 2004 "On strengthening the fight against corruption-related offenses in the field of management of state and municipal property and funds" dated June 22, 2009, and on approving the conventions on criminal liability and civil-legal liability related to corruption. Laws dated December 30, 2003, "On Combating Corruption" dated January 13, 2004, "On Approving the Regulations of the Anti-Corruption Commission under the Civil Service Management Council" dated May 3, 2005, etc. can be shown.

The fight against corruption has accelerated since Mr. Ilham Aliyev was elected President of the Republic of Azerbaijan. The Republic of Azerbaijan, a UN member, was among the first nations to sign and ratify the Convention on Combating Corruption, and its government is currently taking the required actions to put the Convention's provisions into practice. On December 30, 2003, the Parliament of the Republic of Azerbaijan ratified the European Conventions on Criminal and Other Civil-Legal Liability for Corruption, and since June 1, 2004, the Republic of Azerbaijan has been a member of the GRECO.

In order to fulfill the obligations assumed by the ratification of the Conventions, on January 13, 2004, the Law "On Combating Corruption" was adopted and that law entered into force on January 1, 2005. In connection with the application of that law, by the Decree signed by the President of the country on March 3, 2004, a specialized anti-corruption body - the Anti-Corruption Commission and a criminal prosecution body - the Anti-Corruption Department under the Prosecutor General were established, and the implementation of organizational work in this regard is assigned to appropriate state institutions.

The thirty-third chapter of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, approved by the law dated December 30, 1999 and entered into force on September 1, 2001, is called corruption crimes and other crimes against the interests of the service and includes articles 308 - 314-4 of the Code. However, various norms providing criminal elements related to corruption are also present in some other chapters of the Special part of the CC of the Republic of Azerbaijan [1].

Drafts of the State Programme on the Fight against Corruption are regularly created in the nation by a working group made up of seasoned professionals in the legal, financial, and economic domains, among other fields, with consideration for the need to implement the fight against corruption in all spheres of society. These drafts are then approved by the head of state and carried out by the appropriate state bodies.

Literature:

1. Criminal Code of Azerbaijan Republic / https://e-qanun.az/framework/46947#_Toc89058531 (in Azerbaijani language)
2. Criminology / Ed. V.N. Kudryavtseva, V.E. Eminova. M.: Yurist, 2002, 686 p. (in Russian language)
3. Criminology. Textbook for law schools / Ed. V.N. Burlakova, V.P. Salnikova. St. Petersburg: St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 1999, 608 p. (in Russian language)
4. Ivanov N.G. Group crime: content and issues of legislative regulation // State and Law, 1996, No. 9, p. 67-68. (in Russian language)
5. Montesquieu S. Selected Works. M.: Gospolitizdat, 1955.- 803 p. (in Russian language)
6. Nationwide systems of behavioral ethics. Transparency International material. Baku: Mutarjim, 2000 (in Azerbaijani language)

Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.

Судова експертиза в Україні регулюється рядом нормативних документів:

- Конституція України.
- Закон України "Про судову експертизу". Який визначає правові, організаційні та методологічні основи здійснення судово-експертної діяльності в Україні [1].
- Різні законодавчі акти, включаючи Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Відомчі накази, інструкції та міжнародні договори в сфері судово-експертної діяльності.

Також варто зазначити, що в Україні розроблялися законопроекти, які стосуються судової експертизи, такі як "Проект Закону України Про судово-експертну діяльність" від 04.11.2021 № 6284 та "Проект Закону України Про судову експертизу та самоврядування судових експертів" від 03.04.2018 № 8223.

Закон України «Про судову експертизу» основні положення якого включають: поняття судової експертизи, суб'єкти судово-експертної діяльності, фінансування судово-експертної діяльності, контроль за діяльністю атестованих судових експертів.

Цей закон визначає основні принципи, права та обов'язки судових експертів, а також регулює питання їх атестації та контролю за їх діяльністю [1].

Реформування законодавства про судову експертизу в Україні є необхідною з кількох причин:

- Посилення принципу змагальності та рівності сторін:

Згідно з ч.1 ст.243 КПК України, сторона провадження може залучати «приватного» чи «державного експерта» для проведення експертизи. Це важливо для сторони захисту, яка має обмежені можливості щодо проведення власного розслідування у стадії досудового розслідування.

- Державна монополія на проведення деяких видів експертиз: Існують обмеження (державна монополія) залучення «приватного експерта» до проведення криміналістичних, медичних та психіатричних експерти. Негативне сприйняття монополії: Ця монополія була негативно сприйнята як юридичною спільнотою, так і суспільством в цілому з огляду на обмеження права приватних експертів здійснювати свою професійну діяльність, ймовірність корупційних ризиків, обмеження права учасників кримінального провадження обирати судового експерта [2].

Вчені, такі як Авдєєва Г., Гонгало С., Дуфенюк О., Прохоров- Лукін Г., Щербаковський М., Кравченко О., Калужна О., Сімакова-Єфремян Е., Журавель В., та інші, досліджували питання щодо доцільності існування державної монополії на проведення судових експертиз у кримінальному провадженні.

Щербаковський М. зазначає про необхідність скасування монополії на проведення судової експертизи державних судово-експертних установ з тих підстав, що встановлення останньої «...не має під собою якого-небудь наукового підґрунтя і, в загалі, йде в розріз із принципом змагальності» [3].

На нашу думку є ряд недоліків такої монополії, включаючи залежність експертних установ від відомств, у структурі яких вони перебувають, а також про можливість отримання необ'єктивних висновків експертів.

Що до пропозиції щодо зміни законодавства в цій сфері. Зокрема, Сімакова-Єфремян Е. пропонує внести зміни у ст.7 Закону України «Про судову експертизу», передбачивши, що виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з дослідженням об'єктів, обіг яких заборонено та контролюється

державою [4].

Журавель В. і Гонгало С. підтримують позицію скасування державної монополії на проведення експертиз, вважаючи, що розширення кола суб'єктів судово-експертної діяльності та реальна змагальність експертиз не лише покращить якість експертиз, а й розвантажить державні експертні установи та сприятиме більш швидкому розгляду справ у судах різних рівнів.

Реформа законодавства, що регулює судову експертизу в Україні, необхідне для боротьби з відтоком кадрів судових експертів, що є серйозною проблемою, у зв'язку з повномасштабним вторгнення Російської Федерації на територію суверенної держави Україна. За даними реєстру судових експертів, на кінець 2021 року в Україні налічувалось близько 8 тисяч атестованих судових експертів, з яких до державних судово-експертних установ входило близько 7,5 тисяч осіб. Однак, на кінець 2022 року кількість державних експертів у країні зменшилась до близько 6 тисяч осіб (зменшення на 20%), а кількість приватних експертів зменшилась до 435 осіб (зменшення на 16,6%). [5].

Безумовно, що кваліфіковані наукові кадри з міжнародними сертифікатами можуть іммігрувати та працювати за межами України і мати більш високу оплату своєї праці.

Щодо фінансування судово-експертної діяльності в Україні, відповідно до статті 15 Закону України “Про судову експертизу”, проведення судових експертиз, обстежень і досліджень судово-медичними та судово-психіатричними установами здійснюється за рахунок коштів, які безпосередньо і цільовим призначенням виділяються цим експертним установам з державного чи місцевого бюджету.

Для вирішення проблеми відтоку кадрів необхідно змінити підхід до фінансування судово-експертної діяльності в Україні. По-перше, необхідно здійснити оптимізацію кадрів суб'єктів судово-експертної діяльності, що дозволить підвищити оплату праці державним експертам. По-друге, слід визначити економічно обґрунтовану нормативну вартість однієї експертогодина.

Література:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Судові реформи в Україні: аналіз результатів та очікування. Юридична газета 11. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudovi-reformi-v-ukrayini-analiz-rezultativ-ta-ochikuvannya.html>
3. Pilyukov Y. Modern system of state forensic institutions in Ukraine. The basic directions of improvement of their activity. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28851/1/%D0%9F%D1%96%D0%BB%D1%8E%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf>
4. Лоза Т.В. Проблеми організації судово-експертної діяльності в Україні та шляхи їх вирішення. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/114.pdf>
5. Стрілець С.О., Кузнєцов Р.В. Шляхи вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів МВС. «Молодий вчений» № 8(84) 08.2020. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/704/680/>

Савицький Дмитро Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правосуддя юридичного факультету

Державного університету інфраструктури та технологій

ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАСТАВИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Згідно з ч. 4 ст. 182 КПК України розмір застави визначається слідчим суддею, судом з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та

ризиків, передбачених ст. 177 цього Кодексу, наприклад, запобігання спробам: переховування, знищення, спотворення речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, незаконно впливати на потерпілого, свідка, експерта, спеціаліста, вчинити інше кримінальне правопорушення, тощо.

Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього.

Станом на 2024 рік розмір застави визначається в таких межах: щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто від 3 028 до 60 560 грн.; щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто від 60 560 до 242 240 грн.; щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто від 242 240 до 908 400 грн.

Згідно з п. 3 ч. 5 ст. 182 КПК України у виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно.

З урахуванням наведених положень, чіткі розміри застави визначені законодавцем лише для осіб, які підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні нетяжких злочинів. Щодо підозрюваних, обвинувачених у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів максимальний розмір застави законодавцем не встановлено.

Обов'язок визначення розміру застави та обґрунтованості її розміру покладається виключно на суд, а не прокурора. Сторона обвинувачення може лише звертатися до суду з клопотанням про обрання застави або тримання під вартою з

альтернативою застави, але не тиснути на суд пропонуючи її конкретний розмір у тексті свого клопотання.

Встановлення розміру застави який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб можливий лише як виключний випадок, а не як загальне правило, що нажаль має поширене явище у сучасній правозастосовній практиці. Досить часто суди формально та на свій власний розсуд підходять до визначення розміру застави у завідомо непомірних для підозрюваного (обвинуваченого) розмірах, що в кінцевому рахунку перетворює її із неізоляційного запобіжного заходу в безальтернативне тримання під вартою. З цього приводу Ю.В. Лисюк зауважив, що законодавець при визначенні меж застави зовсім не регулює механізм визначення та призначення розмірів застави саме у виняткових випадках, більше того, не розшифровує критерії визначення виняткових випадків, що більше зводиться до формального підходу та суб'єктивності прийняття рішення слідчим суддею, судом [1, с. 218].

Одне з найулюбленіших рішень ЄСПЛ, що використовується при обґрунтуванні непомірного для підозрюваного, обвинуваченого розміру застави, змісту якого надається невірне тлумачення та яке повністю спотворюється стороною обвинувачення, є справа «Мангурас проти Іспанії». Прокурори переконані, що на підставі цього рішення дозволяється визначати заставу у розмірах, що перевищують реальні можливості підозрюваного, аби гарантувати впевненість у тому, що особа не уникне покарання. Однак таке вузьке тлумачення цього рішення не відповідає його змісту та головним висновкам, зробленим після розгляду цієї справи.

Згідно з цим рішенням ЄСПЛ Мангурас був капітаном нафтового танкера, внаслідок аварії якого відбувся витік нафти в океані біля берегів Іспанії, що призвело до однієї з найбільших екологічних катастроф. З огляду на значний **збиток**, завданий діями заявника, йому було обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою із заставою у 3 мільйони євро. Вказана застава була внесена лондонською страховою компанією власника судна, капітаном якого був Мангурас. Звертаючись до ЄСПЛ, заявник зазначав, що розмір застави не був пропорційним його фінансовим можливостям й не враховував його соціальне

становище. Європейський Суд визнав, що розмір застави дійсно перевищував матеріальні можливості заявника, однак, враховуючи практику страхування нафтових танкерів, національний суд передбачив, що страхова компанія внесе за Мангураса заставу у розмірі 3 мільйони євро. Тому суд, встановлюючи такий розмір застави, був переконаний, що заявник не буде перебувати під вартою.

Узагальнюючи цю справу, слід зазначити, що гарантії передбачені п. 3 ст. 5 Конвенції, мають на меті не компенсацію завданого збитку, а виключно явку обвинуваченого на судові засідання. Сума застави має оцінюватися за ступенем впевненості, що можлива перспектива її втрати буде діяти як достатній стримуючий фактор, щоб розвіяти будь-яке бажання особи ухилитися від органів правосуддя [2].

Також варто підкреслити, що непомірний розмір застави ЄСПЛ визнав порушенням права на свободу та особисту недоторканість. Це відображено у справі «Гафа проти Мальти», де заявник понад рік перебував під вартою через завеликий розмір накладеної судом застави. У цьому випадку національні суди не надали заявнику реальної можливості використати своє право на заставу, порушивши тим самим ст. 5 Конвенції. Зазначено, що заявник був звільнений лише завдяки матері, яка, у свою чергу, повинна була залучити інших членів сім'ї, які були співвласниками майна, наданого в якості гарантії застави. ЄСПЛ визнав, що тягар застави не може покладатися на родичів, а національні суди не вжили необхідних заходів для визначення її належного розміру [3].

Фактором, що вказує на непомірний розмір застави, є тривале перебування під вартою, що робить запобіжний захід безальтернативним.

Також, варто звернути увагу на рішення «Ноймайстер проти Австрії», де суд визнав порушенням п. 3 ст. 5 Конвенції, підкресливши, що гарантії, передбачені цією нормою, спрямовані на забезпечення присутності обвинуваченого на судовому засіданні, а розмір застави не повинен залежати від суми завданого збитку [4]. Аналогічна позиція викладена у справі «Істоміна проти України», де зазначено, що застава має на меті не компенсування збитку, завданого у справі, а передусім –

забезпечення явки особи на судове засідання. Розмір застави повинен оцінюватися залежно від особи, про яку йде мова, з урахуванням її матеріального стану та інших релевантних критеріїв, що свідчать на користь або проти явки особи до суду [5].

Тож, враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що суди, обираючи заставу, часто виходять за межі її розмірів, передбачених законодавством, використовуючи виключний випадок, тим самим зловживаючи цією нормою та зводячи її зміст нанівець. Вважаємо, що судді, вирішуючи питання про визначення застави, повинні враховувати, що вона має бути не формальною, а реальною альтернативою триманню особи під вартою, з урахуванням її майнового, сімейного стану та інших даних, ставлячи на другий план тяжкість покарання, наявність вагомих доказів та розмір спричиненої шкоди.

Література:

1. Лисюк Ю.В. Окремі аспекти застосування запобіжного заходу у вигляді застави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014. № 7. С. 216–219.
2. Справа «Мангурас проти Іспанії» (Заява № 12050/04) URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-100686"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
3. Справа «Гафа проти Мальти» (Заява № 54335/14) URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/gafa-proty-malti.pdf>.
4. Справа «Ноймайстер проти Австрії» (Заява № 1936/63) URL: [https:// https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57544"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
5. Справа «Істоміна проти України» (Заява № 23312/15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h11#Text

*Щербак Надія Миколаївна,
аспірантка кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету, місто Суми*

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Домашнє насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Наразі важливо розуміти, що домашнє насильство в умовах воєнного часу не зникло та не стало менш важливим, а проблеми пов'язані з цим суспільно негативним явищем залишилися такі ж, які й були і в мирний час. Зазначене актуалізує питання щодо вивчення концептуальної сутності обмежувальних заходів за вчинення домашнього насильства та ефективності їх реалізації.

Значним кроком спрямованим на вдосконалення системи запобігання та протидії домашнього насильства стало доповнення законодавцем Кримінального кодексу України (далі - КК України) статтю 91-1, яка дозволила уповноваженим на те державою органам застосування обмежувальних заходів до осіб, винних у вчиненні домашнього насильства, при цьому, такі заходи не замінюють кримінальну відповідальність, а є самостійними заходами безпеки, які поміж іншого виконують й превентивну функцію.

Незважаючи на те, що обмежувальні заходи регламентовані у чинному КК України відносно нещодавно і сам законодавець не приділив достатньої уваги поняттю обмежувальних заходів, а лише перелічив їх види, натомість, можемо зауважити, що в доктрині кримінального права України вже з'явилися перші думки з приводу їх сутності та визначення.

Зокрема, Т. Павлова вважає, що обмежувальні заходи є примусовими кримінально-правовими заходами, що мають додатковий характер і застосовуються судом у разі вчинення повнолітньою особою злочину, пов'язаного з домашнім насильством [1, с. 92].

На думку В. Примаченко, хоч вони тісно пов'язані з

покаранням, обмежувальні заходи не передбачають каральної функції, а своїм наслідком мають лише певні обмеження, спрямовані на досягнення першочергової мети – захисту потерпілого від конкретної категорії кримінальних правопорушень [2, с. 139]

Попри те, що ст. 91-1 КК України не містить визначення поняття обмежувальних заходів, її всебічний аналіз дає змогу виокремити низку притаманних їм ознак:

- аналіз переліку обмежувальних заходів дає змогу констатувати, що всі вони спрямовані на зменшення реальних можливостей кривдника щодо реалізації ним низки своїх суб'єктивних прав та свобод;

- суб'єктом щодо якого можуть бути застосовані обмежувальні заходи є фізична осудна особа, яка вчинила домашнє насильство, та на момент вчинення такого суспільно небезпечного діяння досягла 18 років;

- фактичним елементом підстави для застосування до особи обмежуючих заходів є вчинення нею кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство». Юридичний елемент полягає в тому, що особа повинна бути або засуджена до покарання, непов'язаного з позбавленням волі або якщо така особа звільнена від покарання, або звільнена від кримінальної відповідальності;

- застосування обмежувальних заходів належить до виключної компетенції суду, водночас, їх застосування є правом, а не обов'язком суду;

- головна мета застосування обмежувальних заходів судом безпосередньо полягає в захисті інтересів потерпілої від домашнього насильства особи.

За видами обмежувальні заходи можливо класифікувати на ті, що: 1) пов'язані з заборонаю спілкування кривдника з потерпілими членами родини; 2) тимчасово відмежовують кривдника від спільного проживання з членами своєї родини; 3) направлення для проходження програми для кривдників або пробачійної програми.

Таким чином, під обмежувальними заходами слід розуміти передбачені кримінальним законом України інші відмінні від покарання примусові заходи кримінально-правового

характеру, які полягають у чітко визначених обмеженнях у реалізації особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством, своїх прав і свобод, а також покладення на таку особу додаткових обов'язків щодо вчинення певних дій, спрямованих на корекцію його соціальної поведінки, що застосовуються з метою захисту інтересів потерпілої особи одночасно з призначенням покарання, а також звільненням з підстав, передбачених чинним законодавством, від кримінальної відповідальності чи покарання. Водночас, зважаючи на існування доволі великої кількості питань, які викликають ті чи інші суперечності щодо застосування обмежувальних заходів на практиці, вкрай необхідним є продовження законодавцем пошуку найбільш оптимальних шляхів вдосконалення нормативних положень, які б в повній мірі змогли б забезпечити однозначне і правильне тлумачення правових норм, застосування та виконання кримінально-правових обмежувальних заходів.

Література:

1. Павлова Т. О. Правова природа обмежувальних заходів за чинним Кримінальним кодексом України. Правова держава. 2019. № 34. С. 89–94. URL : <http://pd.onu.edu.ua/article/view/169542> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Примаченко В. Ф. Окремі аспекти визначення місця обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство в системі заходів кримінально-правового характеру. Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи : матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. Запоріжжя: КПУ, 2019. С. 138-141.

Мусієнко Анатолій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
Державний університет інфраструктури та технологій

Жук Андрій Михайлович
Старший партнер адвокатського об'єднання
«Джастлікторз», адвокат, аспірант кафедри
конституційного та адміністративного права,
Державний університет інфраструктури та технологій.

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНОГЕННОГО ВПЛИВУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.

Будь-яка війна є дуже складним феноменом. Історія воєнних конфліктів людської цивілізації налічує багато віків, а сама війна досліджується не тільки історичною наукою та її окремим напрямом «історія воєн», але і багатьма іншими науками в силу того, що будь-яка війна є складним феноменом, та містить в собі велику кількість взаємопов'язаних складових елементів.

Війна – це соціально-політичне явище, що являє собою одну з форм розв'язування засобами збройного насильства суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, територіальних, релігійних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами, соціальними групами. Війна є продовженням політики насильницькими засобами і пов'язана зі зміною відносин між суб'єктами політики [1, с. 10].

Повномасштабне російське вторгнення в Україну у лютому 2024 року характеризується безпрецедентним рівнем жорстокості, технологічності та цинізму, якими ще не доводилось стикатись жодній країні Світу у новітній історії.

Будь-яка війна, а особливо російська війна проти України, яка переросла у повномасштабне вторгнення у 2024 році, ускладнює всі суспільні процеси в Україні. Руйнівний вплив російської інтервенції не міг не відобразитись і на такому суспільному явищі як злочинність, основному елементі предмету

кримінології. Війна вплинула на її кількісно-якісні характеристики, детермінацію, віктимологічні складові.

Окупаційна армія, вчиняє небачені в ХХІ столітті у Європі масові злочини та звірства: пограбування, сексуальне насильство, звалтування, катування, вбивства, в тому числі і цивільного населення – жінок та дітей. І це безпосередні злочинні діяння окупантів, але крім цього є і інші наслідки таких діянь, які впливають на криміногенну ситуацію опосередковано.

Попри те, що рівень злочинності за два роки повномасштабної війни в Україні не зріс, вона отримала свій «характер». Зокрема, зросла кількість тяжких і особливо тяжких злочинів, а вулична злочинність стала меншою. Про це в інтерв'ю РБК-Україна розповів голова Національної поліції України Іван Виговський. «Вулична злочинність стала меншою практично по всіх регіонах. Що стосується загальної кількості злочинів - вона зросла, в тому числі реєстрація тяжких і особливо тяжких...». По-друге, за словами Виговського, поліція під час війни документує значну кількість воєнних злочинів [2].

Важливим моментом, на думку авторів, є те, що як безпосередні злочини окупантів, так і їх подальші наслідки характеризуються високою латентністю, оскільки про величезну кількість злочинів вчинених окупантами поки може бути невідомо, в силу того, що на окупованих територіях неможливо їх виявляти та розслідувати. Крім того, жертви таких злочинів, а особливо сексуального насильства, гвалтування, катування, вже на звільнених територіях часто не звертаються за допомогою через дуже глибоку і важку психологічну травму або з інших причин.

Всі зазначені авторами актуальні аспекти криміногенного впливу повномасштабної російської агресії проти України вимагають подальшого наукового дослідження та посиленої роботи правоохоронних органів по виявленню та розслідуванню таких злочинів, а крім того, зростає значення адвокатської допомоги жертвам російської агресії проти України.

Література:

1. Війна. Р. І. Пилявець // Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]

; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL.: <https://esu.com.ua/article-34448>

2. В Україні рівень злочинності не виріс, але з'явилися цікаві нюанси. URL.: <http://surl.li/scnyr>

Муляр Галина Володимирівна
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури та технологій

Ханов Андрій Олександрович
Адвокат

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРИЙНЯТІ ЗА ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Правове відновлення України – стратегічна необхідність для її становлення як потужної європейської держави. Правовий режим воєнного стану в Україні, разом із соціальними змінами, які він породжує, потребує розвитку всіх галузей законодавства, включаючи кримінальне. Це вимагає аналізу та тлумачення існуючих законодавчих норм та нововведень у Кримінальному кодексі України.

Мета даної праці спрямована на висвітлення ключових новел законодавства у кримінальній сфері, враховуючи конкретні обставини та потреби, що виникають під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення росії в Україну. У зв'язку з цим Указом Президента на території України було введено правовий режим воєнного стану. Все це потягло за собою зміни в законодавстві, зокрема і в Кримінальному кодексі України.

Як зазначає в своєму дослідженні Л. Медвідь, реалії

воєнного часу обумовили необхідність внесення значної кількості змін до законодавства України, яке забезпечує правове регулювання прав та обов'язків військовослужбовців в Україні. Так, зокрема: розширено коло осіб, які мають право на пенсії; розширено коло прав військовослужбовців із числа іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу за контрактом; розширено коло військовослужбовців, як суб'єктів права на охорону здоров'я та медичну допомогу; розширено зміст права на медичну допомогу; закріплено право на «бойовий імунітет»; уточнено коло обов'язків військовослужбовців; розширено коло військовослужбовців, які мають право на реабілітацію тощо [1, с. 184].

На нашу думку, законодавчі новели щодо прав та обов'язків військовослужбовців у зв'язку зі запровадженням в Україні воєнного стану потребують подальших наукових досліджень.

Т. Шевчук дійшла висновку, що законопроектна діяльність уряду щодо криміналізації діянь та посилення кримінальної відповідальності у чинних нормах закону у зв'язку із воєнною та збройною агресією росії проти України, характеризується своїм бурхливим та інколи суперечливим характером [2, с. 46].

Правовий режим воєнного стану, згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану», визначає порядок діяльності органів державної влади у ситуації збройної агресії та загрози національній безпеці, незалежності та територіальній цілісності держави. Проте цей режим не повністю регулює всі аспекти збройного конфлікту. У цьому контексті норми міжнародного гуманітарного права встановлюють правову основу, через яку оцінюється поведінка сторін конфлікту та можливість їхніх дій бути кваліфікованими як найважчі міжнародні злочини - порушення законів і звичаїв війни.

Вдало зазначає І. Сиводед, що правоохоронна система України опинилась під своєрідною «лавиною» різних правопорушень. З однієї сторони, фіксуються факти вчинення воєнних злочинів, як, наприклад, напади на цивільні об'єкти, вбивства цивільних осіб, сексуальне насильство та інші, які вимагають належної уваги до деталей, значних зусиль для

проведення розслідування та відповідних знань між-народних стандартів для здійснення належної правової кваліфікації діянь. З іншої сторони, значна кількість фактів правопорушень, спрямованих проти національної безпеки, вимагають системного залучення ресурсу правоохоронних органів для їх дослідження [3, с. 95].

Варто зазначити, що під час аналізу певних законодавчих новел та більш глибокого розгляду статей 615 і 616 Кримінального процесуального кодексу України можна зробити висновок, що законодавець не врахував деякі важливі аспекти. Наприклад, відсутність структурованості та повноти змісту клопотання підозрюваного або обвинуваченого до прокурора, а також нечіткість щодо підстав, за якими прокурор має право звернутися до слідчого судді чи суду. Також відсутні чіткі критерії, за якими слідчий суддя чи суд можуть скасувати запобіжний захід, і використано загальний термін "достатні підстави" у частині 2 статті 616 КПК.

Як зазначає Н. Неледва, деякі з нововведень кримінального процесуального законодавства стосовно застосування запобіжних заходів є цілком логічними, очікуваними та необхідними, інші, навпаки, є такими що мають значні недоліки, що потребує подальшого наукових розвідок та практичного вивчення і аналізу [4, с. 200].

Висновки. Протягом дії правового режиму воєнного стану в Україні було здійснено значні зміни у кримінальному законодавстві, спрямовані на забезпечення національної безпеки та відповідності європейським стандартам правового регулювання. Ці новели відображають складну ситуацію, що склалася в країні внаслідок агресії з боку зовнішнього ворога та потреби в ефективних інструментах боротьби з внутрішньою та зовнішньою загрозою.

Однією з ключових новел кримінального законодавства стало розширення переліку злочинів, що становлять загрозу національній безпеці, включаючи зраду держави, диверсію, тероризм, інформаційні атаки тощо. Ці зміни дозволили українським правоохоронним органам більш ефективно реагувати на нові виклики та загрози.

Додатково, відбулися зміни у механізмах застосування покарань, зокрема у напрямку посилення відповідальності за злочини, пов'язані з тероризмом, зрадою державних інтересів та

іншими діями, спрямованими на порушення національної безпеки. Такі зміни відповідають міжнародним стандартам у сфері боротьби з тероризмом та іншими формами злочинності.

Нові законодавчі акти також передбачили посилення правового захисту кібербезпеки та інформаційної безпеки, зокрема шляхом визначення злочинів у цій сфері та введення відповідних покарань за їх вчинення. Це відображає важливість адаптації кримінального законодавства до сучасних викликів та технологічних змін.

Крім того, новелами кримінального законодавства передбачено інструменти для ефективного протидії гібридній загрозі, зокрема шляхом визначення злочинів, пов'язаних з маніпуляціями інформацією та втручанням у внутрішні справи країни з метою підриву демократичних інститутів.

У великій мірі зміни в кримінальному законодавстві України, впроваджені під час дії правового режиму воєнного стану, були спрямовані на забезпечення національної безпеки та відповідність європейським стандартам. Вони стали важливим кроком у розвитку української правової системи та підтримці міжнародного співробітництва в сфері боротьби з злочинністю та тероризмом.

Література:

1. Медвідь Л. Законодавчі новели щодо прав і обов'язків військовослужбовців у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 3. С. 181–185.
2. Шевчук Т. До питання про необхідність внесення змін до кримінального законодавства України в умовах дії правового режиму воєнного стану. Вісник кримінологічної асоціації України. 2023. № 1. С. 42–49.
3. Сиводед І. Зміни у кримінальному законодавстві з початку військової агресії РФ в 2014 та військових дій з лютого 2022 року в Україні. Науковий вісник ужгородського національного університету. 2022. № 73. С. 93–99.
4. Неледва Н. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану: огляд законодавчих новел. Прикарпатський юридичний вісник. 2022. № 6. С. 198–202.

Осташова Валерія Олександрівна,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
підприємництва і права
Полтавського державного аграрного університету*

Костюк Артем Валентинович,
здобувач Полтавського державного аграрного університету

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАЙНОВІ ЗЛОЧИНИ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ ТА САЛІЧНОЮ ПРАВДОЮ

Вивчення історії права дозволяє краще зрозуміти витоки сучасних правових принципів, виявити відмінності та схожість з давніми правовими системами. Цікавим аспектом порівняльного аналізу є вивчення майнової кримінальної відповідальності у двох важливих середньовічних правових кодексах: Салічній правді та Руській правді. Обидва джерела відображають відмінні аспекти правових норм і ґрунтуються на різних принципах відповідальності за майнові злочини. Цей порівняльний аналіз не лише допомагає поглибити наше розуміння правової культури того часу, але й розкриває вплив цих давніх кодексів на сучасне право. Це важливий крок в аналізі еволюції права та виявленні тенденцій його подальшого розвитку.

«Руська правда» – збірник давньоруських законів, складений у Києві в XI-XII ст., заснований на звичаєвому праві, що мав безпосередній вплив на всі правові пам'ятки литовської та гетьманської доби української історії.

Незважаючи на привілейоване становище вищих станів у суспільстві, всі вільні люди перебувають під захистом Руської Правди, головним завданням якої є створення можливостей для захисту права на життя, здоров'я та майно, а також щоб суд мав підстави прийняти справедливе рішення.

Вітчизняні вчені, аналізуючи Руську правду, серед злочинів проти власності виділяють крадіжки, розкрадання втраченого майна або втечі рабів, незаконне користування чужим майном, умисне пошкодження чужого майна, підпали та деякі інші злочини.

В Короткій редакції Руськовї правди серед предметів злочинів проти власності вказані кінь, зброя, одяг – ст. 13; спис, щит, одяг – ст. 18; кобила, віл, корова, теля, ягня, баран – ст. 27; раб – ст. 28; борть – ст. 31; польова межа, межовий знак – ст. 34; голуб, курка – ст. 36; качка, гусак, журавель, лебідь – ст. 37; пес, яструб, сокіл – ст. 38; сіно, дрова – ст. 40; вівця, коза, свиня – ст. 41 [1]. У Розширеній редакції з'являються такі предмети злочину, як коров'яче молоко – ст. 45; бобер – ст. 69; бджоли, мед – ст. 76; річкові та морські судна – ст. 79 [2, с.47]. Більшість окреслених статей присвячені крадіжці. Загалом, центральне місце в системі злочинів проти власності займає «гатьба», що трактується як загальне поняття посягання на чужу власність. У вузькому розумінні – це розкрадання або крадіжка [2, с.47].

У тексті Руської правди зустрічаються, на наш погляд, певні колізії. До прикладу у ст. 13 Короткої редакції йдеться про покарання у розмірі 3 гривень за крадіжку коня, а у ст. 30 – 1 гривня і 30 ризан.

Цікавим є значне розходження у принципах призначення покарань за злочини проти власності, вчинені групою осіб. Наприклад, та сама 30 стаття Короткої редакції Руської правди передбачає покарання за викрадення коня однією особою у вигляді сплати 1 гривні і 30 ризан, а групою осіб («якщо ж їх було і 10») – по 3 гривні і по 30 ризан для кожного. У той же час статті 41 Розширеної редакції розкриває наступну санкцію за викрадення худоби з хліву або дому: один крадій сплачує 3 гривні і 30 кун, при груповому злочині – кожен сплачує таку ж суму. Отже, Коротка редакція містила більш м'яке покарання для крадія-одинака, Розширена – однакове покарання для одного чи декількох злочинців.

Руська правда захищала в першу чергу панівні верстви населення, в тому числі в частині їх майнових прав, що проявлялося у більш суворих санкціях. Наприклад, відповідно до ст. 26 Короткої редакції Руської правди за викрадення княжого коня необхідно було сплатити 3 гривні, а за коня смерда – 2 гривні [1].

Також крадіжки класифікуються за місцем їх вчинення: на відкритому місці або в закритому приміщенні. Так, крадіжка з приміщень, що належать власнику майна, каралося суворіше.

Отже, викрадення майна із закритого приміщення є кваліфікованим злочином, тому карається штрафом майже в шість разів більшого розміру, ніж за крадіжку на місці.

Серед злочинів, направлених на знищення або пошкодження чужого майна, найтяжчим вважався підпал подвір'я або гумна (житла або сховища продуктів). Відповідно до ст.83 Розширеної редакції Руської правди за такі діяння передбачався поток (від поточити, заточити), тобто арешт або заслання, з конфіскацією майна винного.

Якщо брати інші правові пам'ятки Середньовічної Європи, то не можливо не відмітити вклад держави франків, адже з усіх «варварських правд» для історико-правової науки особливу цінність становить саме Салічна правда. Зміст цього джерела відображає соціально-економічні та політичні процеси на ранніх етапах розвитку класового суспільства, формування держави і становлення права. Салічна правда відбиває архаїчні відносини в середовищі франків, які стояли на порозі класового суспільства. Воно свідчить про диференціацію прав власності та початок розпаду родинно-общинних зв'язків. Крім того, цей документ охоплює майнові відносини раннього феодального періоду, сільськогосподарські общини, права та обов'язки членів франкської громади та членів кланових федерацій, давню та дуже примітивну судову систему та судові процедури.

Щодо майнових злочинів, то особлива увага серед них приділена крадіжці, пограбуванню, заподіянню шкоди майну та підпалу. Більшим захистом користується майно, що знаходиться в будинку та на обгородженій ділянці. Грабежі та крадіжки з обгороджених місць каралися підвищеними штрафами. Також при розрахунку штрафу враховувалася вартість викраденого. Аналізуючи статті Салічної правди, можна виділити кілька майнових злочинів та покарань за них: крадіжки свиней (титул II), рогатої худоби (титул III), овець (титул IV), кіз (титул V), собак (титул VI), птиці (титул VII), бджіл (титул VIII), рабів (титул X), вільних (титул XIII), дружини (титул XV) шкода, заподіяна ниві або якому-небудь огороженому місцю (титул IX) тощо. Штрафи за майнові злочини доволі різні, могли бути дуже високими та значно перевищувати суму збитків. До прикладу, вартість бика у франків в ті часи становила близько 2 солідів.

Відповідно до статті 2 титулу III «Про крадіжку рогатої худоби», штраф за викрадення однорічної або дворічної тварини становив 15 солідів, за дорослішу тварину штраф становив 35 солідів, за бугая – 45 солідів [3, с. 11-44].

Отже, порівнюючи відповідальність за майнові злочини в Руській правді та Салічній правді, можемо зробити висновок, що обидва джерела відображають важливі аспекти суспільного життя, а також морально-етичні принципи тогочасного суспільства. Салічна правда, спираючись на традиції франків, встановлювала суворі покарання за майнові злочини, але водночас була обмежена у визначенні понять і процедур. Руська правда мала більш розвинену правову систему, що регулювала майнові відносини, в тому числі злочинні. Це свідчить про високий рівень організації та розвитку правосвідомості на Русі. Хоча не можна не відмітити кращу систематизацію злочинів за предметом вчинення у Салічній правді. Таким чином, хоча обидва джерела відрізняються у своїх підходах, вони відображають спроби відповісти на виклики свого часу та встановити порядок у суспільстві.

Література:

1. Руська правда у короткій редакції. URL: <http://surl.li/sdaiiv> (дата звернення: 30.03.2024).
2. Паньонко І., Коваль В. Сутність та види злочинів проти власності в Київській Русі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 902 (19). С. 45-52. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18339/9.pdf> (дата звернення: 30.03.2024).
3. Семко Я. С. Історія раннього середньовіччя: документи та матеріали : хрестоматія. Одеса : Фенікс, 2021. 230 с. URL: <http://surl.li/sdhhdh> (дата звернення: 30.03.2024).

*Фролова Олена Григорівна,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри правоохоронної та антикорупційної
діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя
Володимира Великого
ПРАТ “ВНЗ “МАУП”*

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Будь-яке суспільно небезпечне діяння є актом поведінки людини, що включає два “базових” складники: 1) цей акт поведінки має включати свідомо-вольові процеси – як внутрішній (суб’єктивний) складник; 2) свідомо-вольові процеси мають “піддаватись” зовнішній об’єктивізації (об’єктивний складник) – виражатись у своїх зовнішніх проявах та вносити негативні зміни в навколишній світ, “фрагменти” якого підлягають кримінально-правовій охороні. Обидва складники суспільно небезпечного діяння визначаються в кримінальному праві за допомогою своїх основних “показників”:

- механізму впливу діяння на об’єкт кримінально-правової охорони, завдяки якому (впливу) об’єкт кримінально-правової охорони “перетворюється” на об’єкт кримінального правопорушення;
- способів та засобів вчинення такого діяння;
- механізму шкоди, що утворюється в об’єкті кримінально-правової охорони та враховується у відповідних частинах та елементах складу кримінального правопорушення (передусім в об’єкті кримінального правопорушення та наслідках або, іншими словами, суспільно небезпечних наслідках вчиненого діяння);
- особливості свідомо-вольових процесів у психіці людини, що об’єктивізуються у діянні та використовуються для спрямування діяння на відповідні об’єкти кримінально-правової охорони;
- наявність в людини деяких інших властивостей, що “вмикають” роботу зазначеного механізму (наприклад, такі властивості

можуть пов'язуватись з тим, що особа раніше вже вчинила конкретне діяння).

Саме набір цих основних “показників” дозволяє відрізнити суспільно небезпечне посягання, що є кримінальним правопорушенням, від інших видів суспільно небезпечних посягань (передусім від тих, що вчиняються неосудними особами та особами, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність). Так, при вчиненні кримінального правопорушення об'єктивізація у діянні людини її свідомовольових процесів набуває характеру негативного ставлення до конкретних об'єктів кримінально-правової охорони, а при вчиненні суспільно небезпечних діянь, що не є кримінальними правопорушеннями, може і не набувати характеру негативного ставлення в силу неосудності людини або недосягнення віку кримінальної відповідальності [1, с. 20-98]. Можливі й інші приклади: конкретні ознаки суб'єкта фармацевтичної діяльності враховуються у механізмі впливу відповідного діяння на саму фармацевтичну діяльність певного виду як на об'єкт кримінально-правової охорони, або обов'язкові ознаки фармацевтичного працівника враховуються при визначенні спеціального суб'єкта у певних складах кримінальних правопорушень, що посягають на фармацевтичну діяльність.

По-друге, для того, щоб об'єкт кримінально-правової охорони “перетворився” на об'єкт кримінального правопорушення, потрібно встановити всі основні “показники” суспільної безпеки, що названі вище. Це дозволяє з'ясувати місце соціальних цінностей, на які посягає певне суспільно небезпечне діяння, в тій ієрархії, яка характерна для національної системи кримінально-правової охорони та яка зумовлює визнання цих соціальних цінностей об'єктом кримінально-правової охорони [2, с. 108-150; 3, с. 37].

По-третє, негативні зміни, що утворюються в об'єкті кримінально-правової охорони, “перетворюють” його на об'єкт кримінального правопорушення [1, с. 73-103]. В літературі, присвяченій кримінально-правовій охороні здоров'я, відзначається, що зміни, які відбуваються “всередині” такого об'єкта, мають бути не будь-якими, а саме негативними [4].

По-четверте, об'єкт кримінально-правової охорони та

об'єкт кримінального правопорушення потрібно відмежовувати від поняття об'єкта посягання. Об'єкт посягання є узагальнюючим поняттям, яке означає, що в об'єкті кримінально-правової охорони відбулись певні негативні зміни саме в результаті впливу на них суспільно небезпечного діяння незалежно від того, чи є воно кримінальним правопорушенням або вчинене неосудною особою чи особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності.

По-п'яте, негативні зміни утворюються при впливі діяння на фармацевтичну діяльність, а відтак, остання може виступати як об'єктом кримінально-правової охорони (до моменту утворення цих змін, коли вплив ще не відбувся), так і об'єктом посягання та об'єктом кримінально-правової охорони (зокрема, коли вплив відбувся і посягання на фармацевтичну діяльність потягло утворення відповідних негативних змін).

Отже, зазначений вплив діяння можливий кількома способами. Якщо виділення цих способів здійснювати за критерієм структурного елемента діяльності (відносин), то ці способи впливу можна “представити” наступним чином:

1) шляхом впливу на суб'єктів певної діяльності, який характеризується фізичними, психічними, економічними, організаційними властивостями та ін.;

2) шляхом впливу на предмет певної діяльності, яка здійснюється відповідними суб'єктами;

3) вплив на соціальний зв'язок між учасниками певної діяльності, внаслідок якого відбувається розрив соціального зв'язку.

Найбільш типовими варіантами цього (третього) способу впливу вважається:

а) зміна особою свого соціального статусу шляхом виключення себе із складу суб'єктів певної діяльності,

б) видання акта реалізації або застосування норми права;

в) утримання від здійснення певної поведінки (як прояв пасивності), пов'язане з невиконанням особою обов'язків, покладених на неї певним нормативним актом або наявністю певного правового статусу як суб'єкта певної діяльності [3, с. 39-40].

Прикладом першого типового варіанту є “використання

коштів, здобутих від незаконного обігу ... сильнодіючих лікарських засобів”, передбачене ч. 1 ст. 306 КК, або “порушення встановленого порядку державної реєстрації лікарських засобів” (ч. 1 ст. 231-2 КК), прикладом другого варіанту – “виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів ... вчинені ... фармацевтичним працівником, або за допомогою інформаційних систем” (ч. 2 ст. 321-1 КК) або фальсифікація результатів доклінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів (ч. 1 ст. 321-2 КК), а прикладом третього варіанту – “невиконання чи неналежне виконання ... фармацевтичним працівником своїх професійних обов’язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення” (ч. 1 ст. 140 КК).

Якщо ж при виділенні способів впливу враховувати особливості механізму утворення негативних змін у соціальних цінностях, взятих під кримінально-правову охорону, то вони можуть бути визначені як:

1) зовнішній вплив на соціальні цінності, що здійснюється особами, які не є суб’єктами (учасниками) відповідної діяльності, але цей вплив тягне за собою негативні зміни соціальних цінностей, взятих під кримінально-правову охорону;

2) внутрішній вплив, що здійснюється особами, які є суб’єктами певної діяльності та здійснюється шляхом невиконання або неналежного виконання покладених на них обов’язків [3, с. 40].

Стосовно фармацевтичної діяльності як об’єкта кримінально-правової охорони, то прикладом зовнішнього впливу на неї може бути “виробництво фальсифікованих лікарських засобів”, передбачене ч. 2 ст. 321-1 КК, або “неналежне виконання ... фармацевтичним ... працівником своїх професійних обов’язків внаслідок недбалого чи несумлінного ставлення до них” (ч. 1 ст. 131 КК). Прикладом внутрішнього впливу на фармацевтичну діяльність (тобто особою, яка є її суб’єктом) може бути “порушення встановлених правил виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, відпуску, обліку, перевезення, пересилання ... сильнодіючих лікарських засобів”, передбачене ч. 1 ст. 321 КК, а також “умисне порушення

встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів, фальсифікація їх результатів” (ч. 1 ст. 321-2 КК).

Література:

1. Берзін П.С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення: монографія. К.: Дакор, 2009. 736 с.
2. Берзін П.С. Суспільна небезпечність діяння: загальна характеристика. Альманах кримінального права: збірник статей. Вип. 1 / Відповід. ред. П.П. Андрушко, П.С. Берзін. К.: Правова єдність, 2009. С. 108-150.
3. Волинець Р.А. Кримінально-правова охорона фондового ринку: сучасний стан та перспективи вдосконалення: монографія. Київ: ВД Дакор, 2018. 452 с.
4. Публічне здоров'я як об'єкт кримінально-правової охорони: що пропонують автори проекту Кримінального кодексу України? Аптека. UA. 2021 (7 червня). № 22 (1293). URL: <https://www.apteka.ua/article/597421>

Миткалик С.І.

Здобувач ступеня доктора філософії

Державний університет інфраструктури та технологій

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УСУНЕННЯ РОЗБІЖНОСТЕЙ МІЖ ПОЛОЖЕННЯМИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ”

Наприкінці 2022 року Верховна Рада України ухвалила Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки [1]. Серед основних проблем варто відзначити те, що окремі норми кримінального законодавства, які стосуються відповідальності за корупційні правопорушення, не узгоджені між собою та з міжнародними стандартами у цій галузі, а також з положеннями

кримінального процесуального законодавства та Закону України "Про запобігання корупції" (далі - Закон). Це призводить до того, що у значній кількості випадків особи, що вчинили корупційні правопорушення, уникають кримінальної відповідальності та/або покарання. Один з очікуваних результатів Стратегії полягає саме у вирішенні розбіжностей між положеннями Кримінального кодексу України (далі - ККУ) та Закону у визначенні корупційних кримінальних правопорушень.

Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення за 2022 рік вказує на наявність проблем у законодавстві в цій частині [2]. Основні проблеми полягають у неузгодженості, колізіях та непродуманій конкуренції між нормами. Однією з ключових проблем є відсутність чіткого визначення кримінального правопорушення у примітці до статті 45 ККУ. Це призводить до ситуацій, коли за вчинені корупційні правопорушення можуть бути застосовані недостатні або надмірні правові наслідки. Наприклад, деякі особи можуть уникнути кримінальної відповідальності, тоді як інші можуть бути піддані зайвим обмеженням. Такі ситуації негативно впливають на ефективність боротьби з корупцією загалом.

Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно примітки статті 45 ККУ вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу [3].

Цей перелік корупційних злочинів можна умовно розділити на три групи [4]:

а) злочини, що включають активний та (або) пасивний підкуп (статті 354, 368–369-2 ККУ);

б) злочини, які передбачають заволодіння певними предметами шляхом зловживання службовим становищем (статті 191, 262, 308, 312, 313, 357, 410 ККУ);

в) злочини, пов'язані з зловживанням владою, службовим становищем чи повноваженнями (статті 364, 364-1, 365-2 ККУ).

Злочини, передбачені статтями 210 та 320 ККУ, не

відносяться до жодної з цих трьох груп, і саме питання щодо їх визнання корупційними є спірним.

Кримінальна відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення встановлюється виключно положеннями ККУ. Проте, термінологія примітки статті 45 ККУ існує не автономно, а в розгалуженості системи норм права в різних галузях права, і вони нерозривно пов'язані з положеннями Закону, Кримінально-процесуального кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Закон передбачає, що корупційне правопорушення - діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [5]. В той час, у відповідності до положень цієї ж статті Закону корупція - це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Дане визначення не узгоджується з диспозиціями, передбаченими статтями 210 та 320 ККУ, враховуючи наступні обставини.

Так, стаття 320 ККУ передбачає відповідальність за порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, а також порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин.

Предметом цього злочину виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори. Об'єктивна

сторона цього злочину полягає у порушенні встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель; або в порушенні правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів або речовин.

Частина друга статті 320 ККУ містить кваліфікуючу ознаку та передбачає і самі дії, вчинені шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Зловживання службовою особою своїм службовим становищем саме по собі є проявом корупції. Але диспозиція цієї статті визначає відповідальність не за зловживання особою своїм службовим становищем, а за те, що власне порушення встановлення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів призвело до такого зловживання. Ставлення до особи до наслідків в цій частині може тільки мати необережний характер.

З огляду на викладене вище віднесення статті 320 ККУ до корупційних злочинів є сумнівним.

Також, цим сумнівам піддається стаття 210 ККУ. Так, стаття 210 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах.

Дії, що утворюють об'єктивну сторону злочину, передбаченого у статті 210 ККУ, полягають у використанні бюджетних коштів у порушення бюджетних призначень та асигнувань, встановлених відповідно до бюджетного законодавства України. Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, при якому особа усвідомлює суспільну небезпечність вчиненого нею нецільового використання бюджетних коштів або здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень, або з їх перевищенням всупереч

Бюджетного кодексу України.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого статтею 210 ККУ, не містить умислу одержати неправомірну вигоду чи іншу корисливу мету, яка зазначена у статті 1 Закону.

Варто відмітити, що за 2022 рік кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених статтею 210 ККУ, становила лише 3, а у 2023 році лише 12 [6]. Жодної повідомленої підозри чи вироку суду.

Таким чином, вбачається необхідність виключення з примітки статті 45 ККУ статей 210 та 320 ККУ через неузгодження положень із Законом.

Окремо варто звернути увагу на те, що особи, які притягнуті до відповідальності за вчинені корупційні кримінальні правопорушення, визначені в примітці до статті 45 ККУ, за статтями 210 ККУ та 320 ККУ, можуть мати надмірні правові наслідки притягнення до відповідальності. Зокрема, неможливість особи повернутись до державної служби на певний строк, відсторонення від виконання службових повноважень, припинення державної служби та внесення відомостей про особу до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення. Подібні надмірні законодавчі обмеження посягають на сутність змісту прав людини та громадянина, захист та непорушність яких є визначальними на шляху до вступу України в Європейський Союз.

Література:

1. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України Стратегія від 20.06.2022 № 2322-IX База даних «Законодавство України»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>
2. Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення за 2022 рік: НАЗК, ЦППР. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-zaproshue-do-obgovorennya-zvitu-pro-sudovu-praktyku-prytyagnennya-do-kryminalnoi-vidpovidalnosti-za-koruptsiyu/>

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.13
4. Задоя К., Хавронюк, М.: Висновок щодо узгодженості між собою положень Кримінального кодексу України, Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення в аспекті кримінальної відповідальності за корупційні злочини. URL: <https://pravo.org.ua/vysnovok-shhodo-uzgodzhenosti-mizh-soboyu-polozhen-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-zakonu-ukrayiny-pro-zapobigannya-koruptsiyi-kryminalnogo-protsesualnogo-kodeksu-ukrayiny-ta-kodeksu-ukrayiny-pro-admini/>
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII Відомості Верховної Ради, 2014, № 49, ст.2056.
6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Офіс генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Матвійчук Анатолій Васильович,

доктор юридичних наук,

Державний університет інфраструктури та технологій,

доцент кафедри правосуддя юридичного факультету,

Інституту управління, технологій та права,

м. Київ, Україна

ВЗАЄМОДІЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС БОРТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Сучасну систему запобігання та протидії корупції формують відносно нові спеціалізовані органи, серед яких – Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), а також інші органи, які виконують функції щодо боротьби з корупцією в Україні.

Антикорупційні органи повинні тісно координувати свої дії, щоб забезпечити ефективність у боротьбі з корупцією, в тому числі обмінюватись інформацією та даними, які можуть сприяти розслідуванню кримінальних проваджень пов'язаних з корупцією.

В системі суб'єктів запобігання та протидії корупції наявні недоліки, такі як: обмеженість регламентації питань взаємодії; відсутність належної деталізації процесуальних аспектів взаємодії; недостатня кількість нормативно-правових актів щодо взаємодії між спеціалізованими антикорупційними інституціями; відсутність формалізованих механізмів оцінки ефективності взаємодії суб'єктів протидії корупції. Науковець вважає, що зазначені недоліки можна вирішити шляхом їх комплексного наукового опрацювання [1, с. 100]. Погоджуємось з думкою щодо відсутності чіткого регулювання взаємодії антикорупційних інституцій в частині їх законодавчого регулювання. Зазначене твердження лише підтверджує актуальність тематики дослідження.

В свою чергу, проблеми взаємодії суб'єктів державної антикорупційної політики виникають як під час її формування, так і під час впровадження заходів [2, с. 82]. Процедура взаємодії антикорупційних органів розпочинається з моменту виникнення необхідності надання допомоги органу по боротьбі з корупцією. Допомога може полягати у наданні інформації, документів, проведенні процесуальних дій та інше.

Радецький Р. наголошує, що наразі в Україні відсутня ефективна взаємодія всіх суб'єктів антикорупційної діяльності, прикладом зазначеного стало затвердження Порядку проведення контролю та повної перевірки електронних декларацій чиновників, під час якого спостерігається протистояння між Міністерством юстиції та НАЗК. Критика Міністра юстиції щодо роботи НАЗК є безпідставною і свідчить про неузгодженість у роботі двох відомств, що негативно впливає на довіру громадян до всієї системи запобігання корупції в Україні [3, с. 152].

НАЗК — єдиний антикорупційний орган, який пройшов перший зовнішній незалежний аудит. За його результатами міжнародні аудитори надали Нацагентству 120 рекомендацій. Тому міжнародний аудит вкотре підтвердив актуальність і

доцільність окремих змін для посилення спроможності і незалежності органу». З 34 рекомендацій наданих в попередній оцінці НАЗК повністю виконало 7, частково виконало 18, а не виконало 9.

Найкращий результат отримав Вищий антикорупційний суд (ВАКС) - 4,6 бала, а найгірший Агентство з розшуку та менеджменту активів (АРМА) - 3,4 бала. Зі 103 рекомендацій, наданих у дослідженні 2020 року, органи виконали 23, частково виконали 36, а зовсім не виконали 41. Дослідження охоплює календарний період від серпня 2020 року до червня 2023 року. Антикорупційні органи, а саме НАЗК, НАБУ, САП, АРМА та ВАКС, оцінювали за 5-бальною шкалою, де 5 - максимальний бал, а 1 - мінімальний [4].

У разі відсутності єдиного підходу щодо вирішення корупційних питань між відповідними органами, виникає проблема, яка виходить на зовсім інший рівень - породжує недовіру суспільства; змінюється ставлення громадян; розповсюджуються негативні відгуки в Інтернет-мережі та засобах масової інформації.

Антикорупційні органи можуть проводити спільні дії та розслідування для більш ефективного виявлення та розслідування корупційних злочинів. Проявляється процес взаємодії в частині передачі документів, інформації, проведенні процесуальних дій. В тому числі, важливо співпрацювати з іноземними партнерами з метою забезпечення обміну досвідом.

Підвищити довіру до антикорупційних органів можливо, якщо висвітлювати роботу антикорупційних органів в ЗМІ, на офіційних сторінках, інших ресурсах, які допомагають передати інформацію щодо ефективності антикорупційних заходів.

Література:

1. Дем'янчук В. А. Шляхи удосконалення рівня взаємодії між суб'єктами запобігання та протидії корупції в Україні. Правовий часопис Донбасу. 2018. №1. С. 97–102.
2. Ростовська К. В. Проблемні питання взаємодії суб'єктів формування та суб'єктів реалізації державної антикорупційної політики. Правова позиція. 2018. №2. С. 80–84.

3. Радецький Р. Національне агентство з питань запобігання корупції в системі органів протидії корупції в Україні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. №1. С. 148–154.
4. Зростання забуксувало. НАЗК покращило свій результат на 0,1 бала за два роки - результати дослідження Transparency international Ukraine. Офіційний сайт Transparency international Ukraine. URL: https://ti-ukraine.org/news/zrostannya-zabuksuvalo-nazk-pokrashhylo-svij-rezultat-na-0-1-bala-za-2-roky-rezultaty-doslidzhennya-transparency-international-ukraine/?fbclid=IwAR29R34veRzqfZgcpPInyazvZmMWY09uJXt7M14yCopo_pe-uQl8iyjEmdI

***Бондаренко Ольга Сергіївна,**
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Сумського державного університету*

РИЗИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ПРИНЦИПУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

У сучасному світі, де цифрові технології все більше проникають у різні сфери життя виникає необхідність розуміти та аналізувати ризики, пов'язані з цифровою трансформацією. Особливо важливою стає ця проблема в контексті протидії корупційним правопорушенням, оскільки цифрові технології можуть як допомагати в боротьбі з корупцією, так і створювати нові можливості для її здійснення.

Одним із ключових аспектів є розуміння та аналіз ризиків, які супроводжують процес цифрової трансформації. Це охоплює питання кібербезпеки, захисту персональних даних, використання штучного інтелекту, блокчейн-технологій та інших інноваційних рішень, які можуть бути як засобом захисту, так і джерелом загрози в контексті корупції.

У наших тезах доповідей ми спробуємо проаналізувати

ці, визначити основні виклики та можливості, які вони створюють для суспільства та держави у контексті боротьби з корупцією. І перший ризик – це, безперечно, забезпечення кібербезпеки. Це питання особливо актуалізується в умовах воєнного стану, адже кібербезпека є частиною національної безпеки держави. Вона відіграє вирішальну роль у захисті державних реєстрів, які містять конфіденційну інформацію та дані про громадян, підприємства та різноманітну діяльність уряду. Заходи кібербезпеки, такі як шифрування, контроль доступу та безпечне зберігання даних, допомагають запобігти несанкціонованому доступу, витоку даних і крадіжці особистих даних. Надійні заходи кібербезпеки, включаючи системи виявлення вторгнень і багатофакторну автентифікацію, що є важливими для запобігання несанкціонованому доступу до державних реєстрів. Це допомагає гарантувати, що лише авторизований персонал може отримати доступ до інформації, що зберігається в цих реєстрах, і змінити її.

На жаль, в умовах воєнного стану, державні реєстри вразливі до різноманітних кіберзагроз, включаючи зловмисне програмне забезпечення, фішингові атаки та програми-вимагачі. Ефективні стратегії кібербезпеки включають регулярні оцінки загроз, сканування вразливостей і профілактичні заходи для виявлення та пом'якшення потенційних кіберзагроз до того, як вони зможуть порушити цілісність реєстрів. Такі методи, як цифрові підписи та технологія блокчейн, можуть бути використані для забезпечення автентичності та незмінності даних, зменшуючи ризик маніпулювання даними або їх пошкодження.

Важливим викликом у контексті цифрової трансформації в цілому і антикорупційної сфери зокрема є питання цифрової грамотності населення. Дані з країн, що розвиваються, показують, що цифрові технології надають доступ до цінної інформації про ринки, роботу, охорону здоров'я, освітні та фінансові послуги, але їх переваги залежать від додаткових інвестицій, які дозволяють ефективно використовувати ці технології. Крім того, кілька досліджень показують, що люди з вищою цифровою грамотністю краще виявляють фейкові новини та оманливий контент в інтернеті. Таким чином, цифрова

грамотність може допомогти людям стати більш розбірливими споживачами онлайн-контенту, що, своєю чергою може мати позитивний вплив на соціальну та політичну поведінку [1].

В Україні Міністерство цифрової трансформації спільно з партнерами провело аналіз рівня цифрової грамотності серед українських громадян. Головною метою було відстеження динаміки розвитку навичок та знань у сфері використання інформаційних технологій та електронних пристроїв. Було встановлено, що протягом чотирьох років відсоток осіб, які володіють цифровими навичками, зріс на 13 % і складає 60 %. Це свідчить про тенденцію до зростання рівня цифрової грамотності серед українського населення. За результатами поточного дослідження встановлено, що загалом 93 % дорослого населення України віком від 18 до 70 років мають цифрові навички [2].

Цифрова грамотність відіграє важливу роль у протидії корупції, надаючи громадянам знання та навички для навігації цифровими платформами, а також дає можливість критично оцінювати інформацію та притягувати органи до відповідальності. Саме цифрова грамотність дозволяє громадськості отримувати доступ й аналізувати інформацію з різних джерел, включаючи державні вебсайти, платформи журналістських розслідувань та антикорупційні організації. Цифрова грамотність дає змогу викривачам корупції безпечно та анонімно повідомляти про випадки корупції через цифрові канали, такі як безпечні онлайн-платформи та гарячі лінії. Розуміючи, як безпечно використовувати ці механізми повідомлення, люди можуть викривати корупцію, не боячись помсти, і допомагати владі розслідувати та переслідувати порушників. Крім того, через соціальні медіа та онлайн-форуми люди можуть співпрацювати, щоб виявляти порушення, документувати випадки корупції та вимагати відповідальності від державних службовців та установ.

Отже, цифрова трансформація може бути ефективним інструментом у протидії корупції, якщо вона використовується належним чином. Ключовою складовою протидії корупції в цифровому середовищі є співпраця між сектором державних органів, бізнесу та громадськістю. Для цього, зокрема, важливою є розробка ефективних заходів кібербезпеки та підвищення рівня

цифрової грамотності населення.

Література:

1. Ali A., Raza A., Qazi I. A. Validated digital literacy measures for populations with low levels of internet experiences. Development Engineering. 2023. Volume 8. № 100107. URL : <https://doi.org/10.1016/j.deveng.2023.100107>.
2. Мінцифра презентувала результати дослідження цифрової грамотності українців. Черкаська обласна державна адміністрація : вебсайт. URL : <https://ck-oda.gov.ua/cifrovizaciya/mincifra-prezentovala-rezultati-doslidzhennya-cifrovoyi-gramotnosti-ukrayinciv/>. (дата звернення: 21.03.2024).

***Шевченко Андрій Олександрович,**
здобувач Навчально-наукового інституту економічної
безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

***Самілик Людмила Олексіївна,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТОТАЛЬНОГО ВІДЕОНАГЛЯДУ ЗА СУСПІЛЬСТВОМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОРУШЕННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Сучасний стан стрімкого розвитку процесів цифровізації світового співтовариства безперечно має позитивний вплив на суспільне життя, оскільки сприяє пришвидшеному вирішенню різних задач. Незважаючи на це, різноманіття продукції, створеної внаслідок таких процесів цифровізації, має власне застосування практично у всіх сферах суспільних відносин, включаючи здійснення відеонагляду за суспільством. Набуття

широкого використання інформаційних ресурсів органами державної влади та їх стрімке поширення в межах контролю суспільних відносин є не завжди позитивним рішенням, оскільки переважно здійснюється несанкціоноване втручання в приватно-правові відносини, що виникають в суспільстві [1, с.2-3].

Передусім доречно зазначити, що право на особисте життя передбачено статтею 32 Конституції України [2]. Аналізуючи положення даної статті, відмітимо, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, за виключенням випадків передбачених чинним законодавством з питань безпеки. Разом з цим, варто вказати, що відповідно до статті 31 Конституції України, кожній особі гарантується право на таємницю листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції. Таким чином, запровадження тотального відеонагляду за суспільством, що передбачено законопроектом №11031 «Про єдину систему відеомоніторингу стану публічної безпеки» від 20.02.2024 року, основною метою якого є забезпечення дотримання громадського порядку у публічному просторі та транспорті, виявлення правопорушень, встановлення та розшук осіб, які переховуються, покращення захисту дітей, на нашу думку не є позитивним кроком, оскільки передбачає пряме втручання в приватно-правові відносини, що виникають між суб'єктами приватного та публічного права [3]. Разом з цим, аналізуючи механізм здійснення тотального відеонагляду за суспільством, відмітимо, що як інструмент реалізації такого нагляду, розроблено окрему технічну систему, що здійснює ідентифікацію кожної особи системою відеонагляду на підставі набору та зчитування персональних і біометричних даних відцифрованого образу обличчя, що легітимізує дану інформацію у відповідні технічні продукти та програмне забезпечення [4]. Процеси ідентифікації суб'єктів приватно-правових відносин відбуватимуться також з використанням широкого набору персональних даних, зокрема таких як: ім'я, прізвище, дати народження, інформації про місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків та інших даних. Ми вважаємо, що дані процеси ідентифікації напряму порушують конституційне право на гарантування особистого життя, оскільки, по-перше за

допомогою системи зчитування та накопичення особистих даних особи, порушується конституційне право на втручання в особисте життя, що здійснюється без її згоди. По-друге, оскільки здійснення відеонагляду передбачає одночасне ведення звукозапису, таким чином порушується конституційне право громадян на таємницю ведення телефонних розмов. Разом з цим, доречно зауважити, що оскільки розвиток та різноманіття цифрової продукції на сучасних ринках електронних засобів спостереження є доволі великим за обсягом та необхідним функціоналом, таким чином допускається порушення конституційного права особи на таємницю листування, оскільки фактично кожна система відеонагляду передбачає зчитування інформаційного потоку не лише з особи, але й з її особистих пристроїв ведення інформаційно-комунікаційного процесу.

Таким чином, всеохопленість та масштабність такого нагляду, який передбачає даний законопроект, потребує відповідним чином забезпечення дотримання безпеки зберігання та використання персональних даних кожної особи, разом з цим передбачаючи мінімізацію можливих ризиків несанкціонованого втручання та витоку таких персональних даних. Разом з цим, у даному законопроекті згадується захист персональних даних відповідно до Конвенції «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» №994_326 від 06.07.2010 року [5]. Доцільно зазначити, що за даним нормативним актом визначено загальні принципи обробки, зберігання та обміну персональних даних, що також вимагає відповідного забезпечення безпеки зберігання таких даних та має застереження з метою захисту прав людини. Таким чином, ми можемо сказати, що запровадження настільки великого механізму тотального відеонагляду за суспільством на даному рівні не є доцільним кроком органів державної влади, тому що через такі причини, як низький рівень юридичного захисту порушених прав щодо персональних даних, недостатній рівень державного фінансування в аспекті технічного забезпечення реалізації таких проектів та недостатність механізмів засобів безпеки та контролю таких обсягів накопичених персональних даних, в загальній сукупності виникатиме лише більшість негативних наслідків, аніж позитивних сподівань, що висловлені

в даному законопроекті.

Література:

1. Шевчук І. Основні тенденції цифровості бізнес-середовища України. Європейська наука. №1. 2023. С.27-39.
2. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996 року. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про єдину систему відеомоніторингу стану публічної безпеки: Проект Закону України №11031 від 20.02.2024 року. Відомості Верховної Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=77597
4. Прощай приватність? В Україні пропонують запровадити тотальний відеонагляд. Офіційний портал новинного видання Україна кримінальна. URL: <http://surl.li/rozbj>
5. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text

*Леонід Подорога,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ XVI СТ.

Актуальність дослідження даної тематики в історичному ракурсі зумовлена об'єктивними реаліями сьогодення. Адже війна, яку розв'язала росія проти України у 2014 році, повномасштабна агресія проти нашої держави у 2022 році суттєво вплинули на різке зростання військових злочинів. Так, генеральний прокурор України Андрій Костін взяв участь у конференції з міжнародного кримінального права «Реагування на злочини за міжнародним правом», де йшлося про притягнення до відповідальності воєнних злочинців. Він зазначив, що Україна розслідує понад 122 тисячі воєнних злочинів з боку Росії [1]. Серед них: вбивства, страти, катування, обстріли цивільної інфраструктури, примусова депортація та інші.

Спробуємо проаналізувати поняття і види військових злочинів, які були відображені у нормах українського кримінального права XVI ст., передусім – у визначному нормативно-правовому акті зазначеної доби – Литовському Статуті.

У XVI ст. Велике князівство Литовське, а з 1569 року (після укладення Люблінської унії) – Річ Посполита, вступають у фазу активних бойових дій із сусідніми державами: Швецією, Кримським ханством, Османською імперією, московією. Це, зрозуміло, вимагало потужної армії. Для прикладу у першій третині волинський князь, магнат Костянтин Острозький XVI ст. «постачав 426 коней і 3408 осіб служби, що було найбільше серед усіх магнатів Литви»; всього ж Волинь тоді виставляла 6112 осіб і 748 коней, будучи на 5 місці стосовно комплектування загального війська [2, с. 21].

Разом з тим, у зазначений період відбувається активний розвиток феодалних васальних відносин, що означало: за отримання землі представник шляхти мав брати участь у війні, причому – за власний кошт. Очевидно, що частина шляхтичів ухилялась від служби і таким чином виникла потреба у

встановленні юридичної (на той час – виключно кримінальної) відповідальності.

Зрозумілим є і той факт, що військовослужбовець повинен дотримуватись суворої дисципліни та відомої субординації у відносинах із командиром та своїми соратниками. Крім того, участь у походах вимагає і особливого ставлення до мирного населення, головним принципом якого стає не вчиняти будь-яких протиправних дій проти цивільних громадян (на той час, зрозуміло, підданих).

Ще на початку XVI ст. центральною владою було видано низку статутів, ухвал та інших нормативних актів, які б урегулювали ці питання. Але вперше вони були узагальнені в єдиний розділ у I, II та III редакціях Литовського Статуту (1529, 1566 та 1588 року) (це був II розділ «Про оборону земську») [3, с. 217 – 222; 4, с. 266 – 276; 5, с. 70 – 81].

Загалом, військові злочини (або проти військової служби) можна поділити на три категорії. До першої можна віднести ті, що проявлялись з об'єктивної сторони в протиправній активній (дії) чи пасивній (бездіяльності) поведінці шляхтича щодо ухилення від свого обов'язку служити у війську. Такими, зокрема, були:

- відмова прибути у визначений час до пункту збору війська (I редакція, II розділ, 1 артикул; II редакція, II розділ, 1 артикул; III редакція, II розділ, 1 артикул);

- відмова знаходитись у війську під власним стягом (I редакція, II розділ, 2 артикул; II редакція, II розділ, 7 артикул; III редакція, II розділ, 7 артикул);

- ухилення від перепису чи огляду (I редакція, II розділ, 4 артикул; II редакція, II розділ, 10 артикул; III редакція, II розділ, 10 артикул);

- від'їзд від війська без дозволу монарха чи гетьмана (I редакція, II розділ, 11 артикул; II редакція, II розділ, 10 артикул; III редакція, II розділ, 10 артикул);

- запізнення у прибутті у визначений термін до війська (I редакція, II розділ, 7 артикул; II редакція, II розділ, 13 артикул; III редакція, II розділ, 13 артикул).

Друга категорія військових злочинів була тісно пов'язана із злочинним невиконанням своїх службових

обов'язків. Литовським Статутом такими злочинами визнавались:

- неприбуття у встановлений термін на свій військовий пост (I редакція, II розділ, 13 артикул);

- його самовільне залишення (I редакція, II розділ, 12 артикул);

- втеча з бойовища (II редакція, II розділ, 14 артикул; (III редакція, II розділ, 14 артикул).

Нарешті, третю групу склали ті злочини, склад яких містив умисне посягання на особу або її майно. Такими визнавались:

- напад на чужий маєток та його пограбування (I редакція, II розділ, 14 артикул; II редакція, II розділ, 20 артикул; III редакція, II розділ, 18 артикул);

- знищення або пошкодження майна цивільних людей («але домів розбирати і плотів палити, ставків і сажівок волочити ані спускати, жито, ярину навмисно травити ані топтати не повинні» (I редакція, II розділ, 15 артикул; II редакція, II розділ, 21 артикул; III редакція, II розділ, 19 артикул);

- учинення нападу одним шляхтичом на іншого з ціллю вбити або спричинити поранення (I редакція, II розділ, 16 артикул; II редакція, II розділ, 23 артикул; III редакція, II розділ, 21 артикул).

Література:

1. Кількість воєнних злочинів росії в Україні перевищує 122000 – генпрокурор Костін. URL: <https://www.holosameryky.com/a/kostin-voenni-zlochyny/7500095.html> (дата звернення: 30.03.2024).

2. Крейчі В. Збройні сили Великого князівства Литовського за гетьманування К. І. Острозького. Острозький краєзнавчий збірник. 2015. Вип. 8. С. 21 – 26.

3. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2002. Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 року. 2002. 464 [2] с.

4. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична

література, 2003. Т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року. 2003. 560 [2] с.

5. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2004. Т. 3 (кн. 1): Статут Великого князівства Литовського 1588 року. 2004. 672 с.

*Олександр Дорогань,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет*

ВИДИ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ГЕТЬМАНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII - XVIII СТ.

Об'єктивні реалії нашого сьогодення, широкомасштабна війна, яку веде росія проти України зумовлюють актуалізацію дослідження в історичному ракурсі видів військових злочинів, особливо це стосується періоду Гетьманщини. Адже як і зараз, так і у ті часи на порядку денному перед державою та українським суспільством стояли важливі проблеми: необхідність укріплення оборони, боротьба з ухиленням від військового обов'язку щодо захисту своєї Батьківщини, порушення наказів безпосередніх командирів тощо. Наприклад, платформа «Опендабот» повідомляє, що «від самого початку війни у 2014 році щодо військовозобов'язаних, які ухиляються від військової служби, сумарно ухвалили 3 746 вироків. Третина з них припадає на 2023 рік», причому «120 вироків «ухилянтам» винесли у січні 2024 року. Це вже 54% від загальної кількості вироків за цією статтею за увесь 2022 рік» [1].

Нагальною потребою стає боротьба із воєнними злочинами, злочинами проти людства, які учиняють в Україні російські окупанти. Так, на 2.02.2024 р. Україна вже задокументувала понад 120 тисяч таких злочинів: серед них вбивства, зґвалтування, тортури, примусові депортації, жорстоке поводження, мародерство [2].

Слід зазначити, що військові злочини у першу чергу були відображені в універсалах гетьманів (друга половина XVII ст.). Звернення прискіпливої уваги на цей вид злочинів зумовлювався тим, що майже вся друга половина XVII ст. була насичена постійними війнами на території Гетьманщини. Як видно з текстів цих документів, бойові дії супроводжувались насильством над мирним населенням під час військових походів, його пограбуванням та спричиненням інших «кривд та шарпанини»; супровідними також були й такі військові злочини, як-то: недбале ставлення до військової служби, невиконання наказів гетьмана та інше [3, с. 88, 96, 105, 109-110; 4, с. 78-79, 81, 89-90, 110, 111].

Військові злочини були достатньо розповсюдженим видом кримінальних правопорушень і у Запорізькій Січі. Зокрема, це порушення правил несення військової служби. Так, Г. Л. де Боплан зазначає, що злочином вважалось вживання спиртних напоїв під час військових походів [5, с. 71].

Іншим відомим у Запорізькій Січі видом військових злочинів було дезертирство. Так, з аналізу однієї справи можна побачити, що прикуття до ганебного стовпа як міра покарання «була визначена дезертирам, які під час війни самовільно від своїх прапорів йшли у степ під приводом польових робіт» [6, с. 134].

Відома правова пам'ятка українського народу періоду Гетьманської України «Права, за якими судиться малоросійський народ» (або Кодекс 1743 р.) істотно розширює перелік військових злочинів і встановлює за них відповідну ступеню їх суспільної небезпеки систему покарань.

Зокрема, військовим злочинам була присвячена глава V Кодексу 1743 р. [7]. Відповідно до норм даної глави військовими злочинами вважались такі діяння, як-то:

- недбале ставлення військовослужбовців до своїх обов'язків;
- відсутність на військовій службі;
- дезертирство;
- втеча з поля бою;
- посягання на життя або здоров'я іншого військовослужбовця;

- злочини проти мирного населення (вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, згвалтування, знищення майна або насильницьке ним заволодіння, крадіжка тощо (V глава, 10 артикул, 2 пункт, 11 артикул, 2 пункт, 12 артикул, 14 артикул, 1 та 2 пункти, 15 артикул, 1 та 17 пункти, 20 артикул, 2 пункт) [7].

Найбільш типовими видами покарань за скоєння зазначених військових злочинів є штрафи, позбавлення чину, тілесні покарання. Це можна пояснити тим, що у другій половині XVII ст. формуються інші принципи комплектації війська, ніж за доби Речі Посполитої. Так, окрім осіб, що мали маєтки (фактично, шляхта), військову службу мусили проходити і особи, що їх не мали (тобто, значно розширювалась соціальна основа армії) (3 та 6 артикули) [7].

Крім того, на думку А. Яковліва, такі зміни могли статись і у результаті введення порядків та умов козацької військової служби [8, с. 73]. Тому, наприклад, конфіскація майна була доволі непрактичним видом покарання, а законодавець, враховуючи, що військова служба стала оплатною, встановлює кримінальні штрафи, а за деякі військові злочини, залежно від звання військовослужбовця – позбавлення чину (командирів) або й тілесні покарання (це стосувалось «рядових»).

Література:

1. Скільки військовозобов'язаних притягнули до відповідальності за ухилення від служби – Опендатабот. URL: <https://suspilne.media/703130-skilki-vijskovozobovazanih-pritagnuli-do-vidpovidalnosti-za-uhilenna-vid-sluzbi-opendatabot/> (дата звернення: 02.04.2024 р.)
2. Україна задокументувала понад 120 тис. воєнних злочинів внаслідок вторгнення Росії, – генпрокурор. URL: https://lb.ua/society/2024/02/02/596659_ukraina_zadokumentovala_ponad_120.html (дата звернення: 02.04.2024 р.)
3. Акти, які відносяться до історії Західної Русі: В 5 т. / Археографічна комісія. 1853. Т. 5 : 1633 – 1699. 288 с.
4. Універсали Богдана Хмельницького. 1648 – 1657 / Упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1998. 381 с.

5. Боплан Г.Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн: Пер. з франц. Київ : Наукова думка, 1990. 256 с.
6. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. Дніпропетровськ : Січ, 1994. 678 с.
7. Права, за якими судиться малоросійський народ / відп. ред. та авт. передм. Ю. С. Шемшученко; упорядн. та авт. нарису К. А. Вислобоков; ред. кол.: О. М. Мироненко (голова), К. А. Вислобоков (відп. секретар), І. Б. Усенко, В. В. Цветков, Ю. С. Шемшученко. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1997. 548 с.
8. Яковлів А. Український кодекс 1743 року «Права, за якими судиться малоросійський народ». Записки Наукового Товариства імені Шевченка. 1949. Т. CLIX. 210 с.

Дружинін Дмитро Олександрович
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Державний податковий університет

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Особа, яка ухилялася від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (якщо такі дії призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення її до кримінальної відповідальності сплачено податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодовано шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Не вважається умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо платник податків досяг податкового компромісу відповідно до підрозділу 9-2

розділу XX "Перехідні положення" ПКУ.

Не вважається умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять у систему оподаткування, якщо такі діяння пов'язані з придбанням (формуванням джерел придбання), створенням, одержанням, використанням об'єктів, щодо яких особою було подано одноразову (спеціальну) добровільну декларацію та сплачено узгоджену суму збору відповідно до підрозділу 94 "Особливості застосування одноразового (спеціального) добровільного декларування активів фізичних осіб" розділу XX ПКУ в межах складу та вартості об'єктів декларування, зазначеної в одноразовій (спеціальній) добровільній декларації як база для нарахування збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування, якщо такі діяння вчинені до 1 січня 2021 року та пов'язані з придбанням (формуванням джерел придбання), створенням, одержанням, використанням об'єктів одноразового (спеціального) добровільного декларування або розпорядженням ними [1].

В той же час, за результатами проведених досліджень 55% суб'єктів господарювання ухиляються від сплати податків, у додаток до цього 45% використовують схеми агресивного податкового планування. Не останню роль в цьому і досі займає використання фіктивного підприємства. [2].

Досліджуючи питання, що пов'язані з ухиленням від сплати податків, процеси та події, які відбуваються в соціумі, можна погодитись, що ці питання так чи інакше впливають в цілому на стан та процеси злочинності в нашій державі. Відомо, що злочинність у сфері господарювання є прямою загрозою загальної безпеці в масштабах країни, а тому вимагає постійного удосконалення системи протидії з боку держави. Підтвердженням цьому є сучасні події які відбуваються у нашій державі, а саме, економічна неспроможність не дозволяє повною мірою протистояти воєнній агресії РФ. Ефективність такої боротьби можна досягти двома шляхами: перший стосується розвитку заходів щодо недопущення економічної злочинності, що виражається в зниженні кількості такого роду злочинів, у тому числі і ухилення від сплати податків, і другий – розробки заходів щодо розкриття вже вчинених суспільно небезпечних

діянь економічного характеру та досягнення повного відшкодування понесених втрат і матеріальних і моральних.

Зазначимо, що криміногенна обстановка в сфері господарської діяльності характеризується зростанням податкової та економічної злочинності в цілому, ускладненням застосовуваних способів порушення і використання недосконалості чинного законодавства. Також з'являються нові види економічних загроз, які пов'язані з глобалізацією світової економіки, розвитком економічної інтеграції та динамічним розвитком процесів діджиталізації економіки, а також з впливом центрів світової торгівлі на економічні реформи.

Література:

1. <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
2. <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/>

***Ржемовський Владислав Миколайович**
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Державний податковий університет*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У БАНКУВСЬКІЙ СФЕРІ

Функціонування банківської системи України, потребує умов, за яких вплив зовнішніх і внутрішніх несприятливих факторів не призведе до суспільно-небезпечних наслідків. Їх настання може бути спровоковано будь-якими перетвореннями як наслідок проведеного реформування банківської системи і військових дій на сході України. Процеси інтеграції українського банківського сектора в європейський простір потребують заходів, спрямованих на забезпечення стабільності і підвищення конкурентоспроможності сфери банківської діяльності. Сучасні регуляторні вимоги і механізми, встановлені ЄС, спрямовані на зниження кредитних ризиків і забезпечення стабільності функціонування фінансового сектору зарубіжних держав. Вони можуть бути ратифіковані і відповідним чином впроваджені у

національне законодавство, зокрема й у національну банківську галузь, лише за умови зниження рівня тінізації економіки [1] України і криміналізації сфери банківської діяльності. В рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2] і втіленні Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року [3], Національний банк України здійснює заходи з імплементації норм Директив ЄС в діяльність банківської системи України. Однак, ці процеси супроводжуються не лише позитивними, але й негативними перетвореннями, зокрема - підвищенням рівня криміналізації суспільних відносин у сфері банківської діяльності. Це пояснюється тим, що банківська система України не адаптована до кризових явищ в економіці і постійних змін у законодавстві. У зв'язку з цим, будь-які перетворення супроводжуються непередбачуваними процесами, які можуть призводити до настання суспільно-небезпечних наслідків [4].

Тож, досліджуючи окремі питання злочинності сфері діяльності банків варто звернути увагу на наукові дослідження у міжнародній кримінології.

До прикладу, за кримінальним правом Англії С. В. Чупрова наводить наступну класифікацію кримінальних правопорушень: злочини, що вчиняються самими банками; злочини, що вчиняються з використанням банків і банківських технологій та інструментів у цілях особистої наживи; злочини, пов'язані з відмиванням грошей, та інші діяння, що потребують розкриття банківської таємниці. КК КНР встановлює відповідальність юридичних осіб за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності. Зокрема, ст. 174 КК КНР закріплює відповідальність юридичних осіб у випадку вчинення цього злочину: "якщо злочин, передбачений ч. 2 ст. 174 КК КНР, вчинений організацією, відносно організації, застосовуються штрафні санкції, а керівники організації та інші особи, які несуть безпосередню відповідальність, караються відповідно до ч. 1 ст. 174 КК КНР", та положення інших кримінально-правових норм [5, с. 121].

І. Бойко та В. Кондратьєв вважають, що до злочинів у сфері банківської діяльності належать різні за родовим об'єктом кримінально карані діяння. Їх можна умовно поділити на три основні групи: злочини, вчинені організованими групами, до

складу яких входять як сторонні особи, так і працівники банку; злочини, пов'язані з посяганням на майно та грошові кошти банку чи його клієнтів; злочини, що вчиняються службовими особами банку, зокрема керівниками [6].

З точки зору науковців нашої держави є інші підходи. Так, на думку О. В. Герасимова, а структурі вказаних груп злочинів доцільно здійснити більш високий рівень абстрагування, поділивши їх за критерієм особливостей суб'єкта злочинного посягання. В результаті можна виділити наступні групи: 1) злочини, що вчинені керівниками та іншими посадовими особами працівниками банківських установ; 2) злочини, що вчиняються службовцями банків у змові з представниками підприємницьких структур або інших установ та організацій; 3) злочини, що посягають на фінансові ресурси банків іншими особами без участі представників цих фінансових установ [6].

Поряд з позицією Герасимова О.В. є бачення щодо доповнення злочинності у банківській сфері класифікаційною групою про вчинення службових зловживань у сфері банківської діяльності вищими службовими особами України або державними чи громадськими діячами у зв'язку з виконанням ними їх службових обов'язків. У чинному КК України, зокрема, у ст. 112 КК України “Посягання на життя державного чи громадського діяча”, надається вичерпний перелік осіб, які підпадають під категорію державних чи громадських діячів. Зокрема, ними являються: Президент України, Голова Верховної Ради України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або Верховного Суду України, або вищих спеціалізованих судів України, Генеральний прокурор України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Рахункової палати, Голова Національного банку України, керівник політичної партії [7].

Як свідчить практика, кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності, які вчинюються службовими особами держави будь якого рівня характеризується значними матеріальними збитками. Вони характеризуються латентністю та використанням злочинних схем.

Головною небезпекою цих злочинів є можливість

втягнення в їх вчинення значної кількості осіб, якими часто стають також керівники банківських установ та службові особи банків. Наслідки цих злочинів виражаються не тільки в нанесенні значних збитків окремим особам, а і в порушенні стабільності банківської системи країни та дестабілізації економічної системи держави в цілому. З урахуванням вищезазначених категорій та класифікаційних груп, пропонуємо авторське поняття службових злочинів у сфері банківської діяльності. Зокрема, вважаємо, що згідно з чинного кримінального законодавства України ними є сукупність умисних суспільно небезпечних діянь, спрямованих на заволодіння фінансовими ресурсами банківських установ або їх клієнтів, що можуть бути вчинені у процесі здійснення банківських операцій чи з їх використанням суб'єктами вчинення злочинів у сфері банківської діяльності з використанням їх службового становища. Аналіз способів вчинення злочинів у сфері банківської діяльності демонструє, що вони, в основному можуть бути охарактеризовані такими діяннями суб'єктів вчинення злочинів у сфері банківської діяльності: незаконна видача кредитів під неліквідне забезпечення; операції з векселями, в тому числі привласнення платежів по векселях; незаконне привласнення сум з рахунків клієнтів банку; необґрунтоване заниження суми відсотків за користування кредитами; передача коштів банку у довірче управління або видача незабезпечених кредитів суб'єктам господарювання, з якими керівники і службові особи банку мають корупційні зв'язки; корупційні дії, що пов'язані з пролонгацією термінів кредитування; незаконне звільнення майна з-під застави. Працівники бухгалтерій банківських установ, як особи, залучені до обліку банківських операцій можуть вчиняють злочини шляхом неправомірного списання грошових коштів із рахунків. Поширеним способом вчинення злочинів під час кредитування є отримання неправомірної вигоди. Саме шляхом пропозиції неправомірної вигоди нерідко “вирішується” питання про надання кредиту суб'єктам господарювання, у яких немає законних підстав для отримання кредиту, або про встановлення пільгових умов кредитування.

Ще одним розповсюдженим способом вчинення злочинів у сфері банківської діяльності є дії, що пов'язані із навмисною

затримкою перерахувань грошових коштів клієнтів банку з метою використання їх для власних оборудок на ринку обміну валют. Як практиками, так і науковцями було надано різні визначення явища “корупція”. Проте, ми беремо за основу визначення цього поняття, встановлене у чинному законодавстві України. Корупція – використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону України “Про запобігання корупції”, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 Закону України “Про запобігання корупції”, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей [9].

Для з’ясування змісту поняття “службова особа” необхідно виходити з положень, що містяться в ч 3 ст. 18 КК України, а також в примітці до ст. 364 КК України. Тож суб’єкт злочину, передбаченого ст. 364 КК України, є спеціальним. У радянський період вчинення службових злочинів пояснювалося дефектами в психології окремих індивідів. Це означає, що існування службової злочинності обумовлювалося лише суб’єктивними факторами. Об’єктивні фактори, пов’язані з економічними перетвореннями в суспільстві та місцем службових осіб у системі суспільних відносин, розглядалися як умови вчинення таких злочинів, що вважається не зовсім коректним.

Панує думка, що основними причинами, що сприяють зростанню рівня злочинності у сфері банківської діяльності, вчинюваних службовими особами, є: 1) неналежна перевірка уповноваженими особами банків потенційних працівників банківських установ під час працевлаштування; 2) поглиблення діяльності організованих злочинних угруповань у змові зі службовими особами та керівниками банківських установ; 3) прогалини чинного законодавства, щодо регламентації повноважень службових та посадових осіб відносно неналежного виконання їх функціональних обов’язків в окремо визначеній

сфері; 4) особисті мотиви недобросовісних співробітників банківських установ та пов'язаних з банком осіб, зумовлені можливістю отримати значні грошові кошти при щоденному доступі до них; 5) висока латентність цих злочинів; 6) неналежний рівень професійної підготовки співробітників правоохоронних органів із виявлення та розкриття таких правопорушень; 7) відсутність у кримінальному законодавстві України забезпечувальних кримінально-правових норм, які встановлювали би високий рівень кримінальної відповідальності для керівників, а також вищих службових осіб (державних та громадських діячів) за їх неправомірні дії вчинені у великих та особливо великих розмірах, які спричинили суспільно-небезпечні наслідки для економіки країни; 8) відсутність у кримінальному законодавстві України відповідальності керівників, а також вищих службових осіб (державних та громадських діячів) за їх бездіяльність та невжиття відповідних превентивних заходів спрямованих на запобігання вчиненню злочинів у сфері банківської діяльності. У кримінальному законодавстві України не врегульоване належним чином питання відповідальності юридичних осіб за вчинення злочинів у сфері банківської діяльності. У КК України до злочинів, що вчиняються у сфері банківської діяльності, за які до юридичних осіб можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру належить ст. 209 КК України “Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом”. Фахівці юридичної практики в європейських державах, зокрема, Італії та Німеччині апелюють поняттям: “банківське кримінальне право” (banking criminal law), розуміючи під цим визначенням комплекс кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері банківської діяльності та практичні механізми вирішення справ відповідної категорії. Нехтування в процесі правотворчості наведеним зарубіжним досвідом може мати наслідком неспроможність кримінального закону належним чином реагувати на появу нових загроз правоохоронюваних інтересів. Аналіз сучасної правозастосовчої практики у сфері банківської діяльності дозволяє сформулювати ряд нормотворчих проблем, які потребують першочергового вирішення: 1) підвищення рівня технічної досконалості окремих кримінально-правових заборон у

сфері банківської діяльності; 2) додаткова орієнтація національного кримінального законодавства на досвід зарубіжних країн. Зокрема, мова йде про заходи законодавчого та правоохоронного характеру, а також комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію проявів службових зловживань, які повинні бути забезпечені керівництвом банківських установ. Вважаємо, що монополізація контролюючих та управлінських функцій на найвищому рівні банківської системи в межах одного суб'єкта не дозволяє проводити ефективну політику в даній сфері економіки. Ключовими суб'єктами цієї системи є: керівники банківських установ, НБУ, Державна служба фінансового моніторингу, НАБУ. Тож, виникає необхідність в удосконаленні положень чинного кримінального законодавства України в частині відповідальності за службові злочини у сфері банківської діяльності. Забезпечення кримінально-правового захисту банківської справи є важливим питанням для світових компаній та навіть рейтингових агенцій [8, с. 115].

На рівні кримінального законодавства процес “удосконалення” зводиться, в основному до вдосконалення системи кримінально-правових засобів, спрямованих на забезпечення безпеки певних суспільних відносин, до криміналізації окремих діянь. Вважається, що основні проблеми в застосуванні чинних кримінально-правових норм України про відповідальність за злочини в сфері банківської діяльності обумовлені, перш за все, законодавчими прорахунками [9, с. 835].

Література:

1. Kupatadze A. Political corruption in Eurasia: Understanding collusion between states, organized crime and business. *Theoretical Criminology*. 2015. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1362480615574404>
2. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. *Official Journal of European Union*. 2016. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf
3. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>.

4. Барановський О. Безпека банківської сфери. Вісник Національного банку України. 2014. №6. С. 20-27.
5. Бойко І., Кондратьєв В. Щодо злочинів у банківській сфері та їх ефективного розслідування. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46558>
6. Герасимов О. В. Протидія злочинності у банківській сфері: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. Харків, 2019. 235 с.
7. Коментар до статті 112. Посягання на державного чи громадського діяча. URL: <http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/110.php>
8. Kurylo M., Klochko A., Timchenko G., Gulyk A. Banking in Ukraine as an object of criminal and legal protection. Banks and Bank Systems (open-access). 2017. 12(4), P. 114 – 120.
9. Клочко А. М., Курило Н. П., Запара С. І. Питання кримінально-правової охорони банківської діяльності України. Кримінологічний журнал. 2017. Т. 11. № 4. С. 833 – 843

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

*Холодков А.В.,
аспірант кафедри публічного та міжнародного права
ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ДОПОМІЖНИМИ ЗАСОБАМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Від початку бойових дій на сході, починаючи з 2014 року, перед Україною постала необхідність розвивати протезну галузь, впроваджувати нові технології, навчати спеціалістів для надання висококваліфікованої допомоги з протезування/ортезування учасників бойових дій.

З метою підвищення в Україні рівня протезно-ортопедичних послуг до міжнародного було організовано та проведено навчальні проекти для українських фахівців, які надали знання по сучасним технологіям протезування та реабілітації. Вагомим результатом стала поява в Україні 21 фахівця з протезування/ ортезування, що мають сертифікати Міжнародної спільноти протезистів /ортезистів (ISPO).

Питання забезпечення учасників бойових дій допоміжними засобами реабілітації урегульовано:

- постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 р. № 321 „ Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, їх переліку” (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 454);

- постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 518 „Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, та/або спеціальними виробами для занять спортом окремих категорій громадян, які втратили функціональні можливості кінцівки або

кінцівок” (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 454);

- спільним наказом Міністерства соціальної політики України та Міністерства охорони здоров'я України від 20.11.2020 № 774/2691 „Про затвердження Переліку діагнозів відповідно до найменування технічних та інших засобів реабілітації згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 18 січня 2021 р. за № 74/35696;

- наказом Міністерства соціальної політики України від 17.03.2021 № 134 „Про затвердження Порядку призначення технічних засобів реабілітації відповідно до функціональних можливостей особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, постраждалого внаслідок антитерористичної операції” (зі змінами від 29.06.2021 № 358), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 01 квітня 2021 р. за № 429/36051;

Запорукою високого рівня якості протезно – ортопедичних виробів стало впровадження широкого спектру комплектувальних виробів різної функціональності, що відповідають потребам пацієнтів з різними можливостями: від можливостей пересування на короткі обмежені відстані до здатності вільно необмежено переміщуватись по будь – яким місцевостям та займатись спортом.

З цієї метою були впроваджені в практику протезування різні комплектувальні вироби імпортного виробництва:

колінні вузли:

- поліцентричні колінні вузли із гідравлічним регулюванням фази опори та переносу 3R60 та інші;

- моноцентричні колінні вузли з електричним регулюванням фази опори та переносу 3E80 та інші;

- моноцентричні колінні вузли з гідравлічним керуванням фази переносу та опори 3R80, VGK та інші;

- безшарнірні штучні стопи з акумуляцією енергії у відділі носка та п'ятки 1C60-1C64 (лінійка стоп Triton), 1C40 C-Walk та інші;

- компоненти до функціональних протезів верхніх кінцівок, які поєднують в одному протезі як естетичні, так і функціональні властивості:

- системні штучні кисті з тяговим керуванням 8K22, функціональні гачки 10A12, 10A81 та інші;

- електричні штучні кисті з одним хватом 8E38 або

функціональні електричні гачки та інші.

На підприємствах протезної галузі України впроваджено новітні технології виготовлення протезно-ортопедичних виробів, зокрема:

- протезів верхніх кінцівок із застосуванням мультизахватних кистей Michelangelo, BeBionic (компанії Otto Bock), I limb (компанії Ossure), Taska (компанії Fillauer), ліктьових вузлів з електронним замиканням AxonErgoArm, ErgoArm (компанії Otto Bock);

- протезів нижніх кінцівок із застосуванням колінних вузлів з електронним керуванням C-leg, Genium-X3 (компанії Otto Bock);

- ортезів нижніх кінцівок із застосуванням електронних колінних шарнірів E-mag, C-brace (компанії Otto Bock) та ортезування з використанням 3D-технологій виготовлення.

Після впровадження в Україні новітніх технологій протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності, в тому числі спеціальними виробами для занять спортом, а також реалізації проектів по навчанню фахівців з протезування/ортезування не стало необхідності надання послуг з протезування, ортезування та реабілітації за кордоном для учасників бойових дій (останній раз протезування в закордонних центрах було проведено у 2017 році).

На сьогодні учасники бойових дій отримують фахову допомогу з протезування/ортезування виключно в Україні. При цьому в найбільш складних випадках травмування та за відсутності технологій в Україні є можливість відправлення на протезування за кордоном.

Отже, забезпечення учасників бойових дій допоміжними засобами реабілітації є надзвичайно актуальним і важливим завданням, що вимагає подальшого розвитку та удосконалення. Ось кілька аспектів, що підтримують актуальність цього завдання:

1. оптимізація процесу реабілітації - подальший розвиток у цій області дозволить поліпшити процес реабілітації та забезпечити більш ефективне відновлення для учасників бойових дій. Це включає в себе розробку нових методик, технологій та програм, які забезпечать комплексне підходи до фізичного, психологічного та соціального відновлення;

2. задоволення потреб учасників бойових дій - учасники бойових дій часто потребують індивідуалізованого та комплексного підходу до реабілітації, оскільки їх потреби

можуть значно відрізнятись залежно від типу поранень, ступеня інвалідності, психологічного стану тощо. Подальший розвиток допоміжних засобів реабілітації дозволить краще задовольняти ці потреби;

3. підтримка соціальної реінтеграції - ефективна реабілітація сприяє не лише фізичному відновленню, але й соціальній реінтеграції учасників бойових дій та військовослужбовців. Забезпечення доступу до допоміжних засобів реабілітації може допомогти їм знову стати активними учасниками суспільства та здійснювати повноцінну життєдіяльність;

4. етичний і моральний обов'язок - держава має етичний та моральний обов'язок забезпечити належну підтримку та допомогу військовослужбовцям та учасникам бойових дій, які отримали інвалідність у зв'язку з захистом України. Розвиток системи реабілітації є важливою складовою цього обов'язку.

Література:

1. Забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітаціями). URL: <http://surl.li/shbbb>

Щербатюк Олексій Олегович
аспірант кафедри теоретичної юриспруденції
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ (ТЕХНОЛОГІЙ), ЩО НАПРАВЛЕНІ НА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Загальною метою впровадження цифрових інструментів є створення сучасного, ефективного та конкурентоспроможного суспільства, яке може ефективно відповідати на виклики та можливості сучасного світу. Впровадження цифрових інструментів та технологій відіграє критичну роль у відновленні України та вирішенні ряду актуальних питань.

1. Цифрова інфраструктура. Розвиток та модернізація цифрової інфраструктури стає необхідністю у контексті відновлення після різноманітних кризових ситуацій, таких як природні лиха, конфлікти або економічні спади. Основними аспектами цього процесу є забезпечення доступності широкосмугового Інтернету та впровадження цифрових технологій зв'язку та інформаційних систем.

Широкосмуговий Інтернет стає основою для розвитку електронних послуг, електронного урядування, електронної комерції та інших аспектів цифрового життя. Він є основою для доступу до цифрових ресурсів, відкриваючи нові можливості для освіти, бізнесу, медицини та інших галузей. Такий доступ допомагає зменшити цифрову відсталість та нерівності у суспільстві.

Впровадження цифрових технологій зв'язку та інформаційних систем сприяє підвищенню ефективності та продуктивності в різних галузях економіки. Вони дозволяють швидше та ефективніше обробляти інформацію, спрощують комунікацію між підприємствами та споживачами, а також підвищують якість та доступність послуг.

Крім того, розвиток цифрової інфраструктури сприяє інноваціям та стимулює розвиток нових галузей економіки, таких як штучний інтелект, Інтернет речей, блокчейн-технології тощо. Це відкриває нові можливості для створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого економічного зростання.

2. Електронне урядування. Запровадження електронного урядування є ключовим елементом сучасного адміністративного процесу, який спрямований на забезпечення більшої ефективності, доступності та прозорості взаємодії між урядом, громадянами та бізнесом. Це означає перехід від традиційних паперових процедур до електронних, що дозволяє зменшити бюрократичність та час на виконання адміністративних процедур.

Електронні сервіси для отримання документів стають більш зручним та швидким способом здійснення адміністративних процедур. Громадяни та бізнес можуть подавати необхідні документи онлайн, без необхідності

особистого візиту до відповідних установ. Це значно заощаджує час і зусилля всіх сторін, а також сприяє покращенню якості обслуговування.

Здійснення платежів через електронні сервіси робить фінансові операції більш зручними та безпечними. Громадяни та бізнес можуть здійснювати оплату різних послуг та податків онлайн, використовуючи електронні платіжні системи. Це сприяє зменшенню готівки в обігу, підвищує прозорість фінансових операцій та зменшує ризики шахрайства.

Крім того, електронне урядування дозволяє забезпечити швидкий та ефективний обмін інформацією між урядовими органами, що полегшує координацію різних адміністративних процесів. Це дозволяє урядовим органам оперативніше реагувати на потреби громадян та бізнесу, сприяє швидкому вирішенню проблем та покращує якість надання публічних послуг.

3. Цифрова освіта. Розвиток цифрових навичок серед населення визнається ключовим елементом відновлення, оскільки цифрові технології стають все більш необхідними у сучасному світі. Програми навчання та підтримки є важливим інструментом для забезпечення доступу до цифрових знань та навичок для всіх груп населення.

Передусім, програми навчання цифрових навичок спрямовані на дорослих, які можуть виявляти великий інтерес та користь в освоєнні цифрових технологій. Це включає у себе навчання використанню комп'ютерів, смартфонів, програмного забезпечення та інтернету, а також основи кібербезпеки та захисту особистої інформації.

Крім того, важливо забезпечити можливості для розвитку цифрових навичок у дітей та молоді. Програми навчання в школах та університетах можуть включати в себе навчання програмування, робототехніки, цифрового медіа та інших аспектів сучасних технологій. Це допоможе молодим людям зрозуміти та використовувати цифрові інструменти для свого особистого та професійного розвитку.

Напрямок програм навчання цифрових навичок можуть також включати спеціальні курси для осіб похилого віку або осіб з обмеженими можливостями, щоб забезпечити доступність навчання для всіх членів суспільства. Крім того, створення

цифрових центрів та пунктів доступу до інтернету в сільських районах та віддалених регіонах також може допомогти зменшити цифровий розрив і забезпечити рівний доступ до цифрових можливостей для всіх.

4. Електронне здоров'я. Впровадження цифрових технологій у систему охорони здоров'я має великий потенціал для поліпшення доступу до медичних послуг. Це можливо завдяки впровадженню телемедицини, яка дозволяє пацієнтам отримувати консультації та діагностику від лікарів віддалено, без потреби особисто відвідувати медичні заклади. Це особливо корисно для людей, які проживають у віддалених або важкодоступних регіонах, а також для тих, хто має обмежену можливість рухатися.

Одним із ключових аспектів впровадження цифрових технологій у систему охорони здоров'я є впровадження електронної медичної документації. Це дозволяє ефективно вести медичні записи та історії пацієнтів, забезпечуючи доступність цих даних для лікарів у будь-який час та в будь-якому місці. Крім того, це допомагає уніфікувати процеси документування та сприяє вдосконаленню координації медичної допомоги.

Застосування цифрових технологій також дозволяє здійснювати моніторинг за станом здоров'я населення. Це може включати в себе використання сенсорів та пристроїв для вимірювання різних параметрів здоров'я, збір даних про захворювання та епідеміологічні тренди, а також аналіз цих даних для прогнозування та управління ризиками.

Крім того, цифрові технології можуть використовуватися для управління медичними закладами та оптимізації їхньої діяльності, що сприяє підвищенню ефективності та якості медичних послуг.

5. Кібербезпека. Забезпечення кібербезпеки стає невід'ємною складовою впровадження цифрових технологій у різні сфери діяльності, зокрема в охороні здоров'я. Оскільки цифрові системи зберігають та обробляють великі обсяги конфіденційної медичної інформації, необхідно здійснювати заходи забезпечення її надійності та захисту від несанкціонованого доступу.

У контексті медичної сфери заходи з кібербезпеки включають в себе захист медичних даних пацієнтів, медичних інформаційних систем, а також медичних пристроїв від кіберзагроз. Це передбачає розробку та впровадження ефективних систем інформаційної безпеки, шифрування даних,

контроль доступу до медичної інформації, а також вчасне виявлення та реагування на можливі кібератаки.

Крім того, важливим аспектом є забезпечення безпеки критичної інфраструктури медичних закладів, таких як лікарняні інформаційні системи, медичні пристрої та обладнання, що використовуються для надання медичної допомоги. Це може включати в себе заходи з моніторингу та виявлення потенційних кіберзагроз, регулярне оновлення програмного забезпечення та виробничих процесів, а також підвищення кваліфікації персоналу щодо кібербезпеки.

Окрім того, важливо розвивати системи реагування на кіберінциденти та розробляти плани невідкладних заходів в разі виявлення загроз для медичної інфраструктури. Це дозволить медичним закладам ефективно реагувати на кібератаки та мінімізувати їхні наслідки для надання медичної допомоги та безпеки пацієнтів.

Муляр Галина Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
правосуддя*

Державного університету інфраструктури та технологій

Крахмальов Павло Сергійович

*юридичний факультет Академії праці, соціальних відносин і
туризму, кафедра конституційного, адміністративного та
фінансового права*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО МЕДИЧНОГО ПРАВА З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ НОРМАМИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Постановка проблеми. У сучасному світі процес глобалізації відіграє ключову роль у багатьох аспектах суспільного життя, включаючи систему охорони здоров'я. Україна, як і багато інших країн, стикається з необхідністю адаптації своїх медичних законів та нормативів до вимог та

стандартів Європейського Союзу. Проте процес гармонізації українського медичного права з європейськими нормами виявляється як складний та багатогранний, породжуючи ряд викликів і відкриваючи можливості для подальшого розвитку системи охорони здоров'я.

Одним із головних викликів полягає у розробці та впровадженні механізмів, що забезпечують взаємну сумісність між національним законодавством та європейськими стандартами. Це охоплює не лише приведення текстів законів у відповідність з міжнародними конвенціями, а й створення ефективної системи контролю та нагляду за їх виконанням.

До того ж, важливим викликом є потреба у зміцненні адміністративних та інституційних засад управління системою охорони здоров'я, щоб забезпечити ефективне впровадження нових норм та стандартів. Це вимагає не лише змін в законодавстві, а й удосконалення роботи медичних установ та органів управління, щоб забезпечити якісну та доступну медичну допомогу населенню.

Мета даного дослідження полягає в аналізі викликів та можливостей, що виникають у процесі гармонізації українського медичного права з європейськими нормами.

Виклад основного матеріалу. Сучасна медична практика в Україні постійно вдосконалюється і адаптується до міжнародних стандартів, зокрема до європейських норм. Гармонізація українського медичного права з європейськими стандартами створює як виклики, так і можливості для розвитку системи охорони здоров'я.

Основні завдання України, передбачені Угодою про асоціацію, полягали у посиленні системи охорони здоров'я та її потенціалу, зокрема шляхом розвитку первинної медичної допомоги і навчання персоналу; попередженні та контролі над інфекційними захворюваннями та соціально небезпечними хворобами, такими як ВІЛ/СНІД і туберкульоз, підвищенні готовності до спалахів високопатогенних інфекцій та імплементації Міжнародних медикосанітарних правил; впровадженні інформації та знань про охорону здоров'я в усі сфери політики, включаючи запровадження підходу «Охорона здоров'я в усіх напрямках політики» («Health In All Policies»),

який активно впроваджується у Європейському Союзі [1].

Є. Кульгінський дійшов висновку, що нашій державі потрібно зосередити зусилля на таких напрямках: 1) перегляд та зміна законодавства стосовно охорони здоров'я (у першу чергу, прийняття Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування»); 2) децентралізація (передача повноважень на більш низькі рівні державного сектору та передача певних повноважень приватному сектору); 3) зміна системи фінансування (інтегроване фінансування з різних джерел) охорони здоров'я та підвищення ролі приватного сектору в фінансуванні галузі; 4) забезпечення ліквідності медичних закладів; 5) розширення прав пацієнтів щодо свободи вибору лікаря та лікувального закладу; 6) підвищення ролі охорони громадського здоров'я та профілактичного напрямку у медичній галузі; 7) поступовий перехід від галузевого до функціонального принципу побудови Міністерства охорони здоров'я [2, с.92].

Варто відмітити, що на основі електронної системи охорони здоров'я вже розроблено зручні для пацієнтів та інших учасників правовідносин в сфері охорони здоров'я інтернет-сервіси, за допомогою яких можна обрати лікаря та укласти з ним декларацію, виписати та отримати електронний рецепт на ліки, записатися на прийом до лікаря, укласти договір з Національною службою здоров'я України, здійснюється процедура звітування за надані медичні послуги.

Ряд вчених звертають увагу на необхідності повільного переходу до діджиталізації з урахуванням інтересів та можливостей окремих груп суспільства. Через те, що Міністерство охорони здоров'я України наразі відмовляється від паперових звітів та документів у сфері охорони здоров'я, для того щоб знизити ризики корупції та полегшити пацієнтам, лікарям та структурам сфери охорони здоров'я процес лікування та комунікації, останні декілька років ознаменувалися стрімкою інтеграцією цифрових комп'ютерних технологій у сферу охорони здоров'я [3, с. 147].

Б. Даневич звертає увагу на такий напрям медичної євроінтеграції України як відкриття європейського ринку для українських ліків. На його думку, цьому суттєво сприятиме

ухвалення угоди АСАА (так званий «промисловий безвіз»), що означатиме для української фармацевтичної індустрії безбар'єрний доступ власної продукції до фармацевтичного ринку ЄС; можливість стати провідником для виходу на ринки Євросоюзу фармацевтичної продукції з інших країн, які не мають із ЄС подібних угод; поглиблення європейської інтеграції в цілому; колосальне зростання рівня інвестиційної привабливості української фармацевтичної промисловості; величезна підтримка іміджу фармацевтичної продукції українського виробництва як такої, що відповідає стандартам ЄС [4].

Підтримуємо думку вище зазначеного науковця, адже для системи охорони здоров'я України та пацієнтів це, зокрема, перспективи розширення доступу до необхідних препаратів завдяки як паралельному дзеркальному спрощенню потрапляння ліків з ЄС в Україну, так і завдяки розширенню лінійки необхідних препаратів у українських фармацевтичних компаній.

Також важливо звернути увагу на рекомендації вчених, щодо важливості розробка та прийняття Закону «Про загальнообов'язкове державне медичне страхування», що визначатиме правові та економічні принципи, а також організаційні та фінансові механізми фінансування системи охорони здоров'я загалом та здійснення загальнообов'язково-го медичного страхування в Україні [с. 102].

Висновки. Отже, гармонізація українського медичного права з європейськими нормами відкриває шлях до модернізації та розвитку національної системи охорони здоров'я. Вона створює можливості для покращення якості та доступності медичних послуг, а також сприяє підвищенню довіри як українського, так і міжнародного споживача до медичної сфери країни.

Один із ключових викликів полягає у необхідності адаптації законодавства до міжнародних конвенцій та директив Європейського Союзу. Це вимагає складних правових та інституційних змін, врахування особливостей національної системи охорони здоров'я та забезпечення взаємного вигоди для всіх зацікавлених сторін.

Однак гармонізація також відкриває широкі можливості для розвитку української медицини. Вона сприяє підвищенню якості медичних послуг, створює умови для впровадження новітніх технологій та методів лікування, а також сприяє

залученню інвестицій та розвитку медичного туризму.

Одним із ключових напрямків в цьому процесі є створення відкритої та прозорої системи реєстрації лікарських засобів та медичного обладнання, яка відповідає б європейським стандартам безпеки та якості. Це сприятиме не лише забезпеченню безпеки пацієнтів, а й підвищенню довіри до українських медичних продуктів на зовнішніх ринках.

Також важливою частиною гармонізації є розвиток медичного законодавства, що регулює права та обов'язки медичних працівників, пацієнтів та медичних установ. Це передбачає впровадження міжнародних стандартів етики та професійної поведінки, а також забезпечення доступності та рівності в доступі до медичної допомоги для всіх верств населення.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншо... : від 21.03.2014 р. № 984_011 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 01.04.2024).
2. Кульгінський Є. Процеси євроінтеграції та їх вплив на реформи системи охорони здоров'я в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. С. 90–93.
3. Шлапко Т. В. Правове забезпечення трансформації сфери охорони здоров'я у світлі медичної реформи з огляду на євроінтеграційні процеси / Т. Шлапко та ін. Аналітичне-порівняльне правознавство. 2021. № 3. С. 141–147.
4. Даневич Б. Медична євроінтеграція: чи піде ЄС на відкриття ринку для українських ліків. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2021/09/8/7127526/> (дата звернення: 01.04.2024).
5. Шлапко Т., Старинський М., Миргород-Карпова В. Європейські орієнтири реформування системи охорони здоров'я в Україні в порівнянні з Німеччиною. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021. № 68. С. 96–103

Білецька Людмила Миколаївна
кандидат юридичних наук, доцент,
здобувач кафедри господарського права МАУП

Юдашев Олексій Олексійович
кандидат юридичних наук,
ст. викладач кафедри господарського права МАУП

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУДОЧИНСТВА ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ВСТУПУ ДО ЄС

Найбільш ефективним відновлення України як потужної європейської держави могло б бути саме у складі країни у складі Європейського Союзу. Як відомо, Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС у червні 2023 року. У листопаді цього ж року Єврокомісія повідомила, що Київ виконав понад 90% необхідних умов, встановлених ЄС, і рекомендувала розпочати переговори про вступ з Україною та Молдовою.

З восьми пунктів, які отримала Україна в якості домашнього завдання, перші два стосувалися судової реформи, що свідчить про її важливість для нашої країни. У зв'язку з цим нами підготовлено такого роду проект, короткий виклад якого наводиться. Цей проект також можна вважати складовою проблеми антикорупційного і ефективного економічного управління. Щодо безпосередньо корупції в судах, то ми вважаємо цю проблему занадто роздуваною. Адже на сьогодні немає серйозних досліджень, які б підтверджували високий рівень корупційності українських суддів. Навпаки, аналіз джерел формування устояної суспільної думки про корупцію в судах, засвідчив, що основним таким джерелом є «одна баба казала». Да, судова система не позбавлена проявів корупції. Але ж українське суспільство у цілому тотально корумповане. І судова влада не є якимось марсіанським островом. Вона є часткою суспільства. Плоть від плоті, кров від крові. Це по перше. По друге. Одне діло взяти тисячу доларів у приватної особи, яка сама вирішує, давати гроші чи ні. І зовсім інше – вкрасти з державного бюджету, скажімо, мільярд. Безумовно, без згоди податкоплатників. Речі не порівняні. Складається враження, що виконавча влада

намагається відвести увагу спільноти, в т.ч. і міжнародної, від свого «великого крадівництва», киваючи у бік суддів («тримайте злодія!»). По третє, українські судді в переважній своїй більшості – порядні і висококваліфіковані фахівці. Суддями такого рівня може похвалитися далеко не кожна країна. Характеризуючи судові реформи, можна сказати добрі слова на адресу лише тих, що провадилися на зорі незалежності України («мала судова реформа» та ін.). Реформи двох останніх десятиріч вважаємо глибоко бюрократичними, за допомогою яких влада намагалася забезпечити свій вплив на суддів. Особливо шкідливою вважаю судову реформу 2014 року (Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 23, ст.870)), яка передбачала свого роду «фільтрацію» суддів, їх масштабне звільнення. Говорячи про цю та інші реформи останніх років, голова Вищої Ради правосуддя (ВРП) зазначив: «Суть будь-якої реформи, і не тільки судової, визначають її наслідки. Саме вони визначають її ефективність. На сьогодні склалася ситуація, коли з 7295 штатних посад суддів вакантними є понад 2000 посад суддів. У двох судах взагалі не здійснюється правосуддя у зв'язку з відсутністю суддів. Майже 100 (97) судів працюють в умовах, коли штат заповнений на 50% і менше. Стосовно 2300 суддів не завершена процедура кваліфікаційного оцінювання. Це той стан речей у цифрах, що дозволяє оцінити ефективність реформ. За півтора року в ВРП надійшло понад 100 звернень, і не тільки від судів, але і від громадських організацій щодо необхідності укомплектування судів судьями, оскільки це безпосередньо впливає на доступ до правосуддя. Постійно зростаюче навантаження не може не впливати і на якість, і на терміни розгляду справ».

Нами підготовлено проект ефективної судової реформи, реалізація якого дасть змогу, при збереженні найдосвідченіших судових кадрів, забезпечити доступ до суду, якісність (справедливість і законність) судових рішень, прийняття їх у розумні терміни. Не розкриваючи зміст проекту (він є достатньо об'ємним) зазначу одну з основоположних ідей проекту. Йдеться про занадто популярний міф про те, що нібито можна знайти, відібрати для служіння Феміді найчесніших людей, які, будучи призначені судьями, ні в якому разі не візьмуть хабар. Але ж

безгрішних немає в природі і їх пошуки – це гонитва за горизонтом, за своєю тінню. Людина, як зазначав Бентам Говард, і прекрасна, і, в водночас, жажлива у своїй потайній суті (так званий людський фактор). Потрібно максимально обмежити вплив людського фактору, а в ідеалі - вивести людину з процесу судочинства. Мається на увазі електронний суд (за прикладом Естонії). Другий шлях - створити організаційні умови (механізми) для унеможливлення, мінімізації корупції і, водночас, підвищення зацікавленості суддів у належному відправленні правосуддя. В рамках проекту якраз і пропонуються такого роду організаційні механізми (запровадження судового прецеденту як обов'язкової умови легітимності судового рішення, розвиток недержавного судочинства (медіації, третейського судочинства) тощо). Все це і дозволяє розглядати наш проект як можливу альтернативу вирішення проблем судочинства.

Вознюк Юрій Степанович,
*Історик, відповідальний секретар журналу
«Воєнна історія», член правління
ВГО «Український інститут воєнної історії»*

Синицький Петро Едвартович,
*кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри психології та соціально-гуманітарних дисциплін
Київського інституту водного транспорту імені гетьмана
Петра Конашевича-Сагайдачного, Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ЮРІЙ НЕМИРИЧ ТА ЙОГО «РОЗДУМИ ПРО ВІЙНУ З МОСКОВИТАМИ»

В умовах Четвертої світової війни, свідками і учасниками якої нам на превеликий жаль доводиться бути, архіважливим є науковий інтерес до вітчизняної соціомілітарної думки,

залишеної нам у спадщину нашими видатними діячами української минувшини XVII століття, зокрема Юрієм Стефановичем Немиричем. Його наукова соціомілітарна спадщина набула надзвичайно актуального значення 24 лютого 2022 року після початку відкритої та повномасштабної агресії путінської Росії в Україну, де всім нам, українцям, доводиться боротися не лише за незалежну Українську державу, а головне, і за власне фізичне існування як української етнополітичної спільноти. Це протиборство має характер екзистенційного, епохального цивілізаційного протистояння з оскаженим агресивним та деструктивним імперіалістичним сусідом - Російською Федерацією, метою якої у цій війні є абсолютне знищення, тобто геноцид українського народу.

Помітний слід в історії соціомілітарної думки України залишив відомий та досить неординарний діяч доби Хмельниччини Юрій Стефанович Немирич (1612 – 1659) – український шляхтич, воєначальник (полковник), державотворець, гуманіст, дипломат, автор проекту Гадяцької угоди 1658 року про «Велике князівство Руське» у складі «Війська Запорозького», що повино було увійти до триєдиної унії «Ржечі Посполитої» (Польща, Литва та Україна). Нам він особливо цікавий мілітарним твором «Роздуми про війну з московитами» 1634 року[1,364].

Метою авторів є спроба дослідити соціомілітарну спадщину Юрія Стефановича Немирича, зокрема історію створення його оригінального військово-публіцистичного твору «Роздуми про війну з московитами» 1634 року та актуальність майже через чотири століття цього літературного витвору для нашого буремного сьогодення.

До написання цього оригінального твору молодого 20-ти річного українського шляхтича Юрія Немирича спонукали події, які відбулися напередодні Смоленської війни 1632-1634 років між Московським царством та Ржечю Посполитою до складу якої тоді входила й Україна. Твір молодого шляхтича Юрія Немирича був написаний його пером на тлі політичних подій у Ржечі Посполитій, коли під час безкоролів'я в Польсько-литовській державі, коли після смерті у 1632 році короля Сигізмунда III його

син Владислав не відразу був обраний елекційним Сеймом на королівський трон у Варшаві.

Цією політичною колізією, пов'язаною з виборами нового короля у Ржечі Посполитій, вирішили скористатися у Москві, яка мріяла про військово-політичний реванш за поразку від Ржечі Посполитої під час доби «Смути» на початку XVII століття (громадянських заворушень, зокрема першої селянської війни на чолі Івана Болотнікова, а потім відкритої польсько-шведської інтервенції та тимчасової втрати суверенітету, що було наслідком глибокої соціально-політичної кризи в Московії) та повернення втрачених Смоленських та Чернігово-Сіверських земель після останніх вдалих походів у 1617 році на Москву польського королевича Владислава та запорізьких козаків гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного, що було зафіксовано на п'ятнадцять років Деулінським перемир'ям 1618 року.

В той час у Європі відбувалася велика «Тридцятилітня війна» 1618-1648 років. Епіцентр військових дій був на теренах Священної Римської імперії німецької нації, якою управляла династія Габсбургів (Фердінанд II), що очолювала Католицьку лігу німецьких князів, а також на їх боці були Іспанія з Португалією, Папська Курія Риму та солідарна з ними католицька Ржечь Посполита. Їм у цій загальноєвропейській війні протистояли князівства Протестантської унії північної Німеччини, Чехія, Данія Нідерланди та Швеція. Пізніше до них вже у 1635 році приєдналася і католицька Франція, де правили Бурбони. У 1626-1629 році відбулася війна між шведами та поляками за контроль над землями колишньої Лівонії та східною акваторією Балтики. У цьому військовому протистоянні не дивлячись на останню перемогу польських та австрійських військ біля Гонігфельду, виснажена безперервними війнами зі шведами від 1600 року Ржечь Посполита, змушена була поступитися Лівонії і важливим портом Рига та підписати не вигідне для себе Альтмаркське перемир'я 1629 року, визнавши фактично остаточну поразку від талановитого полководця шведського короля Густава II Адольфа. Після цієї перемоги над Варшавою, Густав II Адольф у 1630 році втрутився у Тридцятилітню війну на боці протестантів проти Католицької ліги. Союз з

протестантською Швецією проти католицької Ржечі Посполитої був абсолютно природним для Московії. Вступ у війну з Ржечю Посполитою Москви відвертав загрозу війни шведів на два фронти, зокрема з Польщею, яка мріяла повернути нещодавно втрачені землі у Лівонії. Тісному союзу Москви і Швеції завадили події Тридцятилітньої війни. Під час битви під Лютценом у 1632 році шведи розгромили армію Габсбургів та Католицької ліги, але сам славетний король Густав II Адольф поклав у цьому бойовищі свою голову на вівтар перемоги. Москва змушена була планувати війну з Польщею одноосібно. Таким чином інтереси Московського царства об'єктивно співпадали з воєнно-політичними інтересами антикатолицької коаліції. Ржечь Посполита у війні зі шведами зазнала відчутних втрат. І цим не могла не скористатися Москва [2].

Московський цар Михайло Федорович миттєво порушив існуюче Деулінське перемир'я з Ржечю Посполитою та обложив російським військом (ядро якого склали полки «іноземного строя») Смоленськ. Розпочалася «Смоленська війна» 1632-1634 років, реванш за попередні військово-політичні поразки Москви від Варшави та втрачені території внаслідок катастрофічної для Росії доби «Смути» першої чверті XVII століття [3].

20 червня 1632 року Земський Собор у Москві оголосив війну Ржеччі Посполитій. 9 серпня московські війська вторглися на терени Великого князівства Литовського і Руського. Безпосередньо облога Смоленська розпочалася у жовтні 1632 року, коли до Смоленська підійшло майже 24 тисячі російських воїнів (разом з 3 тисячами найманців із Західної Європи) при 150 гарматах на чолі із старим героєм оборони Смоленська від поляків у 1609-1611 роках воєводою Михайлом Шеїним (1570-1634). Їм протистояли у Смоленську лише 1600 польських вояків та 1000 шляхтичів посполитого рушення Смоленського воєводства під орудою капітана Соколінського. Смоленським воєводою був Олександр Гусевський, який незадовго до початку війни значно покращив укріплення фортеці [3, 6-8].

Польсько-литовський гарнізон вчинив відчайдушний спротив московитам. Облога смоленської фортеці московитами затягнулася та тривала понад рік і закінчилася ганебною

капітуляцією оточеного російського війська на чолі з воєводою Михайлом Шеїним (за цю прикру невдачу його пізніше за царським указом було страчено у 1634 році), коли на допомогу обложеним прийшло об'єднане польсько-українське військо – 15 тисяч польських жовнірів та 12 тисяч запорозьких козаків (під проводом гетьмана Тимофія Орендаренка) під загальною орудою короля Владислава IV Вази (1595-1648) і схилило військову форту на бік Речі Посполитої [4].

На основі історичних знань щодо ведення воєн від античних часів до сучасних йому подій, демонструючи блискучу європейську освіту та ерудицію (відчувається глибокі знання класичної історії, які він надбав навчаючись в університетах Лейдена, Амстердама, Оксфорда, Кембріджа, Падуї і Сорбонни), Юрій Немирич використовуючи порівняльний аналіз, викладає практичні військові поради з підготовки та ведення війни, вказуючи на слабкі та сильні сторони конкретного ворога (московитів) [5].

Підготовка до війни на думку молодого Юрія Немирича, перш за все передбачає накопичення грошових коштів. Автор звертає особливу увагу на обтяжливі «чисельні податки, що вони сприяють виникненню страшного безладу, більше, ніж звичайно, спустошили майно лицарського стану; штучні та надзвичайні, вони важким тягарем лягли на усіх». Проте, значною мірою «допомагатимуть зусилля патріотично налаштованих аристократів, пієтет і гонор для яких понад усе, а тому вони здебільшого схильні до благодійної діяльності» [5].

Зазначає, що «потреба у продовольстві очевидна, його перелік і кількість повинна бути визначена законами. Той, хто не забезпечує належне постачання продовольством (військо), зазнає поразки без меча. У нас це поки що офіційно не бралось до уваги... Контроль над розподілом продовольства було занедбано і це стало причиною голоду і хвороб у війську. За таких обставин воїн ... грабував будинки і покинуте вельможним панством майно... Окрім Литви, ближче до театру воєнних дій знаходяться Київщина та Брацлавщина. Тому гроші на харч (слід збирати) з віддалених, а провіант - з сусідніх (областей)» [5].

Юрій Немирич привертає увагу на «належні дороги для війська та устатковані зимові квартири (які) справлятимуть

вирішальний вплив на хід (військових) подій». А також «сила супротивника вимагає, як правило, більшого запасу звичайної або кованої, чи переносної, або пересувної зброї. Я вже не кажу, що новий вид зброї викликає страх у ворога. Нові військові знаряддя... не використовувані ворогами, наводили б (на них) великий жах» [5].

Молодий шляхетний автор слушно оцінює та аналізує бойові якості різних родів військ: «Загони вершників у ворога (московитів) набагато численніші, натомість у нас вони набагато досвідченіші і шляхетніші, до того ж всі вони оснащені панцирями (очевидно маються на увазі «крилаті» гусари)... Русини... сильні лише у кінному, а не пішому бою. Піхота у нас справді недостатньо підготовлена, а тому набирається з угорців або німців». Вони також «схильні до безладу, не підкоряються наказам. Озброєні до зубів і неситі, вони спритно спустошують маєтки знаті і жорстоко грабують беззахисний народ. Проте іноземні воїни повинні бути належно забезпечені платнею, щоб не повставати проти нас самих...»[5].

Юрій Немирич позитивно оцінює бойові та людські якості місцевого українського люду, зазначаючи, що «в часи війни не менше користі було б і від співвітчизників, які прагнуть доблесті і військових подвигів, ... яку надзвичайно корисну справу зробили б (вони) для королівства. Велику кількість їх (можуть) постачать численні юрбиська людей поблизу Дніпра і Буга. Придасться і козацька сила, що допомагає регулярному війську у боротьбі з наскоками татар. Однак через суспільні заворушення (очевидно маються на увазі козацько-селянські повстання в Україні 1620 - 1630-х років) вона не повертається до порядку чи військової дисципліни. Позаяк ця сила була б розміщена по провінціям в укріплених місцях у вигляді військових захисних постів та за будь-якої потреби піднімалися на ворога. Це було б підтримкою не гіршої якості за вищколене військо».

Підсумовуючи, Ю. Немирич констатує, що «характер самої підготовки (до війни) оцінюється єдино кінцевою метою якої є перемога. Для відшукання відповідних засобів для цієї (перемоги), задля кращого планування усіх воєнних дій повинні бути вивчені сили супротивника не гірше, ніж свої власні».

Зазначає, «що основу ворожої сили, безперечно, складають природа краю, військо, фортифікаційні споруди, статки та угоди» [5].

Інколи надто критичними й різкими, але дуже актуальними для нашого сьогодення на початку ХХІ століття (бо розкривають екзистенційну природу типово московського імперіалізму) є негативні характеристики московитів, подані Юрієм Немиричем на кшталт «мосхи не прагнуть свободи. Як також не відчують і не уникають неволі, встановлених буцімто Богом і царем. Звідси цар такого схильного до забобонного страху народу втішається надмірним славослів'ям і найбільшою, порівняно з іншими, могутністю» [3, 22] або «Суть же угод, які існують у мосхів з чужинськими народами, полягає в тому, щоб їх порушувати» [5, 31].

Як висновок до твору можна процитувати самого Юрія Немирича: «Прийми оці... мої юначі, можливо наївні міркування, ... як свідчення моєї щирої любові до вітчизни, ... чи коли молитимуся за Батьківщину і її успіх у війні (о якби, якби це сталося!)» [5].

Подальша доля Ю. Немирича була насичена складними мілітарно-політичними подіями, де Ю. Немирич показав себе як неординарна, навіть суперечлива історична постать часів «Хмельниччини», - історична постать яка і в наш час викликає неоднозначні оцінки та визиває дискусії в експертному середовищі. На початку «Хмельниччини», як магнат Речі Посполитої Ю. Немирич брав участь у війні на боці польської корони. У 1655 році перейшов на бік шведської короля Карла X Густава. А у 1657 році незадовго до смерті Богдана Хмельницького перейшов у табір українських козаків, де прийняв православну віру і отримав чин козацького полковника.

Як козацький дипломат Ю. Немирич у 1657 році провадив переговори зі Швецією, внаслідок чого була укладена Корсунська угода, що визнавала незалежність козацької України. Після смерті Богдана Хмельницького став найближчим соратником гетьмана Івана Виговського – генеральним писарем «Війська Запорозького». Був одним із ініціаторів Гадяцького трактату 1658 року та автором «Маніфесту до європейських держав» 1658 року. Став канцлером «Великого князівства

Руського». Приймав участь у Конотопській битві 1659 року проти 150-ти тисячного московського війська, очоленого воєводою Олексієм Трубецьким, під час якої росіяни були оточені та вщент розбиті військовою коаліцією козаків, поляків та татар. Конотоп - це апогей, вершина соціомілітарного розвитку славетної Гетьманщини, до якого приклав свої зусилля і талант Юрій Стефанович Немирич. Трагічно загинув у 1659 році внаслідок заколоту промосковських сил Лівобічної України під орудою полковника Василя Золотаренка від рук козаків полковника Тимофія Цецюри [6].

Ю. Немирич вважав, що «з Польщею нас єднає освіта, а від Москви відбиває її невігластво. Попри одну віру ми завжди мали більше спільного з католицькою Польщею, ніж із Московією» [5]. Після загибелі Юрія Немирича та повалення гетьмана Івана Виговського, через складні суспільно-економічні та соціомілітарні суперечності Гетьманщина розкололася по Дніпру навпіл і на теренах козацької України розпочалася трагічна доба великої козацької «Руїни».

Резюмуючи місце в українській історії Юрія Стефановича Немирича та його внесок у соціомілітарну думку України, можна констатувати його високу, як для молододі людини, інтелектуальну, фундаментальну для ранньомодерних часів XVII століття обізнаність, певну ерудицію щодо предмету, тобто підготовку і ведення війни, який він висвітлює у своїй оригінальній праці «Роздуми про війну з московитами». Свої інтелектуальні здібності він підтвердив на піку своєї військово-політичної кар'єри, будучи канцлером «Великого князівства Руського» та автором Гадяцького трактату 1658 року про унію «Війська Запорозького» з Ржечю Посполитою», який радикальним чином міняв геополітичну та військово-політичну ситуацію у Центрально-Східній Європі на користь польсько-литовсько-української унії. Метою цієї унії було зупинити цивілізаційну та військово-політичну експансію московського царства у Східній Європі.

Архіважлива актуальність для нашого українського сьогодення «Роздумів ...» Юрія Немирича полягає в тому, що він за майже чотириста років тому розкрив ментальну природу (архетипи) московитів, відсутність у них свободи та самоповаги,

їхній підступний та підлий національний характер і політичний самодержавний автократичний режим московської деспотії, яка на превеликий жаль є незмінною протягом останніх віків і від якої всі ми українці, і весь цивілізований світ потерпає і донині. Мається на увазі сучасна повномасштабна військова агресія з боку Російської Федерації проти свободи і незалежності України, яку розпочав путінський рашистський режим 24 лютого 2022 року, фактично розв'язавши глобальний військовий конфлікт [7]. Це військове протиборство має багатовікову історію протистояння московитів і українців та своїми історичними коріннями сягає сивої давнини. Цей перманентний цивілізаційний конфлікт має екзистенційний характер. А про історичні коріння цього екзистенційного протистояння, ми можемо пересвідчитися саме з вікопомного твору Юрія Стефановича Немирича «Роздуми про війну з московитами». В цьому і полягає його неперевершене значення для нашого буремного сьогодення.

Література:

1. Горобець В.М. Немирич Юрій // Енциклопедія історії України. Т. 7: Мл-О / Редкол. В.А.Смолій (голова) та інші НАН України, Інститут історії України. – К.: Ви-во «Наукова думка», 2010. – 728 с.
2. Поршнев Б.Ф. Тридцатилетняя война и вступление в нее Швеции и Московского государства. – Москва: Наука, 1976. = 433 с.
3. Волков В.А. Смоленская война (1632-1634 гг.). Wayback Machine. 21 captures. 24 feb 2007. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.portal-slovo.ru/history/Volkov11.pdf>. – 8 с.
4. Брехуненко Віктор. Війни українських козаків з Росією до часів Богдана Хмельницького. – Київ, 2007. – 64 с.
5. Юрій Немирич. Роздуми про війну з московитами. – GeorgiiNiemirycz. *DebelloMoscovitico* / пер. з лат. мови В.Д.Литвинова, Я.М. Стратій: упоряд. і передм. В.Д. Литвинова. – К.: Академперіодика, 2014. – 60 с.

6. Тарас Чухліб. Козаки і монархи. Українська ранньомодерна держава у міжнародних відносинах 1648 – 1721 рр. – Київ: Видавництво ім. Олени Теліги, 2009. – 616 с.
7. Баранник М.В., Вознюк Ю.С. Колективне несвідоме російського народу як соціопсихологічний чинник в історично зумовленій політичній традиції агресивного імперського націонал-шовінізму Кремля. Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах ХХ – початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності // Збірник наукових праць / Кол. авторів; за ред. І.І. Фурмана. Київ: ЦП «Компринт», 2023. Вип.. 12. С.43-53.

СЕКЦІЯ 6. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ

*Котюк Олександр Іванович,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного процесу
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ СУДОЧИНСТВА, ЧИ ОБМЕЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ?

Одним із прав, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є й “право на справедливий судовий розгляд”.

А оскільки ця Конвенція та відповідні протоколи до неї Україною були ратифіковані, то вони є складовою її національного законодавства й підлягають безумовному виконанню. Однак попри безсумнівне визнання цього права, його правова регламентація в Україні викликає нарікання. Зокрема, у відповідних скаргах йдеться про те, що, наприклад, запровадження інститутів спрощеної процедури судового провадження та обмеженого касаційного перегляду судових рішень, а також обмеження доступу до правосуддя залежно від ціни позову та за іншими ознаками, вказаними у ч. 6 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), є “дискримінаційними”, такими, що “порушують конституційне право на рівний доступ до правосуддя, яке забезпечується не лише відкриттям провадження у справі, а й судовими процедурами”. А “обмеження можливості касаційного оскарження судових рішень залежно від предмета спору та ціни позову є звуженням змісту та обсягу цього права”, яким “законодавець обмежив доступ до суду залежно від обставин, які не є релевантними меті цих обмежень” тощо.

От тому ці питання стали предметом розгляду Конституційного Суду України (далі – КСУ), який у Рішенні №

10-р(11)/2023 від 22.11.2023 р. визнав, що п.п. 1 та 5 ч. 6 ст. 19 ЦПК України є неконституційними.

У даному контексті слід зазначити, що при характеристиці засобів забезпечення прав і свобод з теоретико-правового погляду ними насамперед визнають відповідні гарантії, тобто умови, засоби і заходи, за допомогою яких права і свободи реалізуються та захищаються практично, і в системі яких розрізняють політичні, ідеологічні, економічні, юридичні, організаційні, міжнародні та громадські гарантії. А оскільки юридичні гарантії забезпечення прав і свобод мають особливе значення, то це й зумовлює необхідність досліджувати їх не тільки на конституційному, а й на галузевому рівні, на якому, крім визнання, визначення та юридичного закріплення цих прав, регламентовані й практичні механізми їх реалізації та захисту.

І саме тому у цьому контексті принципового значення набуває ст. 19 ЦПК, якою визначено справи, що належать до юрисдикції загальних судів і згідно з ч. 1 якої “суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства”. А згідно з її ч. 2 “цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку наказного, позовного (загального або спрощеного) та окремого провадження.

Важливим є й те, що згідно з ч. 4 цієї статті “спрощене позовне провадження призначене для розгляду “малозначних справ”, а загальне – для справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному порядку.

Обґрунтовуючи доцільність запровадження спрощеного позовного провадження, КСУ виходить із того, що воно є передумовою забезпечення додержання його розумних строків, як однієї конституційних засад судочинства. Крім того, на його думку, воно “зумовлене й процесами гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу, прикладом якого є Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу № 861/2007 від 11.07. 2007 р., згідно з яким такий різновид судових справ є загальновизнаним як альтернатива стандартному судовому процесу розгляду справ у

країнах ЄС, у яких з 1.01. 2009 р. діє процедура розгляду дрібних позовів”.

Важливим є й те, що статтями 274, 277 ЦПК, якими унормовано розв’язання судом питання щодо розгляду справи в порядку спрощеного провадження, визначено й право позивача заявляти клопотання про такий порядок розгляду, передбачені і можливість надання відповідачем заперечень із цього питання та право суду на постановлення ухвали про перехід зі спрощеного провадження до розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

Крім того, обираючи спрощену або загальну процедуру провадження, суд бере до уваги не лише ціну позову, а й значення справи для сторін; обраний позивачем спосіб захисту; категорію та складність справи; обсяг та характер доказів у справі (чи потрібно у справі призначати експертизи, викликати свідків тощо); кількість сторін та інших учасників справи; чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; думку сторін щодо доцільності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження тощо.

Якщо ж при цьому врахувати, що принципи судочинства однаково поширюються на всі види судових проваджень, то стає очевидним, що сам факт запровадження спрощеного судового провадження у відповідних категоріях справ, є прогресивним, а відтак – і недискримінаційним.

Водночас, оскільки вказані критерії, які враховуються при виборі спрощеного провадження є оціночними і при їх визначенні можуть тлумачитися по-різному, то саме ціна позову є одним із надійніших з них.

Але у даному контексті принциповим є те, що у ч. 6 ст. 19 ЦПК малозначними визнано справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб та справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує двісті п’ятдесят розмірів вказаного мінімуму.

Проте, як зауважує КСУ, якщо ці критерії порівняти з європейськими, то виявиться, що згідно з Правилами ESCP

розмір позовних вимог для визнання позову дрібним не перевищує 5000 євро, тоді як згідно з п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК його ціна становить 6801 євро, а згідно з п. 5 ч. 6 цієї ж статті – 17002 євро. А оскільки ці суми істотно перевищують аналогічні критерії, установлені Правилами ESCP, то саме тому КСУ й визнав їх неконституційними.

Що ж до обмежень у касаційному оскарженні судових рішень, то ідеологія вказаних змін полягає у тому, що згідно з європейськими стандартами судочинства функції та завдання судів апеляційної і касаційної інстанцій повинні відрізнитися. Зокрема, якщо апеляційний перегляд судового рішення визнається мінімальним стандартом його оскарження, то касаційний, з огляду на особливий характер касаційного суду як найвищої судової інстанції, вважається екстраординарним. Тобто ці тенденції змін свідчать про перехід української правової системи до моделі обмеження можливостей касаційного оскарження судових рішень, що реалізується за допомогою введення низки процесуальних фільтрів, які б запобігали не виправданому збільшенню завантаженості Верховного Суду, та сприяли підвищенню ефективності здійснюваного ним касаційного провадження. А якщо брати до уваги, що вказані зміни виконують і роль відповідного процесуального механізму, спрямованого на запобігання зловживанням зацікавлених осіб правом на скаргу, то їхня доцільність є очевидною. Крім того, об'єктивності ради слід зазначити, що у разі незгоди зацікавлених осіб з відмовою в касаційному перегляді справи, вони можуть скористатися положеннями ч. 5 ст. 55 Конституції України, згідно з якими “кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна”.

Висновки: 1) запровадження в Україні спрощеного позовного провадження є прогресивним, а відтак – і недискримінаційним, оскільки: а) принципи судочинства однаково поширюються на всі види судових проваджень; б) воно обирається з урахуванням різноманітних критеріїв; в) учасники процесу мають право як порушувати клопотання про його обрання, так і обґрунтовано

відмовитись від нього; г) у разі необхідності законом передбачене право суду перейти зі спрощеної процедури розгляду справи на стандартну; 2) не суперечить ідеології судочинства і не обмежує права на судовий захист й запровадження інституту обмеженого касаційного перегляду судових рішень; 3) що ж до грошових критеріїв визнання позовів малозначними, то вони європейським стандартам у цих питаннях не відповідають, а тому й визнані Конституційним Судом України неконституційними.

***Іванов В'ячеслав Миколайович,**
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного та адміністративного
права
Державного університету інфраструктури та технологій.*

КОНФЛІКТИ У ПРАВІ: НЕПРЕТЕНЗІЙНІ НОТАТКИ

Європейський вибір України, основу якого становить рух до цивілізованого ринку, демократії та верховенства права, супроводжується значним розширенням “поля правового розвитку”. Спільні й суперечливі інтереси приватних, державних, національних та транснаціональних структур призводять до зіткнень і конфліктів саме у цьому полі. У вітчизняній юриспруденції ХХІ століття поряд з традиційною категорією «спір» з’являється і поширюється категорія «конфлікт», дієвий діапазон якої є доволі широким. Термін «конфлікт» вживається більш як у 70 нормативних актів [4, 53], зокрема в Законах України «Про національну безпеку України», «Про запобігання корупції», «Про медіацію» та ін. Законодавець застосовує її щодо: міжнародного або внутрішнього воєнного, збройного або локального конфлікту; конфлікту інтересів у діяльності осіб, які виконують посадові, службові або представницькі обов’язки; суперечок, що виникають у трудових правовідносинах; відносин, які виникають між фізичними особами та призводять до правопорушень, за які настає

адміністративна або кримінальна відповідальність.

Теоретико-методологічні й прикладні аспекти юридичного конфлікту досліджують Ю. Барабаш, С. Бобровник, Л. Герасіна, А. Єзеров, Ю. Жорнокуй, М. Капітоненко, І. Лихолат, Л. Луць, М. Панов, Н. Свиридюк, О. Минченко та ін. Сучасна наука поки що не дає однозначної відповіді на питання, який конфлікт слід вважати юридичним. Поширеним є підхід, за яким виокремлюють “чистий” (у вузькому розумінні) та “змішаний або перехідний” (у широкому розумінні) види юридичного конфлікту. До останніх відносять будь-які конфлікти, які, “розпочинаються, як правило, незалежно від правових норм і поза сферою правових відносин, але з часом набувають юридичного характеру за відповідними ознаками й рисами”. “Чистими” є конфлікти з приводу застосування, порушення або тлумачення правових норм[3, 153-154]. Отже, до юридичних можна віднести конфлікти, які відбуваються у сфері відносин, що регулюються правом або підлягають правовому регулюванню. Конфлікт у праві являє собою юридичне відношення плюс конфліктні дії сторін (протиборство). Щодо функціональної сторони справи, то слід виходити з того, що юридичному конфлікту, як різновиду соціального конфлікту, притаманні усі функції останнього. Він може відтворювати деформації правової дійсності, недосконалість законодавства та судової практики, виражати претензії на новий правовий порядок і мати позитивні функції. До особливостей юридичного конфлікту належать: зв’язаність конфлікту правовими відносинами; наявність правових ознак суб’єктів чи об’єкта конфлікту; можливість вирішення правовими, у тому числі примусовими, засобами; наявність юридичних наслідків; вирішення конфлікту у межах спеціальної юридичної процедури [1, 110-111].

Звернення до європейського досвіду конфлікт-менеджменту, пошук альтернативних шляхів розв’язання конфліктів в правовій сфері, передусім медіації, цілком закономірно посилюють увагу до конфліктологічної проблематики в сучасному правознавстві. Проте вітчизняна система юридичної освіти, як і правозастосувальна й правоохоронна практика, цілком слушно орієнтуючи юриста передусім на знання норм права та вміння їх застосовувати,

поки що недооцінює конфліктологічну складову в професійній підготовці правників. Практикуючі юристи намагаються набувати цих необхідних знань та вмінь, спираючись на власний досвід і здоровий глузд, у звичайний спосіб «проб і помилок». Слід зазначити, що такі знання і вміння неможливо цілковито запозичити й у закордонних вчених та практиків, тому що вітчизняна правова, як і конфліктологічна, дійсність є надто специфічною. Певний внесок у розробку проблем конфліктологічної підготовки майбутніх правників зроблений на юридичному факультеті ДУІТ. Зокрема започатковано на основі навчального посібника «Юридична конфліктологія» [2] викладання майбутнім магістрам права однойменного авторського курсу. Предметом цієї нової галузі знань є насамперед вивчення проблем конфліктної взаємодії між суб'єктами правовідносин. Але вона досліджує конфлікти не лише в самому праві та в системі юридичної практики, які традиційно вивчаються правовою наукою та вирішуються чинним законодавством. Органічно поєднуючи конфліктологічну проблематику з правовою, юридична конфліктологія вивчає причини, механізми розвитку, особливості перебігу конфліктів, пов'язаних із застосуванням, зміною або порушенням правових норм, розробляє шляхи розв'язання, пом'якшення, управління і запобігання будь-яким соціальним конфліктам за допомогою юридичного інструментарію [2, 24].

Практична діяльність судді, прокурора, адвоката, юрисконсульта, зрештою, всіх фахівців-юристів спрямована на запобігання, врегулювання й вирішення конфліктів. Та й саме право завдяки своїй універсальності та обов'язковості в сучасних умовах виявляє себе найвпливовішим засобом врегулювання конфліктів. Правова діяльність в системі «людина-людина» потребує вміння врегульовувати процеси професійної взаємодії, перетворювати конфліктогенні ситуації, вирішувати юридичні конфлікти різних рівнів і спрямованості. Все це є одним з найважливіших показників професіоналізму фахівця у галузі правознавства.

Література:

1. Іванов В.М. Конфліктологічний вимір права. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності. Київ, 2012. С.107-123.

2. Іванов В.М. Іванова О.В. Юридична конфліктологія: навч. пос. Київ, 2004. 224 с.
3. Конфліктологія: підручн. / за ред. Л.М. Герасіна, М.І. Панов. Харків: Право, 2002. 256 с.
4. Лихолат І. П. Правові конфлікти та правові спори: диференціація понять і особливості їх вживання. Часопис Київського університету права. Київ, 2019. №1. С.52-55.

***Озель Віталіна Іванівна,**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного і адміністративного права,
юридичного факультету Інституту управління, технологій та
права
Державного університету інфраструктури та технологій, м.
Київ, Україна*

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Національна конституційно-правова ідея є основою розвитку власної моделі демократизації суспільних відносин. Конституціоналізм повною мірою впливає на формування правової свідомості, розвиток державних інституцій, зміцнення ефективних моделей народовладдя. Саме на основі розвитку національної конституційно-правової думки, історичної парадигми становлення конституційних ідей відбувається формування особливостей правових систем різних держав. Розгляд питання сучасних тенденцій конституціоналізму засвідчує, що основоположними принципами сучасних конституцій є переважно ліберальні ідеали, які переплітаються з елементами національної ідеології.

Конституціоналізм передбачає наявність у суспільстві його основного акту – Конституції – Основного Закону. Конституція визначає культурні основи сучасного суспільства і держави, а також права і свободи людини і громадянина та правові гарантії

їх реалізації та захисту. Сучасна правова доктрина торкається питання конституціоналізму здебільшого через призму необхідності вивчення позитивного досвіду розвинутих моделей демократії провідних країн світу. З іншого боку багато уваги приділяється питанням визначення місця і ролі Конституції як законодавчого акта вищої юридичної сили у поєднанні з принципом верховенства права та правових механізмів обмеження державної влади правами і свободами людини. Серед останніх досліджень історичних підвалин та сучасних тенденцій розвитку українського конституціоналізму слід відзначити роботи К. Бабенка, О. Батанова, В. Берч, Д. Белова, Ю. Бисаги, В. Ковальчука, М. Козюбри, А. Крусян, Г. Нечипорук, Т. Паличко, І. Сафінської, Н. Стецюк, О. Рудакевича, Ю. Шемшученка та ін. Теоретико-правову обґрунтованість засадничих принципів європейського конституціоналізму, його сприйняття та втілення у національну правову традицію та культуру доводять автори монографії «Український конституціоналізм: історія становлення та перспективи розвитку» [1].

Новітній етап розвитку українського конституціоналізму можна поділити на такі етапи: 1) 1991-1996 рр.: розробка проектів Конституції України та її прийняття; 2) конституційна реформа 2004 р.; 3) 2011-2014 рр. - процес зміни моделі управління державою (повернення до першої редакції Конституції України 1996 року з порушенням конституційного порядку), авторитаризм влади; 4) конституційна реформа 2014 - 2019 р.

Прийняття Основного Закону України передувало укладення Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України (від 08.06.1995 № 1к/95-ВР). Цей Договір закріплював тимчасову модель української держав як президентської республіки, у якій Президент очолював виконавчу гілку влади та уряд, на власний розсуд призначав Прем'єр-Міністра (без участі парламенту), мав право скасувати рішення уряду тощо. Таким чином парламент був обмежений у впливі на уряд, неповноцінно був окреслений принцип стримувань і противаг.

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р. почався другий етап сучасного конституціоналізму. Він позначився пошуком оптимальної моделі взаємовідносин між гілками влади в Україні, пошуком політичного компромісу між демократичними силами, що відстоювали позицію посилення національної ідеї, демократичних інституцій народовладдя, та, з іншого боку, прихильниками поміркованих змін у державного механізму та концентрації сильної влади в руках глави держави (що тяжіло до авторитаризму). На той момент багато норм Основного Закону, що передбачали свободу функціонування громадянського суспільства, засади демократії та гуманізму, мали декларативний характер та підлягали подальшому втіленню у життя.

Неможливо уявити демократичного розвитку держави на засадах гуманізму та панування верховенства права без розвинутих інституцій громадянського суспільства. Погоджуємося з думкою Д. Белова, що громадянське суспільство постає у вигляді соціального, економічного, культурного простору, в якому взаємодіють вільні індивіди, які реалізують приватні інтереси та здійснюють індивідуальний вибір, а держава, навпаки, являє собою простір тотально регламентованих взаємовідносин політично організованих суб'єктів: державних структур і прилеглих до них політичних партій, груп тиску тощо [2, с.55].

Для формування та зміцнення правосвідомості громадян України, вироблення конституційної моделі протистояння політичних сил (правлячої коаліції та опозиції) знадобилися роки та десятиліття. Конституційна реформа 2004 р. сприяла демократизації форми правління української держави, передумовою цьому стали події активізації громадянського суспільства та «помаранчевої революції». Як наслідок - перерозподіл повноважень між Верховною Радою України та Президентом України (у бік звуження повноважень Президента) та трансформація президентсько-парламентської форми правління у парламентсько-президентську республіку з відповідним внесенням змін до Основного Закону;

З приходом до влади проросійсько налаштованих політичних сил відбувся процес зміни моделі управління

державою (повернення до першої редакції Конституції України 1996 року з порушенням конституційного порядку), і як наслідок - авторитаризм влади. Були знівельовані усі позитивні надбання конституціоналізму, відбувалося системне нехтування принципом обмеження влади правом, перевищення влади Президентом та підконтрольним йому урядом, прийняття парламентом законодавчих актів порушенням конституційної процедури та таких, що не відповідали нормам Конституції, засадам демократії та верховенства права. Такий стан призвів до масштабних порушень прав людини, корумпованості державного апарату, нехтування національними інтересами, надмірним зближенням з росією. Наслідком стало громадське обурення та мирні протести, що врешті призвело до Революції Гідності (2013-2014) з чисельними жертвами активістів мирного протесту.

У 2014 році, була відновлена конституційна законність, знову набула чинності редакція Конституції України 2004 р. Зміни в суспільному ладі та реформування владних структур були спрямовані на зміцнення законності, забезпечення прозорості влади, обмеження її свавілля. Конституційна реформа своїм логічним розвитком мала судову реформу 2016 року (із відповідним внесенням змін до Конституції України) та скасування депутатської недоторканості 2019 року (нова редакція статті 80 Конституції України).

Важливим кроком у розвитку української політико-правової думки та втілення у життя ідей європейського напрямку розвитку України стали євроінтеграційні процеси, на підставі внесених у лютому 2019 року доповнень до Основного Закону. Преамбулу Конституції України доповнили нормою наступного змісту: «...підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України...». Програмна ціль, викладена у Преамбулі Конституції України закріпила культурну, ідеологічну та правову спільність українського та європейського конституціоналізму.

На наше переконання, пряма дія конституційних норм та безпосередня беззаперечність її верховенства повинна стати запорукою сталого демократичного розвитку суспільства.

Література:

1. Український конституціоналізм: історія становлення та перспективи розвитку: монографія / за заг. ред. В. Л.

Скрипника ; МОН України, Кременчуц. нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. – Харків : Право, 2023. – 160 с. – DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669985255>.

2. Белов Д.М. Парадигма українського конституціоналізму. В. Березний: РК «Євростандарт», 2011. – 400 с.

Цьомра Володимир Юрійович

аспірант кафедри публічного та приватного права Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, голова ГО «Лабораторія права», м. Київ, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Сьогоднішній розвиток суспільних відносин характеризується швидким розвитком інформаційних технологій. Сучасний світ характеризується швидким науково-технічним прогресом. Упровадження різних цифрових технологій призвело до процесу соціальної трансформації, а саме до інформатизації суспільних відносин, яка проявляється у використанні різних цифрових технологій у різних сферах людської діяльності.

З кожним роком розвиток штучного інтелекту (ШІ) та його інтеграція в суспільні процеси стає все більш популярним. Приватні компанії та корпорації все частіше використовують штучний інтелект для оцінки потенційних ризиків, налагодження бізнес-процесів і виробництва. Науково-технічний прогрес досяг такого рівня, що провідні технологічні компанії починають виробляти людиноподібних роботів, які можуть виконувати прості речі, які роблять люди, наприклад, спілкуватися, обговорювати різні теми чи навіть уникати конфліктів.

Тим не менш, термін «штучний інтелект» — це багатогранний термін, який описує здатність комп'ютерів приймати рішення. Професор Дартмутського коледжу Джон Маккарті дав перше визначення сутності штучного інтелекту в 1956 році, сказавши: «штучний інтелект — це наука та технологія створення інтелектуальних машин, особливо інтелектуальних

комп'ютерних програм» [1, с. 92].

Сьогодні наукові та аналітичні статті пропонують досить широкий спектр визначень терміну «штучний інтелект», а також різні підходи до розуміння природи цього поняття.

Вкрай важливо відзначити, що 2 грудня 2020 року КМУ схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [2], яка дозволяє використовувати ШІ в юридичній практиці та судочинстві. Зокрема, постановою КМУ No 650 від 17 липня 2019 року «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» [3] було розпочато важливий процес трансформації цивільного законодавства в Україні.

Українська концепція розвитку штучного інтелекту визначає штучний інтелект як організовану сукупність цифрових технологій, які за допомогою алгоритмів інформаційної обробки даних і системи наукових методів дослідження допомагають вирішувати складні складні задачі.

Мета концепції полягає в тому, щоб закласти основу для розвитку штучного інтелекту та сприяти науковим і інноваційним проектам у цій сфері. Крім того, він прагне сприяти співпраці між державними органами, науковими установами, підприємствами та громадськістю, щоб реалізувати потенціал цієї технології в Україні [2].

Удосконалення правових технологій штучного інтелекту може створити нові можливості для покращення правової допомоги та правосуддя. Взаємовідносини «клієнт-юрист» є не менш важливим фактором, який значно вплине на майбутнє кар'єри юриста. Вже зараз клієнти в Україні очікують від своїх юридичних радників комплексних бізнес-рішень, а не просто вирішення поодиноких проблем.

Це означає, що юристи повинні розвивати навички проактивного консультування, аналізу ризиків, стратегічного планування та управління проектами. Вони повинні бути вмільми комунікаторами, які здатні пояснювати складні правові проблеми своїм клієнтам без використання юридичного жаргону та пропонувати найкращі рішення, які допоможуть їм досягти цілей свого бізнесу.

Крім того, важливо пам'ятати, що використання

штучного інтелекту в сучасній юридичній практиці можливе лише тоді, коли його технологічний рівень гарантує суворе дотримання основних людських прав, запобігання дискримінації, прозорість судочинства, неупередженість і справедливість розгляду справ, конфіденційність обробки персональних даних і електронної комунікації, а також програмну та технічну безпеку та надійність як для конкретних.

Висновки. Таким чином, впровадження ШІ в юридичну практику може допомогти вирішити складні юридичні проблеми та забезпечити значні та прогресивні правові перетворення. Під час правової реформи використання штучного інтелекту відкриває нові можливості для розширення сфери законодавчої діяльності. ШІ може забезпечити більш об'єктивне та ефективне створення нових правових актів, виявлення правових прогалин і потенційних розбіжностей за допомогою аналізу великих обсягів даних і використання алгоритмів машинного навчання.

Література:

1. Кривицький Ю. В. Штучний інтелект як інструмент правової реформи: потенціал, тенденції та перспективи. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 2. С. 90–101.
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>.
3. В українських судах використовуватимуть штучний інтелект: громадська медіаплатформа ТМЦІНФО. URL: <https://tmcinfo.com.ua/publications/2021/02/14/vukrajinskyh-sudah-vykorystovuvatymut-shtuchnyj-inte>

Москаленко С. І.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ

Анотація. В Україні отримали розвиток юридичні клініки при навчальних закладах. Юридичні Клініки являють собою один з видів надання правової допомоги незахищеним верствам населення. Автором проаналізовано діяльність юридичних клінік США.

Постановка проблеми. Автором проаналізовано діяльність юридичних клінік в Україні їх практичне значення, перспективи розвитку їх діяльності.

Виклад основних матеріалів дослідження. Реформування вищої юридичної освіти в Україні відбувається на засадах розвитку практичних навичок студентів. Для цього, при вищих навчальних закладах, створюються юридичні клініки. Відповідно до Типового Положення « Про юридичну клініку вищого навчального закладу України » (в подальшому - Положення) Юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III - IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом "Право", і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Потрібно зазначити, що право надавати правову допомогу в клініці, надається не всім бажаним студентам, а лише тим, які пройшли за конкурсом.

До основних завдань юридичної клініки належать:
-надання студентам юридичної клініки можливості набуття навичок практичної діяльності за фахом;- створення місць для проходження студентами навчальної та виробничої практики;

- надання громадянам соціально вразливих верств населення суспільства безоплатних юридичних консультацій;

- проведення заходів з правової освіти населення;
- забезпечення можливості спілкування студентів під час навчального процесу з фахівцями-практиками судових і правоохоронних органів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їх діяльності;
- створення ефективного механізму обміну інформацією між населенням, засобами масової інформації та юридичною клінікою, що дозволить оперативно реагувати на практичні потреби громадян.

Таким чином, юридичні клініки є складовою захисту прав людини.

Відповідно до пункту 2.3 типового положення, юридична клініка забезпечує:

- проведення теоретичних та практичних занять за результатами діяльності юридичної клініки;
- проведення правоосвітніх, правороз'яснювальних та інших навчально-практичних заходів;
- надання безоплатної правової допомоги з питань захисту прав і свобод людини та організацій з усіх галузей права відповідно до чинного законодавства України;
- проведення роботи з документами правового характеру і базами даних;
- підготовку і поширення публікацій для населення з актуальних правових питань;
- співпрацю з представниками державних і недержавних органів та організацій;
- проведення науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів та інших заходів з актуальних правових питань.

Таким чином, клініка надає безоплатну допомогу незахищеним та малозабезпеченим верствам населення. Конкретний перелік, категорій населення, яким надаватиметься правова допомога закріплено у внутрішніх положеннях, що регулюють діяльність юридичних клінік.

Згідно пункту 4.2 положення, Керівник юридичної клініки призначається на посаду рішенням керівника вищого навчального закладу III - IV рівня

акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом "Право",

за поданням керівника факультету, інституту, філії тощо. Керівником юридичної клініки є, як правило, особа з практичними навичками, яка має стаж роботи за фахом в галузі права.

Відповідно до статті 59 Конституції України, « Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Таким чином, юридичні клініки є передумовою забезпечення прав громадян.

На сьогодні, в Україні, необхідною є надання населенню правової допомоги. Практика в юридичній клініці, дає можливість студентам поглибити практичні навички, знання законодавства. Як правило, студенти

Потрібно зазначити, що юридичні клініки отримали свій розвиток в переважній більшості країн світу[2]. Так, як зазначила, Дубчак Н. С. Однією з перших в США під девізом «Зробити мрії справедливості реальністю» була створена Чиказька юридична клініка як

неурядова організація адвокатами та партнерами юридичних фірм міста Чикаго. За період свого існування ця клініка надала правову допомогу понад 230 тис. клієнтів (з 1981 р.) і майже 20 тис. за минулий рік.- Клініки працює за кількома різними програмами (варі-

антами) надання правових послуг, зокрема:

1) Прямий сервіс. Клініки надає дешеву правову допомогу в загальних галузях права (земельне право, питання опікунства тощо). У 2010 р. близько 6 тис. клієнтів скористалися цією послугою.

2) Програми Pro Bono. Клініки направляє клієнтів, які не мають змоги оплатити правові послуги, до адвокатів клініки, які надають правову допомогу безоплатно (це понад 225 адвокатів). За 2010 р. за цією програмою було надано безоплатну правову допомогу у понад

800 справах.

3) Програма боротьби з домашнім насильством.

Допомога жертвам домашнього насильства надається

безоплатно (у 2010 р. вона була надана 433 жертвам домашнього насильства, в тому числі їхнім дітям).

4) Семінарські програми. Клініка проводить безкоштовні правові семінари для населення, а також проводить на телебаченні шоу на каналі CAN-TV, у якому

розглядаються питання імміграції. У 2010 р. у межах цієї програми було проведено 97 семінарів, які відвідали понад 2000 людей.

5) Правова програма з захисту довкілля. Правові послуги за цією програмою надаються безоплатно, зокрема у 2010 р. було надано допомогу 37 клієнтам.

6) Імміграційна програма. Через Пілсенський офіс надається правова допомога з питань імміграції.

7) Програма «Адвокат для літніх людей та людей з обмеженими можливостями». Ця ініціатива допомагає літнім людям та людям з обмеженими можливостями. У 2010 р. ця програма допомогла 838 клієнтам.

8) Проект допомоги колишнім злочинцям. Допомога особам, раніше засудженим за вчинення злочину та тим, що відбували покарання у місцях позбавлення волі, надається, передусім, у питаннях працевлаштування. У 2010 р. допомогу отримали 408 клієнтів.

9) Допомога у відносинах з кредиторами. Адвокат складає програму погашення заборгованості, для того, щоб не допустити банкрутства клієнта і сприяє її реалізації. У 2010 р. таку допомогу отримали 419 клієнтів.

10) Охорона батьківства, материнства та дитинства. Правову допомогу за цією програмою отримали майже 1400 громадян.

11) Проведення виїзних засідань для консультування людей у бідних районах.

12) Програма «Муніципальний адвокат з договірною та орендного права». Близько 150 клієнтів обслуговуються за цією програмою щороку безоплатно [2, С. 37].. Отже, можна стверджувати, що юридичний, клінічний рух в США отримав значний розвиток. В США зазначене, є фактично об'єднанням адвокатів, які надають безкоштовні послуги населенню. Таким чином, можна дійти висновку, про участь Юридичних Клінік в США в різних урядових, неурядових програмах.

В Україні, навчальні заклади, мають право також приймати участь в аналогічних програмах, грантових проектах, з метою

фінансування, розвитку юридичних клінік. Один з пріоритетних напрямків діяльності розвитку, юридичних клінік, є участь в програмах розвитку. З цією метою можуть залучатися грантові кошти.

На сьогодні, ряд категорій населення (внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, тощо) також потребують додаткового захисту, в тому числі й правового. На даний час, в Україні, скорочується кількість центрів надання безоплатної правової допомоги. Тому, частково зазначені функції можуть бути покладені на юридичні клініки. На даний час, в Україні, враховуючи військовий стан, більшість клінік працює в режимі on-line. Шляхом електронної пошти, особи надсилає звернення, і отримує відповідь. Зазначене дозволяє, дотримуватись заходів безпеки, пришвидшити надання правової допомоги населенню. Крім того, особи з невеличких населених пунктів, прифронтових міст, також мають можливість отримати безплатну, правову допомогу в юридичних клініках. Можна стверджувати, що розвиток юридичних клінік, сприяє наближенню України до Євроінтеграційних процесів.

Висновки. На підставі зазначеного, можна дійти висновку, що юридичні клініки, є провідним напрямком надання безоплатної, правової допомоги незахищеним верствам населення в Україні. Крім того, діяльність клінік сприяє підвищенню рівня відповідальності студентів, поглибленню їх практичних навичок та теоретичних знань. В майбутньому, юридичні клініки, можуть взяти частину функцій центрів безоплатної допомоги.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України : МОН України; Наказ, Положенні від 03.08.2006. № 592. URL: <http://surl.li/cfmfj/>
3. Дубчак Н. С. Досвід організації та діяльності юридичних клінік в країнах правової системи англо-американського типу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2013. Вип. 21. Ч. II. Т. 1. С. 36-38

МАСОВІ ЗАХОДИ В ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ЇХ РОЗВИТОК

Поняття масові заходи притаманне людському суспільству з самого часу появи такого суспільства. Як свідчать окремі дослідження масові заходи перш за все вирішували питання влади і управління в первісному суспільстві [1]. Правові норми в більшості випадків було побудовано на звичаях. При цьому звичаї певною мірою змінювалися, адже головним завданням первісного суспільства було виживання. [3] Тому загальні збори, тобто у сучасній інтерпретації масові заходи проводилися в більшості випадків з метою збереження роду чи племені.

Влада в первісному суспільстві уособлювала силу і волю роду або союзу родів: джерелом і носієм влади (пануючим суб'єктом) був рід, вона була спрямована на управління загальними справами роду, підвладними (об'єктом влади) були всі його члени. Тут суб'єкт та об'єкт влади повністю збігалися, тому вона була за своєю природою безпосередньо суспільною, тобто невідокремленою від суспільства та неполітичною. Єдиним способом її реалізації було громадське самоврядування. Ні професійних управлінців, ні особливих примусових органів тоді не існувало [2].

При проведенні загальних зборів обирався керівник, який в більшості випадків був вождем або декілька керівників, які оголошували рішення і в подальшому слідкували за його виконанням. Проте за виконанням рішення мали право слідкувати і всі інші члени роду або племені.

Вищим органом громадської влади у роді були збори всіх дорослих членів суспільства - чоловіків та жінок. Збори - так само давнє встановлення, як і сам рід. Воно вирішувало основні питання його життєдіяльності. Тут обиралися ватажки (старійшини, вожді) терміном чи виконання певних справ, вирішувалися суперечки між окремими особами тощо.

Таким чином ми можемо констатувати, що первинні масові заходи перш за все було спрямовано на вирішення найбільш важливих завдань первісного суспільства.

Рішення зборів або масових заходів були обов'язковими для виконання всіма членами роду. [4] Хоча громадська влада тобто масовий захід не мав чітко окреслених спеціальних примусових установ, вона була цілком реальною, здатною до ефективного примусу порушення існуючих правил поведінки. Покарання неухильно йшло за скоєні провини, і вона могла бути досить жорстокою - смертна кара, вигнання з роду та племені [5]. Найчастіше було досить простого докору, зауваження, осуду. Ніхто не мав привілеїв і тому нікому не вдавалося уникнути покарання. Натомість рід, як одна людина, вставав на захист родича, і ніхто не міг ухилитися від кровної помсти – ні кривдник, ні його родичі [6,7].

В цілому нескладні відносини первісного суспільства регулювалися звичаями - історично сформованими правилами поведінки, які у звичку внаслідок виховання і багаторазового повторення тих самих дій і вчинків. Вже ранніх стадіях розвитку суспільства набувають значення звичаїв навички колективної праці, полювання тощо.

Не можна стверджувати, що це були масові заходи в теперішньому їх розумінні, але вони допомагали всім членам роду або племені наприклад, у полюванні на великих тварин.

Проте в первісному суспільстві вже виникали й інші види масових заходів, наприклад, згідно з певними звичаями було необхідно проводити окремі ритуали. Це стосувалося також найбільш важливих аспектів життя та існування первісного суспільства. Наприклад, тренування мисливців, вихід на полювання чи риболовлю або початок іншого трудового процесу супроводжувалися певними ритуалами, під час яких були присутні члени роду чи навіть всі особи, які були в тому племені. Такі ритуали певною мірою ще використовуються в ряді країн Африки та Азії. В Україні наприклад, вони також застосовувалися. До них можна віднести початок весняно-польових робіт, кінець збору урожаю та т. ін. [9]

Окремі обряди, які проводилися могли вже проводитися тільки спеціально-обраними людьми, які в подальшому ставали шаманами, жрецьями, священиками та т. ін.

Звичаї додержавного суспільства мали характер нерозчленованих «мононорм», були водночас і нормами організації життя, і нормами первісної моралі, і ритуальними і обрядовими правилами. Так, природний поділ функцій у трудовому процесі між чоловіком і жінкою, дорослим і дитиною розглядався одночасно і як виробничий звичай, і як норма моралі, і як

наказ первісної релігії.

Водночас, треба додати, що після полювання наприклад, всі разом готували їжу а потім її споживали. Таким чином такі заходи можна також певною мірою віднести до масових.

Мононорми як вже зазначалося спочатку були продиктовані «природно-природною» основою суспільства, що привласнює, в якому і людина є частиною природи. У них права та обов'язки певною мірою що зливалися воєдино.

Щоправда, особливе місце займало такий засіб забезпечення звичаїв, як табу (заборона). Виникнувши на зорі історії людського суспільства, табу відіграло величезну роль у впорядкуванні статевих відносин, суворо забороняло шлюб з кровними родичами (інцест). Завдяки табу, первісне суспільство підтримувало необхідну дисципліну, що забезпечувала видобуток та відтворення життєвих благ. Табу захищало мисливські угіддя, місця гніздування птахів та місця проживання звірів, на які полювали члени роду від надмірного знищення, тобто табу певною мірою забезпечувало умови колективного існування людей.

У додержавному суспільстві звичаї, зазвичай, дотримувалися найбільш авторитетними особами і звички, але коли звичай потребував підкріплення шляхом прямого примусу, суспільство виступало у ролі колективного носія сили. Тобто відбувалися масові збори, які вирішували питання про покарання наприклад, вигнання з роду і навіть винесення рішення про смерть порушника або злочинця .

Література:

1. Заєць А. П. Первісне суспільство і право / Заєць А. П. // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. - 2018. - Т. 2. - С. 13-19.
2. Першіц А. І. Історія первісного суспільства : [підруч. для студ. іст. ф–тів ВНЗ] / А. І. Першіц, О. Л. Монгайт, В. П. Алексеев. – К. : Вищ. шк., 1980. – 224 с.
3. Залізняк Л. Л. Доба катастроф у первісній Європі та її історичні наслідки / Л. Л. Залізняк // Кам'яна доба України : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 11. – С. 96–115
4. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Енгельс Ф., Маркс К. Твори. – Т. 21 – К. : Політвидав України, 1964.

5. Баженов О.Л. Історія первісного суспільства: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету денної форми навчання / О.Л. Баженов. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2014. – 296 с
6. Бочарніков Д. М. Грушевський про історію створення та кримінальне право «Руської Правди». Право України. 1996. № 11. С. 65–69.
7. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. С. 137-144.
8. Шевчук А.В. Первісна мораль Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014, Серія ПРАВО. Випуск 24. Том 4
9. Заросило В.В. Адміністративно-правове забезпечення проведення масових заходів в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Заросило Віталій Володимирович ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - Київ, 2017. - 21 с.

*Дубинський Олег Юрійович,
проректор з науково-педагогічної роботи, економічних,
юридичних та соціальних питань Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова,
доктор юридичних наук, професор*

*Дубова Катерина Олександрівна,
В.о завідувача кафедри міжнародного та господарського права
факультету морського права Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова,
кандидат юридичних наук*

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сучасний стан розвитку українського суспільства вимагає нових підходів до організації влади, з метою аби ми змогли досягти такого рівня публічного управління, який дозволяв повною мірою забезпечити та гарантувати права і свободи людини і громадянина у публічній сфері. Вочевидь, така ситуація вимагає детального аналізу досвіду провідних країн, які напрацювали у цій царині відповідних стандартів.

На думку О. О. Шевченко та М. М. Коваленко, європейські стандарти публічного управління це комплекс принципів і вимог до системи управління, які в сукупності створюють засади добровільного їх застосування в діяльності з метою наближення до певної еталонної моделі побудови і реалізації публічної влади орієнтованої на людину [1, с. 27].

На думку, яку висловлює М. О. Демідова, формування в Україні демократичної правової держави потребує новаторського підходу до балансу між державою та суспільством, вимагає пошуку нових форм їхньої взаємодії, де людина, її права та свободи, потреби та можливості поряд із іншими суспільним цінностями посідають провідне місце. Такий підхід базується на загальносвітовій тенденції сприйняття людини як найвищої соціальної цінності та змінах у поглядах на ефективність урядової діяльності, що відбулися в кінці ХХ – на початку ХХІ століття [2, с. 138].

Водночас, дослідниця вказує на те, що не дивлячись на розповсюджений акцент з боку вітчизняних науковців саме на принципах Європейського урядування, хочемо зазначити, що вони є лише способом досягнення головної мети сучасного управління в державі – єднання між громадянами та державною виконавчою владою [2, с. 140].

З огляду на це варто погодитись з думками Н. О. Шури, стосовно того, що головними принципами публічного адміністрування виступають: 1) верховенство права, тобто діяльність органів публічного адміністрування має здійснюватись виключно згідно із законодавчими та нормативними актами; 2) об'єктивність – максимальна безкорисливість у прийнятті адміністративних рішень, зокрема відсутність власних інтересів у різного роду справах; 3) пропорційність, тобто масштаби адміністративних рішень і способи їх реалізації мають відповідати цілям адміністрування; 4) незловживання владою – діяльність суб'єктів публічного адміністрування має здійснюватись тільки у межах, правилах і процедурах, які дозволені і чітко прописані в чинному законодавстві; 5) службова співпраця – надання допомоги різними відомствами під час підготовки адміністративних рішень; 6) ефективність – економне використання ресурсів під

час прийняття рішень з адміністрування, мінімізація витрат на прийняття рішень; 7) субсидіарність – рішення суб'єктів публічного адміністрування мають реалізовуватись на тих рівнях, де їх виконання є найбільш ефективним; 8) «єдине вікно» – підготовка інформації на замовлення громадян, прийом скарг, пропозицій, відповіді на них на одному робочому місці з метою усунення непорозумінь, пов'язаних з бюрократизацією вирішення тих чи інших питань; 9) пріоритет державної політики – політика служить формою узагальнення та вираження інтересів окремих соціальних груп чи суспільства загалом; 10) зворотний зв'язок – забезпечення зворотної взаємодії органів публічного адміністрування із громадянами; 11) демократія – публічне адміністрування та управління здійснюються за згоди тих, ким управляють; 12) системний підхід – організація публічного адміністрування як системи, забезпечення її функціонування та розвитку; 13) централізм на демократичній основі – механізм делегування владних і управлінських повноважень на підставі розділення центрів влади і прийняття рішень; 14) соціальна справедливість – поєднання принципу свободи підприємництва з принципом соціальної допомоги бідним прошаркам населення [3, с. 261-262].

Водночас, згадувана нами М. О. Демідова, зазначає, що на сьогоднішній день принципи концепції «належного врядування» поєднують в собі Європейські принципи державного управління та Європейського адміністративного простору. До них належать насамперед надійність та передбачуваність, відкритість та прозорість, звітність, ефективність та результативність. Враховуючи широке коло суб'єктів їх застосування та тлумачення, спостерігається розширення їх розуміння за рахунок інших правових принципів, які виступають у якості похідних [4, с. 174].

Література:

1. Шевченко О. О., Коваленко М. М. Наближення публічного управління в Україні до європейських стандартів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2017. Том. 28(67). № 1. С. 27–32.
2. Демідова М. О. Європейські принципи належного врядування

- як фактор модернізації правового статусу суб'єктів публічного адміністрування в Україні. Право та державне управління. 2019. № 3 (36). Том. 1. С. 138–144.
3. Шура Н. О. Принципи публічного адміністрування як регулятори соціально-економічних процесів у національній економіці. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 14. С. 260–263.
 4. Демидова М. О. Європейські принципи належного урядування як фактор модернізації правового статусу суб'єктів публічного адміністрування в Україні. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2019. Вип. 2 (86). С. 171–181.

Ратушна Богдана Петрівна,
к.ю.н., доцент, в.о. професора кафедри права
Львівський національний університет
природокористування

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОТРЕБУ ПОДАЛЬШОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Активні процеси цифровізації усіх сферах суспільного життя в Україні тривають протягом останніх років. Однак, збройна агресія країни-сусіда та введення воєнного стану в Україні змусила законодавця пришвидшити ці процеси і внести низку змін до Цивільного процесуального кодексу України з метою його адаптації до нових викликів сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження процесів цифровізації у судочинстві в Україні були предметом наукових розвідок таких вчених як Є. Дядюк, І. Гутник, В. Рудюк, В. Фрончко.

Однак, з огляду на стрімке поширення елементів цифровізації в цивільному судочинстві України, вважаємо актуальним і потрібним поглибити наукові дослідження цього питання.

Варто погодитись, що виникнення цифрових технологій і віртуального простору є закономірним наслідком науково-технічних досягнень людства. На сьогодні цифрові технології активно застосовують у сфері права, зокрема в правозастосуванні[1, с. 82-85]. Цифрові комп'ютерні технології в юридичній сфері розвиваються за такими напрямками: автоматизація типових юридичних послуг, застосування юридичних онлайн-сервісів, «диджиталізація» державних послуг і надання їх в режимі онлайн, перехід до системи електронного правосуддя, моделювання юридичних рішень на підставі штучного інтелекту та ін.[2, с. 144–148].

Правовий поштовх до започаткування і розвитку процесів цифровізації у судочинстві відбувся на підставі Наказу Державної судової адміністрації України від 22 грудня 2018 року № 628 «Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» у місцевих та апеляційних судах» [3] та Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021[4].

Щодо останньої, то Стратегією було передбачено, зокрема:

- запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду та інших сервісів електронного судочинства;
- упровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу.

У 2022 році з початком повномасштабного вторгнення рф в нашу країну доступ до публічних реєстрів (зокрема, реєстру судових рішень, автоматизованої системи виконавчого провадження) було взагалі обмежено, учасників справ заохочували брати участь у засіданнях дистанційно (або взагалі не брати – за допомогою подання заяви про письмове провадження у справі), подавати документи в електронному вигляді, а для підпису документів було розроблено та впроваджено Дія. Підпис [5].

Попри значні перешкоди для подальших процесів цифровізації судочинства через пошкодження / знищення комунікаційних мереж, інфраструктури й обмежений доступ до електронних послуг у зоні бойових дій і тимчасової окупації законодавець продовжив пошук шляхів подолання означених проблем та створення безперешкодного доступу до правосуддя.

Поглиблення процесів цифровізації в цивільному судочинстві України здійснюються на підставі Закону України від 19.10.2023 р. № 3424-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи» [6].

Зокрема, змін зазнала стаття 14 ЦПК [7], у абзаці першому частини шостої якої передбачено, що адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку.

Відповідно до ч. 7 ст. 14 ЦПК, особі, яка зареєструвала електронний кабінет в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, суд вручає будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету такої особи, що не позбавляє її права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

Отже, завдяки процесам цифровізації у цивільному судочинстві України запроваджені альтернативні способи вручення процесуальних документів: електронний та паперовий, що суттєво спрощує та пришвидшує цю зазвичай тривалу процедуру, а також дає можливість уникнути низки негативних

чинників, які можуть бути спричинені воєнним чи надзвичайним станом в Україні.

Література:

1. Рудюк В. С. Диджиталізація в сучасному судочинстві. Філософські та методологічні проблеми права. 2020. № 2. С. 82-85.
2. Фрончко В. До питання про цифрову юриспруденцію. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Вип. 2 (18). С. 144–148.
3. Про проведення тестування підсистеми «Електронний суд» у місцевих та апеляційних судах.: Наказ Державної судової адміністрації України від 22 грудня 2018 року № 628. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/628_18.pdf (дата звернення: 28.12.2023).
4. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, затверджена Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021> (дата звернення: 28.12.2023).
5. Дядюк Є., Гутник І. Диджиталізація цивільного судочинства. Юрист&Закон. 2023. № 29. URL: https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA016842.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов’язків учасників судової справи : Закон України від 19.10.2023 р. № 3424-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3424-20> (дата звернення: 26.12.2023).
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 27.12.2023).

Коваленко Ярослав Григорович
аспірант юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник, к.ю.н., доц.,
Матвійчук Анатолій Васильович

ЄДИНА ДЕРЖАВНА ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА Е-НОТАРІАТУ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

В умовах технологічного розвитку та цифровізації українського суспільства, вже декілька років поспіль, пропонується запровадження електронного нотаріату. До Верховної ради України було внесено проект Закону України від 08.06.2021 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання нотаріальної діяльності». Основною метою цієї законотворчої діяльності є оновлення сучасного українського нотаріату з метою його розвитку. 30 грудня 2023 року набрала чинності постанова КМУ від 29 грудня 2023 року № 1406, якою затверджено Положення про Єдину державну електронну систему е-нотаріату. Затверджене Положення визначає функціональні можливості Єдиної державної електронної системи е-нотаріату та її складових, суб'єктів, організаційні та технологічні засади функціонування, а також інші питання, пов'язані з її функціонуванням.

Свої наукові дослідження цієї теми відображені у роботах таких вчених як А.В. Ли́ла-Барська, І.М. Ілі́пол, І. Беззуб, М. Долинська, З. Журавльова, О. Костенко та ін.

З погляду на питання інформатизації українського суспільства та зважаючи на вдалі досягнення із запровадження електронних технологій у судовій системі, банківській сфері, окремої уваги заслуговує портал «Дія», а також беручи до уваги на позитивну оцінку цих винаходів більшістю громадян України, запровадження та розвиток Е-нотаріату є неминучим, не зважаючи на його позитивні та негативні наслідки. Звісно, що досвід іноземних держав, таких як Франція, Італія, Грузія, стало

для України поштовхом та підґрунтям для розвитку цього інституту. Застосування електронної системи нотаріату в Україні призведе до автоматизації більшості процесів при посвідченні нотаріусом нотаріальних дій, покращення їх якості та забезпечить певні заходи покликані на захист нотаріального документа від підробки шляхом його переведення в електронний формат.

Так Іліопол І.М. зазначає що, запровадження Е-нотаріату є необхідним в інформатизованому суспільстві та просторі. Відтак, визначаючи переваги запровадження електронного нотаріату, слід виокремити такі, як: наближення українського нотаріату до європейських стандартів; забезпечення взаємодії з державними інформаційними системами та мережами; автоматизація нотаріальних процесів, зокрема ведення обліку, формування звітності, пошук і використання необхідної інформації тощо; поліпшення захищеності та якості вчинюваних нотаріальних дій; переведення Реєстру нотаріальних дій в електронну форму, що спростить роботу нотаріусів, забезпечить облік і реєстрацію вчинених нотаріальних дій, а також захист і зберігання нотаріальних відомостей; подання електронних документів для вчинення нотаріальних дій; засвідчення нотаріусом достовірності електронної копії паперового документа або паперової копії електронного документа чи виписок із них; забезпечення доступності нотаріальних дій [2].

Важливим аспектом в умовах воєнного часу міг слугувати електронний нотаріальний архів, оскільки це дало б можливість вберегти документацію від обстрілів, від можливого ризику втрати на випадок окупації території, оскільки нотаріус має відповідально ставитись до цієї документації, а деякі з них повинні зберігатись в архіві нотаріуса, зокрема 75 років.

Однак, від позитивних переваг запровадження інституту е-нотаріату варто перейти й до негативної складової. Серед цих чинників запровадження єдиної державної електронної системи е-нотаріату є ризику для підробки електронних документів, знищення серверів, примусового вчинення нотаріальних дій під впливом фізичного чи психологічного тиску на нотаріуса або особи, яка вчинятиме правочин, тощо.

Іліопол І.М. зазначає що, запровадження електронного

нотаріату в Україні позитивно вплине на ефективність і доступність надання нотаріальних послуг, однак варто враховувати й ризики, пов'язані з його функціонуванням. По-перше, необхідно забезпечити захищеність інформації, що зберігатиметься в електронних архівах, в електронних реєстрах, «електронних кабінетах нотаріусів» та інших підсистемах електронного нотаріату, адже питання захищеності персональних даних та конфіденційної інформації в державі є вельми актуальним. По-друге, необхідно забезпечити поступове впровадження електронного нотаріату паралельним веденням класичного діловодства, особливо нотаріального архіву, з метою запобігання будь-яким правопорушенням. По-третє, держава має донести до населення всю необхідну інформацію та роз'яснити порядок функціонування електронного нотаріату саме для пересічних громадян[2].

Варто зауважити, що останні десятиліття в нотаріальній діяльності досить активно використовуються можливості електронних технологій, зокрема для здійснення професійної діяльності нотаріуси мають доступ до Єдиного реєстру нотаріусів, Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів, Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Спадкового реєстру, Єдиного реєстру довіреностей, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного реєстру актів цивільного стану громадян, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Реєстру аграрних розписок, тощо, що вказує на розвиненість в плані інформаційно-технологічного підґрунтя для безпечного та орієнтованого на найбільш якісний результат надання нотаріальних послуг в Україні. Однак впровадження інституту електронного нотаріату в Україні, а саме, на даному етапі єдиної державної електронної системи е-нотаріату, відповідно до постанови КМУ №1406 від 29 грудня 2023 року, покликане забезпечити комплексне застосування електронних технологій, які вже існують в нотаріаті, та впровадження нових, таких як електронне робоче місце користувача, Електронний нотаріальний архів, Електронний реєстр нотаріальних дій, Єдиний реєстр довіреностей, Єдиний реєстр нотаріусів, Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів, Спадковий

реєстр.

Отже підсумовуючи та враховуючи вищезазначене, стає зрозумілим, електронна інформаційна взаємодія між Системою е-нотаріату та єдиними державними реєстрами, інформаційно-комунікаційними системами, держателем яких є Мін'юст, та іншими інформаційно-комунікаційними системами (реєстрами, кадастрами, базами даних тощо) державних органів та установ, створить передумови для переходу до запровадження електронних документів, що є неминучим, зважаючи на темпи цифровізації у світі. Однак для цього потрібно провести низку реформ, завдяки яким національне законодавство не міститиме суперечностей з цих питань, а також відповідатиме міжнародним нормативно-правовим актам.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності : проект закону України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=72191 (дата звернення 08.04.2024).
2. Іліопол І.М. Електронний нотаріат: переваги та ризики [Електронний ресурс]. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/19.pdf (дата звернення 04.04.2024).
3. Лиля-Барська А.В. Цифровізація нотаріальної діяльності в Україні [Електронний ресурс]. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/53.pdf (дата звернення 04.04.2024).
4. Про деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату: Постанова КМУ №1406 від 29 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.04.2024).

СЕКЦІЯ 7. ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД У ПИТАННЯХ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

*Бурдоносова Марина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та адміністративного
права,
Державного університету інфраструктури та технологій,
Київ, Україна*

ЛЮДСЬКА ЧЕСТЬ ТА ГІДНІСТЬ ЯК ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА НІМЕЧЧИНИ

У сучасному конституційному праві Німеччини діє низка актів міжнародного права, які закріпили цілу систему прав людини і громадянина, які виражають ідею людської гідності у тому числі Загальна декларація прав людини. Ці акти оцінюють людську гідність як невід'ємну властивість особистості. В ст. 1 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини зазначено: «Гідність людини недоторканна: поважати і захищати її – обов'язок усієї державної влади».

У німецькому конституційному праві гідність особистості є не лише одним з основних прав, а й найважливішим конституційним принципом. Гідність людини та інші фундаментальні права особистості розглядаються як цінності, що передують появі держави і, отже, стоять в ієрархії, вище, ніж державний інтерес.

При формулюванні змісту гарантій гідності людини фахівці у галузі конституційного права ФРН виділяють три основні аспекти: поняття гідності людини, недоторканість гідності, її повагу та захист. Німецька юридична наука відмовляється від його визначення як однозначно й назавжди встановленого, оскільки зміст цього поняття змінюється з часом і залежить від культури суспільства, в якому воно розвивається. Для майбутніх поколінь, для іншого суспільства сучасне трактування недоторканності честі та гідності може бути лише вихідним матеріалом через мінливість їх культурного змісту (в напрямку розширення та збагачення поняття).

Першопочатково норма про гідність людини законодавцем замислювалася як захист від принизливого, несправедливого

ставлення з боку держави і йшлося про фізичну недоторканність. Але в сучасних реаліях існує вимога від суспільства, стосовно пошани та захисту персональної ідентичності та психічної недоторканності людини.

Федеральний Конституційний суд Німеччини (далі ФКС) постійно підкреслює, що невизначеність поняття людської гідності в праві та «різнобарвність» його тлумачення є великою перевагою, так як дозволяють юридичній нормі, що містить поняття людської гідності, зберігати певну «відкритість» і дають можливість її застосування до дійсності, що постійно змінюється.

Загалом, у німецькій правовій доктрині для визначення сутності поняття «людська гідність» та права на людську гідність характерна техніка негативного визначення, яка здійснюється на високому рівні абстрагування. За цим криються певні суперечливі судження та тлумачення між обмежувальним і розширеним напрямками інтерпретації. Вони охоплюють зміст людської гідності щодо захисту від втручання. Отже, з погляду основних прав ніхто не сперечається про межі охорони, а лише про межі втручання в це право. Техніка негативного визначення полягає в такому тлумаченні: «Людська гідність порушується тоді, коли...». Отже, техніка негативного визначення права людської гідності, по-перше, визначає загальні зони «табу», які не можна порушувати. По-друге, така техніка забезпечує абсолютний характер людської гідності, який є захищеним [1, с. 43-44].

У науці німецького конституційного права людська гідність має характер основного принципу. Так, Х. Драйер вважає, що гідність є основним принципом, а не суб'єктивним правом. Саме як принцип вона впливає на діяльність державної влади і гнучко впливає через судову практику на розуміння основних прав. Причому за поглядами Х. Драйера, гідність людини тільки виграє від того, що не є основним правом, отримуючи тим самим додаткове значення. Включення гідності в систему основних прав призвело б до послаблення її ролі як принципу державної політики.

Проте аналіз правозастосовної практики ФКС свідчить про захист людської гідності як права, встановленого нормою. При цьому, його нормативний зміст специфічний. Як зазначив Ф.

Кейлер, кожне окреме основне право, яке забезпечує певну частину людських потреб, здійснює захист людської гідності в цій галузі. Іншими словами, будь-яке основне право є частковим втілення людської гідності і джерелом всіх пізніше сформульованих основних прав.

Таким чином, у Федеративній Республіці Німеччина право на людську честь та гідність розроблено на доктринальному рівні та закріплено в багатьох рішеннях Федерального конституційного суду. Застосування досвіду Федеративної Республіки Німеччина у сфері закріплення, гарантування та відновлення права на гідність, а також його детального розроблення може слугувати джерелом для зміцнення цього права в Україні як у теоретичному, так і у практичному відношенні [1, с. 41]. Права людини викладені у формі позитивного права і закріплені в Конституції, а отже будь-яка особа, як носій основного права, може вимагати її реалізації в силу самого Основного закону незалежно від наявності чи відсутності конкретизуючих законів чи підзаконних актів. При формулюванні змісту гарантій гідності людини фахівці у галузі конституційного права ФРН виділяють три основні аспекти: поняття гідності людини, недоторканість гідності, її повагу та захист.

Федеральний Конституційний суд Німеччини вказує на невизначеність поняття людської гідності в праві та «різнобарвність» його тлумачення. Це дозволяє юридичній нормі, що містить поняття людської гідності, зберігати певну «відкритість» і дає можливість її застосування до дійсності, що постійно змінюється. Для майбутніх поколінь, для іншого суспільства сучасне трактування недоторканності гідності може бути лише вихідним матеріалом через мінливість її культурного змісту.

Література:

1. Косілова О.І. Тлумачення права на гідність у правовій доктрині та у практиці федерального конституційного суду німеччини // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 31 (70) Ч. 1 № 2 2020. С.41-46. DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-1/08>

Катаргіна Тетяна Іванівна
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
Центру досліджень історико-культурної спадщини України,
Інституту історії України НАН України,
Київ, Україна

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

В сучасних умовах руйнівної війни, яку проти України розпочала країна-агресор РФ, відбувається безпрецедентне знищення пам'яток культурної спадщини. Пошкоджені та зруйновані унікальні зразки історичної забудови багатьох міст, монументальні твори видатних митців, викрадені окупантами музейні колекції, пам'ятники. Міжнародна підтримка України відбувається під керівництвом ЮНЕСКО, яка впровадила програми допомоги Україні зі збереження та відновлення об'єктів культурної спадщини, зруйнованих та пошкоджених під час бомбардувань та ракетних обстрілів цивільної інфраструктури міст та сіл України. Збитки, яке понесла Українська культурна спадщина оцінюються у десятки мільярдів доларів. На сьогодні зруйнованих та пошкоджених об'єктів культурної спадщини нараховується біля 900. 20 пам'яток та груп об'єктів були взяті ЮНЕСКО під особливий контроль згідно з умовами Другого протоколу 1999 р. до Гаазької «Конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту» 1954 р. [1], який підписали 87 держав-учасниць. Протокол посилює імунітет об'єктів культурної спадщини під час війни. дозволяє компетентним органам країн переслідувати або екстрадувати ймовірних правопорушників. Найвищий рівень захисту отримали Софійський собор міста Києва, Києво-Печерська лавра, ансамбль історичного центру міста Львова, резиденція митрополитів Буковини та Далмації міста Чернівці та інші об'єкти, які входять до списку Світової спадщини ЮНЕСКО та до попереднього списку ЮНЕСКО [2].

Все це спонукає українців до усвідомлення необхідності відновлення зруйнованої культурної спадщини, як основи самоідентичності. Слід готуватися до значної роботи в цьому напрямі після завершення воєнного протистояння. Розуміючи, що державні інституції не матимуть достатньо ресурсу для відновлення всіх зруйнованих об'єктів культурного надбання України, слід вже зараз розробляти шляхи вирішення нагальних питань відродження за рахунок інших джерел. Тому маємо розглянути досвід фінансової підтримки сфери збереження культурної спадщини у зарубіжних країнах.

Для країн з ринковою економікою важливе значення має частка приватного капіталу в галузі культури. Участь приватного капіталу у культурних проєктах країн Західної Європи й Америки залежить від наявності правових механізмів та фінансових пільг, які існують у суспільстві й стимулюють вкладання коштів у “неприбуткову” сферу. Також вона потребує наявності розвиненої інфраструктури організацій, які опікуються проблемами етнічного, екологічного та культурного розвитку суспільства.

Спонсорська підтримка програм по збереженню культурної спадщини відіграє важливу роль у формуванні сприятливих умов для проведення цілеспрямованої роботи по вивченню, дослідженню та пропаганді знань про пам'ятки серед широких кіл громадськості. З іншого боку, пам'яткоохоронна діяльність сприяє розповсюдженню інформації стосовно благодійницької допомоги у захисті культурної спадщини як окремих меценатів, так і крупних корпорацій, що дуже цінується суспільством. Крім того, створюються сприятливі умови для організації додаткових робочих місць серед різноманітних верств населення. Догляд та обслуговування об'єктів історико-культурного значення користується підтримкою як приватних установ, так і держави в цілому. Прикладом діяльності таких фондів можуть бути представлені організації загальнодержавного рівня, як Національний траст Великої Британії, Національний траст США, товариство «Спадщина Канади», так і регіонального, як «Спадщина Англії», служба збереження спадщини Вельса «Каду» та товариства, створені окремими муніципалітетами [3].

Серед неурядових інституцій велику роль відіграють товариства, об'єднання, фонди, які існують за рахунок благодійних внесків своїх постійних членів, або окремих приватних осіб. Завдяки таким товариствам обмежені державні кошти, які виділяються на заходи зі збереження пам'яток одержують суттєву фінансову підтримку. Це діє на користь всього суспільства, тому держава всіляко заохочує громадян до благодійництва, яке набуло широкого розповсюдження в багатьох соціальних сферах життя західних країн. Для цього держави використовують фінансові важелі. Благодійні внески позбавляються від сплати податків. Нерухомість, яка передається власником під опіку благодійного товариства або фонду, звільнюється від сплати податку на спадщину при тому, що нащадки мають право користуватися майном з урахуванням деяких обмежень тощо [4].

Етнічні общини в різних країнах створюють свої благодійні фонди для збереження культурних традицій. Вони зацікавлені у розповсюдженні інформації про культурний внесок свого народу в скарбницю світової культури. Прикладом такої діяльності служать кроки, які зробила українська діаспора в напрямі популяризації та увічнення пам'яті діячів української культури в країнах зарубіжжя. Архітектурні споруди й монументальні пам'ятники на честь діячів української історії та культури були встановлені за кошти, які збирала українська громада кожної з країн, створюючи тимчасові благодійні фонди.

Таким чином, умовою підтримки приватними особами благодійних організацій є їх різноманітна, багатогранна діяльність в сфері культурно-освітніх закладів. Приваблює пільгове оподаткування, яке зафіксоване в кожній з країн на рівні законодавства і стосується власників історико-культурних об'єктів. Особливого значення набувають гранти, які надаються для відновлення конкретних споруд та об'єктів. Накопичення досвіду в пам'яткоохоронній діяльності і можливості його поширення на різноманітні соціальні кола надають можливість створювати додаткові робочі місця, що сприяє працевлаштуванню громадян. Все це допомагає залученню коштів на підтримку збереження історико-культурних об'єктів,

незалежно від можливостей фінансової допомоги від державних інституцій.

Література:

1. Мельникова І.М. ГААЗЬКА КОНВЕНЦІЯ. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Gaazka_konvencija (останній перегляд: 14.03.2024)
2. ЮНЕСКО взяло 20 об'єктів культурної спадщини України під посилений захист. URL: <https://travels.in.ua/uk-UA/news-detail/afa1bf3b-dc3a-48a2-3f20-08dbb07e2664/yunesko-vzyalo-20-obyektiv-kulturnoyi-spadshchynu-ukrayiny-pid-posylenyy-zakhyst>
3. Катаргіна Т. Моделі збереження культурної спадщини за кордоном. Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. 2018. Вип. 23. С. 248-261.
4. Катаргіна Тетяна. Збереження культурної спадщини у Великій Британії, США, Канаді (історія і сучасність). К., 2003 р. С. 93-111.

Троцький О.О.

*Здобувач ступеня доктора філософії права
Державний університет
інфраструктури та технологій*

ДІАЛЕКТИЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Досліджуючи міжнародне право, ми стикаємося з великою кількістю складних проблем та викликів, які вимагають комплексного аналізу та розуміння. Діалектичний підхід у питаннях дослідження міжнародного права ґрунтується на філософському принципі діалектики, який підкреслює

взаємозв'язок та розвиток протиріч у процесі пізнання. В контексті міжнародного права цей підхід надає можливість зрозуміти складні взаємини між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права. Діалектичний підхід допомагає дослідити природу протиріч та конфліктів у міжнародному праві, а також їх роль у процесі становлення правових норм. Він враховує динаміку розвитку міжнародного права через взаємодію різних чинників, таких як зміна соціальних, політичних та економічних умов.

Діалектичний підхід дозволяє розглядати систему міжнародного права як цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, а не просто як окремі норми чи принципи. У світлі цих принципів діалектичний підхід надає можливість більш глибокого розуміння складних питань міжнародного права та сприяє подальшому розвитку та вдосконаленню міжнародного правового порядку.

У діалектичному підході дослідження питання захисту фінансових інтересів Європейського Союзу (ЄС) є можливість глибшого аналізу та розуміння проблем захисту фінансових інтересів ЄС як в міжнародному, так і в національному праві. Також діалектичний підхід сприяє розвитку ефективних стратегій та якісній реалізації політики захисту фінансових інтересів ЄС.

Динамічні євроінтеграційні процеси, повномасштабне вторгнення російської федерації та великі об'єми надходження міжнародної допомоги лише посилюють прагнення України підвищити ефективність використання коштів та дотримання принципів належного фінансового управління у сфері захисту фінансових інтересів ЄС.

Відповідно до ст. 459 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі - Угода про асоціацію), сторони здійснюють допомогу згідно з принципами належного фінансового управління та співробітничать у сфері захисту фінансових інтересів України та ЄС, як це визначено в Додатку XLIII Угоди про асоціацію. Сторони вживають ефективних заходів з метою попередження та боротьби із шахрайством, корупцією та іншою

нелегальною діяльністю, *inter alia* шляхом взаємної адміністративної допомоги та спільної правової підтримки у сферах, охоплених Угодою про асоціацію. [1]

Одним з основних відповідальних органів ЄС по протидії шахрайству і захисту фінансових інтересів є Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF). OLAF наділений слідчими повноваженнями та інституційною незалежністю і уповноважений здійснювати заходи щодо посилення боротьби з шахрайством, корупцією та будь-якою іншою протиправною діяльністю, що посягає на фінансові інтереси ЄС.

Україна в свою чергу співпрацює з OLAF через Національний контактний пункт з організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (НКП) який знаходиться в структурі Державної аудиторської служби України, на базі якого маж бути розбудована українська Служба координації боротьби із шахрайством (AFCOS) як частина системи захисту фінансових інтересів ЄС.

Проте НКП є лише проміжним етапом до створення AFCOS враховуючи прагнення України до Європейської інтеграції. Станом на зараз в Україні не існує відповідної мережі органів (AFCOS Network), залучених до захисту фінансових інтересів ЄС, але було створено національний механізм у вигляді Міжвідомчої Координаційної Ради з питань протидії порушенням, які впливають на фінансові інтереси України та ЄС (далі – МКР).

Відповідно до ст. 3 п. 4 Регламенту 883/2013 держави-члени ЄС зобов'язані призначити Службу координації боротьби із шахрайством для сприяння дієвій співпраці та обміну з OLAF інформацією, в тому числі оперативною. [2]

Держави-члени ЄС самостійно вирішують, де найкраще розмістити AFCOS у своїй національній адміністративній структурі. Розміщення AFCOS має забезпечувати його прозорість, незалежність та важливість по відношенню до інших відповідних органів у сфері захисту фінансових інтересів ЄС. Деякі держави-члени включили свої AFCOS до складу Міністерства фінансів або Міністерства внутрішніх справ, інші

створили його як незалежний орган при Уряді. [3]

Ширина повноважень AFCOS може відрізнятись залежно від індивідуальних особливостей кожної з держав, від рівня корупції до кількості населення та специфіки економічного клімату. Проте у всіх випадках AFCOS повинен мати мандат на забезпечення співпраці з OLAF відповідно до вимог статті 325 Договору про функціонування ЄС та координації в межах країни законодавчих, адміністративних і слідчих зобов'язань та діяльності, пов'язаної із захистом фінансових інтересів ЄС, у разі необхідності.

Окрім своєї адміністративної координаційної ролі, AFCOS, створений як функціонально незалежний орган або служба в рамках існуючої установи, може бути наділений повноваженнями щодо проведення розслідувань. [3]

Наразі для збільшення якості діяльності з захисту фінансових інтересів ЄС, необхідний якісний перехід від НКП до масштабної системи, яка вестиме статистику порушень та аналізуватиме, де можуть виникнути проблеми. Щоб не шукати, наслідки, а запобігати передумовам будь-яким негативним явищам. Проте ці реформи потребують законодавчих змін, в той же час сама нова модель має всі шанси стати універсальною в контролі коштів міжнародних донорів.

Саме така багаторівнева структура фінансового контролю є оптимальною. Адже в ній будуть взаємодіяти всі органи задіяні до захисту фінансових інтересів ЄС, нова модель стане універсальною в контролі коштів міжнародних донорів на відновлення України. В цій структурі буде врахований аспект якісної взаємодії між органами задіяними до захисту фінансових інтересів ЄС, оскільки в ній будуть взаємодіяти: ДАСУ, Офіс генпрокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, БЕБ. [4]

Варто зауважити, що запровадження Служби координації боротьби із шахрайством в Україні шляхом трансформації Національного Контактного Пункту є не лише необхідним кроком для якісного захисту фінансових інтересів України та ЄС, а і обов'язковим чинником для вступу України до Європейського Союзу.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. Регламент (ЄС, Євратом) № 883/2013 Європейського Парламенту та Ради від 11 вересня 2013 року щодо розслідувань, які проводяться Європейським бюро по боротьбі з шахрайством (OLAF) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_038-13#Text
3. Anti-fraud coordination service (AFCOS) // OLAF: сайт. URL: https://anti-fraud.ec.europa.eu/investigations/anti-fraud-coordination-service-afcoss_en
4. В Україні буде розгорнуто європейську Службу AFCOS для контролю коштів міжнародних донорів, – Алла Басалаєва // ДАСУ: сайт. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/news/5027>

СЕКЦІЯ 8. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

*Беззубов Дмитро Олександрович,
в.о. зав. кафедри конституційного
та адміністративного права ЮФ ДУІТ, д.ю.н., професор*

*Пашинська Діана Юріївна,
старший лаборант
кафедри цивільного та кримінального права ЮФ ДУІТ*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Регулювання стандартів якості діяльності поліцейських є важливим питанням для суспільства, яке довгий час було й проблемним. Формування в поліцейських почуття відповідальності стосовно дотримання професійно-етичних норм поведінки під час виконання службових обов'язків, а також сприяння посиленню авторитету та довіри громадян до Національної поліції України є метою створення Правил етичної поведінки поліцейських, з появою яких в листопаді 2016 року згідно певних статистик довіра до поліцейських зросла. Але зросли також і очікування їх сумлінної праці та виконання ними своїх службових обов'язків, наприклад, таких як нагляд за громадським порядком.

Розглянемо основні функції діяльності поліцейських, які і співвідносяться з адміністративно-правовими засадами регулювання стандартів якості діяльності поліцейських: Основними функціями діяльності поліції є підтримка громадського порядку, що включає виявлення, припинення та попередження правопорушень, протидію злочинності, надання якісних сервісних послуг безпеки, надання необхідних консультацій, рекомендацій та раз'яснень населенню. Відповідно до поліцейських висуваються дуже жорсткі вимоги, невідповідність яким впливає на ефективність їхньої роботи та рівня довіри з боку населення. Відповідні вимоги закріплені у нормативно-правових документах, які регулюють дальність Національної поліції України. Так, у розділі 6 Закону України «Про національну поліцію» [1] (стаття 49) визначено

вимоги до кандидатів на службу у поліцію, які стосуються вікових, освітніх, статусних параметрів.

У наказі МВС 1179 від 9 листопада 2016 року [2] закріплено правила етичної поведінки поліцейських, конкретизують основні принципи діяльності поліції. У правилах наголошено, що під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен проявляти розсудливість, відкритість, почуття справедливості, володіти комунікативними навичками, бути коректним та не допускати застосування насильства чи інших негативних дій щодо членів суспільства, а також, незважаючи на провокації, залишатися об'єктивним.

Професійні якості поліцейського аналізують у своїх дослідженнях як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, українські дослідники В. Барко, О. Євдокімова та В. Остапович [3] відзначають пряму залежність успіху діяльності поліцейського від ступеня сформованості таких професійно важливих якостей, як:

- рівня лабільності (високого або середнього);
- типу нервової системи (сильного або середньосильного);
- сформованості таких рис характеру: спонтанність, екстраверсія, сміливість, впевненість, самоконтроль, оптимізм;
- рівня самоактуалізації (середнього або високого);
- високого рівня професійної мотивації;
- сформованості емоційно-вольових якостей (емоційної стійкості, відповідальності, вміння долати труднощі);
- рівня загальних здібностей (середнього і вище середнього);
- рівня комунікативних здібностей (високого або середнього);
- рівня розвитку когнітивних процесів і психомоторних властивостей;
- достатньої чутливості аналізаторів

Потрібно зазначити, що вищезазначені якості є основними і найважливішими для діяльності поліцейських.

Як висновок зазначимо, що до засад регулювання стандартів якості діяльності поліцейських відносять як професійні якості, які були перелічені, так і певні риси характеру. Оскільки тільки комплексно маючи сміливість, самоконтроль, мотивацію, та низку інших якостей діяльність поліцейських дійсно змінюється в позитивному напрямку, довіра населення до Національної поліції поступово зростає, а нормативно-правова база поповнюється для деталізування обов'язків, покращення надання послуг громадянам та надання певних визначень та переліку прав та обов'язків поліцейських. З такою нормативно-правовою базою може ознайомитися будь-хто, нормативно-правові акти

належним чином оприлюднюються аби громадами були обізнаними щодо діяльності поліцейських, що є доволі важливим на сьогоднішній день.

Література:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських». Наказ МВС № 1179 від 09.11.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>
3. Yevdokimova O., Ostapovich V., Barko V. Psychological Profile of Successful Criminal Police Officer. International Journal of Applied Exercise Physiology. 2020. Vol. 9, No. 3. P. 120–133. URL: <http://ijaep.com/Journal/755-Article%20File-2408-1-2-20200104.pdf>

Тімуш Ірина Сергіївна,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри господарського, повітряного та космічного
права
Юридичного факультету Національного авіаційного
університету,*

Кутинська Анастасія Ігорівна,
*здобувачка Юридичного факультету Національного авіаційного
університету,
м. Київ, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ

З метою забезпечення дотримання суб'єктами господарювання встановлених правил здійснення господарської діяльності, запобігання правопорушенням у сфері господарювання, притягнення суб'єктів господарювання до відповідальності за вчинені правопорушення та захисту прав й

інтересів учасників господарських відносин застосовуються адміністративно-господарські санкції. Такі санкції є заходами організаційно- правового або майнового характеру, спрямованими на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків. У науковій літературі окремі дослідники зазначають, що заходи майнового характеру є універсальними, а заходи організаційно-правового характеру носять персональний характер [1; 117].

Важливо підкреслити, що адміністративно-господарські санкції визначаються законодавчо та можуть застосовуватися уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування лише до суб'єктів господарювання у разі вчинення ними правопорушень у сфері господарювання (ч. 1 ст. 238 ГК України).

Як свідчить практика, основними видами правопорушень у сфері господарювання є порушення вимог законодавства про захист прав споживачів, про охорону навколишнього природного середовища; про безпеку продукції; про працю; про ліцензування тощо.

Для застосування адміністративно-господарських санкцій необхідно встановити наявність усіх елементів правопорушення у сфері господарювання, а саме: конкретного суб'єкта господарювання, який вчинив правопорушення; об'єкт правопорушення (певні правила здійснення господарської діяльності); протиправну дію або бездіяльність суб'єкта правопорушення; причинний зв'язок між дією або бездіяльністю суб'єкта правопорушення та порушенням встановлених правил здійснення господарської діяльності; вину суб'єкта правопорушення.

До основних видів адміністративно-господарських санкцій зокрема належать: вилучення прибутку (доходу), адміністративно-господарський штраф; обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання; ліквідація суб'єкта господарювання. Особливістю адміністративно-господарського штрафу є те, що він може застосовуватися у визначених законом випадках одночасно з іншими адміністративно-господарськими санкціями, передбаченими у ст. 239 ГК України. Така санкція як ліквідація суб'єкта

господарювання можлива тільки за рішенням суду.

Важливо, що порядок застосування адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання визначається законами. Проте суб'єкт господарювання має право оскаржити до суду рішення щодо застосування до нього адміністративно-господарських санкцій. Наразі суд не наділений повноваженнями зменшувати розмір цих санкцій, але у випадках неправомірного їх застосування суд вправі визнати недійсними акти органів державної влади або органів місцевого самоврядування, що не відповідають законодавству, і порушують права чи законні інтереси суб'єктів господарювання, вирішити питання про відшкодування збитків, завданих суб'єктам господарювання у зв'язку з неправомірним застосуванням адміністративно-господарських санкцій.

Як визначено у ч. 1 ст. 250 ГК України, адміністративно-господарські санкції можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом.

Правове регулювання адміністративно-господарських санкцій залишається недосконалим. Існує дискусія щодо їхньої правової природи. З аналізу особливостей застосування цих санкцій можна дійти висновку про наявність у них ознак, характерних для форм адміністративної відповідальності (відсутність компенсаційної функції, застосовують їх уповноважені органи у вертикальних відносинах, адміністративний порядок застосування, тощо [2; 88], [3; 39]). А отже виникає питання про недоцільність їх регулювання на рівні ГК України, а також про необхідність систематизації законодавства України щодо адміністративно-господарських санкцій. До того ж у деяких випадках компетенція щодо застосування адміністративно-господарських санкцій визначена не у законах, а підзаконних нормативно-правових актах, що не відповідає положенням ГК України, як слушно зауважує Н.Ю. Кантор [2; 90].

Література:

1. Часовников Д.В. Щодо поняття адміністративно-господарських санкцій за правопорушення на ринку цінних паперів. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 114-120.
2. Кантор Н.Ю. Адміністративно-господарські санкції як гарантії реалізації та захисту економічних інтересів держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 34. Т. 2. С. 87-90.
3. Денисенко О. Адміністративно-господарські санкції: проблеми, перспективи та шляхи подолання колізій при їх застосуванні. Вісник господарського судочинства. 2010. № 3. С. 126–132.

Нецька Любов Степанівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри господарського, повітряного
та космічного права Юридичного факультету
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Жмур Наталія Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського, повітряного
та космічного права Юридичного факультету
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ КОСМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

З розвитком новітніх технологій людство зіштовхнулося з новими ризиками та загрозами дослідження і використання космічного простору. Першочерговим джерелом загроз залишається наземна і космічна інфраструктура. Проте цілковитою реальністю є екологічні та військові загрози, зокрема кібервійни, як для космосу, так і для населення Землі.

Забезпечення безпеки космічної діяльності полягає в

усуненні цих ризиків та загроз. Відповідні заходи з такою метою необхідні на міжнародному та національному рівнях, що потребує об'єднання зусиль держав, які здійснюють чи планують здійснювати космічну діяльність. Як зауважують вітчизняні науковці, цього можна досягти не інакше, як через підвищення ролі міжнародного права і національного законодавства в регулюванні відповідних суспільних відносин, підвищення відповідальності юридичних і фізичних осіб за стан космічного надбання [1], [2].

Цілком очевидно, що жодна держава відокремлено не здатна забезпечити космічну безпеку. Саме тому підтримується концепція міжнародної космічної колективної безпеки, яка базується на моделі міжнародного багатостороннього діалогу та вироблення на його підставі міжнародно-правового документа. Відтак має бути створено надійний правовий режим для безпеки космосу. Проте шлях до його побудови непростий. Г. Петер звертає увагу на конфліктогенність міжнародного середовища, що є центральною проблемою космічної співпраці держав-учасниць, (держав, які мають ядерну зброю) щодо забезпечення безпеки у космічному просторі, а також однією з причин «м'якого» космічного права [3]. На його думку, у правовому та організаційному забезпеченні реалізації космічного права відсутня належна діяльність певних органів, що можна характеризувати, як усічене правове забезпечення. Так, основним міжнародним органом, який досліджує загальні тенденції в космічному праві є Комітет ООН із мирного використання відкритого космосу. У своїх звітах Комітет визнає і вказує на неповноту чинних міжнародних договорів у сфері космічного права та на цьому його пропозиції, на жаль, і закінчуються.

Д. Нельсон також застерігає від прояву певних відходів від узгоджених принципів міжнародної космічної співпраці. Він вважає, що розподіл поверхні Місяця може призвести до порушення фундаментального принципу неприсвоєння небесних тіл та створення перешкод державам здійснювати свої права на дослідження, використання і вільний доступ. Дослідник констатує, що Угода «Артеміда» - переломний момент для міжнародного космічного права у 2020-их роках: з одного боку така домовленість може оживити галузь, а з іншого – означити

кінець багатосторонності у космічному законодавстві [4].

Не можна ігнорувати і основні сучасні тенденції та ідеї розвитку, характерні для космічної галузі, як от: приватизація космічних об'єктів (ідея всупереч Договору про космос), комерціалізація космічної діяльності, державно-приватне партнерство, процеси інтернаціоналізації, космічні розробки для сектору оборони тощо.

Вітчизняна космічна галузь взяла курс на міжнародну співпрацю, об'єднавши свої зусилля з Європейським космічним агентством та NASA. До збройної агресії РФ Україна вступила у взаємодію з 30 країнами світу, уклала міжнародні угоди з 28 державами та стала учасником 12 міжнародних космічних організацій, що підтверджується даними географії експорту продукції [5; 35].

У 2021 році Україною було підписано угоди про співпрацю з Польщею, ОАЕ, Туреччиною, Індією та Японією. Дані угоди передбачають об'єднання зусиль країн щодо реалізації спільних дослідницьких проєктів у галузі космосу. Разом з тим, потужний розвиток космічних технологій, які часто мають подвійне призначення, суттєво впливає на розбудову національних військово-промислових комплексів, сприяє модернізації збройних сил, що прослідковується на прикладі Китаю, Індії та Японії та створює нову ситуацію з огляду на регіональну і світову безпеку.

На думку О. С. Стельмаха, у перспективі сформована система міжнародної космічної безпеки має ґрунтуватися на принципах загального характеру й однакового рівня безпеки для всіх країн та має унеможливити монополізацію важелів безпеки космічного простору низкою держав виключно у своїх національних інтересах [2].

Можна зробити висновок про заінтересованість України у міжнародній співпраці з метою дослідження та використання космічного простору, а також у розбудові системи міжнародної колективної космічної безпеки, яка безперечно впливатиме на стан національної, регіональної і світової безпеки.

Література:

1. Шемшученко Ю.С., Малишева Н.Р. Безпека космічної діяльності: правові засади. Монографія. К. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2018. 312 с.
2. Стельмах О.С. Міжнародно-правовий режим космічної

безпеки: до теорії питання. Держава і право. 2012. Вип. 56. С. 522-531.

3. Петер Г.Г. Глобальне адміністрування космічної безпеки. // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 1. С. 215-220.

4. Jack Wright Nelson. The Artemis Accords and the Future of International Space Law. December 10, 2020. URL: <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/31/artemis-accords-and-future-international-space-law> - дата звернення: 28.02.2024

5. Кошова С.П., Гбур З.В. Національна безпека через призму розвитку космічної галузі. Вінниця. Європейська наукова платформа. 2021. 100 с.

*Каменський Дмитро Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету*

АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖ «БУКВОЮ» ТА «ДУХОМ» ЗАКОНУ

Варто нагадати про те, що з самого початку Бюро економічної безпеки (БЕБ) створювався саме як орган, спрямований переважно на аналітичну діяльність, мета якої полягає у запобіганні економічним кримінальним правопорушенням з мінімальним при цьому втручанням у бізнес у формі проведення необґрунтованих обшуків чи інших способів блокування роботи підприємств.

Відповідно, основний акцент у роботі цього відомства спрямований на реалізацію аналітичного підходу, який повинен

стати потужним драйвером у боротьбі з економічною злочинністю в Україні. Ідея полягає в здатності виявляти кримінальні порушення на ранніх етапах їх вчинення та ефективно їм запобігати, передусім завдяки аналітичній діяльності.

Нещодавня спроба українського уряду перезавантажити діяльність БЕБ, реалізована саме з метою «очищення» кадрової складової та зміщення акцентів саме в бік аналітичної складової, як відомо, зазнала фіаско [1].

Якщо більш предметно до тематики цих тез, то варто зазначити про таке. 1 лютого 2023 р. БЕБ своїм наказом № 36 затвердив Порядок застосування ризик-орієнтованого підходу в Бюро економічної безпеки України. Цей нормативний документ визначає організаційні засади здійснення діяльності БЕБ з виявлення, оцінювання та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня.

Авторське вивчення цього документа демонструє, що основним елементом в аналітичній діяльності БЕБ виступає саме реалізація ризик-орієнтованого підходу. Метою застосування цього підходу є ідентифікація ризиків вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній та інвестиційній сферах економіки та розроблення й здійснення за результатами їх оцінювання заходів щодо мінімізації та усунення таких ризиків. Застосування ризик-орієнтованого підходу повинно здійснюватися шляхом аналізу та зіставлення даних, що містяться в (базах) даних БЕБ, та інформації, отриманої з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів, банків (баз) даних органів державної влади, органів, місцевого самоврядування, доступ до яких надано з урахуванням положень статті 7 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», а також структурованих та неструктурованих даних з інших джерел.

Своєю чергою, аналітики Бюро відповідно до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України»: 1) оцінюють загрози та ризики вчинення кримінальних правопорушень,

віднесені законом до підслідності БЕБ; 2) прогнозують їх розповсюдження; 3) напрацьовують способи їх мінімізації, усунення та попередження; 4) здійснюють інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; 5) створюють аналітичні продукти на підставі інформаційних ресурсів та матеріалів кримінальних проваджень.

Бюро відзвітувалось про те, що протягом 2023 р. аналітики відомства створили 1005 аналітичні продукти (у формі висновків аналітиків) щодо правопорушень, які впливають на економічну безпеку держави у бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній або інвестиційній сферах на загальну суму 155,9 млрд грн. При цьому було зазначено, що до державних органів та органів місцевого самоврядування впродовж року було скеровано 650 рекомендацій; також було подано 20 пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки [2].

На «бумазі» все виглядає правильно, ефективно. Водночас практичні реалії демонструють, що «аналітична складова» в роботі правоохоронного відомства наразі, м'яко кажучи, «шкунтильгає».

Свого часу, 23 травня 2023 р. в Київській торгово-промисловій палаті відбулася зустріч у форматі круглого столу з обговорення низки питань щодо того, чи була досягнута мета створення Бюро економічної безпеки. Також учасники заходу обговорили зміст аналітичного продукту як документа, що встановлює факт спричинення збитків державі. На обидва питання реакція була здебільшого негативною.

Зокрема було звернуто увагу на таке. Системний аналіз Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» вказує на те, що аналітичний продукт, створений Бюро, не може вважатися джерелом доказів у кримінальних провадженнях. Навпаки, відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» цей правоохоронний орган формує аналітичні матеріали з метою оцінювання загроз та ризиків вчинення (зростання кількості) кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності. На думку представників адвокатської спільноти при формуванні

певного аналітичного продукту не використовуються первинні бухгалтерські документи, а лише інформація, доступна Бюро в його власних базах даних. Водночас очевидно, що без дослідження первинних документів неможливо зробити висновок щодо завдання шкоди бюджету у кожній конкретній справі.

Чимало висновків у текстах аналітичних продуктів ґрунтуються на оцінці ймовірних ризиків у господарських операціях, у включенні контрагентів до списку ризикових платників, а також на ознаках транзитності та фіктивності операцій. Своєю чергою, такі висновки можуть слугувати підставою для неправомірного тиску на бізнес, і водночас ухвалені з їх урахуванням судові вироки в складних ситуаціях можуть бути сумнівними.

Адвокат А. Басалаєв для прикладу процитував декілька резолютивних фраз у текстах «аналітичних продуктів»:

- «...про ймовірність завищення податкового кредиту з ПДВ»;

- «...про недоврахування та несплату податкових зобов'язань» на мільйонні суми, тобто висновки про ймовірну матеріальну шкоду.

На думку українського правника, зазначені підстави жодного відношення до норм Податкового кодексу України не мають. Водночас якщо вести мову про можливі підозри за ст 212 КК, то тут потрібно враховувати, що ця заборона є за змістом бланкетною – вона відсилає до норм Податкового Кодексу України. Кримінальні провадження в основі яких є виключно такий «Аналітичний продукт», а не власне акт податкової перевірки, проведеної у відповідності до норм Податкового кодексу, не повинні мати обґрунтованої судової перспективи в розумінні винесення можливого обвинувального вироку, але як інструмент тиску на бізнес, як підстава для проведення обшуків, накладення арешту на активи та банківські рахунку таки працює, нажаль «ефективно» [3].

Насамкінець зауважу, що, на мою думку, найближче майбутнє покаже всім нам, наскільки успішним стане «перезавантаження» БЕБ та посилення його вкрай важливої аналітичної функції – тепер уже на практиці, а не в теорії.

Література:

1. Вінокуров Я. Презавантаження не вдалося. Рада не підтримала реформу БЕБ у баченні уряду. Що далі? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/02/23/710339/> (дата звернення: 04.03.2024 р.).
2. У 2023 році завдяки роботі Бюро економічної безпеки збережено 8,8 млрд державних коштів. URL: <https://esbu.gov.ua/news/u-2023-rotsi-zavdiaky-roboti-biuro-ekonomichnoi-bezpeky-zberezhenno-88-mlrd-derzhavnykh-koshtiv> (дата звернення: 04.03.2024 р.).
3. Журба О. Бюро економічної безпеки працює. Чи сталося, як гадалося? URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/byuro-ekonomichnoyi-bezpeki-pracyue-chi-stalosya-yak-gadalosya.html> (дата звернення: 04.03.2024 р.).

*Константий Олександр Володимирович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного та
адміністративного права
Національний транспортний університет*

ВИРІШЕННЯ СУДАМИ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВИГЛЯДІ КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ

Незважаючи на подовження надання Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями відсічі збройній агресії російської федерації, залучення до захисту країни великої кількості військовозобов'язаних, численні жертви і руйнування, значне число громадян на вільних від окупантів територіях не проявляє необхідного для воєнного часу рівня громадянської свідомості, подовжує вчиняти протиправні, аморальні з огляду на складний час діяння у стані сп'яніння, у тому числі допускати

керування транспортними засобами після вживання алкоголю або наркотиків, вчиняти ДТП з матеріальними для потерпілих збитками, а інколи й з людськими жертвами.

У наш час, коли предметом судочинства має бути передусім вирішення справ щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини проти основ національної безпеки, миру і безпеки людства, військового правопорядку тощо, місцеві загальні та апеляційні суди залишаються надмірно перевантаженими, у тому числі через незаповненість тривалий час чималої кількості суддівських посад, віднесеними до їх компетенції справами про адміністративні правопорушення, особливо передбаченими статтею 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції».

Так, з даних судової статистики випливає, що на розгляді в районних, міських, міськрайонних судах у 2023 році перебувало *982 374 справ* про адміністративні правопорушення, з яких *176 641* (тобто майже кожна п'ята) були за статтею 130 КУпАП. На розгляд до цих судів з органів поліції в 2023 році надійшли *153 071* матеріал за статтею 130 КУпАП (інші справи – залишок нерозглянутих з попереднього року). У 2023 році розглянуто *141 682 справи* за названою статтею, за результатами чого до адміністративної відповідальності притягнуто *115 258* осіб, переважна більшість яких була працездатного віку, але таких, які офіційно не працюють та не навчаються (*68 782 осіб*). До визнаних винними у вчиненні керування транспортними засобами у стані сп'яніння осіб, крім накладання відповідних сум штрафів, було застосовано *98 282* додаткових стягнень у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами. Водночас з підстав, установлених статтею 247 КУпАП (головним чином таких як установлення відсутності події і складу правопорушення, закінчення на момент розгляду справи строків давності притягнення до адміністративної відповідальності) було закрито провадження в *26 206* справах за статтею 130 КУпАП, а

7717 матеріалів, складених за фактами керування транспортними засобами у стані сп'яніння, судді повернули органам поліції на доопрацювання у зв'язку з недотриманням при складанні протоколів про ці правопорушення приписів статті 256 КпАП щодо змісту протоколу [1].

В узагальненні судової практики розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 130 КУпАП, проведеному Вінницьким апеляційним судом, відзначено, що підставою для закриття провадження судами у цих справах переважно слугує неналежне оформлення поліцейськими протоколів і недотримання процедури документування порушення. А саме, під час перегляду справи № 127/22276/21 суд апеляційної інстанції установив, що працівники поліції в порушення вимог пункту 9 Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції», затвердженої наказом МВС України від 06 листопада 2015 року № 1376, не вжили заходів для встановлення особи правопорушника та склали протокол про адміністративне правопорушення за частиною першою статті 130 КУпАП на особу, яка не керувала транспортним засобом.

Ще одним виявленим під час розгляду судами справ даної категорії недоліком оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення відзначено складання працівниками поліції протоколу тільки на підставі показів свідків, які не змогли повідомити в судовому засіданні точного часу керування особою, яка притягалася до відповідальності, транспортним засобом у стані сп'яніння. Відтак суд не зміг встановити факт перебування водія в стані сп'яніння у конкретний період часу (справа № 126/869/22) [2].

В якості прикладу неналежного оформлення матеріалів справи про адміністративне правопорушення за статтею 130 КУпАП, наслідком чого було повернення зазначених матеріалів на доопрацювання, Є. В. Дуліба і Ю.В. Градиська наводять обставини, встановлені Бобровицьким районним судом Чернігівської області і наведені у постанові від 29.12.2021 року у справі № 729/1427/21: недолучення до протоколу роздруківки тесту на вміст алкоголю у видиху; недолучення до матеріалів відеозапису проведення огляду; відсутність прізвищ та адрес

свідків, які повинні були бути залученими поліцейським при проведенні огляду на стан алкогольного сп'яніння в разі неможливості застосування технічних засобів відеозапису, наявність помарок та закреслень невідомою речовиною [3, с. 63].

Судді Вінницького апеляційного суду, переглядаючи в апеляційному порядку постанови у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 130 КУпАП, водночас виявляли випадки долучення в якості доказів фіксації нетверезого керування технічними засобами відеозаписів, записаних на пошкоджені диски, перегляд яких був неможливий (справи № 149/3321/21, № 127/30953/21, № 127/9673/22). Крім того, до суду надавалися відеозаписи, в яких, серед іншого, дата відеофіксації не відповідала даті вчинення правопорушення (справи № 930/1936/21, № 127/6508/22, № 133/1815/21) або відеозаписи взагалі не долучалися (справи № 137/1182/21, № 141/748/21, № 127/35842/21) [2].

З наведених даних статистики та прикладів із судової практики випливає, що нерідко особи, які вчиняють керування транспортними засобами у стані сп'яніння, уникають будь-якої відповідальності через неправильне (не у відповідності з вимогами статті 256 КУпАП) оформлення протоколів і неналежну фіксацію доказів такого керування. Зокрема, у 2023 році органам поліції судами повернуто для належного оформлення *7717 матеріалів з 153 071* за статтею 130 КУпАП, які надійшли на їх розгляд у цьому році (*5 відсотків*), а в *23 251* справах провадження було закрито з підстави відсутності складу і події правопорушення (*15,2 відсотки від усіх справ*) [1].

Крім того, можна відзначити, що у зв'язку із закінченням строку давності накладення стягнення в 2023 році, на відміну від років до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16 лютого 2021 року № 1231-IX (далі – Закон № 1231-IX) [4], яким вказаний строк було збільшено до одного року з дня вчинення правопорушення, було закрито лише *1673* справи за керування транспортними засобами у стані сп'яніння (*0,94 відсотки від тих, які перебували на розгляді*). У той же час, через сплив чинного на той час строку давності

накладання стягнення в три місяці з дня вчинення правопорушення судами у 2020 році було закрито *16 852 справи* з 150 128 справ за статтею 130 КУпАП, які перебували у них на розгляді (*тобто 11,22 відсотки справ*) [5]; у 2019 році – із вказаної підстави закрито *17 306 справ* з 136 452, які перебували на розгляді (*12,68 відсотки справ*) [6]; у 2018 році – 19 861 справ з 134 069 справ, які перебували на розгляді (*14,81 відсотки справ*) [7].

Отже, до доповнення статті 38 КУпАП згідно із Законом № 1231-ІХ новою частиною шостою, в якій було встановлено, що адміністративне стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 130 цього Кодексу, може бути накладено *протягом одного року з дня його вчинення*, вплив чинного до цього часу строку давності накладання стягнення через різні як об'єктивні (надмірне навантаження суддів, несвоєчасне надходження матеріалів до суду, неявка учасників провадження з поважних підстав), так суб'єктивні (затягування через різні форми зловживання процесуальними правами, обов'язками, недобросовісні вчинки тощо) причини був одним із найбільш поширених способів уникнення покарання за вчинення керування транспортними засобами у стані сп'яніння. Це не забезпечувало як індивідуальної, так і загальної (відносно інших учасників дорожнього руху) превенції цього небезпечного для оточуючих виду правопорушень, призводило врешті решт у подальшому вже до людських жертв від п'яного керування автомобілями.

Так, за даними патрульної поліції у 2023 році за обставин керування транспортними засобами у стані сп'яніння було вчинено 942 ДТП із загиблими та/або травмованими (в яких 96 людей загинуло, 1226 травмовано); у 2022 році з цієї причини сталося 790 ДТП із зазначеними тяжкими наслідками (в яких 91 людини загинуло, 1031 – травмовано); у 2021 році – 843 ДТП із такими наслідками (в яких 113 людей загинуло, 1072 – травмовано); у 2020 році 911 ДТП з тяжкими наслідками (в яких 103 людини загинуло, 1554 травмовано) [8].

Також варто зауважити те, що Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) в своїй прецедентній практиці сформував підхід, що провадження у справі про адміністративне правопорушення

за статтею 130 КУпАП, з огляду на суворість передбачених санкцією цієї статті стягнень у виді штрафу і позбавлення права керування транспортними засобами, їх каральну і профілактичну мету, у розумінні Конвенції є «кримінальним» (рішення у справах: «Шмауцер проти Австрії» (Schmautzer v. Austria) від 23 жовтня 1995 року, «Маліга проти Франції» (Malige v. France) від 23 вересня 1998 року, «Гурепка проти України» (Gurepka v. Ukraine) від 6 вересня 2005 року). Виходячи з цього, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 30 серпня 2023 року у справі № 208/712/19, яка переглядалася з підстави встановлення ЄСПЛ в рішенні у справі «Бантиш та інші проти України» порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом, відзначила, що уповноважений орган Національної поліції на стадії досудового оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення фактично виконує функцію обвинувачення та разом із протоколом скеровує до суду одержані ним письмові докази [9].

Виходячи з наведеного, можна підсумувати, що працівники поліції мають належно (у чіткій відповідності до приписів статті 256 КУпАП) здійснювати свої обов'язки щодо оформлення змісту протоколів і фіксації доказів (з позиції забезпечення визнання їх у подальшому судами прийнятими і допустимими) вчинення водіями керування транспортними засобами у стані сп'яніння. Адже у такому провадженні законодавець в інтересах усіх членів суспільства, учасників дорожнього руху уповноважив поліцейських на ініціювання (відкриття) процесу інквізиційного характеру і на збирання доказів винуватості осіб, які допускають це небезпечне для життя, здоров'я і майна громадян діяння, з огляду на те, що вони є представниками влади. Суттєвому зменшенню кількості випадків уникнення особами, які допустили керування транспортними засобами у стані сп'яніння, відповідальності у вигляді штрафів і позбавлення права керування такими засобами посприяло збільшення строку давності притягнення до відповідальності за назване правопорушення з трьох місяців до одного року відповідно до змін, внесених до статті 38 КУпАП згідно із Законом № 1231-ІХ. Разом з тим, щоб ще більш скоротити число справ за статтею 130 КУпАП, які закриваються судами у зв'язку із закінченням строку давності накладання адміністративного стягнення, вказаний строк розглядається доцільним збільшити з одного до двох років з дня вчинення керування транспортними

засобами у стані сп'яніння.

Література:

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ про адміністративні правопорушення за 2023 рік (форма № 1-п). URL.: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-p_4-2023.xls.
2. Стаття 130 КУпАП: практика Вінницького апеляційного суду. URL.: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/stattya-130-kupap-praktika-vinnickogo-apelyacijnogo-sudu.html>.
3. Дуліба Є.В., Градиська Ю.В. Документування адміністративних правопорушень за статтею 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення: аналіз правозастосовної практики. Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка. 2023. Вип. 3 (103). С. 63.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16 лютого 2021 року № 1231-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1231-20#Text>.
5. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ про адміністративні правопорушення за 2020 рік (форма № 1-п). URL.: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1p_2020.xlsx.
6. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ про адміністративні правопорушення за 2019 рік (форма № 1-п). URL.: https://court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/1p_2019.xlsx.
7. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ про адміністративні правопорушення за 2018 рік (форма № 1-п). URL.: https://court.gov.ua/userfiles/media/media/1p_2018.xlsx.
8. Статистика ДТП в Україні за період з 01.01.2023 по 30.12.2023. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>.
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 серпня 2023 року у справі № 208/712/19 (провадження № 13-47зво22). URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113247461>

Aliyev Nazim Kazim oghlu
Doctor of law, associate professor
Head of the Science,
innovation and cooperation
Department of the Training Centre
of the State Tax Service under
Ministry of Economy of the Republic
of Azerbaijan

Madatova Shahzada Gafar gizi
Scientist of the Science,
innovation and cooperation
Department of the Training Centre
of the State Tax Service under
Ministry of Economy of the Republic
of Azerbaijan

Afandiyev Khalil Valeh oghlu
Chief scientist of the
Science, innovation and cooperation
Department of the Training Centre
of the State Tax Service under
Ministry of Economy of the Republic
of Azerbaijan

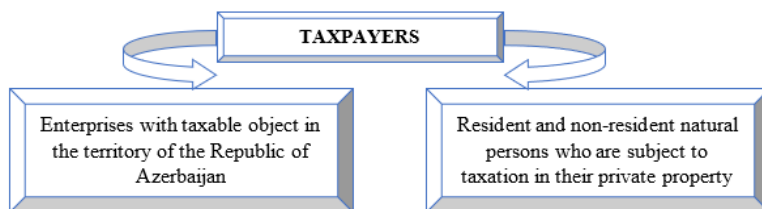
PROPERTY TAX IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND ITS ROLE IN BUDGET REVENUE

Property tax has recently gained importance and relevance among other taxes. Property tax belongs to the progressive, direct type of tax and its economics basis is the register data of the owners and the payment of state expenses for the protection of their legal rights. In the tax systems of the world's emerging countries, the property tax is one of the most important forms of taxes that bring more income to the budget, accounting for 5-20% of total budget revenue on average. In the United States and Canada, this type of tax accounts for up to 9 percent of budget revenues. In the Republic of Azerbaijan, property tax accounts for approximately 3 percent of tax revenues.

The measures implemented in the Republic of Azerbaijan in recent years regarding to real estate and its registration create opportunities for increasing tax revenues in this area. The actions taken are particularly significant in terms of resolving the country's citizens' housing and property issues, in addition to raising budget revenues. The Decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated January 13, 2015 on the approval of the List of documents confirming the acquisition of rights over real estate objects acquired and created before the Law of the Republic of Azerbaijan "On the State Register of Real Estate" came into force and other documents in the field of real estate registration aimed at solving many problems.

Property taxation objects and tax rates are subject to adjustments as new tax reforms are put into effect. Until recently, the foundation for deducting property taxes from an individual's property was the building's inventory value; however, from now on, the amount is determined by the building's square meterage.

According to Article 197.1 of the Tax Code of the Republic of Azerbaijan, the following are considered objects of property tax

taxation:

- Buildings or their parts (hereinafter referred to as buildings) privately owned by resident and non-resident natural persons and located on the territory of the Republic of Azerbaijan, as well as water and air vehicles belonging to resident natural persons, regardless of their location and use (Article 197.1.1 of the Tax Code);
- fixed assets on the balance sheet of enterprises, as well as individual entrepreneurs (except for the assets specified in Article 197.1.1 of the Tax Code) (Article 197.1.3 of the Tax Code);
- For persons carrying out entrepreneurial activities through their permanent representative office in the Republic of Azerbaijan -

only fixed assets related to the permanent representative office (except for the assets specified in Article 197.1.1 of this Code) (Article 197.1.4 of the Civil Code)

At this point, it is appropriate to draw attention to the attitude of the Constitutional Court of our country on the issue that emerged in the judicial practice concerning the legislatively specified object of property taxes. Thus, "AccessBank" Closed JSC appealed to the court against the Main Department of the Ministry of Taxes for National Revenues of the State Tax Service under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan, and requested to cancel the decisions of latter's decisions on "About calculation of the tax, social insurance and unemployment insurance fees" dated September 27, 2021 and October 11, 2021. According to the claimant's position, the defendant's decisions regarding the collection of property tax applied to the properties secured by bank loans and which it transferred to his compulsory ownership due to the failure of auctions. The claimant based its request on the fact that, according to the definition provided in Article 13.2.17 of the Tax Code, the properties they acquired following the unsuccessful auction are not fixed assets, even though those properties were transferred to their ownership and shown on the bank's balance sheet. Properties that the bank has forcibly seized and ought to be expropriated are not subject to the depreciation factor, are not amortised, and are not utilised by the bank.

According to the decision of the Baku Administrative Court dated June 2, 2022, the claim request was not satisfied. The claimant filed an appeal against that decision. The Baku Court of Appeal appealed to the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan and requested that Article 197.1.3 of the Tax Code be interpreted in connection with Articles 3.11, 13.2.17 and 114.2 of that Code. It was stated in the petition that in the event that the auction does not take place when the property that is the subject of a mortgage, which acts as a security for the loan granted by the bank, is not auctioned, those properties that are compulsorily acquired by the bank as compensation for the unpaid loan obligation by the debtor are considered the main assets that should be subject to property tax according to the tax legislation, the existence of different positions and approaches in the practice of law enforcement on the issue of

whether or not it leads to the adoption of different decisions on similar issues results in the violation of the principle of legal certainty.

It is one of the constitutional duties of every person to pay taxes at the appropriate time and in the amount prescribed by law. In order to protect the legal rights and interests of taxpayers as well as other members of society, the state is required and entitled to take legal action in the areas of tax and legal relations regulation. According to Article 197.1.3 of the Tax Code, the fixed assets on the balance sheet of enterprises, as well as individual entrepreneurs (except for the assets specified in Article 197.1.1 of this Code) are considered the subject of property tax taxation. The article's content makes it apparent that the fixed assets included on an enterprise's balance sheet are the subject of property taxation. According to Article 13.2.17 of the Code, fixed assets mean tangible assets with a useful life of more than one year and a value of more than 500 manats, which must be amortized in accordance with Article 114 of this Code. Based on that concept, the legislator defined each of the following conditions as a requirement for tangible assets to be considered fixed assets:

- ◇ the period of use is more than one year;
- ◇ the value is more than 500 manats;
- ◇ Being a tangible asset that must be amortized in accordance with Article 114 of the Tax Code.

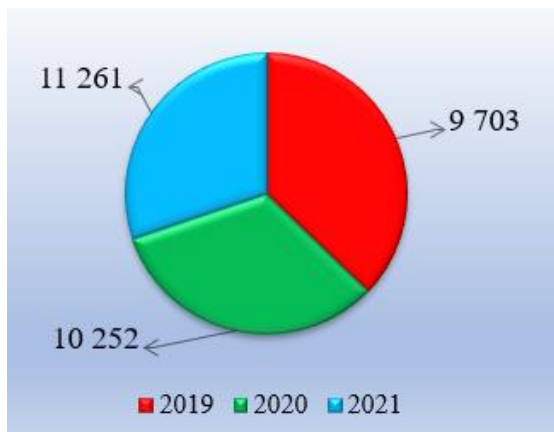
Apparently, in order for a tangible asset to be classified as a fixed asset, it must be depreciable, that is, an asset that can be used in business or non-business activities and, as a result, can be subject to wear and tear. Article 114.2 of the Tax Code defines the list of fixed assets that are not depreciated for taxation purposes. According to that article, land, works of art, buildings with rare historical and architectural monuments, installations (structures) and other assets not subject to wear and tear determined by this article are not depreciated. Thus, if an asset is a tangible asset that cannot be depreciated-that is, does not wear and tear out-it is not considered a fixed asset for tax purposes. However, since the taxpayer can amortise any asset defined by the Tax Code and not specified in the above-mentioned list to depreciation deductions, that is, since those assets are assets that can be amortized due to their nature, they are

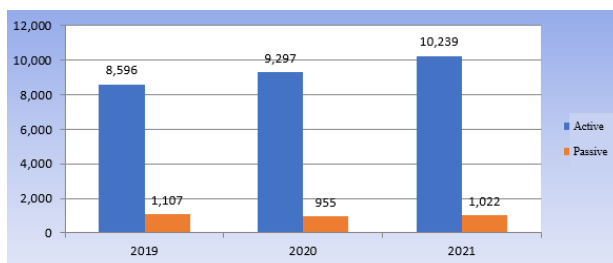
considered fixed assets.

According to the aforementioned, the Plenum of the Constitutional Court considered that according to the meaning of Articles 13.2.17 and 114.2 of the Tax Code, when the re-auction held on the basis of the request of the mortgagee secured by the court order was declared not to have taken place, property obtained by the mortgagee and subject to a mortgage, which is not included in the non-depreciable tangible assets specified in Article 114.2 of this Code, belongs to the taxation object of the property tax according to the Article 197.1.3 of this Code [1].

There is a growth rate in the number of property tax payers between 2019 and 2021 when we examine the dynamics of their development in the tax records of the state tax authorities. Accordingly, there was a rise of 549, or 5.65%, in 2020 compared to 2019 and an increase of 1009, or 9.84%, in 2021 compared to 2020. The number of active property tax payers in connection to state taxes during 2019–2021 shows a positive dynamic, as can be seen in the table presented below. So, while the number of active taxpayers was 8,596 in 2019, it was 9,297 in 2020, and 10,239 in 2021. The number of inactive taxpayers decreased in 2020 compared to 2019, but increased in 2021. However, there has been a decrease in the percentage of inactive taxpayers to active taxpayers over the years.

Graphic 1. Total number of property tax payers

Graphic 2. Information on the status of taxpayers

When we look at the payments made by the enterprise and individual entrepreneurs to the state budget, we observe a decrease in the receipts of 2020 compared to 2019. Of course, property tax revenues have suffered as a result of the pandemic's overall global crisis. Their income was shown to have grown in 2021 as compared to the same period in 2020. In subsequent years, the volume of property tax revenues increased by an average of 15%, and the volume of revenues for that type of payment exceeded the pre-pandemic level. The level of compliance with budget forecasts for property tax is given in the table below:

Years	Forecast (in thousand manats)	Execution (in manats)	Compliance
2019	211 000,0	212 613 736	100,76%
2020	186 000,0	186 771 789	100,41%
2021	211 000,0	211 315 920	100,14%
2022	236 045,0	231 463 268	98,05%
2023	312 000,0	292 800 000	93,84%

Table 1. The level of compliance with budget forecasts for property tax

Source: Prepared by the authors.

During the years 2019-2022, the amount of revenues collected by the state tax authorities to the state budget was 212,613,736 AZN in 2019, 186,771,789 AZN in 2020, 211,315,920 AZN in 2021, and

211,315,920 AZN in 2022. 231,463,268 AZN per year, and 292,800,000 AZN in 2023. When we look at the share of property tax in total revenues, we find that it is 2.77% in 2019, 2.52% in 2020, 2.47% in 2021, 1.48% in 2022, and 1.81% in 2023. The noteworthy point here is that despite the increase in property tax revenues, there is a decrease in the specific weight of tax revenues for that type of payment in total revenues. So, since 2020, there has been a decrease in the specific weight of the property tax in the total tax revenues, and only in 2023, an increase in this indicator was observed [2,3,4,5,6,7,8,9,10].

Finally, we point out that one of the funding sources for state and local budgets is the property tax. Apart from its fiscal role of supplying revenue to the government, the property tax is imposed to create interest in the sale of underutilised property and encourage businesses to make efficient use of the property on their balance sheet. However, the property tax also serves as an incentive and a control.

Literature:

1. Decision of the plenum of the constitutional court of the Republic of Azerbaijan on the interpretation of Article 197.1.3 of the Tax Code of the Republic of Azerbaijan in connection with Articles 3.11, 13.2.17 and 114.2 of that Code / <https://e-qanun.az/framework/54884> (in Azerbaijani language).
2. Law of the Republic of Azerbaijan on the 2019 state budget of the Republic of Azerbaijan / <https://e-qanun.az/framework/41115> (in Azerbaijani language).
3. Law of the Republic of Azerbaijan on the execution of the 2019 state budget of the Republic of Azerbaijan / <https://e-qanun.az/framework/45413> (in Azerbaijani language).
4. Law of the Republic of Azerbaijan on the 2020 state budget of the Republic of Azerbaijan / https://e-qanun.az/framework/43943#_edn1 (in Azerbaijani language).
5. Law of the Republic of Azerbaijan on the execution of the 2020 state budget of the Republic of Azerbaijan / <https://president.az/az/articles/view/52311> (in Azerbaijani language).

6. Law of the Republic of Azerbaijan on the 2021 state budget of the Republic of Azerbaijan / <https://e-qanun.az/framework/46590> (in Azerbaijani language).
7. Law of the Republic of Azerbaijan on the execution of the 2021 state budget of the Republic of Azerbaijan / <https://e-qanun.az/framework/49955> (in Azerbaijani language).
8. Law of the Republic of Azerbaijan on the 2022 state budget of the Republic of Azerbaijan / <https://e-qanun.az/framework/48723> (in Azerbaijani language).
9. Law of the Republic of Azerbaijan on the execution of the 2022 state budget of the Republic of Azerbaijan / <https://e-qanun.az/framework/54436> (in Azerbaijani language).
10. Law of the Republic of Azerbaijan on the 2023 state budget of the Republic of Azerbaijan / <https://e-qanun.az/framework/53084> (in Azerbaijani language).

Медвідь Федір Михайлович,
професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Міжрегіональної академії управління персоналом, доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук

Урбанський Максим Вікторович,
Здобувач Міжрегіональної академії управління персоналом

Красун Аліна Русланівна,
Здобувач Міжрегіональної академії управління персоналом, Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У сучасному світі активно формуються нові системи міжнародної взаємодії, так як швидко зростають. новітні загрози ХХІ ст., такі як міжнародний тероризм і організована злочинність, розширюють сферу дії, збільшують свою вагу виклики, пов'язані з поширенням зброї масового знищення,

енергетичною безпекою, глобальними змінами клімату, атаками на інтернет-простір (кібернетична безпека), піратством. Складність різноспрямованих чинників, що діють у глобальному міжнародному середовищі, спричиняють пошуки адекватних відповідей, нових концептуальних підходів до безпеки[25, с.29-69; 22]. Міжнародна безпека виступає таким станом міжнародних відносин, який виключає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства, за якої народи можуть суверенно, без втручання та тиску ззовні визначити шляхи та форми свого суспільно-політичного розвитку; діяльність держав та міжнародних інститутів щодо підтримання такого стану, універсальна система механізмів, заходів і гарантій якого виключає застосування сили в міжнародних стосунках. Міжнародну безпеку розуміють в широкому сенсі слова, яка включає в себе комплекс політичних, економічних, гуманітарних, інформаційних, екологічних та інших аспектів безпеки та у вузькому сенсі, що включає в себе тільки її військово-політичні аспекти. Система колективної безпеки пов'язана з багатосторонніми взаємними гарантіями безпеки держав, укладенням відповідних міжнародних договорів і конвенцій, режимом обов'язкового дотримання урядами держав зобов'язань. Намагання створити всезагальну колективну систему безпеки було започатковане у Пакті Ліги Націй, підписаному 28 червня 1919 р. У його статтях передбачено три найважливіші елементи колективної безпеки: 1)акцептація всіма державами існуючого на момент підписання status-quo і їх відмова від будь-яких змін у майбутньому; 2)колективні зусилля держав щодо збереження status-quo як запоруки миру і стабільності у світі; 3)поняття "агресор" і "агресія" визнано ключовими, оскільки їх однозначне розуміння мало визначати репресивні заходи міжнародного співтовариства щодо такого типу держав і їхніх дій, які підпадають під це окреслення. Очевидний крах таких намагань у 20—30-х роках ХХ ст. спричинило явне небажання держав світу дотримуватись status-quo. Після Другої світової війни, в межах діяльності ООН, окремі елементи колективної безпеки були кодифіковані в її Статуті. Однак Косовська криза та війна в Іраку (2003) однозначно поставили під сумнів не лише систему міжнародного права, але й

усталені норми міждержавних відносин. Далі перелік можна продовжувати “подвигами” Росії проти міжнародного права (Південна Осетія (2008), Україна(2014)). Отже, колективна система міжнародної безпеки ніколи не мала прецедентів у історії, незважаючи на досить амбітні спроби її створити.

Вторгнення Російської Федерації на територію України стало новою стадією війни, яка триває вже десятий рік, і гібридної агресії, закоріненої у неготовності Кремля і значної частини росіян під впливом пропаганди сприйняти незалежність нашої держави і навіть саме існування українського народу. У цих умовах особливого значення набуває правовий фронт протистояння агресору, бо деокупація виступає як процес в царині політико-правового фронту з питань протидії російській агресії, відновлення територіальної цілісності України, захисту прав громадян України в умовах війни й окупації та притягнення до юридичної відповідальності держави агресора, а також осіб і організацій, винних у скоєнні воєнних злочинів, колабораційній та іншій антидержавній діяльності[1, с.1-224; 4, с.96-117].

Національна безпека виступає як важлива функція кожної держави, що покликана гарантувати здатність країни зберігати цілісність, суверенітет, політичні, економічні соціальні та інші основи суспільного життя і виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони, як зазначено у ст.3 Закону України «Про національну безпеку України», спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій»[3; 24].

Закон України „Про основи національної безпеки України” (2003), Закон України «Про національну безпеку України» (2018) визначили загрози національним інтересам і національній безпеці України у зовнішньополітичній сфері, у сфері державної безпеки, у воєнній та сфері безпеки державного кордону України, у внутрішньополітичній сфері, в економічній сфері, у

соціальної та гуманітарній сферах, в екологічній сфері, в інформаційній сфері (ст.7) та основні напрями державної політики з питань національної безпеки у цих сферах (ст.8)[3; 24].

Закон України „Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” (2010) теж визначив засади внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони (ст.6) та загрози внутрішній політиці в економічній сфері (ст.7), соціальної сфері (ст.8), екологічній сфері та сфері техногенної безпеки (ст.9), в гуманітарній сфері (ст.10).

Нова редакція Стратегії національної безпеки України була розроблена і введена в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року №392 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»[20; 24].

Основними цілями Стратегії є: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО[20; 24].

Досягнення визначених цілей потребує: зміцнення Української держави шляхом забезпечення поступального соціально-політичного й соціально-економічного розвитку України; якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальної, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки й оборони України; нового зовнішньополітичного позиціонування України у світі в умовах нестабільності глобальної системи безпеки. що передбачає створення ефективного сектору безпеки і оборони і уможливує стабільний суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток України; нового зовнішньополітичного позиціонування України у світі в умовах нестабільності

глобальної системи безпеки[20; 24].

Національна безпека, проблеми її забезпечення стали центральною темою сучасної діяльності як держави, так і дослідників, зокрема, Вавринчука М.П., Власюка О.С., Горбуліна В.П., Дашкевича Я.Р., Даніляна О.Г., Дзьобаня О., Заросила В.О., Здіорука С.І., Кузьо Т., Ліпкана В.А., Нижник Н.Р., Олуйка В.М., Парахонського Б.О., Перепелиці Г.М., Поручника М.А., Почепцова Г.Г., Ситника Г.П., Сосніна О., Смолянюка В.Ф., Тодорова І.Я. Цимбалюка В.С., Чупрія Л.В. та ін. Політико-правові засади становлення національної безпеки України розроблені автором [5, с. 42-45; 6, с. 116-122; 7, с. 201-206; 8, с.93-98; 9, с. 103-113; 10, с.178 – 188; 11, с.221 – 229; 12, с. 67 - 83; 16, с.20-26; 18, с.100-108].

Правову основу національної безпеки становлять Конституція України, закони України, інші нормативно-правові акти, а також визнані Україною міжнародні договори і угоди.

Втілення в життя засад національної безпеки полягає у реалізації національних інтересів, що виступають як реалізація природного права народу на самостійне існування та включеність його у світову цивілізацію[2]. До актуальних проблем національної безпеки вартує віднести проблему цінності безпеки, адже система національної безпеки включає широкий спектр державних і недержавних інститутів, що діють в інтересах досягнення необхідного рівня захищеності від загроз і небезпек у різних сферах життєдіяльності. Головними структурними компонентами цієї системи є національні цінності, інтереси та цілі; загрози національним інтересам; політика забезпечення національної безпеки. Для українців базовими національними цінностями є: соборність, соціальна справедливість, патріотизм, терпимість, духовність, гостинність, повага до родини, синівський обов'язок, «кордоцентризм» та ряд інших, що складають основу української ментальності[17, с. 369 - 370; 21, с.115-117; 19, с.180-184].

Проблема формування та закріплення системи національних цінностей є надзвичайно важливою для українського суспільства, бо війна України проти вторгнення Росії – це цивілізаційне

протистояння, в якому українці намагаються відстояти європейці цінності – демократію, свободу, право вибору на протипагу азійсько-російським цінностям та установкам – патерналізму, етатизму, колективізму, деспотизму тощо)[13, с. 697 - 707; 15, с.44-64; 14, с.188 - 190; 23, с.31 - 41].

Отже, національна безпека України в умовах формування системи міжнародної колективної безпеки набирає нових барв і відтінків, особливо в умовах порушення цілісності системи міжнародної безпеки та норм міжнародного права.

Література:

1. Деокупація. Юридичний фронт [Електронне видання]: матеріали Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) / Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму; упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. – Київ : Держ. торг.- екон. ун-т, 2022. – 224 с.
2. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, І. О. Кресіна, А. І. Кудряченко, Ю. С. Шемшученко та ін. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Національна академія наук України, - 2019. - 328 с.
3. Закон України «Про національну безпеку України» // Відомості Верховної Ради (ВВР) - 2018. - № 31, ст.241.
4. Лазарович М., Мироненко П. Московсько-українська війна (2014 - 2024 роки): монографія 4-те вид., переробл. Київ: Політія, 2024. 520 с.
5. Медвідь Ф.М., В.Х. Дієго Доносо, Рзаєв Ільхам Сахіб Огли Національна безпека і національні інтереси України у світі, що змінюється // Наукові праці МАУП /редкол.: А.М. Подоляка (голов.ред.) [та ін.]. –К.: МАУП, 2001. – Вип.3(30). – К.: ДП «Вид.дім «Персонал». – 2011. - С. 42-45.
6. Медвідь Ф.М. Інформаційна безпека України: генеза і становлення // Наукові праці МАУП /Редкол.: В.Б. Захожай (гол.ред.) та ін. – К.: ДП «Вид.дім «Персонал», 2010. – Вип..2(25).- С.116-122.
7. Медвідь Ф.М. Енергетична безпека України: становлення національної стратегії// Наукові праці МАУП /Редкол.: В.Б.

Захожай (голов.ред.) та ін. – К.: МАУП, 2010.- Вип.. 1(24).-С.201-206.

8. Медвідь Ф.М. Національна безпека України в умовах формування європейської системи колективної безпеки // Україна в нових реаліях: політичні, економічні та правові орієнтири розвитку: збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2011 року / Національний університет ДПС України, НДІ фінансового права. – К.: Алеута, 2011.- С.93-98.

9. Медвідь Ф.М., Біленчук П.Д. Формування стратегії, тактики і мистецтва забезпечення національної безпеки України: національні інтереси, пріоритети, тенденції // Електронне суспільство. Електронне право. Кібербезпека: стратегія розвитку інноваційної ери. Монографія. За заг.ред.П.Д. Біленчука і Т.Ю. Тарасевич. – Київ: УкрДГРІ, 2020. – С.103 – 113.

10.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Гуманітарна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навч.пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П. Стрельбицький, С.Г. Гордієнко та ін.: за заг.ред. А.М. Кислого і М.П. Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. – С.178-188.

11.Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І. Екологічна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навч.пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П. Стрельбицький, С.Г. Гордієнко та ін.: за заг.ред. А.М. Кислого і М.П. Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. – С.221- 229.

12.Медвідь Ф.М. Проблеми децентралізації публічної влади в контексті національної безпеки України // Децентралізація публічної влади в Україні у контексті зарубіжного досвіду та євроінтеграційних процесів: колективна монографія / За наук.ред.проф. О.В. Батанова, доц. Р.Б.Бедрія; передмова академіка НАН України Ю.С. Шемшученка. Львів: СПОЛОМ, 2021. – С.67 – 83.

13.Медвідь Ф.М., Чорна М. Ф., Твердохліб А. І., Шенгеловський В. В. Гуманітарна безпека України в умовах викликів XXI ст.: філософсько-правовий вимір // The 9 th International scientific and practical conference “Dynamics of the development of world science” (May 13-15, 2020) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2020. - С.697-707.

14.Медвідь Ф.М., Урбанський М.В., Давидюк П. М. Національні цінності як фундаментальні основи національної безпеки держави // Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. - К.:

- МАУП, 2008. - Вип. 10: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. "Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів" м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. - 2020. – С.188-190.
- 15.Медвідь Ф.М. Гуманітарна безпека України в умовах деокупації: питання теорії та історіографії //Кримінологічні дослідження : збірник наук. праць / [гол. ред. В. Поклад, канд. філос. наук]; Луган. навч.-наук. інст. імені Е. О.Дідоренка Донецьк. держ. універ. внутр. справ. – Івано-Франківськ-Кропивницький : РВВ ДонДУВС, 2023. – Вип. 13 : Міжнародні злочини російської федерації на території України. – 384 с.-С.44-64.
- 16.Медвідь Ф. М., Твердохліб А. І., Бурлака А. А. Національна безпека України в умовах становлення міжнародної колективної безпеки //Україна і світ: соціально-гуманітарні виміри безпеки та співпраці [Електронний ресурс] : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю, 24 листопада 2023 р., м. Ірпінь. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. – 204 с. – PDF-формат. С.20 - 26.
17. Ментальність // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. - С.369 - 370.
- 18.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф.Національна безпека України в умовах деокупації: актуальні проблеми // Політологічні читання імені професора Богдана Яроша : зб. наук. пр. та навч.-метод. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, О. Б. Ярош, Я. Б. Яроша. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – Вип. 11. – 252 с.-С.100-108.
- 19.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Національна безпека України як цінність // Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (21 травня 2022 року). – Харків, 2022. – 459 с.-С.180-184.
- 20.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020.
- 21.Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. – К.: НАДУ, 2012. – 544 с.
- 22.Стратегічні пріоритети політико-правового розвитку України в контексті європейської інтеграції: монографія/ кол.авт.; за ред. І.О.Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В.М.Корецького

НАН України; Норма права, 2024. 860 с.

23. Степико М.Т. Проблеми ідентифікації громадян України в умовах іноземної агресії // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2015. – Вип. 18. – С.31 - 41.

24. Стратегії національної безпеки України: навчальний посібник для закладів вищої освіти / за заг. Редакцією д.ю.н, проф. А.М.Кислого. Київ: “вид-во Людмила”, 2023. 516 с.

25. Україна в системі міжнародної безпеки / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. - К.: ПЦ “Фоліант”, ВД “Стилос”, 2009. - 572 с.

Клюєва Євгенія Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,

Завідувач кафедри господарського та транспортного права,

Юридичного факультету Державного університету

інфраструктури та технологій

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

Колективна безпека - система закріплених у Статуті ООН норм міжнародного права, що регулює порядок колективного прийняття на державному рівні рішень щодо застосування сили з метою підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки. Колективна безпека включає систему заходів, спрямованих на підтримку міжнародного миру, запобігання війні, по наданню колективної відсічі агресії і колективної допомоги [1].

Вперше термін колективна безпека запроваджено у міжнародне право 1922 у рамках Ліги Націй. Після першої світової війни людство вперше зробило спробу створити систему колективної безпеки у вигляді такої міжнародної організації як Ліга Націй. Як зазначав великий юрист-міжнародник Ганс

Кельзен, «ідея універсальної міжнародної організації для колективної безпеки спрямована проти політики альянсів взагалі і так званого балансу сил зокрема» [2].

Однак Ліга Націй, як організація яка об'єднувала багато держав з метою забезпечувати світову безпеку, не змогла попередити Другу світову війну. Як результат після закінчення війни стала друга спроба створення універсальної міжнародної організації, на яку було покладено завдання підтримання міжнародного миру та безпеки, а саме ООН. Саме в Статуті ООН були закріплені основні принципи співробітництва держав в сфері забезпечення безпеки та миру в усьому світі.

Правовий аналіз Статуту Організації Об'єднаних Націй дозволяє зробити висновки, що система колективних заходів забезпечення безпеки світу полягає у: заходах по забороні загрози силою або її застосуванні у відносинах між державами; заходах мирного вирішення міжнародних спорів; заходах роззброєння; заходах з використання регіональних організацій безпеки; тимчасових заходах по припиненню порушень миру; примусових заходах з безпеки без використання збройних сил; примусових заходах безпеки з використанням збройних сил [3].

Після Другої світової війни, окрім Статуту ООН, питання колективної міжнародної безпеки знайшло своє правове закріплення у низці інших міжнародних документах, зокрема у Гельсінському заключному акті Наради з безпеки і співробітництва у Європі 1975 р. Центральною ідеєю колективної безпеки є постійне підтримання балансу сил, яке полягає у перешкоджанні всіма країнами-членами міжнародного співтовариства збройної агресії з боку будь-якого члена спільноти. Саме друга частина цього документу визначає головні принципи підтримання колективної безпеки в країнах членах ОБСЄ. Метою документу за підсумками Наради стало фактичне закріплення політичних і територіальних підсумків Другої світової війни, а також узгодження консенсусом спільних принципів міждержавних відносин і мирного співіснування на континенті між державами Західної та Східної Європи. Заключний акт окреслив широкі кола сфер співробітництва між європейськими державами (міжнародну безпеку, соціально-економічну співпрацю, гуманітарну взаємодію тощо). А сама

Нарада з безпеки і співробітництва в Європі у подальшому трансформувалася у постійно діючий інституціалізований орган, який з 1995 року функціонує як Організація з безпеки і співробітництва в Європі. Ключовим змістом акту, який і сьогодні лежить в основі ОБСЄ, є «Декларація принципів, якими держави-учасниці зобов'язалися керуватися у взаємних відносинах» незалежно від політичних, економічних та соціальних систем, а також розміру, географічного положення та рівня економічного розвитку тих чи інших держав-підписантів Заключного акту. Основні положення Гельсінкського заключного акту систематично порушуються Російською Федерацією – державою, яка декларує себе правонаступницею СРСР, що виступив ініціатором і одним із підписантів документу в 1975 році [4].

Глобальна система колективної безпеки ґрунтується на нормах Статуту ООН і передбачає здійснення державами узгоджених заходів з підтримання загальносвітового миру та безпеки на основі рішень ООН. У відповідності зі Статутом ООН підтримання міжнародного миру та безпеки має ґрунтуватися на загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права і здійснюватися Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки, компетенція яких чітко розмежована.

Основною організаційно-правовою гарантією світової колективної безпеки виступає Рада Безпеки ООН - єдиний орган, який має право від імені ООН вдаватися до дій превентивного або примусового характеру, зокрема створення і застосування міжнародних збройних сил. Ст. 24 Статуту ООН зазначає, що на Раду Безпеки покладається головна відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки. Загальна процедура застосування заходів колективної безпеки Радою Безпеки передбачена положеннями гл. VII Статуту ООН «Дії щодо загрози миру, порушень миру та актів агресії». У випадку виникнення загрози міжнародному миру та безпеці Рада Безпеки, згідно зі ст. 39 Статуту, «визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру чи акту агресії та робить рекомендації або вирішує про те, які заходи слід вжити», тобто здійснює кваліфікацію існуючої ситуації і визначає, чи має місце загроза миру, порушення миру чи акт агресії. Ця кваліфікація

може слугувати юридичною основою для застосування подальших заходів безпеки [3].

У самому загальному плані суть колективної безпеки полягає у тому, що у разі збройного нападу (агресії) однієї держави на іншу державу усі інші держави мають захистити державу-жертву агресії, прийти їй на допомогу [2].

Але реалії нашого часу, аналіз подій, які відбуваються в Україні, вказують на те, що сучасна система колективної безпеки у вигляді ООН неспроможна виконувати такі функції, інакше кажучи, ООН не впоралася зі своїм головним завданням з підтримання міжнародного миру та безпеки і не змогла захистити Україну від російської агресії. Суттєвим недоліком ООН є можливість заблокувати одним із постійних членів Ради Безпеки ООН обов'язкового рішення Ради Безпеки стосовно примусових дій, спрямованих на попередження та припинення акту агресії, так зване «право вето». І таким постійним членом є росія, яка всупереч Статуту ООН захопила місце СРСР в Раді Безпеки ООН, фактично заблокувала можливість ухвалення Радою Безпеки резолюції, яка б могла зупинити російську агресію проти України. Іншими словами, парадокс діяльності ООН полягає в тому, що участь в ухваленні рішення щодо санкцій проти держави-агресора на захист держави-жертви агресії може приймати сама держава-агресор. Така ситуація є неприйнятною з практичної, юридичної і логічної точок зору. Саме тому необхідно переглянути систему і, сподіваємось, що нова система колективної безпеки усуне цей суттєвий недолік, тому що проблема підтримання миру й зміцнення міжнародної безпеки, як і раніше, є однією з головних у сучасному міжнародному праві.

Література:

1. Енциклопедія сучасної України. Колективна безпека. URL: <https://esu.com.ua/article-5527> (Дата звернення: 25.03.2024)
2. Прес-реліз: Україна і нова система колективної безпеки. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-proyekt-systemy-kolektyvnoyi-bezpeky/31868558.html> (Дата звернення: 24.03.2024)
3. Статут ООН 1945р. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 25.03.2024)
4. Прес-реліз: Гельсінський акт: 47 років по тому. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/helsinkiy-akt-47-rokiv-po-tomu> (Дата звернення: 25.03.2024)

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЇ КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ

Інформація у сучасному світі – це стратегічний ресурс, вона стала об'єктом посягання злочинних намірів, а її захист від несанкціонованого використання, зміни або знищення набуває сьогодні першочергового значення. Забезпечення захисту інформації – це спосіб запобігання несанкціонованому використанню цінних відомостей та уникнення порушень прав та інтересів їхніх законних власників.

Відповідно до частини 3 статті 34 Конституції України, реалізація прав на здійснення інформаційних процесів може бути обмежена законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Відповідно до положень Конституції України, вказаний закон поділяє інформацію за режимом доступу до неї на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. У свою чергу, інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну та таємну. До таємної належить інформація, що містить відомості, які становлять державну чи іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі. З наведених положень Закону «Про інформацію» випливає, що комерційна таємниця є видом таємної інформації. Хоча коментована стаття визначає комерційну таємницю як секретну інформацію, аналіз спеціального законодавства дозволяє зробити висновок, що принципової різниці між поняттями «таємна інформація» та «секретна інформація» немає.

В умовах нинішньої економіки, в основі якої лежить

конкурентно-ініціююче середовище, досить актуальною є проблема забезпечення захисту інформації суб'єкта господарювання. Сам по собі інформаційний сектор економічної безпеки може сприяти чи то прогресу та процвітання суб'єкта господарювання у випадку його ефективного захисту, чи то кризи та краху, якщо інформація не захищається. Підприємницька діяльність базується на отриманні, накопиченні, систематизації та використанні значного обсягу інформації, яка, певно що, не вся і не в повному обсязі повинна захищатися. Тому цілком доречно поставити питання про критерії вибору інформації, яку необхідно захищати. Відповідь на це запитання дає така категорія як «комерційна таємниця», визначення якої викладено в ст. 36 Господарського кодексу України: «Відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею».

Комерційна таємниця – це все ж таки будь яка інформація, яка корисна в бізнесі, та яка дає переваги перед конкурентами, які її не мають. Перш за все, підлягає захисту та інформація, яка являється «корисною», тобто має змогу принести максимальний ефект при її використанні. Доречно що, період застосування такої інформації може бути обмежений, а значить, її захист визначається часовими параметрами. Особливе значення набуває захист саме того масиву інформації, який відрізняється реалізмом та достовірністю, пов'язаний з вирішенням проблем безпеки суб'єкта господарювання та виступає в якості умови, яка сприяє досягненню корисних ефектів для нього.

У світлі вищезазначеного, варто зауважити, що класифікація відомостей, які складають комерційну таємницю, багато в чому залежить від профілю і спрямування наукової, виробничої, зовнішньоекономічної, управлінсько-організаційної та іншої діяльності суб'єкта господарювання, уміння оцінити результати цих видів діяльності. Проблема виділення таких відомостей і розподілення їх за ступенем конфіденційності є надзвичайно складною. Вона потребує аналізу великого обсягу різного роду інформації про спрямування і вид діяльності

підприємства, його структуру, партнерів, а також конкурентів. У зв'язку з цим від об'єктивного, чіткого і, що дуже важливо, своєчасного визначення предмету захисту залежить збереженість важливої для підприємства економічної інформації.

Таким чином, підлягають засекреченню ті відомості про діяльність суб'єкта господарювання, які, з одного боку, пов'язані з реалізацією економічної користі, а з іншого – забезпечують реалізацію задач безпечного функціонування самого суб'єкта господарювання. Зрозуміло, що до категорії інформації, яка підлягає захисту, недоцільно відносити реальні дані про види, форми та способи діяльності суб'єкта господарювання, так як це може привести до суттєвої втрати прибутку.

*Угольков Є.О.,
аспірант Київського університету права НАН України*

*Беззубов Дмитро Олександрович,
доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного
та адміністративного права ЮФ ДУІТ*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПОДАТКОВОЇ МЕДІАЦІЇ

В умовах наявного надмірного завантаження адміністративних судів України податковими спорами надзвичайно гостро постає питання пошуку альтернативних дієвих шляхів урегулювання таких податкових спорів.

Одним із таких можливих механізмів є медіація.

Питання медіації у сфері податкових правовідносин вже були предметом дослідження наукових праць Заверухи О., Деменка О., Радиша Я., Атаманчук Н. та інших.

Для урегулювання податкових протиріч які виникають між платником податків та податковим органом доречним є запровадження процедури «податкової медіації» метою якої буде урегулювання протиріч між платником податків та податковим органом за участі податкового медіатора.

Інститут «податкової медіації» доцільно запровадити лише як досудовий спосіб урегулювання податкових протиріч, оскільки діючим процесуальним законодавством передбачена можливість застосування медіації під час розгляду справи у суді, у тому числі податкового спору, зокрема відповідно до частини 5 статті 47 Кодексу адміністративного судочинства України сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу.

Розглядаючи протиріччя які виникають між платником податків та податковим органом, варто розмежовувати поняття «розбіжність», «конфлікт» та «спір».

Зокрема, «розбіжність» являє собою найбільш простору категорію, що включає в себе і «конфлікт», і «спір».

В теорії податкового права розмежовують поняття «податковий конфлікт» і «податковий спір», оскільки податковий конфлікт передує податковому спору, а у вирішенні податкового спору приймає участь компетентний юрисдикційний орган, у той час як конфлікт сторони врегульовують самостійно.

Таким чином, на думку автора, податкову медіацію доцільно застосовувати на тому етапі коли податковий конфлікт не став податковим спором, тобто до моменту ініціювання перед юрисдикційним органом (у порядку адміністративного чи судового оскарження) питання про вирішення наявних протиріч.

Більш того, враховуючи досить широке коло повноважень якими наділений податковий орган, доречним є запровадження можливості застосування податкової медіації на «ранній стадії» податкового конфлікту.

Зокрема, наприклад платнику податків відома практика податкового органу щодо застосування санкцій (у аналогічних правідносинах) до інших платників податків окремої норми податкового законодавства, яка протирічить позиції такого платника податків, при цьому податковим органом лише розпочато податкову перевірку але ще не приймалось рішення щодо такого платника податків.

У зв'язку з цим, з метою попередження негативних наслідків, доцільним є передбачення можливості ініціювання розпочати процедуру податкової медіації платником податків з метою гарантії врахування контролюючим органом позиції платника.

На рівні з запровадженням процедури «податкової медіації» необхідним є і запровадження інституту «податкового медіатора».

На думку автора, до податкового медіатора мають висуватись ті самі вимоги що й до медіатора згідно Закону України «Про медіацію» та, додатково, наявність права на зайняття адвокатською діяльністю зі стажем не менше 3 років. Наявність статусу адвоката може бути гарантією того, що податковий медіатор доведе до сторін податкової медіації інформацію щодо перспектив урегулювання протиріч на стадії податкового конфлікту, та доцільність/недоцільності переходу до стадії податкового спору.

Таким чином, запровадження процедури «податкової медіації» та інституту «податкового медіатора» забезпечить ефективні важелі для урегулювання протиріч між платником податків та податковим органом на стадії податкового конфлікту, що вочевидь забезпечить зниження навантаження на судові органи України.

Література:

1. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки». 2014. Вип. 65. С. 134–139. 4.
2. Горєцький О. В. Медіація в податкових спорах. Юридична газета online. 19.08.2018. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-vpodatkovich-sporah.html>

Близнюк І.В.

Здобувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого МАУП

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Аналіз усього масиву учасників адміністративних проваджень в Україні показує, що можна виділити основних декілька груп суб'єктів таких проваджень :

- громадяни України, іноземці та особи без громадянства;
- об'єднання громадян та їх органи, які відповідно зареєстровані та можуть здійснювати адміністративні провадження;

- органи самоорганізації населення, які також мають відповідну правосуб'єктність;
- державні органи та їх посадові особи, які наділені правом здійснювати адміністративні провадження;
- органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, які також наділені правом здійснення адміністративних проваджень;
- державні службовці різноманітних державних установ та організацій, які мають право здійснювати адміністративні провадження

Проте окремі дослідники відносять до суб'єктів адміністративних проваджень підприємства, установи та організації різноманітних форм власності [1,2]

Разом з тим визнаються й інші точки зору стосовно кількості суб'єктів адміністративного права та їх правоздатності і дієздатності. Свого часу Г. Кельзен зазначав, що суб'єктом права можуть бути не тільки люди, а й такі спільноти, як спілки, акціонерні товариства, міські управи, держави, а як носій прав та юридичних обов'язків може виступати не тільки людина, але й інші сутності. У цьому необхідно навести справедливе зауваження, що стосується суб'єктів адміністративних правовідносин, що «категорія «суб'єкт права» позбавлена певною мірою визначеності. Поняття «суб'єкт правовідносини», що навіть використовується в однині, означає, що суб'єкт завжди знаходиться в правовому зв'язку як мінімум ще з одним конкретним суб'єктом, що бажає матеріалізувати свою і теж конкретну потребу або ціль. Цей суб'єкт також має конкретні суб'єктивні права та конкретні суб'єктивні обов'язки [3,4].

Д. Н. Бахрах, який вважався одним з головних теоретиків адміністративного права та адміністративного процесу вказував, що суб'єктом права є учасник суспільних відносин, якого юридична норма наділяє правами та обов'язками, тим самим погоджуючись з С. С. Алексєєвим про наявність двох критеріїв у суб'єкта характеру: соціального та юридичного, де соціальний визначається як відокремлений, здатний мати і здійснювати єдину волю, персоніфікованого суб'єкта, а юридичний - визнання правовими нормами здатності бути носієм прав і обов'язків, а також брати участь у правовідносинах. Правовідносини у разі є каналом реалізації правових норм, тому носій прав і обов'язків стає суб'єктом правовідносин [5].

Виходячи з цього, на наш погляд, осіб, які відповідно до адміністративних процесуальних норм наділені адміністративно-процесуальними правами та обов'язками, можна віднести до

суб'єктів адміністративного процесу.

Слід враховувати, що окремі дослідники у теорії адміністративного процесу поділяють суб'єктів адміністративного процесу на індивідуальні та колективні. Такий поділ суб'єктів адміністративного процесу впливає із класифікації суб'єктів адміністративного права, тому, система суб'єктів адміністративного процесу може бути представлена в наступному вигляді:

- індивідуальні суб'єкти - громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, при цьому громадяни України повинні мати повну правосуб'єктність

- Колективні суб'єкти:

а) органи виконавчої України, а також внутрішні підрозділи цих органів;

б) виконавчі органи місцевого самоврядування та їх посадові особи;

в) підприємства, установи та організації різних форм власності;

г) громадські об'єднання;

д) політичні партії та організації

е) державні службовці, та службовці органів виконавчої влади, які мають право вирішувати окремі питання у сфері державного управління, що входять до їхніх обов'язків відповідно до законодавства

ж) інші органи державної влади, які також наділені відповідними правами стосовно здійснення адміністративно-процесуальних дій та їх представники.

Разом з тим в сучасних умовах до індивідуальних суб'єктів слід віднести не тільки фізичних осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), а й посадових осіб органів публічної влади та управління, комерційних та некомерційних організацій.

Індивідуальні суб'єкти також можуть бути двох видів:

1) особи, які реалізують свої права та обов'язки, передбачені нормами матеріального права (наприклад, нормами конституційного, адміністративного права та ін.):

2) особи, які відповідно до свого посадового становища зобов'язані здійснювати адміністративні провадження у зв'язку зі зверненням фізичної особи або колективної освіти до уповноваженого органу.

Перша група осіб не має сталого зв'язку з органами

публічної влади та управління, і вони вступають в адміністративні процесуальні правовідносини тільки через виконання своїх обов'язків або реалізації прав. Друга група індивідуальних суб'єктів, навпаки, є посадовими особами органів публічної влади та управління, і вони зобов'язані відповідно до адміністративних процесуальних норм здійснювати адміністративне провадження.

Література:

1. Сорокин В. Д. Административно-процессуальное право : учебник. СПб., 2004. С. 239-240.
2. Сорокин В. Д. Административный процесс и административно-процессуальное право. СПб, 2002. 474 с.
3. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. / Е. Ф. Демський. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
4. "Чиста" теорія права Г. Кельзена <https://studies.in.ua/shpora-ippu/761-chista-teorya-prava-g-kelzena.html>
5. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Стариков Ю.Н. Административное право. М. 2008, 3-е изд., 816с.

Голобородько Я. В.

*Аспірант Навчально-наукового інституту права ім.
Володимира Великого Міжрегіональної академії управління
персоналом*

ПРАВООХОРОННІ ФУНКЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ

Якщо проаналізувати визначення правоохоронного органу то воно в більшості випадків включає такі ознаки:

- це державні органи та громадські організації, діяльність яких спрямована на охорону і захист усього комплексу прав фізичних та юридичних осіб від будь-яких посягань;
- це органи які ведуть боротьбу зі злочинністю та правопорушеннями;

- вони здійснюватись охорону громадського порядку та громадської безпеки і запобігання правопорушенням. [1]

При цьому працівники правоохоронних органах мають відповідні посвідчення, носять однострій і підпорядковуються відповідним нормативним актам, які регулюють їхню діяльність.

На сьогодні виникають окремі питання щодо віднесення військової служби правопорядку до правоохоронних органів.

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України. Тобто військовослужбовці військової служби правопорядку діють тільки у сфері яка відноситься до Збройних сил України.

Крім того питання про ведення боротьби зі злочинністю і правопорушеннями у військової служби правопорядку певною мірою урізані. Вони не відносяться до суб'єктів, які мають право проведення оперативно-розшукової діяльності і відповідно можуть виявляти кримінальні правопорушення тільки відкритим шляхом.

Разом з тим окремі дослідники вважають, що військова служба правопорядку відноситься до правоохоронних органів [2]

Датою створення даного органу можна вважати 19 квітня 2002 року, коли було видано перший наказ по ВСП про початок формування її структурних підрозділів [3] .

Служба правопорядку призначена для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових частинах, військових містечках, для запобігання злочинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

До основних завдань військової служби правопорядку віднесено:

- виявлення причин, передумов і обставин злочинів та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах;
- розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби);
- забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів; участь у гарнізонних заходах;
- виконання у передбачених законом випадках рішень про тримання військовослужбовців на гауптвахті;
- забезпечення виконання кримінального покарання стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання у дисциплінарному батальйоні;
- сприяння у межах своєї компетенції органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органам досудового розслідування та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповідно до законів обов'язків.

З аналізу функцій військової служби правопорядку видно, що на неї покладається здійснення таких функцій:

1) попереджувати, виявляти, припиняти злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків;

2) приймати та реєструвати заяви і повідомлення про злочини та інші правопорушення, вчинені у військових частинах тощо, своєчасно приймати обґрунтовані і законні рішення;

3) припиняти адміністративні правопорушення і здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, що віднесені до компетенції Служби правопорядку Кодексом України про адміністративні правопорушення;

4) виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень у Збройних Силах України, вживати заходів щодо їх усунення, брати участь у правовому вихованні військовослужбовців, працівників Збройних Сил України;

5) розшукувати і затримувати військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, які самовільно залишили військові частини чи місця служби або не з'явилися в строк без поважних причин на військову службу, а також тих, які переховуються від органів досудового розслідування або суду, чи засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання;

6) брати участь у проведенні профілактичної роботи серед військовослужбовців, схильних до вчинення правопорушень, сприяти військовому командуванню, органам військового управління в забезпеченні військової дисципліни серед військовослужбовців;

7) забезпечувати у передбачених законом випадках виконання кримінальних покарань стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання в дисциплінарному батальйоні або до кримінального покарання у вигляді арешту;

8) запобігати диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах;

9) взаємодіяти з військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, органами Національної поліції, іншими правоохоронними органами, у тому числі обмінюватися з ними інформацією для виявлення правопорушень;

10) проводити розшук вогнепальної зброї, бойових припасів до неї або вибухових речовин, викрадених або втрачених у військових частинах;

11) виконувати в установленому законом порядку і в межах своєї компетенції доручення слідчого, прокурора, ухвали суду та постанов суддів;

12) здійснювати в межах своєї компетенції нагляд за дорожнім рухом військових транспортних засобів, контроль за виконанням у Збройних Силах України вимог законодавства з питань забезпечення безаварійного використання техніки; вести облік та розподіл номерних знаків, реєстрацію військових транспортних засобів Збройних Сил України;

13) погоджувати в установленому законодавством порядку з відповідними органами перевезення великогабаритних, великовагових і небезпечних вантажів транспортними засобами Збройних Сил України, забезпечувати їх супроводження та контроль за дотриманням особливих умов,

правил, норм і стандартів з організації перевезення зазначених вантажів;

14) брати участь у виконанні завдань військовими частинами у разі їх залучення в установленому законом порядку до проведення робіт під час введення режиму воєнного або надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях;

15) забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих та заарештованих осіб, які тримаються на гауптвахті, документів, речей, цінностей та іншого майна, а також передавати органам Національної поліції документи і речі цивільних осіб, затриманих на території військових частин (військових об'єктів);

16) охороняти та конвоювати затриманих чи взятих під варту військовослужбовців та військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а також тих, що відбувають покарання у дисциплінарному батальйоні;

17) надавати у межах своєї компетенції допомогу органам державної влади, органам місцевого самоврядування, військовому командуванню, органам військового управління та їх представникам, громадським організаціям у провадженні їх законної діяльності у разі протидії їм або небезпеки з боку правопорушників - військовослужбовців Збройних Сил України;

18) повідомляти не пізніше ніж у триденний строк про вчинення військовослужбовцями та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів злочинів та інших правопорушень командирів (начальників) військових частин, до особового складу яких належать такі особи, а відповідного прокурора - негайно;

19) повідомляти органи державної влади та органи місцевого самоврядування, військове командування, органи військового управління, громадськість за місцем служби або роботи особи, в тому числі цивільних громадян, які незаконно перебували на території військової частини або військового об'єкта і вчинили протиправні дії, про вчинення ними правопорушення, провадження стосовно якого належить до компетенції Служби правопорядку;

20) брати участь у підготовці та проведенні гарнізонних заходів

Цей аналіз показує, що більшість функцій, які має виконувати військова служба правопорядку відносяться до адміністративних, а для того, щоб вона дійсно виконувала функції правоохоронного органу необхідно створення військової

поліції з усіма відповідними повноваженнями. Проте зазначене питання до сьогодні не вирішене.

Література:

1. Правоохоронна діяльність в Україні: посібник для закладів вищої освіти / за заг. редакцією доктора юридичних наук, професора В.О. Заросила та доктора юридичних наук, професора А.М. Кислого. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 320 с.
2. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України підручник / МВС України ХНУВС. За заг. ред. Доктора юридичних наук професора С.М. Гусарова [С.М. Гусаров, О.Ю. Салманова, А.Т. Комзюк та ін..]. – Харків, 2020 – 512 с.
3. Кравець С.Я. Військовий правопорядок Юридична енциклопедія у 6 т. / редкол. Ю.С. Шемшученко К. Українська енциклопедія 1998 . . Т. 1

***Надія Петрівна Бортник,**
професор кафедри теорії та історії держави і права
факультету морського права Національного
університету кораблебудування імені адмірала
Макарова,
доктор юридичних наук, професор*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСОБЛИВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблематика інформаційної безпеки в контексті забезпечення національної безпеки упродовж останніх десятиліть для нашої держави була досить актуальною. Нового наукового піднесення ця тема набула з огляду на інформаційну війну розпочату країною-агресором – російською федерацією проти України. Водночас, варто зауважити, що сучасний стан світопорядку також не обмежений різноманітними аспектами, які

мають і позитивний, і негативний вплив на інформаційну безпеку, а тому містить багато невирішених наукових і прикладних питань.

Передусім, необхідно зазначити, що п. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII встановлює, що «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями» [1].

Важливим кроком на шляху посилення діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки стало введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Пункт 52 Розділу III «Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки», цього нормативно-правового акта встановив важливість розвитку кібербезпеки, яка займає першочергове місце у забезпечення національної безпеки загалом та інформаційної безпеки держави, зокрема, а основним завданням у цьому процесі є «гарантування кіберстійкості та кібербезпеки національної інформаційної інфраструктури, зокрема в умовах цифрової трансформації» [2].

Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року, кібербезпека визначена як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі» [3].

Глобальними викликами та загрозами у вказаній Стратегії визначено такі:

«– збільшення кількості глобальних дезінформаційних кампаній;

– інформаційна політика Російської Федерації – загроза не лише для України, але й для інших демократичних держав;

– соціальні мережі як суб’єкти впливу в інформаційному просторі;

– недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури) в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій» [4].

Натомість, на рівні національних викликів і загроз визнано:

«– інформаційний вплив Російської Федерації як держави-агресора на населення України;

– інформаційне домінування Російської Федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих територіях України;

– обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії;

– несформованість системи стратегічних комунікацій;

– недосконалість регулювання відносин у сфері інформаційної діяльності та захисту професійної діяльності журналістів;

– спроби маніпуляції свідомістю громадян України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України;

– доступ до інформації на місцевому рівні;

– недостатній рівень інформаційної культури та медіа грамотності в суспільстві для протидії маніпулятивним та інформаційним впливам [4].

Отож, можемо констатувати, що держава в умовах воєнного стану, робить багато для того аби забезпечити належний рівень інформаційної безпеки, зокрема шляхом законодавчого регулювання ключових аспектів такої діяльності.

Література

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

*Анна Михайлівна Дідух,
аспірант «Львівський університет бізнесу та права»*

МІСЦЕ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ У ВИРІШЕННІ СПОРІВ ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Вагомі кроки, які робить наша держава для того аби український народ реально проживав у правовій, демократичній та соціальній державі, свідчать про незмінний вектор до цивілізованого світу, в якому гарантування і дотримання прав і свобод людини і громадянина не лише банальні висловлювання. У цьому контексті викликає значний науковий інтерес питання, що стосуються виборчого права, що є безпосереднім мірилом демократії.

У цьому контексті необхідно зауважити, що Україна переймаючи досвід зарубіжних країн, який сформований упродовж тривалого часу їх існування, напрацьовує свою власну практику формування політичної стратегії, і, як наслідок, прийняття Виборчого кодексу України стало вагомим важелем утвердження демократично-правових цінностей нашого суспільства» [1, с. 15].

У ст. 1 вказаного Кодексу, законодавець закріпив положення про те, що «вибори в Україні є основною формою народного волевиявлення, способом безпосереднього здійснення влади Українським народом», а також те, що «вибори є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування» [2].

Особливого значення це питання набуває у період, коли наша держава протистоїть зухвалому ворогу – російській федерації. Адже, проходячи страшні випробування війни, український народ все ж має думати про переможне майбутнє, і

те, що після завершення воєнного стану, держава опиниться у виборчому процесі.

Водночас, як зауважує О. О. Кукоба, у ході організації, проведення та підведення підсумків голосування значною є ймовірність виникнення виборчих спорів, вирішення яких для демократичної держави є неможливим в інші способи, окрім правових [3, с. 97].

Аналізуючи роль і місце адміністративних судів у механізмі забезпечення виборчих прав громадян в Україні, П. О. Шорський, підкреслює, особливе місце у системі судової влади України посідають адміністративні суди, які здійснюють правосуддя у справах, пов'язаних із порушення виборчого процесу. При цьому, науковець наголошує на тому, що для таких категорій справ передбачено особливу процедуру провадження, що виокремлює їх із загального масиву [4, с. 177].

Отож, у контексті судового вирішення виборчих спорів, варто звернутись до КАС України, у ст. 273–279 якого законодавець розкриває особливості провадження у певних категоріях справа, а саме:

- особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій (ст. 273);

- особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців (ст. 274);

- особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, які порушують законодавство про вибори та референдум (ст. 275);

- особливості провадження у справах щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу (ст. 276);

- особливості провадження у справах, пов'язаних із

виборами Президента України (ст. 277);

– особливості судових рішень за наслідками розгляду справ, пов'язаних з виборчим процесом чи референдумом, та їх оскарження (ст. 278);

– особливості здійснення представництва у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму (ст. 279) [5].

Водночас, аналізуючи норми КАС України, що стосуються провадження у справах, пов'язаних з виборчим процесом та процесом референдуму, можемо зробити висновок, що кожен вид виборчих спорів, який передбачений ст. 273–279 КАС України, окрім особливостей, що стосуються окремого виду виборчих спорів, визначає ще й особливості: підсудності; суб'єктного складу; строків звернення до суду; складу суду при вирішенні справи; строків розгляду і вирішення справи; сплати судового збору; судових рішень за наслідками розгляду справ; здійснення представництва. Отож, можемо констатувати вагоме значення адміністративного суду у забезпеченні конституційного права громадян на вільне волевиявлення, врегулювання спорів щодо порушення виборчого процесу.

Література:

1. Вдовічен В. А., Бабін І. І. Адміністративна юрисдикція у виборчих спорах: межі застосування. Правова позиція. 2021. № 2 (31). С. 14–18.
2. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року № 396-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7, № 8, № 9. Ст. 48.
3. Кукоба О. О. До питання визначення предметної підсудності виборчих спорів, пов'язаних з виборами Президента України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 8. С. 97–99.
4. Шорський П. О. Роль та місце адміністративних судів у механізмі забезпечення виборчих прав громадян в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 1. С. 177–182.
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

МЕДИЧНА ПОСЛУГА В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В умовах сьогодення удосконалення системи охорони здоров'я відіграє важливе значення, адже ця сфера пов'язана із забезпеченням основоположних прав людини, найголовнішим з яких є право на життя. Досвід формування та розвитку системи охорони здоров'я, що має досить тривалий і складний шлях, який пройшли провідні країни світу, і медична сфера яких є певним еталоном для інших, свідчить про те, що позитивний результат функціонування цієї сфери досягався за допомогою поєднання двох складових: державного і приватного секторів надання медичних послуг. Обидва сектори стали міцним підґрунтя та гармонійним доповнення один одного. Натомість, особливим стимулом для кожного стала конкуренція, що сприяла запровадженню найбільш прогресивних форм організації медичної галузі, покращення медичної діяльності і, відповідно, дозволяла якнайкраще визначати перспективні та пріоритетні напрями для подальшого розвитку системи охорони здоров'я.

У контексті адміністративно-правового регулювання медичних послуг в Україні, А. В. Самохін, акцентує увагу на тому, що терміни «медична допомога» і «медична послуга» широко вживаються в національному законодавстві України, проте цілісна правова дефініція цих понять у законах України відсутня. Посилаючись на Рішення Конституційного суду України від 29 травня 2002 р. № 10-рп/2002, вчений зазначає, що «медична допомога» і «медична послуга» трактуються і як синоніми, і як антоніми, і як частина одна одної. Так само, на думку вченого, співвідносяться поняття «медична допомога» і «медичне обслуговування» та інші. У той же час дефініції зазначених понять і термінів, наведені науковцями та практиками, різноманітні, а співпадають лише в окремих частинах й елементах [1, с. 96].

Розглядаючи медичну послугу як товар медичного ринку, С. Ф. Марова та С. М. Вовк, цілком справедливо зауважують, що

«система охорони здоров'я – найважливіша складова системи соціального захисту держави. Вона ще має пострадянську розгалужену мережу медичних закладів, але вже з відтінком сучасності – приватний ринок медичних послуг починає займати суттєве місце в системі охорони здоров'я України. Водночас фінансування більшості лікувальних закладів досить здійснюється переважно за рахунок державних коштів, що знаходиться в щільній залежності від соціально-економічної ситуації у державі. Хронічний брак фінансових ресурсів не дозволяє надавати якісні медичні послуги населенню. В той же час, у державах, де є змішана система охорони здоров'я, можливість надання якісних медичних послуг не викликає сумнівів, тому що достатнє фінансування дозволяє формувати їх у повному обсязі, згідно з потребами споживачів» [2].

Л. Р. Криничко, О. Д. Крикун і Ю. М. Малігон, звертаючись до класифікації медичних закладів, що пропонує Всесвітня організація охорони здоров'я, зауважують, що сьогодні у світі виділяють лише три основні моделі охорони здоров'я. До них відносять: державну, страхову та приватну модель медицини. Враховуючи чинники економічного розвитку, жодна з наведених моделей не зустрічається у «чистому вигляді, проте є обов'язковим переважання якоїсь одної». Саме тому, сьогодні система охорони здоров'я виступає головною складовою загальної системи соціального захисту держав [3, с. 111].

Натомість, дослідниця ефективності розвитку та функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації та інтеграційних процесів у охороні здоров'я, Я. Янчак, вважає, що медична послуга відрізняється від будь-якої послуги в іншій сфері індивідуальністю та неповторністю, тому постає проблема оцінювання якості медичних послуг, а першим кроком до визначення показників якості є виділення основних її критеріїв. До основних, на думку дослідниці, критеріїв якості медичних послуг належать такі: 1) доступність медичної послуги; 2) адекватність медичної послуги; 3) наступність і безперервність медичної послуги; 4) ефективність і дієвість; 5) орієнтованість на пацієнта, його задоволеність; 6) безпека процесу лікування; 7) своєчасність медичної послуги; 8) відсутність (мінімізація) лікарських помилок, що ускладнюють

одужання або збільшують ризик прогресування наявного у пацієнта захворювання, а також підвищують ризик виникнення нового; 9) науково-технічний рівень [4, с. 229-230].

Отже, можемо констатувати, що становлення медичних послуг на всіх етапах розвитку безпосередньо пов'язане з державною політикою реформування сфери охорони здоров'я.

Важливим аспектом у цьому процесі має стати адміністративно-правове регулювання сфери охорони здоров'я, що сприятиме вирішенню сучасних проблем у наданні медичних послуг населенню, які потребують комплексного підходу до них. Натомість, сьогодні варто звернути особливу увагу на питання розвитку системи платних медичних послуг, що надаються приватними медичними установами. Така діяльність має відбуватись на основі чіткого і зрозумілого законодавства, забезпечуючи максимальне охоплення усіх аспектів надання таких медичних послуг.

Література

1. Самохін А. В. Адміністративно-правове регулювання медичних послуг в Україні: проблеми вдосконалення категоріального апарату. Науковий вісник Міжнародного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 6-3. Том. 1. С. 96–99.
2. Марова С. Ф., Вовк С. М. Медична послуга як товар медичного ринку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_4_4
3. Криничко Л. Р., Крикун О. Д., Малігон Ю. М. Приватні медичні послуги як об'єкт державного регулювання. Публічне урядування. № (5 (25)). С. 107-119. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-5\(25\)-107-119](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-5(25)-107-119)
4. Янчак Я. Ефективний розвиток та функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації та інтеграційних процесів у охороні здоров'я. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: зб. наук. праць. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 876. С. 227–235.

Заросило В.В.

*Кандидат юридичних наук, доцент, викладач методист
Київського фахового коледжу туризму, економіки і права*

КВАЗІСУДОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ОРГАНИ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ ТА ОРГАНИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Якщо проаналізувати систему судових та інших органів у Радянській державі з моменту її утворення і до кінця існування то можна простежити кілька інструментів захисту чинного політичного режиму.

Самими першими було створено так звані, це органи позасудової розправи, які приймали рішення в переважній більшості ліквідації політичних противників. До них відносилися такі: ВЧК, ГПУ, ОГПУ, НКВС, НКДБ, МГБ, та КДБ).

З іншого боку офіційно ніби існували органи юстиції, тобто судова система і відповідні органи досудового розслідування. Причому у Радянській державі існували як би дві паралельні системи юстиції: загальна юстиція, де розслідувалися та розглядалися, як правило, справи неpolітичного характеру, тобто крадіжки, тілесні ушкодження шахрайство вимагання та т. ін. Крім того була створена спеціальна юстиція до якої включали спеціальні суди та прокуратури: військові, транспортні, табірні, які розглядали справи політичного характеру та найважливіші з погляду держави кримінальні справи.

Найбільш розвиненою в Радянському Союзі була сформована система так званих квазісудовим органів, основна мета яких полягала в тому, щоб розвантажити органи загальної та спеціальної юстиції від незначних, з погляду держави, справ. Зазначена система за задумкою керівників Радянської держави була спрямована перш за все на психологічний вплив на громадян, тобто створення колективної відповідальності за всіх членів колективу, а з іншого боку створення системи впливу на окремих осіб [1].

Тобто ці органи мали допомагати у створенні «нової людини», яка певною мірою повністю залежала від колективу, а

колективу у свою чергу залежав від її поведінки.

Самий приблизний перелік таких квазісудовим органів, який можна дослідити включав наступні:

- комісії для неповнолітніх [2];
- робочі дисциплінарні товариські суди [3];
- дисциплінарні товариські суди [4];
- загальні дисциплінарні суди [5];
- товариські суди [6];
- сільські суди [7];
- примирні камери при сільрадах (сільські громадські суди [8]);
- виробничо-товариські суди [9];
- примирно-конфліктні комісії з житлових справ (товариські суди при житлових та житлово-орендних кооперативних товариствах і при будинкових трестах [10]);
- кочові громадські суди [11].

В подальшому до них додалися адміністративні комісії при сільських радах, комісії по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом, органи народного контролю та ряд інших

У сучасній науковій літературі досить повно описано діяльність позасудових органів та органів загальної юстиції. Проблеми радянської загальної юстиції також досить непогано вивчені вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Однак проблеми формування та діяльності квазісудовим органів та органів спеціальної юстиції описані лише фрагментарно і в основному залишаються поза увагою істориків. Власне проблема «спеціальної юстиції», а також квазісудових органів в сучасній науці навіть не ставиться. Дослідники розрізнено вивчають окремі елементи у системі органів спеціальної юстиції.

Формування двох паралельних систем юстиції (загальної та спеціальної) у Радянській державі простежується з видання Декрету «Про суд» № 1. Відповідно до нього створювалися місцеві суди для розбору цивільних справ із ціною позову до 3 тис. руб. та кримінальних справ, максимальне покарання за якими могло бути не більше 2 років позбавлення волі. Крім загальних судів створювалися робітники і селянські революційні трибунали для «боротьби проти контрреволюційних сил... для вирішення справ про боротьбу з мародерством і хизацтвом, саботажем та іншими зловживаннями торговців, промисловців,

чиновників» тобто органи спеціальної юстиції.

Проте найбільш розвинутими вважалися квазісудові формування, які за задумкою творців Радянської держави повинні були позбавити членів суспільства індивідуалізму. Зазначена проблема, на нашу думку, вимагає більш детального дослідження на рівні дисертацій та окремих монографій.

Література:

1. Крупская Н.К. О коммунистическом воспитании. Молодая Гвардия. 1956.
2. О комиссиях для несовершеннолетних: декрет СНК РСФСР от 14 января 1918 // СУ РСФСР. 1918. № 16. Ст. 227.
3. О рабочих дисциплинарных товарищеских судах (Положение): декрет СНК от 14 ноября 1919 **11** СУ РСФСР. 1919. № 56. Ст. 537.
4. Положение о дисциплинарных товарищеских судах: декрет СНК РСФСР от 5 апреля 1921 **11** СУ РСФСР. 1921. № 23-24. Ст. 142.
5. Положение о дисциплинарных судах: постановление 2-й сессии ВЦИК X созыва от 7 июля 1923 **11** СУ РСФСР. 1923. № 54. Ст. 531.
6. О товарищеских судах на фабрично-заводских предприятиях, в государственных и общественных учреждениях: постановление ВЦИК и
7. СНК РСФСР от 27 августа 1928 **11** СУ РСФСР. 1928. № 114. Ст. 707.
8. Об организации сельских судов: постановление Президиума ЦИК СССР от 29 сентября 1930 **11**СЗ СССР. 1930. № 51. Ст. 531.
9. О сельских общественных судах: постановление ВЦИК и СНК РСФСР от 10 октября 1930 // СУ РСФСР. 1930. № 51. Ст. 629.
10. О производственно-товарищеских судах на фабриках, заводах, в государственных и общественных учреждениях и предприятиях: постанов
11. ление ВЦИК и СНК РСФСР от 20.02.1931 //СУ РСФСР. 1931. № 14. Ст. 160.
12. Об организации товарищеских судов при жилищных и жилищно-арендных кооперативных товариществах и при

домовых трестах и о ликви

- 13.** дации примирительно-конфликтных комиссий по жилищным делам: постановление ВЦИК и СНК РСФСР от 30 июня 1931 **11** СУ РСФСР. 1931. №36. Ст. 295.
- 14.** Об изменениях законодательства РСФСР в связи с утверждением Положения о кочевых общественных судах: постановление СНК РСФСР от 20 ноября 1933 **11** СУ РСФСР. 1933. № 58. Ст. 271.